

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Türk Dili

TÜRK ŞİİRİ ÖZEL SAYISI
III
(HALK ŞİİRİ)

Türk Dili

Aylık Dil Dergisi

C. LVII

Sayı : 445-450

Ocak – Haziran 1989

ANONİM HALK ŞİİRİ ÜZERİNE...

Doç. DR. NEVZAT GÖZAYDIN

Günümüze kadar ele geçirilebilen yazılı kaynaklardan anlaşıldığına göre, çok geniş bir coğrafyaya yayılan Türk ulusu, kendi içinden yetişip adları hatırlanan veya unutulmuş olan şairlerine ve onların eserlerine, en eski tarihlerden bu güne kadar büyük bir ilgi ve sevgi göstermiştir. Bu ilgi ve sevginin yüzyıllar boyu sürmesi, halk şairlerinin halkın gözü, kulağı ve en önemlisi “dili” olmasındandır. İstek, dilek, heyecan, duygu ve düşüncelerinin kolayca anlayabileceği bir dille, basit bir ölçüyle, akılda hemen kalabilecek uyaklarla ve sanatlı bir şekilde söylendiğini gören halkımız, gerek kişisel eserlere, gerek yaratıcısı zamanla unutulup folklor ürünü haline dönüşen ve böylece anonim bir eser olarak kabul edilen metinlere büyük bir sadakat göstermiş, ya kulaktan kulağa ve atadan oğula, nineden kıza aktarma biçimiyle, ya da çeşitli cönk ve mecmualara kaydetmek yoluyla bu güzel örnekleri unutulmaktan kurtarma yoluna gitmiştir. Binlerce örneğin, yaşamasını sağlayan özel ve resmî kitaplarımızdaki yüzlerce yazma cönk ve mecmua günümüze kadar tam olarak işlenmemiş ve incelenmemiştir. Bu kadar zengin örnekleri bulunan Halk Şiirimizi bu güne kadar inceleyen eserlerin ışığı altında üç ana bölümde ele almaktayız.

1. Anonim Halk Şiiri,
2. Saz Şiiri (Aşık Edebiyatı),
3. Tekke Şiiri.

Biz bu bölümde kısa açıklamalarla Anonim Halk Şiiri üzerinde duracak ve bazı örnekler vereceğiz. Türlerin tarihi, tarihi gelişmesi, çeşitli etkilenmeler ve varyantların oluşması gibi daha çok bu konunun akademisyenlerinin tartışacağı noktalara, daha sonra yayımlayacağımız monografilerde gireceğimiz için, amacı-

2 Anonim Halk Şiiri Üzerine

muz orta ve yüksek öğretimdeki gençlerimize bir parça ışık tutabilmektir. Burada bir örnek vermek üzere sadece temel çizgileriyle mani ve koşma ana türleri üzerinde durulup açıklamalar yapılacaktır. Koşmanın en yaygın biçimi olan türküler ele alınacak ve yapısı bakımından örnekleri verilecektir.

Türk tarihinin bilinen ilk dönemlerinden itibaren çeşitli sanatkârların, yaşanan olaylar ve bunların kahramanları hakkında değişik türlerde eserler verdikleri, destanlar söyledikleri, ağıtlar yaktıkları bize kadar ulaşabilen belgelerden anlaşılmaktadır. Bu ilk Türk söz sanatkârları arasında Çuçu, Aprıncur Tigin, Kül Tarkan, Kalım Keyşi ve diğerlerinin eserleri, adlarını ölümsüzlüğe kavuşturmuştur.¹ İslamiyetin kabul edilmesinden önceki dönemde şiirleriyle adlarını günümüze ulaştıran bu şairlerden sonra, daha yüzlerce şair İslamiyetin kabulünden sonra ün kazanmışlar ve eserleriyle birlikte anılmışlardır. Ancak bunların yanı sıra daha yüzlerce, belki binlerce halk şairi eserini ortaya koyduktan kısa veya uzun bir zaman aralığından sonra unutulmuş ve adı anılmaz olmuştur. Bu unutulmada rol oynayan en önemli sebepler arasında coğrafi şartlar, savaşlar ve esaret, istilâ ve isyanlar, yokluklar, göçler, yangınlar v.b. bulunmaktadır. Kendi sanat zevkini, dil ve üslûp özelliğini, duygu ve düşüncesini katarak şiirini veya eseri ortaya koyan sanatkârın adının unutulması, bu şiirin veya eserin zamanla halkın malı olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Bu tür şiirlere halkın sahip çıkması ve koruması, onu hiç değiştirmeden veya çok az değiştirerek aktara aktara yüzlerce yıl yaşatması sonunda, bu gün elimizdeki "anonim" eserler büyük sayılara ulaşmıştır. Türkiye'mizin en küçük köyünden en büyük şehirlerine kadar her türlü yerleşme noktasında canlı bir şekilde yaşayışlarını sürdüren bu anonim şiirler ve örneklerinin üzerinde daha yakından durmak gerekmektedir.

Türk dilinin en eski ve en önemli yazılı kaynaklarından Divan ü lûgat-it-Türk'te Kâşgarlı Mahmud'un örnek olarak verdiği birçok şiir parçasından anladığımıza göre, Türklerde mani söyleme, türkü yakma, bir olayı hikâyeye etmede uyak kullanarak dikkat çekme vb. noktalar, İslamiyetin kabulünden önceki yıllarda da canlı bir biçimde var olmuştur ve uzun yıllar aynı canlılıkla yaşatılmıştır. Halk arasında duyduklarını aktaran Kâşgarlı Mahmud'a bu bakımdan, tarihteki ilk folklor derlemecimizdir de diyebiliriz. Böylece anonim halk şiirimizin en azından Kâşgarlı Mahmud'un yaşadığı XI. yüzyıldan da daha eski yıllara geri götürülebileceği tartışılmaz bir gerçek olarak önümüzde durmaktadır. Örneklerin bu kadar eski olmasına karşılık, XI. yüzyıldan sonraki dönemlerde yeterli ilgi ve sevgiyi aydınlar arasında bulamayan halk şiirimiz üzerindeki araştırma ve çalışmalar, onun zenginliği ve güzelliğiyle ters orantılı bir biçimde gelişmiştir. Edebiyat tarihlerimizdeki yetersiz bilgiler, bu ilgisizliğin sonucunu ortaya koyan kanıtlardır.

¹ Arat, Reşit Rahmeti, *Eski Türk Şiiri*, TTK yayınlarından, Ankara 1965.

Halk şiirimizin örneklerine geçmeden önceki dileğimiz, yazma halindeki cönk ve mecmuaların ciddi çalışmalar sonunda gün ışığına çıkarılması ve asıl bundan sonra edebiyat tarihimizin bu bölümünün gerçekçi bir biçimde yeniden kaleme alınmasıdır.

MANİ :

Türk halk şiirinin en küçük nazım biçimi olup çok geniş bir coğrafi alana yayılmıştır. Türkiye sınırları içinde Denizli'de *mâna*, Urfa'da kadınlar arasında söylenenlerine, *me'âni*, erkekler arasındakilere ise *hoyrat*, Doğu Karadeniz bölgesinde ise *karşı-beri* adıyla tanınmaktadır. *Karşı-beri*'lerde karşılıklı olarak ve sıra ile kişiler iki dize söylerler; ikinci dizeler kendi arasında kafiyelidir. Türkiye dışında ise Azerbaycan'da *bayatı*; Irak'taki Türkler arasında *hoyrat*; Kazan Türkleri ve Kırgızlar arasında *aytıpa*, *kayum öleğ* veya *ülenek*; Tatarlar'da *çinik*, *çinig*, *cink*, *şın*; Kırım Tatarlarında *mane*, Özbekler arasında *koşuk*, *aşula*² adlarıyla bilinmekte olan mani, değişik araştırmacılar tarafından uzun yıllardan beri üzerinde durulmasına rağmen, etimolojisi bakımından tam bir kesinliğe kavuşturulamamıştır. Bazı araştırmacılara göre bu kelime Arapça *mâ-nâ* kelimesinin bozulmuş bir biçimidir. Başka araştırmacılar ise *man* kelimesinden türemiş olduğunu kabul etmekte ve Türkçe asıllı bir kelime olduğunu ileri sürmektedir.

Mani, genellikle yedi heceden oluşan dört dizelik bir türdür. Bu bir tek dörtlük içinde bir anlam bütünlüğü göstermek zorundadır. Anlamın ağırlığını taşıyan dizeler çoğunlukla üçüncü ve dördüncü dizelerdir. Genellikle ilk iki dize, asıl anlamı veren son dizelere bir hazırlık yapılmasını sağlayan doldurma dizelerdir. Bu ilk iki dize maninin bütünlüğü içerisinde herhangi bir anlam tamamlama endişesi taşımaksızın yer aldıkları gibi, bazan bu anlam bütünlüğüne katkıda da bulunmaktadır. İlk iki dizenin çeşitli manilerde değiştirilebildiği, ancak üçüncü ve özellikle de anlamın bütün yükünü çeken dördüncü dizinin ise hemen hemen hiç değiştirilmediğini görüyoruz.

Sözlerimizi daha iyi belirtebilmek için birkaç maniye bakalım :

İlk iki dizesi doldurma olanlar :

Elmayı bütün dildim,
Çamura düştü sildim.
Ben yârimin kıymetin
Gittikten sonra bildim.

² Köprülü, Ord. Prof. M. Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1981, s. 273.

4 Anonim Halk Şiiri Üzerine

veya

Damda otlar bitmez mi?
Süpürseler gitmez mi?
Gel gurbetten güzelim,
Bu hasretlik yetmez mi?

veya

Kaleden iniş olmaz,
Ham demir gümüş olmaz.
Güzele gönül verdim
Ölürüm dönüş olmaz.

veya

Bu dağlar ulu dağlar,
Eteği sulu dağlar.
Herkes yar ile gezer,
Yüreğim kara bağlar.

Birinci dizesi doldurma, diğer dizeleri maninin anlamını oluşturanlar :

Kum birikmiş derede,
Vefâsız yâr nerede?
Geçersin belki dedim
Bekledim pencerede.

veya

Samanlık dolu saman,
Uyan nişanlım uyan.
Eller düğün yapıyor,
Bizim düğün ne zaman?

veya

Suyu verdim soğana,
Gönlüm düştü oğlana,
Oğlan beni almazsa,
Bıçaklana doğrana.

İlk dizeleri doldurma olmasına rağmen son dizelerinin değiştiği manilere de rastlanmaktadır. Bunlar mani söyleyenin maniyi söylediği zamana, duruma ve olaylara göre aynı doldurma dizeleri kullandığını, ancak son dizelerde ise asıl amacını ortaya koyduğunu gösteren örneklerdir :

1. Kadifeden kesesi
2. Kahveden gelir sesi
3. Benim sevdiğim yiğit
4. Bekârların efesi.

Doldurma dizeler

yerine aynı doldurma dizelere sahip olan şu maniler bu düşüncemizi destelemektedir :

1. Kadifeden kesesi
2. Kahveden gelir sesi
3. Nere mekân bağlamış
4. Ciğerimin köşesi.³

veya

(1. ve 2. dizeler aynı)

3. Gündüz gelme gece gel
4. Ciğerimin köşesi.
 3. Ne dedim de darıldın
 4. Ciğerimin köşesi.
3. Nerelerden geliyor
4. Ciğerimin köşesi.
 3. Oturmuş gergef işler
 4. Ciğerimin köşesi.
3. Oturmuş koyun sağır
4. Ciğerimin köşesi.
 3. Oturmuş kumar oynar
 4. Ciğerimin köşesi.
3. Oturmuş mani söyler
4. Ciğerimin köşesi.
 3. Oturmuş yazı yazar
 4. Ciğerimin köşesi.
3. Oturmuş rakı içer
4. Ciğerimin köşesi.
 3. Sarhoş olmuş geliyor
 4. Ciğerimin köşesi.

Başka örnekler :

1. Ayna attım çayıra
2. Şavkı düştü bayıra
3. Erenler el kaldırsın
4. İşim döndü hayıra.

Doldurma dizeler

³ Yıldız, Hüsnü : "Elmalı Folkloru - Maniler" Türk Folklor Araştırmaları, c. 6, yıl 12, sayı: 132 (Temmuz 1960), s. 2194-2194

6 Anonim Halk Şiiri Üzerine

3. Eşiten amin desin
4. İşim döndü hayıra.

veya

3. Dua edin komşular
4. İşim döndü hayıra.

veya

3. Gökte Rabbim çatmış
4. Yerde kimler ayıra?

Bazan bu ilk iki dizenin genişleyerek üçüncü dizeyi de içine aldığı görülmektedir :

1. Ben bir gümüş bıçağım
2. Yalan değil gerçeğim
3. Beni kim olsa sever
4. Bahçenin çiçeğiyim.

manisinde ilk üç dize aynı kalmış ve sadece son dize değişmiştir :

4. Hem gülüm hem çiçeğim.

Aslında mani dördlüğü içinde bir anlam birliğinin dört dize içine yayılması maninin güzelliğini de rahatlıkla ortaya koymaktadır. Yapılan benzetmeler, çizilen tablo ve ifade bu dört dize içinde bir birlik oluşturduğunda mani daha güzel ve estetik bir yapıya kavuşmaktadır.

Manilerin uyak düzeni genellikle a, a, b, a şeklindedir. Birinci, ikinci ve dördüncü dizeler birbirleri ile uyaklı, üçüncü dize ise tamamen bağımsızdır. Giriş veya doldurma niteliğinde olan ilk iki dizenin uyak bakımından son dizeye bağlı olması sebebiyle en güzel maniler, anlam bakımından da bu bağlantıyı ortaya koyup her bakımdan bir bütünlük gösteren manilerdir. İlk iki dizenin zamanla veya bir kişi ve bölgelere göre değişmesi, bu bütünlüğe olumsuz yönde etki yapmaktadır. İlk iki dize, maninin anlam bakımından dış dünya ile ilişkisini, son iki dize ise vurgulamak istenen duygu ve düşüncüyü sergilemeye çalışır. Bu iki bölüm birbirlerine ne kadar uyum gösterirlerse mani o kadar başarılı bir örnek sayılır. Sözünü ettiğimiz manilerden bir kaç örnek verelim :

Kaşların ok dedikçe
Kırpığın çok dedikçe
Pek mi gönlün büyüdü
Sen gibi yok dedikçe.

veya

Çıktım eşik üstüne
Yâri görmek kastına

Yârim akça bezetmiş
Altın perçem üstüne.

veya

Canımı yakma sakın
Ellere bakma sakın
Seni pek sevdi gönlüm
Beni bırakma sakın.

veya

Kaşlar yaydır kemandır
Yeşil gözler yamandır
O yâr seyrana çıkmış
Herkes ona hayrandır.

veya

Gittim arpa biçmeğe
Eğildim su içmeğe
Dediler "yârin gelmiş"
Kanat açtım uçmağa.

veya

Keşke derviş olaydım
Aba giymiş olaydım
Haftada değil ayda
Yüzün görmüş olaydım.

veya

Elmayı ince soydum
Yârin dizine koydum
Afiyet olsun yârim
Sen yedikçe ben doydum.

veya

Şu giden kimin kızı
Giyinmiş al, kırmızı
Hem gider, hem sallanır
Alıyor aklımızı.

veya

Ana başta taç imiş
Her derde ilâç imiş
Bir evlat pir olsa da
Anaya muhtaç imiş.

Tam mani veya düz mani adı verilen dört dizeli ve yedi heceli manilerden başka **kesik mani**, **artık mani** ve **deyiş** denilen çeşitleri de hulunmaktadır.

8 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Karşılıklı olarak söylenen manilere ise *deyiş* adı verilmektedir. Burada karşı cinsten olan kişiler birer dördlük (tam mani) söyleyerek dilek, duygu ve düşüncelerini açıklarlar. Genellikle ilk iki dizede soru-cevap biçiminde düzenlendiği görülür.

— Bahçalarda gül var mı?
Gül dibinde yol var mı?
Gece yanına gelsem
Bana bir yerin var mı?

— Bahçamızda gül de var
Gül dibinde yol da var
Hoş geldin safa geldin
Gönülde yerin de var.

veya

— Altınım alma beni
Dillere salma beni
Götür sarrafa göster
Kalp isem alma beni.

— Altınsın aldım seni
Dillere saldım seni
Sarraf seni neylesin
Beğendim aldım seni.

yahut

— Oğlan heyben var mıdır?
İçi dolu nar mıdır?
Üç yüz altın isterler
Hiç haberin var mıdır?

— Havar kektiğim havar
Yaylaya doldu davar
Sen sağol ben sağolam
Üç yüz altında ne var?

— Şu derede buz musun?
Gelin misin kız mısın?
Akşama geleceğim
Evde yalınız mısın?

— Şu derede buzum ben
Gelin değil kızım ben
Geleceksen akşam gel
Evde yalınızım ben.

veya

— Bayırda harmanım var
Sultandan fermanım var
Yiğit isen gel bana
Derdine dermanım var.

— Bayırda harman olmaz
Sultandan ferman olmaz
Ben her kıza gelemem
Her kıza derman olmaz.

Yedi dizeli manilerin dışında bazı manilerin dize sayılarının 4, 5, 8, 10, 11 ve 14 olduğu da bilinmektedir. Bunların sayılarının kabarık olmaması, çok dizeli manilerin özellikle uyak bulma endişesi dolayısıyla kolay kolay düzülememesine, rahatlıkla haturda tutulamamasına ve güçlü sanatkârların bunları yaratmaya önem vermemesine bağlanmaktadır.

İlk dizesinin yedi heceden daha az ve uyağın cinaslı olması halinde ortaya çıkan *kesik mani* özellikle eski İstanbul kahvelerinde çok tutulmuş ve yayılmıştır. Bunlardaki uyaklar cinaslı olduğundan, *cinaslı mani* diye de bilinmektedirler. Eski İstanbul'da bunların doğmaca olarak söylenmesi, sanatkârın değerini daha da artıran bir özellikti. Söz gelimi, İstanbul'un ünlü manicilerinden Perişan Halil mezbahaya götürdüğü dana ile Haliç üzerindeki Köprü'den geçerken dana bir çocuğa boynuz vurur. Olay üzerine kalabalığın feryatlarla, bağırma- larla başına toplandığını gören Halil, elini kulağına atar ve işi bastırmak için en gür sesiyle ve makamla o anda şu maniyi doğaçtan söyleyiverir :

Adam aman...
Bu dana
Vurdu dana subyana
Boynuzları budana
Çıktı artık gözümden
Sizin olsun bu dana.

Manilerin özel bir ezgi ile söylendiğini gösteren bu satırları, Ahmet Rasim de desteklemektedir.. "Mani" başlığını koyduğu bir yazısında aynen şunları söylemektedir:⁴

"Mâni denir denmez, gelen seslendirme şekli :

"*Adam aman aman!*

dan ibârettir. Biz, İstanbul çocukları, bu kelimeyi başka bir şekilde karşılayamayız!.. Gerçekten, Halk Edebiyatı'nda da bu şekil, mânilerin en usûle düşkün bir ağırlıyıcıdır. Mânîyi karşılar, makamına götürür, uğurlar. Şarkılarımızdaki,

⁴ Rasim, Ahmet : Muharrir Bu Ya., Ankara 1969, s. 135 vd.

10 Anonim Halk Şiiri Üzerine

türkülerimizdeki *giriş* ile *nakarât*, hatta *miyân basış* gibi güfte ve beste yerine, âdetâ bir tekrar olarak bu şekilde yapılır.

Ahmed Vefîk Paşa rahmetli, *Lehçe-i Osmânî*'sinde, mâni karşılığında: "Maâni; usûlsüz, vuruşsuz ezgilerle okunan vezinsiz, mânâsız güfte." yazmışsa da, onun bu açıklaması, mâniyi bilmediğinden, daha doğrusu şunun bunun iftirâsı sonucu olarak külhanbeyi şarkıları arasına giren bir güfte ve beste sayılarak vezir edîblerden birine bu şekilde sunulmuş olmasından doğan bir söz yanlışlığıdır. Yoksa mâni, aslında, hem "bedî", ve "beyân" dallarının değişmez kaidelerince söyleniş, iki anlamlı sözler bölüğünden, hem de Doğu mu, Türk mü, Osmanlı mı, İslâm mı, herhangi birine ise işte onlardan birinin sâhib olduğu mûsiki tarzı çeşitlerindendir.

Şimdi, burada, bir ara-söze kat'î bir ihtiyâc vardır :

Mâni öyle bir nazım şeklidir ki, mûsikimizin ancak ona ayırdığı söyleyiş tarzı ile tamam olur, demek yerindedir.

Yoksa, genel olarak, Çinili Hamam natırı veya ustası Benli Zehrâ'nın bir Hıdırellez sabahı kısmet çömleğinden çekip çıkardığı her örneğe karşı el yankta, yayık ağz, şaşı göz, iner çıkar gırtlak veyâhut avurdu yırtık Memiş'in aklına yelken ettiği zamanlarda avaz avaz okudukları :

Arpalar evlek evlek
Dadandı kara leylek
Kışı burda kışladı
Yazın ayırdı felek

Kalenin burcu muyum
Dil bilmez Gürcü müyüm
Beni gurbete yollar
Ben gurbet harcı mıyım

gibi, Vefîk Paşa rahmetlinin mâni açıklamasına uygun düşen, allakbullak kıtalara asla mâni denilemez. Meğer ki mâni gibi ince, ince olduğu kadar rûh okşayan ve dâimâ bir maksadı anlatan, müstakil beyitler, *müfredler* olsun!..

Biraz evvel arz etmiştim, mâniler mûsikisimizin ona ayırdığı makamla tamam olur. Bunlar âdetâ kafiye ve redif bakımından bir kulak verişte, bir bakışta, "Kafiye içindir", "Göz için de olabilir" nazariyesinin dayandığı müstakil beyitlerden yâni "müfredlerden" ibarettir. Dört mısralı yâni kıta'yı andırır şekilde olanına ne tesâdüf ettim, ne de husûsî şekilde okunanını dinledim.

Mâniciler, bunların kafiye ve redif kısmına *ayak* derler: "Ayak bulmak", "ayağı ayağına getirmek", aynı kafiye bir başka beyit bulup veyâhut hemen düşürüp söylemek demektir ki onlar arasında en makbûl bir sanat, bir zekâ eseridir."

Halk arasında mani söyleme işinin çok ciddiye alındığını başka bir araştırmacı da vurgulamaktadır: “Mani söyleme halk arasında o derece yaygınlaşmıştır ki, mani söylemeyen veya gerektiği anda uygun düşen maniye bulup diymeyeni, karşı taraf yine bir maniyle kınamaktan çekinmez:

Duvar üstünde para
Baktım tuğrası kara
Sen de mani bilmezsin
Maymun yüzlü maskara.”⁵

Mani söylemeye çağrı yine mani ile yapılır :

Mani mani mendilden
Çıra yaktım kandilden
Gel otur mani diyek
Sen ağızdan, ben dilden

Mani mani rehindir
Manime gelen kimdir?
Kızlar mani diyelim
Bakalım dertli kimdir?

Ancak mani söylemesini bilmeyenler durumlarını ortaya koymaktan geri kalmazlar, fakat bunu da yine mani ile açıklamak zorundadırlar :

Mani bilmem ne deyim?
Beş mani borç edeyim.
Yârim gelip geçende
Yoluna harç edeyim.

Mani bilmem ne diyem?
Hangi yollara gidem?
Yangınlık başımızda
Boynumu büküp nidem?

Cinaslı olarak söylenen manilerden de bazı örnekler görerek eski İstanbul'da yaşayan manicilerin sanat gücünü sergileyelim :

Almadan
Kokun aldım almadan
Bir de yüzün göreyim
Tanrı canım almadan.

⁵ Murat (URAZ), Halk Edebiyatı-Şiir ve Dil Örnekleri, İstanbul 1933

12 Anonim Halk Şiiri Üzerine

veya

Ayna güzel
Yüz güzel, ayna güzel
Güzel yâri görenler
Dediler : Ay ne güzel
Oturmuş zülfün tarar
Dizinde ayna güzel.

veya

Kararsın
Bulut gökte kararsın
Ne büyüsun ne küçük
Tamam bana kararsın
Gündüz gelme gece gel
Bekle sular kararsın
Sarılalım yatalım
Düşman bağı kararsın
Atma kulun yabana
Bir gün olur ararsın.

veya

Dağıdır
Çıktım dağlar başına
Sordum bu ne dağıdır
Felek bana ses verdi
Dedi sevda dağıdır
Çirkin otağın kurmuş
Gelir güzel dağıtır
Ellerle gönül oynar
Bana çene dağıtır

veya

Gelse yârim yanıma
Cümle gamım dağıtır
Dilin bülbül yüzüm gül
Sinen cennet dağıdır
Bir kez yüzüme gülmez
Ettiği göz-dağıdır
Sensiz şeker yiyemem
Kuzum bana ağıdır.

veya

Yaradan
Tabip bilir yaradan
Derdimi kimse bilmez

Ancak bilir yaradan
 Çaresiz derde düştüm
 Kurtar beni yaradan
 Sevdiğime insaf ver
 Yeri göğü yaradan
 Yetiş tabibim yetiş
 Ölüyorum yaradan.

Artık maniler ise asıl uyak değişmeksizin daha çok dize eklenmesi sonunda ortaya çıkarlar. Bunların kesik maniden ayrılan yönü uyakların cinaslı olmayışı ile ilk dizelerinin bir anlam taşınmasıdır :

Ağlarım çağlar gibi
 Derdim var dağlar gibi
 Ciğerden yaralıyım
 Gülerim sağlar gibi
 Her gelen bir gül ister
 Sahipiz bağlar gibi.

veya

Şu dağlar garip dağlar
 İçinde garip ağlar
 Kimse garip ölmesin
 Garip için kim ağlar?
 Ağlarsa anam ağlar
 Kûsûru yalan ağlar.

veya

Ekin ekim bitmiyor
 Boya vurdum tutmuyor
 Aramızda dağlar var
 Elim yâre yetmiyor
 Şekerli yemek yaptım
 Boğazımdan gitmiyor.

veya

Kuzular meler gelir
 Yiğit aşka düşende
 Başına neler gelir
 Yâri ellerle gördüm
 Aklıma neler gelir
 Hicran oku sevdiğim
 Sinemi deler gelir.

14 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Ayrıca çok bilinen bir *deyiş* içinde masallarımızda yer alan Ali Cengiz Oyunu'nun —ki Bektaşî Velâyetnamelerinde de Hacı Bektaş Veli'nin başından geçen bir menkıbe gibi anlatılır — motiflerine büyük bir benzerlik göze çarpmaktadır :

- Ağa : Âdilem sen nâçarsın
İnci mercan saçarsın
Dünya deniz olunca
Gülüm nere kaçarsın?
- Âdile : Ağam derim nâçarım
İnci mercan saçarım
Dünya deniz olunca
Ben kuş olup uçarım.
- Ağa : Âdilem sen nâçarsın
La'l ü gevher saçarsın
Ben bir şahin olsam
Yavrum nere kaçarsın?
- Âdile : Ağam derim nâçarım
La'l ü gevher saçarım
Sen bir şahin olunca
Ben yerlere kaçarım.
- Ağa : Âdilem sen nâçarsın
La'l ü gevher saçarsın
Ben Azrail olunca
Kuzum nere kaçarsın?
- Âdile : Ağam derim nâçarım
La'l ü gevher saçarım
Sen Azrail olunca
Ben cennete kaçarım.

Gaziantep yöresinde derlenen İlbeyli hikayesinde, hikayenin kahramanları Abdurrahman beyin oğlu İlbeyli Keleş ile Fazlı beyin kızı Yosma'nın karşılıklı olarak şu şekilde “pınar başında birbirine mani attıklarını” görüyoruz :

- Yosma : Nergis açmış dallarım var
Baldan tatlı dillerim var
İlbeylim gel sarılalım
Seni bekler kollarım var.
- İlbeyli : Kar çiçeği gibi akım
Başı boz dumanlı dağım
Sarılmanın zamanı var
Gelmedi görüşmek çağım

- Yosma : Nergis gibi gözüm kara
Benlerim var sıra sıra
Ölüm var hem ayrılık var
Kavuşsun bu can yâr yâra.
- İlbeyli : Çiğdem gibi benzin sarı
Bal yapar beni gök arı
Ölüm Allah'ın emri
Ahrette bulur yâr yâri.
- Yosma : Sümbül gibi boyum uzun
Gerdanda ben düzüm düzüm
Ele geçmez böyle fırsat
Gel sarılık iki gözüm.
- İlbeyli : Seher vakti güllerimde
Bülbül öter dallarımda
Al da kokla sevdiğim yâr
Kırmızı gül ellerimde.
- Yosma : Lâle gibi eğri boynum
Başım yeşil sarı donum
Yosma der ki ilbeyli, oğlum
Kurban olsun sana canım.
- İlbeyli : Reyhandır ilbeylioğlu
Misk ü anber gül kokulu.
Perçeminin her telinde
Elvan deste çiçek dolu.⁶

Karşı-beri adıyla Doğu Karadeniz bölgesinde bölünen manilerin yapısal durumları dolayısıyla bazı araştırmacılar tarafından türkülerin sınıflandırmasında söz konusu edildiği görülmektedir.⁷ Ancak, Caferoğlu metinleri aktarırken yaptığı bir açıklamada (s. 275) “kaşka” kelimesinin “mani” anlamına geldiğini de belirterek bunların mani türü içinde olması gerektiğini kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu konuda yayımlanmış bulunan örneklerin yanı sıra kendi arşivimizdeki bazı metinlerden parçalar vermek istiyorum. Çeşitli yerlerde her ne kadar “atma türküsü” adı veriliyorsa da, halk bunu mani söyleme geleneği içerisinde düşünmekte ve uygulamaktadır :

- Erkek : Mani mani mesdi yar
Ben ne dedim mesdi yar

⁶ Arsunar, Ferruh, Gaziantep Folkloru, İstanbul 1962, s. 186 vd.

⁷ Caferoğlu, Ahmet, Kuzey-doğu illerimiz ağızlarından toplamalar (Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve yöresi ağızları), TDK yayınlarından, İstanbul 1946, s. 269 vd.

16 Anonim Halk Şiiri Üzerine

İkimiz arasında
Serin yeller esti yar.

Kız : Maniyi maniciyim
Beylere gemiciyim
İster al ister alma
Ben seni alıcıyım.

Erkek : Başına Acem şalı
Kırılın her bir dalı
Girsin yerin altına
İkimizin ikbali.

Kız : Otur sevdiğim otur
Rize iskemlesine
Yüreğimin derdini
Diyemem hepsine.

“Karşı-beri” adını da söyleyenlerin durumunu gösterir biçimi şu örnekte buluyoruz :

Beriki : Kuşlardan hangi kuştur
Yavrusuna süt veren?

Karşiki : Selasettin kuşudur⁸
Kiremitlere giren.

Beriki : Kuşlardan hangi kuştur
Boynuna var yel bağı?

Karşiki : Ona atmaca derler
Aşar dumanlı dağı.

Halk şairi Celâl Yetimoğlu, Cimil yaylası yolunda karşılaştığı ve ot biçmekte olan bir genç kızla şu şekilde söyleşmiştir :

Celâl : Arkası Demir dağı
Cimil üç para köydür.

Kız : Giyemedim çuhani
Herhalde kolu dardır.

Celâl : Sen biçersin inek yer
Sana ne kârı vardır?

Kız : Her halde ki sana da
Yürek efkârı vardır.

⁸ Yarasa.

Celâl : Gel götürüyim seni
İki de evde vardır.

Kız : Sen misin kocaları,
Yoksa ortağın vardır?

Manilerin hece sayısından söz ederken bunların genellikle 7 heceli dizelerden oluştuğunu söylemiştik. Ancak en küçük hece ölçüsüne sahip olan maniyi 4 heceli olarak da görebiliyoruz. Bunun gerçekten dört dizeli mi olduğu, yoksa iki dizenin bölünmesinden mi ortaya çıktığı konusunun ayrıca araştırılmaya değer olduğunu da belirtelim :

Nar tanesi
Nur tanesi
Sen gönlümün
Bir tanesi

veya

Ah ey felek
Yandı yürek
Çare nedir
Çekmek gerek.

Bu dört heceli olanlardan sonra beş heceli manilerden de birkaç örnek verelim :

O yanı keçe
Bu yanı keçe
Helâl süt emmiş
Elime geç.

veya

Bahçede iğde
Dalları yerde
Sevdiğim oğlan
Kim bilir nerde?

veya

Çaldığı sazdır
Ettiği nazdır
Ne kadar sevsen
Gene de azdır.

Sekiz heceli maniler, yedi heceli olanlar kadar sık rastlanmasa da halk arasında çok sevilen ve tutulan manilerdir. Özellikle bekçi ve davulcu manileri diye tanınan Ramazan manilerinin büyük çoğunluğunu bu sekiz heceli maniler oluşturmaktadır :

18 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Sarı çiğdem yaz getirir
Mor menekşe güz getirir
Gurbet elde ölüm yitim
İhtiyarlık tez getirir.

Dağlar başı duman olmuş
Sensiz halim yaman olmuş
Yârim senden ayrılmış
İşim gücüm figan olmuş.

Ezme ile ezme ile
Yâr bulunmaz gezme ile
Kızlar kazsın mezarımı
Altın saplı kazma ile.

Bir anadan olmayaydım
Bu günleri görmeyeydim
Zulüm ettin kahpe felek
Şu dünyaya gelmeyeydim.

Bu örneklerde de görüldüğü gibi sekiz heceli dizelerde durak 4+4 biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bazen bunun Ramazan manilerinde 5+3 biçimine girdiği veya durak kavramına pek de uyulmadığı anlaşılmaktadır :

Avlu dibinde seslerin
İbrişim gömlek isterim
İbrişim gömlek olmazsa
Telli bir çevre isterim

Varıyorum varıyorum
Davulumu çalıyorum
Ben ağamı övüyorum
Kalk ağacım vakit oldu.

Güle geldim evinize
Selâm verdim cümlenize
Bahşışimi vermezseniz
Darılım hepinize.

Besmeleyle çıktım yola
Selâm verdim sağa sola
A benim devletli beyim
Bayramın mübarek ola.

Merdane beyim merdane
Saatler takım gerdane
İki gözüm Mehmet beyim
Mahalle içinde bir tane.

Ramazan iptidası
Kuruldu cennet binası
Bu ayda oruç tutanın
Kabule geçer duası.

Anadolu'nun bazı yörelerinde, söz gelimi Burdur, Isparta ve bunların çevrelerinde Ramazan davulunu çalanların çift olarak kapı kapı dolaştığı bilinmektedir. Biri davul çalarken diğeri zurna çalar. Ramazan biterken ev ev dolaşıp "Ramazan Okşaması" adı verilen sözlü ezgilerle, daha doğrusu manilerle veya manilerden oluşan mani katarlarıyla çeşitli hediyeler ve bahşış isterler. Evlerden verilecek hediyelerin ve paranın daha fazla olabilmesi için de mani sözleri bir hayli süslü ve ögücüdür. Biribirini izleyen manilerden oluşan bir Ramazan okşamasını örnek olarak verebiliriz :

Koşa koşa indim geldim
Davulumu vurdum deldim
Hanenize yeni geldim
Uyan da beyim güllere boyan.

Evlerinin önüüzüm
Yaprakları düzüm düzüm
Uyandım mı iki gözüm?
Uyan da beyim güllere boyan.

Daracık sokakta mı kaldın?
Dalgın uykulardan uyandın
Davulcunu gelmez mi sandın?
Uyan da beyim güllere boyan.

Evlerinin önü duttur
Dutun yaprağı sıkıtır
Ağamın da gözü toktur
Uyan da beyim güllere boyan.

İşte geldim koşa koşa
Ayağımı vurdum taş a
Beyefendi sen çok yaş a
Uyan da beyim güllere boyan.

Merdiveni mermer taşı
Üstü yağlı pilav aş ı
Yiğitlerin baştan baş ı
Uyan da beyim güllere boyan.

Davulumun ucu tura
Kolum şişti vura vura
Ahmet bey hanesi bura
Uyan da beyim güllere boyan.

20 Anonim Halk Şiiri Üzerine

İstanbul'da da Ramazan geceleri uyandırma görevini üstlenen bekçilerin kendilerine özgü çeşitli manileri alt alta getirerek kapı önlerinde söyledikleri ve bahşiş aldıklarını kaynaklardan öğreniyoruz. Bu manilere toplu olarak Bekçi destanı adı da verilmektedir. Bunlarda biraz daha fazla olarak öğüt verme motifii işlenmiştir :

Sakınıp deryaya dalma,
Başını kavgaya salma,
Bir akçaya da verseler,
Kimsenin ahını alma.

Züğürtlüğü alma sakın,
Gelmesin bu yere yakın,
Devlet kuşunu araştıır,
Sağına soluna bakın.

Nedir dersen devlet kuşun,
Devlet kuşudur bahşişin,
Dilerim ki bekçi senin
Devlet kuşu yarsın başın.

veya

Yufka bağrın ezdi bekçi,
Dünyasından bezdi bekçi,
Ramazan zahiresini,
İlkbahardan düzdü bekçi.

Bekçi hastayken sağaldı,
Bekçinin harcı çoğaldı,
Börek ile yumurtaya,
Üç dirhem bir denk aldı.

Mahalleden kaçmış bekçi,
Dünyasından geçmiş bekçi,
Bu gece bir hurma ile,
İftarını açmış bekçi.

Onbir heceli dizelerden oluşan manilerin sayısı, yedili ve sekizli olanlara göre daha azdır. Bunlarda durak, daha çok 6+5 biçiminde olup 4+4+3 şeklinde de rastlanır :

İğdenin dibinde ne salınırsın?
Altın pas tutmaz ki ne siliniyorsın?
Kömür gözlerine kurban olayım,
Sen benim sözüme ne alınırsın?

Ne kadar kuş olsan uçsan havadan
 Şahin yavrusunu atmaz yuvadan
 Sen beni yakandan atar olmuşsun
 Ben seni unutmam hayır duadan.

Eğin'de, gurbete gönderdiği kocasının ardından en içten duygularını dile getiren kadınların söylediği maniler de onbir heceli olanlardandır :

İstanbul içinde öter bir keklik
 Sana vatan oldu bize gurbetlik
 Ala gözlerini sevdiğim ağam
 Gel bir sıra eyle olam cennetlik.

Yüce dağ başında seni beklerim
 Yüküm yıkılınca gene yüklerim
 Kömür gözlerini sevdiğim yârim
 Senden ayrılalı arttı dertlerim⁹.

Manilerimizin yukardaki şekilde yani dizelerdeki hece sayısına göre, sınıflandırılmalarından başka bir de kullanıldıkları yerlere ve konularına göre sınıflandırma denemeleri de yapılmıştır. Bunlardan arasında fal veya niyet, sevgi, bekçi veya davulcu (Ramazan ayında), satıcı manileri, eski İstanbul'un scmai kahvelerinde söylenen cinaslı maniler, halk hikayelerini anlatan âşıkların bu hikayelerin arasında söyledikleri maniler, saya (koyunun 100'ünde yapılan uygulamalar) manileri, mektup manileri ile mani dörtlüklerinin birbirini ardına eklenmesi suretiyle oluşturulan ve Karadeniz bölgesinde Karşılama adını alan maniler, konularına göre sınıflandırmada madde başı olarak yer tutmaktadırlar.⁹

Manilerin, nerede kullanılırsa kullanılsın manici, mani yakıcı, mani düzcü denilen kişiler tarafından doğmaca olarak ve özel bir ezgi ile söylendiği de yukarıda belirtilmişti. İyi mani söylemenin sadece maniyi ezbere tekrar etmek demek olmadığı, sözle müzik beraberliğinin (prozodi) mani yakmada veya söylemede bile çok önemli bir özellik olduğu bir çok derlemeci tarafından gözlenmiştir. Bu bakımdan manilerin sınıflandırılmasında bölgelere göre çzgilerin de göz önünde tutulmasında büyük yarar vardır.

Anonim olarak kabul edilen binlerce maninin dışında, bazı saz şairlerimizin de ilk dizede kendi mahlâslarını kullanarak mani söylemiş oldukları görülmüştür :

Hatâyî'm hâl çağında
 Hak gönül alçağında

⁹ Onder, Ali Rıza : "Eğin Manileri", *Türk Folklor Araştırmaları*, c. 5, sayı : 115 (Şubat 1959), s. 1839.

22 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Bin Kâbe'den yeğrektir
Bir gönül al çağında.

Seydi'm eder taşlı dağlar
Çiçekli kuşlu dağlar
Sen de mi yârdan ayrıldın?
Gözlerin yaşlı dağlar.

Halk şairlerimizden başka, edebiyat tarihimizde Beş Hececiler olarak ün kazanmış kişilerden Orhan Seyfi Orhon ile Yusuf Ziya Ortaç'ın da maniler yazdıkları bilinmektedir. Orhan Seyfi şu manilere imzasını atmıştır :

Kalbimin külü kaldı,
Yere döküldü kaldı,
Yolları beklemekten,
Boynum bükülü kaldı.

veya

Can işte, canan hani?
Dert işte, derman hani?
Gönül sarayı bomboş,
Beklenen sultan hani?

veya

Yattı uykuya daldı,
Göğsü açılı kaldı,
Bir busesini çaldım,
Uyandı geri aldı.

Yusuf Ziya Ortaç'ın kaleminden çıkanlar arasında ise şunları görmekteyiz:

Gözlerin mavi mine
Vuruldu perçemine,
Aşkın beni çevirdi,
Aslı'nın Kerem'ine.

veya

Naz edip beni üzme
Öyle gözünü süzme
Gel öpeyim deyince
Dudaklarını büzme.

Edebiyat tarihçimiz M. Fuad Köprülü de o zamanki akımın etkisinde kalarak şu manileri yazmıştır :

Elinde altın tepsi,
Kız yolunu kim kesti?

Çiçekler takınsana,
Sevda yelleri esti.

veya

Sürüye çoban nerde?
Yelden ses kapan nerde?
Şair dilden söylemiş
Yürekte kopan nerde?

Manilerin anonim olma özelliği¹⁰ düşünülürse bu şekilde âşıklar ve diğer şairler eliyle halk şiirimize kazandırılan eserlerin mani dünyası içinde özel bir yeri olduğunu gözden uzak tutulmaması gerektiği de ortaya çıkar.

Anonim halk şiirinin iki türü olarak kabul edilen mani ile koşmanın en yaygın biçimi türküye geçmeden önce, genel olarak halk edebiyatımızı değerlendiren bir yazarımızın düşüncelerini de aktararak aradan geçen yılların birşey değiştirmedığının altını çizmek istiyoruz:

“Halk edebiyatının kıymeti. — Halk edebiyatını toplu bir bakışla gördükten sonra bunların kıymeti hakkında da bir fikir edinmek lâzımdır.

Gerek millî destanlar, masallar, atasözleri gibi Türk içtimâî vicdanının vasıtasız ve isimsiz ifadesi olan mahsuller; gerek saz şairlerinin şiirleri, bilhassa millî ruha tercüman olmak yönünden pek kıymetlidir. Bir çok devirlerde halk kitlesi, tarihî varlığını ve kısmen dilini bütün saflığı ile ancak bu eserlerde saklayabilmiştir. Bu itibarla halk edebiyatı sade, fakat özlü bir edebiyattır.

Münevverlerin bu edebiyatı bilmesi, tanınması; halkı bilmesi ve tanınması için behemehal lâzımdır. Asırlardan beri kenoini halktan çekmiş, onunla her türlü alâkasını kesmiş olan münevverlerimiz, bu eserler vasıtasile halk ruhunu öğrenebileceklerdir. Türk köylüsünün çoğumuza kaba saba gelen konuşmaları ve görünüşlerine ısınmak suretiledir ki bu yanık alınların arkasında işleyen canlı bir beyin; güneşten kararmış, kıllı göğüslerin içinde çarpan içli bir yürek olduğunu anlayabileceğiz. Bunu yapmadıkça onları takdir etmek, sevmek bizim için kabil olamayacaktır. Bu takdirde kendilerini sevmeyen, kendileri için yüreği çarpmıyan münevverlere halk, asla itimat etmiyecektir. Bu edebiyat, münevverle halk arasındaki kale duvarını yıkacak en kuvvetli ve ateşli bir top-tur.

Halk edebiyatının, münevverler ve halk terbiyesi üzerindeki bu ehemmiyetinden başka ilim ve san'at noktasından büyük kıymetleri vardır. İlim için mühim olan cihet, Türk ruhunun tahlilini yapmak isteyen bir âlimin, bu mahsullerde millî vicdanın en asli unsurlarını bulmasıdır. Bu unsurlar vasıtasile tari-

¹⁰ Daha fazla bilgi için bkz. Akalın, L. Sami, Türk Manilerinden Seçmeler I, İstanbul 1972, s. IV vd.

hin ancak vukuatı sıralıyan soğuk kanlı usulü yanında canlı bir cemiyet terce-mei hali vücuda getirilebilecektir. Alman âlimi Vunt: Wundt gibi halk ruhiyatı ile meşgul olacak bir Türk araştırmacısı ancak bu eserler, bilhassa efsanelerle Türk ruhiyatını ve içtimâî hayatını meydana koyabilecektir. Türkün dış âlem telâkkisini, ruh ve mükemmel insan telâkkisini, hayatı görüşünü, bunlardan daha emniyetle gösterecek hangi eserler vardır?

Bundan başka, halk edebiyatı dil âlimleri için de en kıymetli kaynaklardan biridir. En eski destan metinlerinden bugün yaşayan saz şairlerimizin diyişlerine kadar halk edebiyatında geçen öz Türkçe kelimeleri, kullanılan sentaks şekillerini münevverlerin bozulmuş edebiyatında bulmak kabil değildir. Kelimelerin tarihi ve istihalelerinin şekli tesbit edilirken bu eserler, en şaşmaz yardımcımız olacaktır.

San'at noktasına gelince, millî ruhu müşahhas bir şekilde, romanda ve bilhassa tiyatrodâ yaşatmak isteyenler için tükenmez bir haznedir. Fakat halk edebiyatı eserleri, bugünkü hallerile bizim iştiaklarımıza, yükselen duygularımıza temâmile cevap verecek bir halde değildir. Cemiyet hayatının çok mürekkep bir hal alması, bizim de hislerimizdeki basitliği gidermiştir, gidermektedir. Bunlarla iktifa etmek, tereyağı, ayran gibi temiz, fakat basit katıklardan bir kır yemeği ile bütün bir ömrün gıdasını temine kalkmak olur. Halbuki bugünün zevki, aynı temiz maddelerle, insan zekâsının yarattığı sun'î yemekleri yemek için bizi zorlamıyor mu?

Bu itibarla yarın doğacak, en yüksek güzellik ihtiyaçlarını karşılayacak millî edebiyat ve millî musikimiz için bu şiir maddeleri özlü birer maya teşkil edecektir. Netekim diğer büyük milletler de böyle yapmışlardır. Almanyada Herder in büyük bir alâka ile tetkîp edip ehemmiyetini meydana koyduğu halk edebiyatı Göyte için, Vagner için tükenmek bilmez bir şiir ve musiki hazinesi olmuştur. Fakat onlar, yaşadıkları devirlerin en yüksek fikir ve his kalıpları içinde, eski cermen ruhuna yep yeni bir kisve vermişler; onları yalnız kendi milletlerine değil, bütün dünyaya sözle ve sesle tanıtmışlardır. Türk şairleri ve musikicileri için de gerektir ki bizde henüz el vurulmamış bu mevzular, büyük san'atkârlarımızın ilhamlarına pınar olsun. Son zamanlarda "Türk tarihi" hareketi, Faruk Nafize ve diğer şairlerimize bu vadide eserler yazdırmaya başlamıştır. Bu başlangıcın daha esaslı olmasını, musikimizin aynı yolda yüksek eserler vermesini dilemekten kendimizi alamayız. Türk san'atında "humaine: insani" vasfını alabilecek, bütün dünyaya yayılabilecek eserlerin, hiç değilse mühim bir kısmını, ham maddesi halkın hayat ve edebiyatı olan bu türlü millî eserler teşkil edecektir. Bu vadide yapılacak çok iş olduğunu; büyük âlim, büyük san'atkârların yaratıcı ellerini beklediğini daima hatırlamalıyız; "o eller niçin benimkiler olmasın!" diye ruhumuzu kırbaçlamalı; millî duygularımızın hızını arttırmalıyız".¹¹

¹¹ Hasan Ali [YÜCEL], Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış, İstanbul 1932, s. 41 vd.

Halk edebiyatımızın önemli bir bölümünün anonim bir kimlik içinde bulunduğunu göz ardı etmezsek, yukarıda verilen hükümlerin gerek maniler, gerek türküler için de geçerli olduğunu kolayca onaylamamız gerekecektir.

TÜRKÜ :

Anonim halk şiirinin en eski türlerinden biri olan *türkü* terimine Doğu Türkleri arasında 15. yüzyılda rastlanmakta ise de Anadolu'da ilk *türkü* örneklerini 16. yüzyılda bulabiliyoruz. Türk kelimesinden "Türk'e ait, Türk'e mensup, Türk'e mahsus" anlamını verecek bir biçimde türetilen bu kelime, sadece bir şiir şeklini değil, özel ezgileriyle okunan değişik metinleri de anlatmaktadır. Denilebilir ki anonim olsun olmasın, halk şiiri içinde yer alan bütün türlerde ezgi, en çok türkülerde belirleyici bir rol oynayarak ön plana çıkmak zorundadır ve zaten çıkmaktadır da... Bu bakımdan ezgisine ve ritmine bakmadan türkülerini özellikle yapıları bakımından çeşitli şekillerde sınıflandırma çalışmaları yapmak, eksik bir çalışma olarak kalmak zorundadır.

Türkülerin ortaya çıkışları iki yolla olmuştur ve bugün de olmaktadır. Ya çok kısa bir zaman içinde anonimlik özelliğini kazanmışlar, ya da bir saz şairinin söylediği parça sonradan *türkü* olarak tanınmıştır ve *türkü*yü yakanın adını da vermektedir. Her iki halde de özel bir ezgi ile söylenmektedirler.

Bu konuda bir araştırmacı şunları söylemektedir:¹²

"Türküler ve *Türkü yakma* —

Türküler iki şekilde bulunur: Mahallî, umumî, Bunlardan umumî olanları herhangi bir yerde çıkıp da ağızdan ağıza yayılan türkülerdir ki, az çok farkla her yerde aynı şekilde söylenir. Kevengin yolları, kadife çiftetellisi, ay doğdu batmadı mı gibi.

Mahallî türkülere gelince, bunlar da ikidir :

1 — Herhangi bir hadise üzerine umumî türkülerden birinin bestesine, hazır manileri zemine zamana göre uydurarak yapılan türküler.

2 — Yine bir hadise üzerine bestesi ve güftesi yeniden yapılan türkülerdir ki buna, (*türkü yakma*) denir.

Anadolumuzda ötedenberi türküler mühim hadiseler üzerine yakılır. Mese-lâ genç bir adam vurulur veya genç bir gelin ölür. Yahut da, genç bir kız kaçırılır. Buna benzer birçok hadiseler, halkın ruhunda müşterek bir acı, bir heyecan uyandırır, ondan istifadeye kalkan hassas ruhlu insanlar hemen bir *türkü* yakarlar. Ve bu türkülerde, o *türkü*yü ilham eden hadise ne ise anlatılır. Herkes o hadise ile meşgul bulunduklarından ona ait her haber gibi bu *türkü* de derhal duyulur. Ve bugünlerde söylenmeye başlar...

¹² AŞKUN, Vehbi Cem, *Sivas Folkloru*, Sivas 1940, s. 201 vd.

Ekseri bu türkülerin yakıcıları mâlûm olmaz. Ve güftesi ile, bestesi bir ağzdan çıkar. Lâkin çok sürmez. Ona yeni ilâveler yapılır. O türkûye uyan ne kadar mani varsa o meyanda söylenir. Hatta bazan ilk besteyi yapanın kullandığı güfteden eser bile kalmaz...”

Bir başka araştırmacı yazarımız türkülerimizi şu şekilde değerlendirmektedir :¹³

“Yıldızlı Bir Türküler Gecesi

Halk türküleri bizim tatlı belâmız. Dilimizin tadı, gerçekliğimizin acısı onlarda. Gülen ayvamız, ağlayan narımız onlarda. Halkımız onlara komuş umudunu da, umutsuzluğunu da. Çoğunluğumuzun derdi de onlarda saklı, devası da. Dünümüzün alaca karanlığı, bugünümüzün sabah serinliği, yarınlarımızın ip uçları onlarda. Çıkageldiğimiz Doğu’ya bağlılık da var onlarda, gidedurduğumuz Batı’ya uyarlık da. Türkülerde kadere boyun eğmiş, türkülerde kadere baş kaldırmışız.

Edebiyat mı yapıyorum dersiniz? Niyetim hiç de o değil. Geçmişimizle övünmelere, kendi kendimizle gelin güveyi olmalara ne türlü tok olduğunuzu biliyorum. Biçim geçmişimiz bir halk türküsündeki Sille şehrine benzer bir bakıma :

Şu Sille’den gece geçtim görmedim;
Acı tatlı suyun içtim, ölmedim.

Bir alaca karanlık dünyada, koyunu kurdu, derdi devası her zaman pek belli olmayan bir düzende, türküler gibi, ağlaya güle, eze ezile yaşıya gelmişiz. İyi ki sıyrılır olduk o dünyadan, o düzenden; iyi ki türkû söylemez oldu şairlerimiz, nice şiirlerden daha güçlü de olsa eski türküler; iyi ki orta oyunu, karagöz oynamaz olmuş Türk tiyatroları, nice yeni oyunlarımız onlardan cılız da, tadına doyulmaz da olsa. Ne mutlu bize ki barışçı bir millet çıkardık cihangirâne bir devletten. Hem istesek de dönemeyiz artık eski zamanlara, kara günler içinde doğmuş ak türkülere: Geçmiş ola, kanlı şanlı günlerimiz çoktan tarihe karıştı, ağlaya güle. A. Kadir’in çevirisinde Mevlâna’nın dediği gibi :

Dünle beraber gitti, cancağızım,
Ne kadar söz varsa düne ait :
Şimdi yeni şeyler söylemek lâzım.

Elbette, ona ne şüphe; ama gerçek yeniliklerin eski temeller üstüne kurulduğu, günü bilmeyen sanatın yarına kalmayacağı da su götürmez: Onun için Fuzulî’nin şu sözü de Mevlâna’nınki kadar doğru :

¹³ EYUBOĞLU, Sabahattin, *Bütün Yazıları 1; Cilt 1: Söz Sanatları - Sanat Üzerine Denemeler ve Eleştiriler*, İstanbul 1981, s. 321 vd.

İlimsiz şiir, esası yok divâr olur,
Ve esassız divâr gayette bi-itibâr olur.

(Fuzulî Divanının önsözünden)

Biz eski şiirimizi Batılı bilim anlayışıyla ve bütün yönleriyle biliyor sayılamayız henüz. Hele türkülerle alış-verişimiz pek gelişigüze'dir bugünedek. Geçmişimizin sanatça yani insanlıkça en ağır basan yanı olan folklor için hangi bilgiler yetiştirdik Boratav'dan başka ve niçin o bile yok aramızda? Gerçi radyolar, filmler, gazinolar bezdiresiye türküy yayımlıyorlar, ama hepsini birbirine benzeterek, gerçeği sahteden ayırmıyarak, koca halkın sesini yıllar yılı bir tek sesin, bir zevkin emrine vererek. Doğrusunu isterseniz, eskiyi bilmekten, yeniye maletmekten çok eskiyi sürdürmek onlarınki. Bu yüzden de bir çok genç, ileri aydınlarımız, daha değerlerini bilmeden beziyor türkülerden. Yeter artık, ilallah, diyorlar; bıktık bu eski seslerden, biraz da çağımızın sesini dinleyelim. Hak vermemek zor doğrusu, onlara da. Ama kabahat türkülerde değil, biraz sonra daha iyi göreceksiniz ki, değil. Temcit pilâvına döndüren bizim türküler: Nerde, nasıl söylenmeleri gerektiğini bilmediğimiz için; ağıt oyun havasına, oyun havasını ağıta, türküyü alaturkaya karıştırdığımız için. Türküleri ciddiye almadığımız için kısacası."

Hece ölçüsünün beşlisinden başlayarak onaltılı olanına kadar hemen her kalıbı ile söylenen türküler, önce bir "türkü yakıcı" tarafından çeşitli olaylara (deprem, savaş, ayrılık, ölüm, sevgi vb.) bağlı kalınarak yakıldığı gibi toplumu yakından ilgilendiren daha bir çok konu türkülerde dile getirilmiştir. Bunlar arasında beşikten (ninniler) mezara (ağıtlar) kadar çeşitli zaman ve olaylara bağlı olanlar (çocuk türküleri, askerlik türküleri, oyun türküleri, iş türküleri, tören türküleri) ile aşk türküleri, tabiat, kahramanlık veya eşkıya türküleri, karşılıklı konuşmaları içeren türküler, önemli yer tutmaktadırlar.

Türkülerin en önemli özelliğinin ezgi ve ritmleri olduğunu düşünen araştırmacılar bunları iki ana bölümde incelemeyi ileri sürmüşlerdir: 1. Usullü türküler, 2. Usulsüz türküler.

Usullü türküler genellikle oyun havaları olup Konya'da *oturak*, Urfa'da *kırık hava*, Ege'de *zeybek*, Ordu, Giresun, Trakya ve Marmara'da *karşılama*, Harput'ta *şıkultum*, Karadeniz kıyılarında *horon*, Isparta ve Eğirdir'de *datdiri*, Kars ve Erzurum'da *Sümmani ağız* adlarıyla da tanınmaktadırlar. Bunlar belli süre birimlerine bağlı kalınarak yakılmış türküler olduğundan ölçülü türküler de denir. Yukarıdaki oyun havalarından başka *güzelleme*, *koşma*, *ninni*, *taşlamave yigitleme* de bu bölüm içinde yer almaktadırlar.

Usulsüz olanlar, süre birimine bağlı kalmaksızın nota değerleri ile usulsüz olan türkülerdir. Uzun havalar şeklinde genel bir ad taşıyan bunların ayrıca *ağıt*, *bozlak*, *Çukurova*, *divan*, *hoyrat*, *kayabaşı*, *koşma*, *maya*, *türkmani* adlarını taşıyan çeşitleri de bulunmaktadır. Bunlardan *divan* kendine haz ezgisi, ritmi

ve ayak denilen sazlı bir bölümü içinde bulundurulur. Divan ezgisiyle usta okuyucular gazel okurlarsa da, halk daha çok onbeş heceli halk şiirlerini tercih etmektedir. Bu divan makamını Atatürk'ün de çok sevdiğini, 1937'de Elazığ'a geldiğinde Hafız Osman ile Mehmet Akar'dan dinlediğini biliyoruz.

Uslû türkölere örnek olarak Gaziantep yöresinde Şirin Nar adıyla bilinen halay türküsünü verelim :

Şirin nar dane dane
Gel güzel döne döne
Gül olup koklamadım
Felek ayırdı gene

Şirin nar dane dane
Gel güzel döne döne

(Nakarat)

Beyaz giyme üşürsün
Güzellikten menşürsün

Nakarat

Neynim güzel olduğun
Yad elnen konuşursun

Nakarat

Evler göç göçe oldu
İki derdim üç oldu

Nakarat

Ben sevdim eller aldı
Emeklerim heç oldu

Nakarat

Giderim dur diyen yok
Kebap aldım yiyen yok

Nakarat

Ayrılık gömleğini
Benden başka giyen yok.

Nakarat.

Uslû türkölür bölümünde halkımızın en yaygın bir biçimde yaşattığı bir tür olan *ninni*, genç annenin veya büyükannenin bebeği uyutabilmek amacıyla beşiğini veya salıncağını yahut yerde otururken uzattığı ayakları üzerinde yatırdığı bebeğini sağa-sola belirli bir ritimle sallarken söylediği türküdür. Daha önceden ezberlenen metinler tekrar edilebildiği gibi o anda doğmaca olarak da söylenebilmektedirler. Bebeğin özellikleri, ailesinin ona karşı duyduğu hasret ve sevgi dile getirilir. İleride alması arzulanan makam ve sahip olması istenen meslekler, ninni metni içinde diğer özellikler arasında sayılır. Bazı ninnilerin

ölen bebeklerin arkasından yakılan ağıtlar şeklinde olduğu, annenin acısının yaşatıldığı da görülmektedir. Söz gelimi :

Oğlum oğlum üşümüş
Pazarda buğday taşımış
Yolda güneş vurmuş da
Ensesini kaşımış.

Uyu yavrum ninni
Büyü yavrum ninni.

Oğlum oğlum al oğlum
Ocağında kal oğlum
Baban artık kocaldı
İşe güce sal oğlum.

Uyu yavrum ninni
Büyü yavrum ninni.

Oğlum oğlum yatıyor
Kolunu bir hoş atıyor
"Ana bir iş var mı?" diye
İkide birde bakıyor.

Uyu yavrum ninni
Büyü yavrum ninni.

Ninni deyim yatasın
Kızıl güle batasın
Kızıl gün senin olsun
Gölgesinde yatasın.

Ninni de babam ninni
Ninni de yavrum ninni.

Meydanda atlar
Yanyana otlar
Balama kurban olsun
Koç koç yiğitler.

Ninni de babam ninni
Ninni de yavrum ninni.

Bebeğin beşiği çamdan
Yuvarlandı düştü damdan.

Ninni diyem bebek sana
Ninni ninni ninni ninni.

Yandı ciğer döndü kana
Meme verdim yana yana.

Ninni diyem bebek sana
Ninni ninni ninni ninni.
Alma attım yuvarlandı
Gitti beşiğe dayandı
Bebek uykudan uyandı.

Ninnininni ninni ninni.

Evlerinin önü çiçek
Orak getirin biçek
Bebek öldü kefen biçek.

Bebek ninnin ninni ninni.

Uzun hava olarak kabul edilen ve usulsüz türküler içinde yer alan *ağu*, genellikle bir kişinin zamansız sayılan ölümünden sonra yakınları veya bir ağtçı tarafından söylenen türkü türüdür. Ölen kişinin kişisel özellikleri, ona karşı duyulan sevgi, yaşayışı, yaptıkları ve geride kalanların duyguları özel bir ezgi ile yas günlerinin hemen başında dile getirilir.

En eski ağt olarak bilinen, Fırdevsî'nin Şehname'sinde Afrasiyab olarak geçen Türk bahadırın Alp Er Tunga için söylenen ağttır. Bu ağta *sagu* denildiği de bilinmektedir.

Ölü başında okunan ağtlarda saz kullanılmaz. Başka yerlerde okunduğu takdirde, saz açılıştan sonra karar sesinde kalır. Bu karar sesinde kalmaya "dem tutma" denir. Ağtçı bu karar perdesinden daha tiz seslere çıkarak ve daha sonra da pes seslere inerek doğmaca olarak yaktığı ağdı okur.

Türkü içinde yer alan ağtlardan bazan düz yazı veya başka bir şiir türü şeklinde söylenenleri de vardır.

Ağtların tabii ortam içinde ve yakıldığı anda derlenmesi derleyici açısından çeşitli maddi ve manevi güçlüler ortaya çıkardığı için bu şekilde derlenmiş metinler çok azdır. Zaman geçtikten ve yer değiştikten sonra tekrar ettirilen ağtlar birtakım değerlerini yitirmekte, böylece orijinal olma özelliği ortadan kalkmaktadır.

Ağtları, yine ölen kişilerin ardından söylenen destanlarla da karıştırmamak gerekmektedir. Bu tür destanları, genellikle adlarını, mahlaslarını açıkça belirten âşıklar söyler. Bunlar ağtlardan çok daha geniş bir alana yayılabilirler. Destanlar metin halinde kalır ve özel bir ezgi ile de okunmazlar. Bazı destan satıcılarının basılı olarak satmak istedikleri metinleri daha iyi satış yapabilmek

amacıyla yanık bir sesle ama monoton olarak okuduklarını son yıllarda değişik yer ve zamanlarda yaptığımız derleme çalışmaları sırasında görmüştük.

Burada birkaç ağıt metnini örnek olarak vermek istiyorum :

BEBEK AĞIDI

Elmalı'dan çıktım yayan
Dayan hey dizlerim dayan
Emmilerin karşı varır
Kimi atlı kimi yayan.

Harmancığın kayaları
Çanı çalar mayaları
Bek mi değdi ak bebeğim
Kara kurşun soyları.

Deve de deveden yüce
Deveyi yüklettim gece
Yoklamadım ak bebeğim
Yurda varıp konmayınca.

Deveyi deveye çattım
Yuların boynuna attım
Yoklamadım konmayınca
Kayınbabamdan hicab ettim.

Havada bulut erişir
Kuzgunlar üleş belişir
Geri döndüm baktım idi
Çadırdı düşman gülüşür.

SARIKAMIŞ AĞIDI

Sarıkamış pek aralı
Kimi ölmüş kimi yaralı
Bunu duymuş var mı ola
Yalan dünya kurulu.

Canını alan savuştu
Hasiret olan kavuştu
Aman diyem arabacı
Oğluma hayıf mı düştü?

Yine önü kış geliyor
Görmeyene düş geliyor
Sarı Kışla'ya vardıkta
Arabamız boş geliyor.

Sarı ipek kozaları
Yandı Avşar kazaları
Sarıkamış'ta kırıldı
Gonca gülün tazeleri.

Soğanlı'da bir harp oldu
Nice yiğit orda kaldı
Sarıkamış alınıncı
Sağ olanlar mektup saldı.

Sivas'a bir ölü it gelmiş
Adam diye dalanıyor
Hiç onludan asker m'olur?
Anam diye dolanıyor.

Kalktı ekin kaldı firez
Cahiller almadı maraz
Yenile de on başlı gitti
Yürü gül gül dudak kirez.

AGIT

Hacılar köyüne bastığım oldu
Tütünün dengi de yastığım oldu
Zalim arkadaşların kaçtığı oldu.

Gelin ahbablarım gelin yanıma
Sebebim tütünü basın kanıma.

Bilseydim de Hacılar'a varmazdım
Tütüncü beyinin kızını almazdım
Gelen belâlara karşı durmazdım.

Gelin ahbablarım gelin yanıma
Sebebim tütünü basın kanıma.

Ne yaptım Balağın Ali sana ne yaptım?
Yerimi gösterdin, ciğerim yaktın
Beşyüz altınla da açığa çıktın.

Dost bildiğim Ali бүтүн belimi
Lal eyledim бүlbүl gibi dilimi.

Erenler erenler kanlı erenler
Erenler içinde Çerkez vuranlar
Teslimim deyince cana kıyanlar

Gelin ahbablarım gelin yanıma
Sebebim tütünü basın kanıma.

Son olarak usulsüz türkülerden olan bozlak ve mayalardan örnekler aktaralım :

BOZLAK

Evlerinin önü hamam kapısı
Hamamdan geliyor yarın kokusu.

Top kâküllü çiçeğim
Sen doldur ben içeyim
Bana da yardım geç derler
Ben nasıl vazgeçeyim?

Evlerinin önü kireç kuyusu
Yüreğime vurdu derdin koyusu.

Top kâküllü çiçeğim
Sen doldur ben içeyim
Bana da yardım geç derler
Ben nasıl vazgeçeyim?

Evlerinin önü yüksek kaldırım
Kaldırımdan düştüm beni kaldırın.

Top kâküllü çiçeğim
Sen doldur ben içeyim
Bana da yardım geç derler
Ben nasıl vazgeçeyim?

MAYA

- Erkek : Yeşil kurbağalar öter göllerde
Kanadım kırıldı kaldım çöllerde
Anasız babasız gurbet ellerde
Ya ben ağlamıyım kimler ağlasın?
- Kız : Mağripten maşrika ara bul beni
Dünyanın malına değişmem seni
Nasihatim budur düşmanın tanı
Ne sen beni unut ne de ben seni.
- Erkek : Gider oldum el başımı bürüdü
Gitme diye yar boynuma sarıldı
Bizim nasip gurbet ele verildi
Ya ben ağlamıyım kimler ağlasın?
- Kız : Seher vakti kan uykudan uyandım
Gözüm açtım al kanlara boyandım
Bir zamandı dertlerine dayandım
Şimdi derdine dayanamam ben senin.

MAYA

Kemendi atım dala ben
Düştüm haldan hala ben
Çör çöpten yuva yaptım
Uçurmadım bala ben.

Dağlarda kar düştü gel
Fikrime yâr düştü gel
Eyi gün dostları
Kötü güne düştüm gel.

BİBLİYOGRAFYA

- ARSUNAR, Ferruh, *Gaziantep Folkloru*, İstanbul 1962
_____, *Türk Anadolu Halk Türküleri*, Ankara 1965
BORATAV, Pertev Naili, *100 soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul 1982
CAFEROĞLU, Ahmet, *Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar*, İstanbul 1942
_____, *Güney doğu illerimiz ağızlarından toplamalar*, İstanbul 1945
_____, *Anadolu illeri ağızlarından derlemeler*, İstanbul 1951
DEMİRSİPAHI, Cemil, *Türk Halk Oyunları*, Ankara 1975
DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983
DİZDAROĞLU, Hikmet, *Halk Şiirinde Türler*, Ankara 1969
ELÇİN, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara 1981
ESET, Niyazi, *Mukayeseli ve Neşredilmemiş Maniler*, Ankara 1944
GÖZAYDIN, Nevzat, "Bir Türkü ve Hikâyesi, Türk Folklor Araştırmaları, c. 16, sayı : 313 (Ağustos 1975), s. 7389
HASAN, Hamdi, *Saray - Bosna Kütüphanelerindeki Türkçe Yazmalarda Türküler*, Ankara 1987
HABİB, İsmail, *Edebiyat Bilgileri*, İstanbul 1942
KIRZIOĞLU, Fahrettin, "Halk Edebiyatı Deyimlerimiz", Türk Dili, sayı: 126, Mart 1962, s.350 vd.
ÖZBEK, Mehmet, *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul 1942
TERZİBAŞI, Ata, *Kerkük Hoyratları ve Manileri*, İstanbul 1975
TUĞRUL, Mehmet, *Ankara Örencik ve Ahi Köylerinin Türküleri*, Ankara 1945
TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ, 19 cilt, İstanbul 1949-1979.
[YÜCEL], Hasan Ali, *Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış* İstanbul 1932.

ANONİM HALK ŞİİRİNDEN ÖRNEKLER

Burada sadece *mani* ve *türkü* örnekleri yer almaktadır. Manilerin hece sayısına göre ençok bilinenleri ve yaygın olanları arasından 4 heceli, 5 heceli, 8 heceli ile 11 heceli olanlarından bazı örnekler aktarılmıştır. Ayrıca şehir veya daha genel bir söyleyişle yer adlarıyla ilgili olan manilerden önemli bir bölümü verilmiştir. Anadolu'da giderek unutulmuş bir geleneğimizin, koyunun 100'ünde yapılan uygulamalarda söylenen Savaş manileri için de birkaç örnek alınmıştır.¹

Manilerin konularına göre sınıflandırılmasını birçok derlemeci veya araştırmacı yapmış ve ellerindeki manileri konularına göre düzenleyip yayımlamışlardır. Hemen her konunun ele alındığı göz önünde tutulursa, bu şekilde yapılacak bir tasniften örnekler vermek, belki geniş hacimli bir başka kitap oluşturabilirdi. Bu bakımdan, burada bu tür bir sınıflandırmaya gitmeden örnek manilere geçiyoruz.

Bu söylediklerimiz *türkü* için de geçerlidir. Burada sadece türkülerin şekil yapısına ait olan bir tasnif doğrultusunda örnekler seçilmiştir. Bu örneklerin bazılarının sonunda TRT ile gösterilen sayı, o türkünün Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun Müzik Dairesi'nin Türk Halk Müziği Şubesi'ndeki repertuarda kayıtlı bulunan numarasını göstermektedir. Türkülerin sözüne veya şekil yapısına göre değil de, müzik yapısına göre tasnif edilmesini düşünenler için, o türkünün Türk Halk Müziği Repertuar Kurulu tarafından kabul edilmiş notasına ulaşmayı kolaylaştırmak bakımından bu numaraları eklemeyi gerekli gördük.²

Diğer konu tasnifleri'ne göre örnek metin bulmak veya daha geniş bilgi almak isteyenler özellikle Dr. L. Sami AKALIN'ın eserine ve oradaki bibliyografyaya (s. 500-524) baş vurabilirler.³

¹ Alpaslan, İsmet : Tatlıca'yda koyunun yüzü ve kosa bezeme, Türk Folklor Araştırmaları, No : 348 Temmuz 1978, s. 8384.

² Burada TRT Müzik Dairesi Başkanı sayın Zihni DERÇİN'e, Türk Halk Müziği Şube Müdürü sayın Mustafa GECEYATMAZ'a ve diğer çalışma arkadaşlarına, bana, sözünü ettiğim repertuar arşivinde çalışmama izin verdikleri ve kolaylık sağladıkları için, teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

³ *Türk Manileri*, 2 cilt, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972 (İç kapakta "Türk Manilerinden Seçmeler" başlığı bulunmaktadır.)

4 heceli maniler

Gelince yaz
Olmaz ayaz
Ne olursun
Bir mektup yaz.

Nar tanesi
Nur tanesi
Sen gönlümün
Bir tanesi.

Ahey felek
Yandı yürek
Çare nedir?
Çekmek gerek.

Sevil sevil
Sonra atıl
Altın olup
Pula satıl.

5 heceli maniler

Aman desinler
Şeker yesinler
Üç kız bir oğlana
Yanmış desinler.

Elinde mercan
Çivide fincan
Üzmesen beni
Olalım bir can.

Elinde makas
Kırparım kırmaz
Şu gâvurun kızı
Benden de korkmaz.

Çaldığı sazdır
Ettiği azdır
Ne kadar sevsem
Yine de azdır.

Bahçede iğde
Dalları yerde
Sevdiğim oğlan
Kim bilir nerde?

Giydiğin sarı
Sen kimin yârı
Akşam olanda
Ağlatma beni.

Burası Muş'tur
Yolu yokuştur
Giden gelmiyor
Acep ne iştir?

8 heceli maniler

Öküz aldım koşamadım
Yiğit oldum yaşamadım
Çok düşmanlar kasteyle
Ben Ayşe'yi boşamadım.

Rüzgâr eser dal sallanır
Güzeli seven ballanır
Benim yârim orta karar
Ne allanır, ne pullanır.

Evlerinin önü kaya
Kayadan bakarlar aya
Yârim binmiş de geliyor
Kuyruğu kınalı taya.

Sarı çiğdem yaz getirir
Mor menekşe güz getirir

Gurbet elde ölüm yitim
İhtiyarlık tez getirir.

Çadırıma dolu düştü
Çok ağladım gözüm şişti
Kınamasın eşler dostlar
Güzel idi, gönlüm düştü.

Bu dağlar mavili kaldı
Kuş uçu yavrulu kaldı
Anahtarı yâr koynunda
Bu gönlüm kilitli kaldı.

Duvar da kalburum olur
Bir seviye sabrım olur
Bu seviyeler bizdeyken
Bu dualar kabul olur.

Anıktan atladım geçtim
Cebini yokladım geçtim
Efkârım evlenmek değil
Adını yokladım geçtim.

Şu gelen tiren olsaydım
Yârımı gören olsaydım
Çifte mektuplar gönderdim
Eline veren olsaydım.

Karanfil verdim kok diye
Al ceketine sok diye
Hiç uykularım gelmiyor
Sevgili beyim yok diye.

11 heceli maniler

Aşağıdan gelir benim şişmanım
Ne çok imiş yârla benim düşmanım
Ben seni saralı düşmandır köylü
Sevdim ama sevdiğime pişmanım.

Çıktım da talime kar diyemedim
Yakasız gömleğe dar diyemedim.
Azrail gelmiş ki canım ala
Sılda sevdiğim var diyemedim.

Yeşil bülbül dal üstünde ötmesin
Sılayı görmeden vâdem yetmesin
Anamı görmeden eğer ölürsem
Dalda yaprak yolda çimen bitmesin.

Mektup yolla mektuplara inanam
Sen uykuda ben uykudan uyanam
Bir yanım ayrılık bir yanım ölüm
Demir miyim bu dertlere dayanam?

Bir elinde divit bir elde kalan
Yazarım o yâre bir inci selâm
Kömür gözlerini sevdiğim güzel
İster selâmım al, ister ben gelem.

Evini yaptırmış gediğe yakın
Bakın eller bakın, güzele bakın
O güzelin gönlü bende yok ise
Dökün gaz yağını evini yakın.

İnci midir, sedef midir dişlerin
Kalemle mi çekilmiştir kaşların
Sallandıkça ince bele değer yâr
Her tarafta ondört belik saçların.

Kayadan kayaya atlayamadım
Kırıldı kantarım tartılamadım
Kederli söyleme çok sevdiceğim
İnatçı babandan kurtulamadım.

Kapıya oturmuş önlük dikiyor
Söyledim söyledim boyun büküyor
Dedim güzel sen kimlerin yârisin
Söylemeden ala gözden döküyor.

Enginden engine yağan kar m'ola?
Salını salını gelen yâr m'ola?
Kaldırsam yorganı girsem koynuna
Sefa geldim yârim der m'ola?

YER ADLARI İLE İLGİLİ MANİLER

Antep'in baklavası
Gümüşten oklavası
Gaziantep şehrimiz
Fedakârlar yuvası.

Aman aman *Yozgat*!
Şeftalisi pek tatlı
İstedim de vermedi
Ne de malı kıymetli.

Gürün'ün kahve şalı
Ucuz değil pahalı
Sevdiğimden uzağım
Aramızda var çalı.

Isparta'nın gül yağı
Dolaştım koca dağı
Bilsen ne yakışacak
Sana gelin duvağı.

Yozgat'ın küheylâni
Sanki bir dağ alanı
Yozgatlılar sevmezler
Hile ile yalanı.

Kandıra'nın ormanı
Savruluyor harmanı
Aşkınğan sararıp soldum
Bulamadım dermanı.

Göynük'ten aldım balı
Petekleri düz sıralı
Benim bir sevdiğim var
Dünya güzeller kralı.

Urfa'dan aldım yağı
Dolandım durdum dağı
Urfa güzellerinin
Çabucak geçer çağı.

42 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Su aktı deniz bulandı
Buranın adı *Polatlı*
Gel sevdiğim yatalım
Yaşım tamam on altı.

Balıkesir'in yolları
Yine giymiş alları
Sarılsaydı boynuma
O yârimin kolları.

Üsküdar'ın konağı
Üstü kiremit dağı
Çalı kiraza benzer
Yârimin al yanağı.

İzmir'in üzüm bağı
Bursa'nın *Ulu dağı*
Yârini görmeyenin
Eriir yürekte yağı.

Aksaray konakları
Temizdir sokakları
Bal olmuş yârimin
O güzel yanakları.

Erzurum'un suları
Serindir koruları
Ormanı servi dolu
Hoş öter kumruları.

Çarşamba'yı sel aldı
Bir yâr sevdim el aldı
Keşke sevmez olaydım
Elim koynumda kaldı.

Yavuz'un bacaları
Giyerler alacaları
Halkalı kızlarının
Ben olsam kocaları.

Erciyes'in yaylası
Cebindedir aynası
Güzel kızın gerdanı
Bekâr oğlan yaylası.

Çorum'un dilberleri
Yüksektedir evleri
Kızları naz etse de
Gönülde kalır yerleri.

Malatya'nın bal eriği
Gittim gezdim *Divriği*
Çiçeklerden en güzel
Karabük'ün çileği.

Eskişehir'i gezeli
Gördüm nice güzeli
Oranın güzelleri
Vefalıdır ezeli.

Seviyor efendisi
Nazilli'nin kedisi
Bu yadigâr çevreyi
Bana verdi kendisi.

Bayındır'dan nar geldi
Kış bitti bahar geldi
Göz göze bakışmaktan
Sanki ne zarar geldi?

Mardin'in al bileziği
Oynar durur beziği
Başka ezik geçer de
Geçmez gönül eziği.

İzmir in *Buca* 'sına
Baygırınm goncasına
İyi kadın naz eder
Şüphesiz kocasına.

Şu *İstanbul* illeri
Yazın öter bülbülleri
Yaktı kül etti beni
Safiye'nin dilleri.

Aydın'ın çiçekleri
Namlıdır zeybekleri
Güzele dayanamaz
Çapkındır erkekleri.

Bitlis'e yolum düştü
Hayli zorlu bir kıştı
O güzel kız bu gün
Yine yaramı deşti.

Ada'lı, Moda'lı geldi
Atlı arabalı geldi
Başına bu belâlar
Senin olalı geldi.

Çorlu bağlı bahçeli
Yolu çifte keçeli
Gözüme uyku girmez
Yârim benden geçeli.

Ay doğar sini gibi
Salınır selvi gibi
Yârin kokusu gelir
İzmir'in gülü gibi.

Tekirdağı'nın gülleri
Tatlı şakır bülülleri
Yaktı, yandırdı beni
Huriye'min dilleri.

Kadıköy'ün dilberleri
Fettan olur esmerleri
Sarışınlar melek gibi
Sevimlidir penbeleri.

Çekmece'nin gölleri
Penbe açar gülleri
Yaktı kül etti beni
Nazlı yârin dilleri.

Sallanır kavak gibi
Sararmış yaprak gibi
Çamlıca'nın kızları
Turfanda kabak gibi.

Ay değer elek gibi
Gün doğar melek gibi
Halkalı'nın kızları
Turfanda kabak gibi

Şu İstanbul'un illeri
Beyaz giyer gelinleri

Yaktı kül etti bağrımı
Çakır Ayşe'min dilleri.

İstanbul' un kızları
Sürmelidir gözleri
Aldanmayın çocuklar
Pudralıdır yüzleri.

Burdur' da gül bahçesi
Bahçede gelir sesi
Ben yolumu şaşırdım
Bu kasaba neresi?

İzmir' den mal geldi
Bir gemi bal geldi
Ben yârımı öperken
Dudaklarıma bal geldi.

Nazilli' nin güzeli
Görünce oldum deli
Başka yere gidemem
Bu diyarı gezeli.

Gelibolu feneri
Kalbimde onun yeri
O yârin hasretinden
Kaldım kemikle deri.

Edirne penceresi
İçerden çerçevesi
Yeniköy çocukları
Demirci çingenesi.

Ordu' nun güzeline
Baktım ince beline
Bin güzel su dökemez
Sevgilimin eline.

Ada' nın güzeline
Yandım ince beline
Dünyanın güzelleri
Su dökemez eline.

İzmir' in *Buca'* sına
Yangınım goncasına
Ben milyonu değişmem
Yârin bir gecesine.

Hozat derler ilimize
Bûlbûl konmaz gülümüze
Anne sûtûn helâl eyle
Misafirim bu gün size.

Dişarbakır düzüne
Eremedim izine
İyiliklerim dursun
Hep dizine gözüne.

Dişarbakır dört köşe
İçine güller düşe
Benim bir yârim var
Kokusu mor menekşe.

Banyo yaptım derede
Sordum yârim nerede
Dediler *Tire*'dedir
Aklım kaldı *Tire*'de.

Bahçede olur iğde
Fırından gelmiş pide
Kasabalar içinde
Birinci gelir *Niğde*

Tokat'ın ahabına
Bayılırım kebabına
Kız bana bir buse ver
Ne olur sevabına.

Çamlıca'nın suyuna
Çamlarının boyuna
Üsküdar daha yakın
İn tramvay yoluna.

İzmir'de *Karşıyaka*
Yüzümü verdim hakka
Sevdaı gönüllerle
Edilir mi böyle şaka?

Bergama'nın dağına
İniverdim bağına
Altın yüzük yaptırdım
Yârimin parmağına.

Çarşamba yollarında
Kelepçe kollarında
Allah canımı alsın
O yârin kollarında.

Harpüt'un yollarında
Çimeydim göllerinde
Altın burma olaydım
O yârin kollarında.

Arguvan'ın budama
Sefa geldin odama
Sen beni istersen
Görücü yolla anama.

Gökte yıldız bir sıra
Yârim gitti *Mısır*'a
Yâr keklik, ben şahin
Giderim adı sıra.

Kuyuya bakır salma
Tekirdağ'dan kız alma
Tekirdağ'ının kızları
Dokuz kocadan kalma.

O güzelim *Erbaa*
Girdim bostana bağa
Sevdiğim çıkagelse
Herkes kalkar ayağa.

Erzurum bucağında
Ot yanar ocağında
Çocuk olup gezeydim
O yârin kucağında.

İzmit'in kebabına
Bayıldım ahabına
Kız ne olur bakıver
Sen bana sevabına.

Dün gitmiştik *Ada*'ya
Uzaklaştık *Moda*'ya
Ben bahtiyar olurum
Yârim gelse buraya.

Üsküdar'ın dağına
Mailim çardağına
Elmas küpe yaptırdım
Yârimin kulağına.

Kayseri'de pastırma
Yaramı pek bastırma

Orada bir yâr sevdim
Sakın derdimi azdırma.

Göründü güzel *Havza*
Kavuşmak kaldı yaza
Kaderin yazdığını
Mümkün mü kimse boza?

Darende'nin yaylası
Kasabanın alâsı
Benim bir sevdiğim var
Vallahi baş belâsı.

Çorlu'nun al gülleri
Hoş öter bülbüleri
Yaktı beni kül etti
Nuriye'nin dilleri.

Sevgilim aslın nereli
Derler *Büyükdereli*
Aklım başımda değil
Sana gönül vereli.

Bursa'da *Pazarcık*
Sular akar azıcık
Müsaade edin hanımlar
Biz de söyleyelim azıcık.

Tabaka dolu tütün
Sevmişim sıtkı bütün
Ben sevdim ben aldım
Yansın *Çankırı* bütün.

Hey *Trabzon Trabzon*
Sılamın yolu uzun
Baharda ayrı düştük
Kavuşuruz biz güzün.

Bir ay doğdu *Pasin*'den
Pasin'in ovasından
Anlarım ki yâr gelir
Fark ederim sesinden.

Demirhisar'dan geldim ben
Çok ağladım güldüm ben
Gün oldu Ferhat gibi
Dağı taşı deldim ben.

Gündüzü var gecenin
Plajı *Sütlüce*'nin
Ömrü uzarmış derler
Yârdan rakı içenin.

Kırşehir'lim hoş geldin
Azıcık sarhoş geldin
Tarhanan da mı yoktu
Neden böyle boş geldin?

Manisa'nın kavunu
Seçelim şunu bunu
Söyle niçin ettin
Bana sen bu oyunu?

Ürgüp'te geceledim
Yüzümü peçeledim
Sevdanın kitabından
Ben dersi heceledim.

Edirne'den tez geçtim.
Meriç suyundan içtim
Aramızda yemin var
Sanmayın ki vaz geçtim.

İstanbul'da pazarım
Kendim okur yazarım
Senden başka seversem
Ateş olsun mezarım.

Şarköy'de kilim ördüm
Rüyada yârı gördüm
Uykuda baş başa
Öylece ömür sürdüm.

Menderes'ten geçerim
Soğuk sular içerim
Ya o kızı alırım
Ya bu candan geçerim.

Harput yolu bu mudur?
Testin dolu su mudur?
Tez gelirim diyardın
Tez gelişin bu mudur?

Ağrı dağı yücedir
Sordum yâre nicedir

50 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Dedi bakma baş döner
Havası da sertçedir.

İzmir'in kalayı var
Güzeller alayı var
Merak etme ey gönül
Her şeyin kolayı var.

Uşak'ta halı dokur
Yaprağı dalı okur
Benim bir yârim var
Her gece masal okur.

Bursa'nın sarı ayvası
Yeşillikler yuvası
Hastalara dermandır
Uludağ'ın yaylası.

Antakya'da muz olur
Fabrikada buz olur
Peşim sıra dolaşma
Arkamızdan söz olur.

Konya'da meram vardır
Bekleyim sıram vardır
Yürekte durmaz işler
Büyük bir yaram vardır.

Gün olur zaman olur
Harmanda saman olur
Üsküp'ün güzelleri
Billâhi yaman olur.

Bergama hep mildir
Beni söyleten dildir
İki elin kan olsa
Bana halini bildir.

Isparta'da gül olur
Güllerde bülbül olur
Güzellerin yamağı
Öptükçe pul pul olur.

Asım Tekirdağ'lıdır
Başım yere bağlıdır
Çözme doktor yaramı
Yâr eliyle bağlıdır.

Kayseri’de Erciyaş
Tepesinde sivri taş
Ağladıkça gözümden
Dökülür hep kanlı yaş.

Dere kumsuz olur mu?
İbrik susuz olur mu
Üsküdar’ın kızları
Hiç kocasız olur mu?

*Silivri’*nin yoğurdu
Gözlemeyi yoğurdu
Söyle cicim, şekerim
Seni kimler doğurdu?

Bursa’ya geldi kiraz
Güzele dayım olmaz
Kaplıcada yan gelip
Bekledim seni bu yaz.

Basamak pasak pasak
Çıkma yukarı yasak
*İstanbul’*dan tel gelmiş
Bartın’da duvak yasak.

Baklavanın sinisi
Kütahya’nın çinisi
Eskisi gitti gelsin
Sevgilimin yenisi.

Ankara’nın balına
Tutunmuşuz dalına
Dikmen’den mi gelirsin
Kız salına salına?

Alaşehir’den geldim
Ağladım yürek deldim
Şimdi duruldum ama
Ben de bir akar seldim.

Ceyhan’ın sığacağına
Gül taktım duvağına
Bir gece çağırmadın
Beni kendi bağına.

Çadır kurdum *Bayburt’ta*
Alış kızım bu yurda
Sevgili yanımda yok
Gayri kalamam burda.

Hey anam *Anadolu*
Her yanı güzel dolu
Bolu'ya düşen gençler
Şaşırır sağı solu.

Saya manileri

Bu saya kimden kaldı
Âdem atadan kaldı
Âdem ata gelende
Kızıl öküz duranda
Kızıl buğday bitende
Dünya bünyad olanda
Musa çoban olanda
Şişliğiniz öyeşti.

Saya gelir sakının
Demir tarak takının
Koyunun pisliğini
Kına diye yakının.

Koyunun yüzü geldi
Gün çaldı buzu geldi
Çobana taze keçe
Ağaya kuzu geldi.

Ak sayanın uzunlu
Çalar yerin yüzünü
Omuz omuza versem
Öpsem ala gözünü.

Nenem karabaş koyun
Karlı dağlar aş koyun
Ay karanlık gecede
Çobana yoldaş koyun.

Ak koyunun ağı var
Yüreğinin yağı var
Seni sağan ablanın
Çığıldaklı bağı var.

Koyunum Arap gibi
Sütü var şarap gibi
Koyun olmayan evin
Hâlleri harap gibi.

Not : Daha fazla bilgi için :

SU, Hikmet : "Kadınhanı Kurthasanlı köyünde Saya gezimi", Türk Folklor Araştırmaları, No: 346, Mayıs 1978, s. 8317

T Ü R K Ü L E R

I/a) İki dizeli türküler:

Çay dibinde çıra yaktım yanmadı,
Bekledim bekledim yârim gelmedi.

Yolun kenarında sıra güzeller,
Toplamış fıstanı bulgur ezerler.

Geliyor güzeller yayla yolundan,
Bülbül seda verir aya dalından.

* * *

Gelin ağlar yaşın yaşın,
Gitmem deyu salları başın.

Geline lâzım bir kaba,
Ağlayaydı kaba kaba.

Geline lâzım bir koca,
Ağlayaydı yana yana.

Geline lâzım bir koca,
Bekleyeydi yol boyunca.

Gelinim, hatunum kınan kutlu olsun,
Gittiğin yerlerde dilin tatlı olsun.

* * *

Fındık çubuğu gibi boyun değer dallara,
Al beni kollarına dön o yana bu yana.

Mendilim dalda kaldı, gözlerim yolda kaldı,
Benim sevgili yârim acaba nerde kaldı.

Mendil bağlarım yandan, seni severim candan,
Keşke sevmez olaydım usandırdın bu candan.

* * *

Kağızman'a ısmarladım nar gele,
Gümüş kemer ince bele dar gele.

Baharda yayılır kuzu yan yana,
Benim yârim inci takar gerdana.

Benim yârim güzellerden bir tane,
İçlerinden sarı saçlı güldane.

(TRT — 1754)

* * *

Şu giden askere yol mu dayanır?
Askerlik iki yıl can mı dayanır?

Askere gidenin yarı peşinde,
Sevenler yârini görür düşünde.

Askerin mektubu postadan çıkmaz,
Askere gidene kimseler bakmaz.

* * *

I/b) İki dizeden oluşan, bağlantıları bir dizeli türküler:

Bir kurşun atacağım da turnanın ayağına,
Kız sana ölüyorum da gel yanıma yanıma.

Kurban olim, hayran olim, o yârin yürü(yü)şüne.

Bir kurşun atacağım da turnanın kanadına,
Kız seni alacağım da o yârin inadına.

Kurban olim, hayran olim, o yârin dudağına.

Bir kurşun atacağım da turnanın sürüşüne,
Vurulduğum ölüyorum da güzelin birisine.

Kurban olim, hayran olim, o yârin gülüşüne.

* * *

Oğlan, oğlan kalk gidelim,
Sigarayı, feneri yak gidelim.

Ne güzel oğlan, yanasın oğlan.

Oğlanın elinde, lüver belinde,
Oğlan çıkmış pencereye, fesi elinde.

Ne güzel oğlan, yanasın oğlan.

Oğlan oğlan, boynuma dolan,
Kolum sana yastık, saçlarım yorgan.

Ne güzel oğlan, yanasın oğlan.

(TRT — 1439)

* * *

(Oğul) giderim Van'a doğru,
Vala önüm İran'a doğru.

Beni beni beni havar benim ol.

(Oğul) kes başım kanım aksın,
Vala kadrım bilene doğru.

Beni beni beni havar benim ol.

(Oğul) bu meni kurda meni,
Vala çukurda koydun beni.

Beni beni beni havar benim ol.

(Oğul) sadıklığın bu muydu?
Vala kurda yedirdin beni.

Beni beni beni havar benim ol.

(TRT/Uzun Havalara — 227)

* * *

I/c) İki dizeden kurulmuş, bağlantısı da iki dize olan türküler:

Gül olup koklamadım,
Felek ayırdı gene.

Şirin nar dane dane,
Gel güzel döne döne.

Beyaz giyme üşürsün,
Güzellikte meşhursun.

Şirin nar dane dane,
Gel güzel döne döne.

Neynim güzel olduğun,
Yâd ellen konuşursun.

Şirin nar dane dane,
Gel güzel döne döne.

Evler göç göçe oldu,
İki derdim uç oldu.

Şirin nar dane dane,
Gel güzel döne döne.

Giderim, dur diyen yok,
Kebap oldum yiyen yok.

Şirin nar dane dane,
Gel güzel döne döne.

Ayrılık gömleğini,
Benden başka giyen yok.

Şirin nar dane dane,
Gel güzel döne döne.

(TRT — 2343)

* * *

Kurdular kurdular kurna taşını,
Yudular yudular gelin başını.

Şen anam, şen babam, evin şen olsun,
İşte ben gidirem, muradız olsun.

Ağlıya ağlıya çıktım eşiği,
Kırılсын kırılсын kızlar beşiği.

Şen anam, şen babam, evin şen olsun,
İşte ben gidirem, muradız olsun.

Güğümü güğümü susuz koyarlar,
Anamı babamı kızsız koyarlar.

Şen anam, şen babam, evin şen olsun,
İşte ben gidirem, muradız olsun.

(TRT — 1950)

* * *

Eşiğin altında çift yılan öter,
Yârenden ayrılan bir tavır yatar.

Kız yürü, sen yürü yayla yoluna,
Seni de vururlar yârin yoluna.

Eşiğin altında yılan olur mu?
Yârenden ayrılan derman bulur mu?

Kız yürü, sen yürü yayla yoluna,
Seni de vururlar yârin yoluna.

Eşiğin altında yılan yuvası,
Gurbete çıkana Tanrı duası.

Kız yürü, sen yürü yayla yoluna,
Seni de vururlar yârin yoluna.

(TRT — 1264)

* * *

Altıma açtılar kara göz kilim,
Urguma koydular bal dilim dilim.

Ağlama hey gelin yazın bu imiş,
Divitler kalemler böyle buyurmuş.

Altıma saçtılar kara göz halı,
Urguma koydular şekerle balı.

Ağlama hey gelin yazın bu imiş,
Divitler kalemler böyle buyurmuş.

Altıma serdiler bir ince ipek,
Urguma koydular bal petek petek.

Ağlama hey gelen yazın bu imiş,
Divitler kalemler böyle buyurmuş.

Altıma serildi bir Hindî şalı,
Alnıma yazıldı kismetin falı.

Ağlama hey gelin yazın bu imiş,
Divitler kalemler böyle buyurmuş.

Elime verdiler bir dolu ayran,
Mevlâmızdır cümlemizi kayıran.

Ağlama hey gelin yazın bu imiş,
Divitler kalemler böyle buyurmuş.

I/d) İki dizeden oluşan, bağlantısı üç dize olan türküler:

Çarşıdan aldım pirinci,
Edirne'nin boyacıları birinci.

Aman boyacı boyacı,
Cilana vurgunum boyacı,
Fırçana vurgunum boyacı.

Boyacının alları alları,
Benim yârim boyacı olmalı.

Aman boyacı boyacı,
Cilana vurgunum boyacı,
Fırçana vurgunum boyacı.

Boyacının boyası boyası,
Parılıyor aynası aynası.

Aman boyacı boyacı,
Cilana vurgunum boyacı,
Fırçana vurgunum boyacı.

* * *

Gide gide yorulдум aman,
Bir güzele vuruldum (efendim).

Haydi benim şah boylum,
Şah boylum, şebboy çiçek başında,
Benim sevdiğim on üç, on dört yaşında.

Gidene bak gidene,
Gül sarılmış dikene (efendim).

Haydi benim şah boylum,
Şah boylum, şebboy çiçek başında,
Benim sevdiğim on üç, on dört yaşında.

Giden kayak durur mu (efendim),
İskeleye varır mı?

Haydi benim şah boylum,
Şah boylum, şebboy çiçek başında,
Benim sevdiğim on üç, on dört yaşında.

(TRT — 677)

* * *

Suya gider su testisi elinde,
Allar geymiş etekleri belinde.

Vah anam Fadimem,
Suya gidemem,
Sensiz edemem.

Benim yârim şimdi gurbet elinde,
Vermem seni yadellere, ellere vay.

Vay anam Fadimem,
Suya gidemem,
Sensiz edemem.

Suya gider su testisin(i) doldurur,
Eve gelir gül benzini soldurur vay.

Vay anam Fadimem,
Suya gidemem,
Sensiz edemem.

Bu dert beni iflah etmez öldürür,
Varam gidem anasına yalvaram vay.

Vay anam Fadimem,
Suya gidemem,
Sensiz edemem.

(TRT — 806)

* * *

Açıl ey ömrümün varı, bâd-ı sabah olmadan,
Has bahçenin gonca gülü sararıp da solmadan.

Eşim eşim gel gel,
Uğrun uğrun gel gel,
Can yoldaşım vay.

Güzeller güzeller nerde gezerler,
Nerde düğün orda bayram (seyran) ederler.

Eşim eşim gel gel,
Uğrun uğrun gel gel,
Can yoldaşım vay.

Yürü dilber yürü saçın sürünsün,
Aç beyaz gerdanı, sinen görünsün.

Eşim eşim gel gel,
Uğrun uğrun gel gel,
Can yoldaşım vay.

(TRT — 3375)

* * *

Çarşıya vardım erikten aldım,
Yârin haberini Everek'ten aldım.

O yâr uzun boylu ben cüce kaldım,
N'ideyim n'ideyim nerelere gideyim?
O yâr camdan bakıyor ben nasıl edeyim?

Çarşıya vardım kayısıdan aldım,
Yârin haberini dayısından aldım.

O yâr uzun boylu ben cüce kaldım,
N'ideyim n'ideyim nerelere gideyim?
O yâr camdan bakıyor ben nasıl edeyim?

Çarşıya vardım armuttan aldım,
Yârin haberini Mahmut'tan aldım.

O yâr uzun boylu ben cüce kaldım,
N'ideyim n'ideyim nerelere gideyim?
O yâr camdan bakıyor ben nasıl edeyim?

Çarşıya vardım kestaneden aldım,
Yârin haberini postaneden aldım.

O yâr uzun boylu ben cüce kaldım,
N'ideyim n'ideyim nerelere gideyim?
O yâr camdan bakıyor ben nasıl edeyim?

(TRT — 528)

• • •

I/e) İki dize ile kurulan, bağlantısı dört dize olan türküler:

Yavaş oyna sevdiğim, kunduran taş a değer,
Siyah perçem uçların kemandır kaşa değer.

Vay vay vay vay n'olmuşam?
Sararmışım solmuşam,
Pembe yanak üstünde,
Ben misali olmuşam.

Güzelim selam ettim, bir haber göndermedin,
Şahit olsun yıldızlar, murada eremedim.

Vay vay vay vay n'olmuşam?
Sararmışım solmuşam,
Pembe yanak üstünde,
Ben misali olmuşam.

Yaylamızın yolları buzlu sulardan geçer,
Kız Allah'ın seversen öldürdün beni yeter.

Vay vay vay vay n'olmuşam?
Sararmışım solmuşam,
Pembe yanak üstünde,
Ben misali olmuşam.

• • •

Yar seni gördüğüm günden beri severim,
Kaş çatma, göz atma, pencereni gözlerim.

Minnoşum canoşum,
Bu gün ben de bir hoşum,
O siyah zülfünü,
At bir yana nonoşum.

Evinden inerken bakma elin bağına,
Âşıklar gariptir, aldanır bu haline.

Minnoşum canoşum,
Bu gün ben de bir hoşum,
O siyah zülfünü,
At bir yana nonoşum.

Rüyamda gönlümde tahtı tacım senindir,
O ince ellerin badem midir, zer midir?

Minnoşum canoşum,
Bu gün ben de bir hoşum,
O siyah zülfünü,
At bir yana nonoşum.

* * *

Kasabımın koyunları,
Çoktur bana oyunları.

Aman kasap,
Canım gülüm kasap,
Gel bizim dama,
Görelim hesap.

Entarisi mor sırmadan,
Aç kapıyı cam kırmadan.

Aman kasap,
Canım gülüm kasap,
Gel bizim dama,
Görelim hesap.

Kasabımın altın dişi,
Yaktı beni bir gülüşü.

Aman kasap,
Canım gülüm kasap,
Gel bizim dama,
Görelim hesap.

Kasabamın altın dişi,
Yaktı beni bir gülüşü.

Aman kasap,
Canım gülüm kasap,
Gel bizim dama,
Görelim hesap.

Entarisi ala benziyor,
Şeftalisi bala benziyor.

Aman kasap,
Canım gülüm kasap,
Gel bizim dama,
Görelim hesap.

• • •

O yana indi a balam bu yana indi,
Çöz beyaz göğsün a canım yâr gelir şimdi.

Kaş, kaş, kaşlar karadır,
A balam gözler elâdır,
El vurma, diz kırma,
Sinem yaradır.

O yana pembe a balam bu yana pembe,
Çöz beyaz göğsün a canım yâr gelir şimdi.

Kaş, kaş, kaşlar karadır,
A balam gözler elâdır,
El vurma, diz kırma,
Sinem yaradır.

(TRT — 1637)

• • •

Fırat kenarının ince dumanı,
Dağlara yayılır seher zamanı,

Bülbül ne ararsın yuvan mı yoktur?
Yoksa benim gibi baban mı yoktur?
Zaten yetimlerin göz yaşı çoktur,
Gel ağlayalım karşı karşıya!

Fırat kenarında kamlar, sazlar,
Sinemin yarası her zaman sızlar,

Bülbül ne ararsın yuvan mı yoktur?
Yoksa benim gibi baban mı yoktur?
Zaten yetimlerin göz yaşı çoktur,
Gel ağlayalım karşı karşıya!

(TRT — 2387)

• • •

I/f) İki dizeden kurulmuş, bağlantısı beş dize olan türküler:

Haniya da benim elli dirhem pırasam?

Üç mum yaksam Konyalımı arasam.

Vay vay Konyalım yürü

Yürü yavrum yürü

Saçlarını sürü

Şimdi de burdan geçti

Hovardanın biri,

Haniya da benim elli dirhem kestanem?

Konyalıdan başkasını istemem.

Vay vay Konyalım yürü

Yürü yavrum yürü

Saçlarını sürü

Şimdi de burdan geçti

Hovardanın biri.

Haniya da benim elli dirhem ırakım?

İçerim içerim gitmez merakım.

Vay vay Konyalım yürü

Yürü yavrum yürü

Saçlarını sürü

Şimdi de burdan geçti

Hovardanın biri.

(TRT — 1094)

* * *

Türkmen kızı süt pişirir,

Sütün köpüğün(ü) taşırır.

Nenni de bebek nenni

Nenni de çocuk nenni, oy nenni

Dilin dişin yerim

Kız sana neler derim

Kömür gözler benim, vay nenni.

Türkmen kızı un eliyor,

On parmağın kınalıyor.

Nenni de bebek nenni

Nenni de çocuk nenni, oy nenni

Dilin dişin yerim

Kız sana neler derim

Kömür gözler benim, vay nenni.

* * *

I/g) İki dizeden kurulmuş, bağlantısı altı dize olan türküler:

Çek deveci develeri yokuşa aman, (yâr, yâr aman),
Siyah perçem ak gerdana yakişa aman (aman aman).

Develi
Sordum aslın nereli
Haydi elma yanaklı
Haydi kiraz dudaklı
Çok sallama göbeği
Düşürsün bebeği.

Çek deveci develeri engine aman (yâr, yâr aman),
Şimdi râğbet güzel ile zengine aman (aman aman).

Develi
Sordum aslın nereli
Haydi elma yanaklı
Haydi kiraz dudaklı
Çok sallama göbeği
Düşürsün bebeği.

Deven yüksek atamadım urganı aman (yâr, yar aman),
Üşüdükçe çek başına yorganı aman (aman aman).

Develi
Sordum aslın nereli
Haydi elma yanaklı
Haydi kiraz dudaklı
Çok sallama göbeği
Düşürsün bebeği.

Çek deveci develeri sulansın aman (yâr, yâr aman),
Su içtiği çeşmeleri bulansın aman (aman aman).

Develi
Sordum aslın nereli
Haydi elma yanaklı
Haydi kiraz dudaklı
Çok sallama göbeği
Düşürsün bebeği.

Deve yüksek atamadım kilimi aman (yâr, yâr aman),
Susadıkça ver ağızma dilini aman (aman aman).

Develi
Sordum aslın nereli
Haydi elma yanaklı

Haydi kiraz dudaklı
Çok sallama göbeği
Düşürsün bebeği.
(TRT — 3427)

• • •

II/a) Üçlüklerle kurulmuş olan türküler:

Aşahtan gelirem yüküm eriktir,
Eriğin dalları yere eğiktir,
Bir emmim kızı var taze feriktir.

Aşahtan gelirem yüküm üzümdür,
Üzümün dalları düzüm düzümdür,
Bir emmim kızı var iki gözümdür.
(TRT — 1416)

• • •

Sarı Zeybek inip gelir inişten,
Her yanları görünmüyor gümüştən,
Haberim yok dün geceki cümbüşten.

Sarı Zeybek inip gelir dereden,
Her yanları görünmüyor bereden,
Hekim n'apsın iyi olmaz yaradan.

Sarı Zeybek şu dağlara yaslanır,
Yağmur yağar silâhları ıslanır,
Benim yârim küçücükten uslanır.

• • •

Evlerinin önü tahta daraba,
Malı mülkü sattı da Zellom verdi şaraba,
Şarapçının evi Zellom olsun haraba.

Meyhane önünden geldim de geçtim,
Ciğerimden hançer yedim de düştüm,
Ben de anacığım kendimden geçtim.

Zellom yirmisinde yiğit bir uşak,
Beline bağlamış şal ile kuşak,
Zelloyu vuranlar hain bir kaçak.

• • •

Burcun kalası görünmez oldu,
Saç bağısı salınmaz oldu,
Azap çoban da bulunmaz oldu.

Güzel gitmiş bugün gezmeğe,
Seyredenlerin gönlün ezmeğe,
Allah yaratmış onu sevmeğe.

* * *

II/b) Üçlüklerle kurulmuş, ancak bağlantısı üçüncü dize olan türküler:

Sürmelimin kaşlarına mailim aman,
Ayda yılda selamına kailim aman,
Aman aman sürmelim aman.

Senin gibi iki dinli değilim,
İki dinlilere kul ettin beni,
Aman aman sürmelim aman.

Serpil serpil yağın kar m'ola,
Çırpına çırpına gelen yâr m'ola,
Aman aman sürmelim aman.

Açsam yorganını girsem koynuna,
Acap yârim sefa geldin der m'ola,
Aman aman sürmelim aman.

Kahbe felek değirmenin döndü mü?
Ben yaparım sen yıkarsın bendimi,
Aman aman sürmelim aman.

Çırpını çırpını yuvadan uçtum,
Ağlayı ağlayı gurbete düştüm,
Aman aman sürmelim aman.

Sürmeli giderse ben de giderim,
O kızın uğruna bir kan ederim,
Aman aman sürmelim aman.

* * *

II/c) Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı bir dize olan türküler:

Ufanın etrafı dumanlı dağlar,
Ciğerim yanıyor gözlerim ağlar,
Senin zalim derdin cihanı dağlar.

Gezme ceylan bu dağlarda seni avlarlar

Urfa dağlarında gezer bir ceylan,
Yavrusunu kaybetmiş ağlıyor yaman,
Yavrumun derdine bulmadım درمان.
Gezme ceylan bu dağlarda seni avlarlar.

(TAT — 746)

* * *

Bülbül ne gezersin Çukurova'da?
Eşin gelir bulmaz seni yuvada,
Kendim gurbet ilde gönüm sılada.

Ötme garip bülbül gönül şen değil.

Coşuyor da deli gönül coşuyor,
Ciğerciğim kebab oldu pişiyor,
Sevdiceğim yüce dağlar aşılıyor.

Ötme garip bülbül gönül şen değil.

Bülbülün yatağı bahçeler, bağlar,
Garibin yatağı kahveler, hanlar,
Gurbet ilde ölsem bana kim ağlar?

Ötme garip bülbül gönül şen değil.

Bülbül ne yatarsın, bahar erişti?
Kırmızı gül goncasına kavuştu,
Sılada sevdiğim aklıma düştü.

Ötme garip bülbül, gönül şen değil.

Bülbül ne yatarsın, bahar yaz geldi?
Bizim göle ördek geldi, kaz geldi,
Sılada sevdiğim benden vaz geldi.

Ötme garip bülbül, gönül şen değil.

Bülbül ne yatarsın, baharın vakti?
Yıkıldı gönümün sarayı, tahtı,
Böyledir âlemde âşkın bahtı.

Ötme garip bülbül, gönül şen değil.

Bülbül hiç durmayıp efgan edersin?
Bir an âram etmez, her an ötersin,
Âşıkların bağrın büryan edersin.

Ötme garip bülbül, gönül şen değil.

* * *

Gel koyun, başına püskül takayım
Kuzunun uğruna dağlar yıkayım
Kuzunun yerine kuzu yakayım

Gel koyun, meleme, vaz gel kuzundan.

Meleyi meleyi çıktım yurtlara
Yüzümü gözümü sürdüm otlara
Ana mı dayanır böyle dertlere

Gel koyun, meleme, vaz gel kuzundan.

Atlar eğetlenmiş bineğin ister
Kuşlar havalanmış tüneğin ister
Ak koyun gelmiş kuzusun ister

Gel koyun, meleme, vaz gel kuzundan.

Sürünün ardında bir koyun meler
Koyunun feryadı bağırımı deler
Ak koyun gelmiş kuzusun ister

Gel koyur., meleme, vaz gel kuzundan.

Gel koyun ben seni Mevlâ'na saldım
Sürünün ardında bir koyun kaldın
Yılda bir kuzunu yadlara verdin

Gel koyun, meleme, vaz gel kuzundan.

Sürünün ardında meler gezersin
Meledikçe ciğerciğim ezersin
Kuzunun nerde olduğunu sezersin

Gel koyun, meleme, vaz gel kuzundan.

Bir gölgecikte kuzulamadın mı?
Göğsünün altında gizlemedin mi?
Kurtlar görür diye gizlemedin mi?

Gel koyun, meleme, vaz gel kuzundan.

Gevherî dertli sinisini dağlar
Durmaz gözlerinden kanlı yaş çağlar
Kuzusun yitirmiş analar ağlar

Gel koyun, meleme, vaz gel kuzundan.

Bir âfet beni eyler helâl
Tig-i gam ile kılar çâk çâk
Hâk etti beni, hem pîr ü pâk

Kime yanam da kime halim ağlayayım?

Teşnedir lebine dil ü can
Çün tadı şeker, rengi mercan
Amma uğur etmez seni kocan

Kime yanam da kime halim ağlayayım?

Bir kerrecik öpsem yüzünü
Tutiya ederdim topuzunu
Lâkin pek saklar ben özünü

Kime yanam da kime halim ağlayayım?

Hiç yoktur böyle hüsn-i cemal
Bulunmaz onda olan kemal
Onunçün sevip oldum pâymal

Kime yanam da kime halim ağlayayım?

* * *

Anamdan doğdum da geldim cihana,
Kır ata bindim de döndüm şahana,
Ecel yeterse de kurşun bize mahana

Aman çiçeğim uy, uy giderken gördüm.

Kimimiz molla da (aman) kimimiz hacı,
Cümlemiz daim Hakka duacı,
Aman doktor sen tez getir ilâcı.

Aman çiçeğim uy, uy giderken gördüm.

Kız ne bakarsın gül meme yanından,
Yiğit olan bilir yiğit halından,
Ayrı düştüm vatanımdan elimden,

Aman çiçeğim uy, uy giderken gördüm.

* * *

Ay karanlık süremedim yolumu,
Soğuk vurmuş ayağımı elimi,
Yaşım küçük ben istemem ölümü.

Dört gaziler gelen sunam kimindir?

Suya gider bir incecik yolu var,
Kemen sıkılmış bir incecik beli var,
Şeker yemiş dudağında balı var,

Dört gaziler gelen sunam kimindir?

Kaldıraydım yorganının yanını,
Emeyidim dudağının balını,
Satın mı aldın bu uykunun yanını,

Dört gaziler gelen sunam kimindir?

Kalk gidelim Acem kızı bizecek,
Gül derelim ak topuktan dizecek,
Sarılalım ilkbahardan güzecek.

Dört gaziler gelen sunam kimindir?

Bir balıkçı kaptı kaçtı fesimi,
Çok çağırdım ıstımedi sesimi,
Anam yoktur bacım çeksin yasımı.

Dört gaziler gelen sunam kimindir?

* * *

Şu dağın ardına duman mı durdu?
Pabucum içine yılan mı girdi?
Emmi uşağına kıran mı girdi?

Ağlama kız gelin yazın bu imiş.

Şu dağın ardına ekerler küncü,
Ekerler biçerler severler genci,
Yar bize göndermiş ayva turuncu.

Ağlama kız gelin yazın bu imiş.

Elinin kınası çamurdan mıdır?
Gözünün sürmesi kömürden midir?
Ananın yüreği demirden midir?

Ağlama kız gelin yazın bu imiş.

Yüküne attılar pullu cicimi,
Boynuna taktılar yağlı sicimi,
Gelin ağlatmayın nazlı bacımı.

Ağlama kız gelin yazın bu imiş

Şu dağın ardında bir taş olaydım,
Gelene gidene kardaş olaydım,
Bacısı güzele yoldaş olaydım.

Ağlama kız gelin yazın bu imiş.

* * *

Bahçenizde bülbül müdür şakiyan?
Kimdir kuzum seni benden sakınan?
Kolu kopsun şu siyahı dokuyan.

Giyme kuzum, giyme sen şol siyahı.

Varmayayım yollarımız kesilsin,
Söyleşmeyin masaviler basılsın,
Hep rakipler koz dalına asılsın.

Giyme kuzum, giyme sen şol siyahı.

Hep güzeller allar giymiş geziyor,
Kırpikleri kalem olmuş yazıyor,
Bu aşkın mecnunu olmuş sızlıyor.

Giyme kuzum, giyme sen şol siyahı.

Gökyüzünde şemsi mahı seversen,
Yeryüzünde kiblegâhı seversen,
Kaçma güzel gel Allah'ı seversen.

Giyme kuzum, giyme sen şol siyahı.

* * *

Kışlanın önünde bir yeşil direk,
Çalınır çalgılar dayanmaz yürek,
Sılaya varmaya çok ömür gerek.

Sılaya gel nazlı yârim sılaya.

Çarşıdan aldım da el kadar astar,
Nerde güzel görsem kocası asker,
Beşikte yavrular babasın ister.

Sılaya gel nazlı yârim sılaya.

Sabahtan sabaha okunur ezan,
Okumak bilemem okuyam yazam,
Yaz mektubu sevdiğim postaya bırak.

Sılaya gel nazlı yârim sılaya.

II/d) Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı iki dize olan türküler:

Aşağıdan gelen de hanım oynasın,
Keklik kebabın da yiyen doymasın,
Beni yârdan ayıranlar onmasın.

Beri gel yârim beri gel ben adam yemem,
Ellerin yârine de yârim ol demem.

Yoğurdum var, yeşil de meşil çanakta,
Benleri var ak gerdanda, yanakta,
Benim yârim şu karşiki konakta.

Beri gel yârim beri gel ben adam yemem,
Ellerin yârine de yârim ol demem.

(TRT — 3088)

* * *

Zeynep bu güzellik var mı soyunda?
Elvan elvan güller kokar koynunda,
Ramazan ayında bayram gününde.

Zeynebim Zeynebim anlı Zeynebim,
Üç köyün içinde şanlı Zeynebim.

Söğüdün yaprağı narindir narin,
İçerim yanıyor, dışarım serin,
Zeynep'i ettiler bu hafta gelin.

Zeynebim Zeynebim anlı Zeynebim,
Üç köyün içinde şanlı Zeynebim.

Zeynep'e yaptırdım altından tarak,
Tara da zülfünü omzuna bırak.
Görüşmek isterim, yollarım ırak.

Zeynep'im Zeynep'im anlı Zeynep'im,
Üç köyün içinde şanlı Zeynep'im.

Zeynep'in alı var, alı neylesin?
Al yanak üstüne şalı neylesin?
Bu yosmalık varken malı neylesin?

Zeynep'im Zeynep'im anlı Zeynep'im,
Üç köyün içinde şanlı Zeynep'im.

Zile'nin yolları dardır geçilmez,
Soğuktur suları bir tas içilmez,
Anadan geçilir, yârdan geçilmez.

Zeynep'im Zeynep'im anlı Zeynep'im,
Üç köyün içinde şanlı Zeynep'im.

(TRT — 331)

* * *

Şu dağın başında bir taş olaydım,
Gelene geçene yoldaş olaydım,
Bacısı güzele kardaş olaydım.

Gel otur yanıma hallarımı sorayım,
Halimden anlamaz o yâri ben nideyim?

Şu dağın başına ekerler darı,
Ekerler biçerler severler yâri,
Yâr bana yollamış ayvayla narı.

Gel otur yanıma hallarımı sorayım,
Halimden anlamaz o yâri ben nideyim?

Şu dağın başına ekerler küncü,
Ekerler biçerler severler genci,
Yar bana yollamış ayva turuncu.

Gel otur yanıma hallarımı sorayım,
Halimden anlamaz o yâri ben nideyim?

* * *

Issız yuvalarda büyüttüm seni
Çayır çimenlerde yürüttüm seni
Bürüler içinde bey ettim seni.

Kanadı bitmedik yavrum gelir mi?
Ayağı uymadık yavrum gelir mi?

Yuvamızın üstü de asma
Anam babam gidiyor diye küsme
Yavrum sen Allah'tan ümidin kesme.

Kanadı bitmedik yavrum gelir mi?
Ayağı uymadık yavrum gelir mi?

Yuvamızın üstü katıran
Çıkma yükseğe ben de oturam
Yavrularım körpe nere götürerim.

Kanadı bitmedik yavrum gelir mi?

Ayağı uymadık yavrum gelir mi?

* * *

Akşam olur hep beyazlar giyersin,

Sabah olur gözlerini süzersin,

Bana nispet eller ile gezersin.

Aman Allah al başımdan sevdayı,

Genç yaşımda zindan ettin dünyayı.

Akşam oldu yakamadım gazımı,

Kadir Mevlâm böyle yazmış yazımı,

Sevemedim bir kerecik kuzumu.

Aman Allah al başımdan sevdayı,

Genç yaşımda zindan ettin dünyayı.

Serin ırmakların yeşil söğüdü,

Yârim anasından almış öğüdü,

Evvel küçücüktü şimdi büyüdü.

Aman Allah al başımdan sevdayı,

Genç yaşımda zindan ettin dünyayı.

Mezarımı derin kazın, dar olsun,

Üzerinde lâle sümbül zâr olsun,

Bana acımayan Allah'tan bulsun.

Aman Allah al başımdan sevdayı,

Genç yaşımda zindan ettin dünyayı.

* * *

Gesi bağlarında üç top gülüm var,

Hey Allah'tan korkmaz sana bana ölüm var,

Ölüm var da şu gençlikte zulüm var.

Atma garip anam, şu dağların ardına,

Kimseler yanmasın, anam yansın derdime.

Gesi bağlarında dokundum taşla,

Yazılanlar gelir sağ olan başla,

Bizi hasret koydu kavme kardaşa.

Atma anam atma, şu dağların ardına,

Kimseler yanmasın, anam yansın derdime.

Ana, mendilimi düremiyorum,
Yalnız evlere giremiyorum,
Anasız babasız duramıyorum.

Atma anam atma şu dağların ardına,
Kimseler yanmasın, anam yansın derdime.

(TRT — 631)

* * *

İki turnam gelmiş, yolda yorulmuş,
Şahin vurmuş, kanatları kırılmış,
O da benim gibi yârdan ayrılmış.

Turnalar turnalar, telli turnalar,
Benden yâre selam eylen turnalar.

Turnam nerden gelin arştan Maraş'tan,
Kanadın ıslanmış yağmurdan yaştan,
Turnam korkmaz mısın alıcı kuştan.

Turnalar turnalar, telli turnalar,
Benden yâre selam eylen turnalar.

Turnamın kanadı bir karış telden,
Çekerim ayrılık ne gelir elden,
Garip bülbül gibi ayrıldım gülden.

Turnalar turnalar, telli turnalar,
Benden yâre selam eylen turnalar.

(TRT — 1151)

* * *

II/e) Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı üç dize olan türküler:

Evlerinin önü bakla,
Güvercinler döner takla,
Al beni yanında sakla.

Aman aman dayanamam,
Seher vakti uyanamam,
El kızısın güvenemem.

Evlerinin önü handır,
Yanar yüreğim külhandır,
Görmeyeli çok zamandır.

Aman aman dayanamam,
Seher vakti uyanamam,
El kızısın güvenemem.

(TAT — 601)

* * *

Atladım geçtim dereyi,
Oturmuş zülfün tarayı,
Bugün geydiği karayı.

Sordum civana,
Söyle bir dahi meleşim,
Ruzigâr var işidelim.

Dilberin yazdığı yazı,
Âleme çıkar feryadı,
Bugün geydiği beyazı.

Sordum civana,
Söyle bir dahi meleşim,
Ruzigâr var işidelim.

Vardım yârin çarşısına,
El kavuştum karşısına,
Dört yanında komşusuna.

Sordum civana,
Söyle bir dahi meleşim,
Ruzigâr var işidelim.

Çifte benlim zülfü kara,
Oldu yürek pare pare,
Haktan gelen ne çare.

Sordum civana,
Söyle bir dahi meleşim,
Ruzigâr var işidelim.

* * *

Guguk yuvan yıkıldı mı?
Yavruların döküldü mü?
Ölüm sana dokundu mu?

Dağların şenliği guguk,
Evlerin şenliği guguk,
Ne ötersin garip garip.

Yağmur yağar seller akar,
Cümle âlem sana bakar,
Senin aşkın beni yakar.

Dağların şenliği guguk,
Evlerin şenliği guguk,
Ne ötersin garip garip.

* * *

Al yeşil bayrağı gelin mi sandın?
Sefere gideni gelir mi sandın?
Trampet sesini davul mu sandın?

Aman padişahım izin ver bize,
İzin vermezseniz atın denize,
Tutalım Moskof'u verelim size.

Eski saraylarda kura çekilir,
Kurası çıkanın boynu bükülür,
Anası babası yola dökülür.

Aman padişahım izin ver bize,
İzin vermezseniz atın denize,
Tutalım Moskof'u verelim size.

Kışlanın önünde bir uzun servi,
Kimimiz nişanlı, kimimiz evli,
Sılada bıraktım bir saç teli.

Aman padişahım izin ver bize,
İzin vermezseniz atın denize,
Tutalım Moskof'u verelim size.

* * *

Oduncular kısa keser odunu,
Aynalı canfes sıkımış ince belini,
Küçücükten bilemedim kadrini.

Ufak ufak atsana, yavaş yavaş kalksana,
Şalın malın düşer de belinden,
Hiddetlenme liver miver fırlar elinden.

Vardım gittim uzun uzun bahçeler,
Yâr oturmuş elbisesin bohçalar,
Benim sana zayı gitmez akçalar.

Ufak ufak atsana, yavaş yavaş kalksana,
Şalın malın düşer de belinden,
Hiddetlenme liver miver fırlar elinden.

Uzun olur bu yerlerin selvisi,
Ben de bilmem benim yârim hangisi,
Selvi boylu, tatlı dilli kendisi.

Ufak ufak atsana, yavaş yavaş kalksana,
Şalın malın düşer de belinden,
Hiddetlenme liver miver fırlar elinden.

(TRT — 465)

* * *

Mızıka çalındı düğün mü sandın?
Al yeşil bayrağı gelin mi sandın?
Yemen'e gideni gelir mi sandın?

Dön gel ağam, dön gel dayanamirem,
Uyku gaflet basmış uyanamirem,
Ağam öldüğüne hey... inanamirem

Akşam olur, mumlar yanar karşımda,
Bu ayrılık cümle âlem başında,
Gündüz hayalimde gece düşümde.

Dön gel ağam, dön gel dayanamirem,
Uyku gaflet basmış uyanamirem,
Ağam öldüğüne hey ... inanamirem.

Ağamı yolladım Yemen eline,
Çifte tabancalar taktım beline,
Ayrılık olur mu taze geline.

Dön gel ağam, dön gel dayanamirem,
Uyku gaflet basmış uyanamirem,
Ağam öldüğüne hey ... inanamirem.

Koyun gelir kuzusunun adı yok,
Sıralanmış külekleri südü yok,
Ağamsız da bu yerlerin tadı yok.

Dön gel ağam, dön gel dayanamirem,
Uyku gaflet basmış uyanamirem,
Ağam öldüğüne hey... inanamirem.

(TRT — 794)

Bir gemim var salverdim engine,
Hovardalar damga vurmuş dengine,
Şimdi rağbet güzel ile zengine.

Ağlama kömür gözlüm sızlama börek gözlüm,
Avdan geldim beyim aman yorgunum,
Yorgun değil ben o yâre vurgunum.

Bir gemim var adalarda yaslanır,
Yağmur yağar yelkenleri ıslanır,
Benim yârim bir gün olur uslanır.

Ağlama kömür gözlüm sızlama börek gözlüm,
Avdan geldim beyim aman yorgunum,
Yorgun değil ben o yâre vurgunum.

Çıkabilsem şu yokuşun başına,
Güneş vurdu Altılının taşına,
Benim yârim girmiş onbeş yaşına.

Ağlama kömür gözlüm sızlama börek gözlüm,
Avdan geldim beyim aman yorgunum,
Yorgun değil ben o yâre vurgunum.

* * *

II/f) Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı iki+dört dize olan türküler:

Beyler bahçesinden atlayamadım,
Cephanem döküldü toplayamadım,
Zalım düşmanları haklayamadım.

Var git oğlan var git, ben sana varmam,
Annenden babandan intizar almam.

Tabancası elinde,
Şişhanesi belinde,
Güzel İzmir yolunda,
Ben bir yosmaya vuruldum.

Beyler bahçesinde kandiller yanar,
Kandilin şavkına bülbüller konar.
Herkes sevdiğine böyle mi yanar?

Var git oğlan var git, ben sana varmam,
Annenden babandan intizar almam.

Tabancası elinde,
Şişhanesi belinde,
Güzel İzmir yolunda,
Ben bir yosmaya vuruldum.

(TRT — 442)

* * *

II/g) Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı dört dize olan türküler:

Destimalı ele aldım,
Oynayıp havaya saldım,
Ortada yalnız kaldım.

Boyu güzel yâr,
Yüzü güzel yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüzü gülen yâr.

Ilıman oldu ılıman,
Dağ başın bürüdü duman,
Yâr gideli hayli zaman.

Boyu güzel yâr,
Yüzü güzel yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüzü gülen yâr.

Vardım gördüm, halı dokur,
Halıyı kor, bana bakır,
Kendi odasına okur.

Boyu güzel yâr,
Yüzü güzel yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüzü gülen yâr.

Ördek göle konar m'ola?
Kanatların salar m'ola?
Şarka giden gelir m'ola?

Boyu güzel yâr,
Yüzü gülen yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüzü gülen yâr.

Ördeğimin başı yeşil,
Gün gördükçe ısılaşır,
Var aklın başına devşir.

Boyu güzel yâr,
Yüzü gülen yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüzü gülen yâr.

Evlerinin önü asma,
Kaldır eteğini basma,
Sevdiğim bana küsme.

Boyu güzel yâr,
Yüzü gülen yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüzü gülen yâr.

Destimalım yere düştü,
Üstüne kumrular üstü,
Benim gönlüm sana coştı.

Boyu güzel yâr,
Yüzü gülen yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüze gülen yâr.

Evlerinin önü kuyu,
Kuyudan çekerler suyu,
Küçüceksin, daha büyü.

Boyu güzel yâr,
Yüzü gülen yâr,
Şimdi bizden yüz çevirmiş,
Yüze gülen yâr.

• • •

Bülbülün kanadı sarı,
Ben çekerim ah u zârı,
Geceler gündüzden yarı.

Sarı bülbül,
Saçı sümbül,
Güle bülbül,
Bülbül bülbül bülbül...

Bülbülün kanadı yeşil,
Kırmızı güle dolaşır,
Serhoşum dilim dolaşır.

Sarı bülbül,
Saçı sümbül,
Güle bülbül,
Bülbül bülbül bülbül...

Bülbülün kanadı kare,
Yüreğime açtı yare,
Yok mu tabib yarem sare?

Sarı bülbül,
Saçı bülbül,
Güle bülbül,
Bülbül bülbül bülbül...

* * *

Yayla suyu yan gider,
Açma yaram kan gider,
Dumanlı dağlar yaylalar hey.

Yaylalısın hey,
Edalısın hey,
Sevdalısın hey.
Sen benimsin hey.

Yayla suyu pek duru,
Giderim gurbete doğru,
Dumanlı dağlar yaylalar hey.

Yaylalısın hey
Edalısın hey
Sevdalısın hey
Sen benimsin hey.

Yayla suyu pekserin,
Elin mi oldun kız elin?
Dumanlı dağlar yaylalar hey.

Yaylalısın hey
Adalısın hey
Sevdalısın hey
Sen benimsin hey

II/h) Üçlüklerle kurulmuş, bağlantısı beş dizeden oluşan türküler:

Bahçelere geldi bahar,
Yeşil halı serdi bahar,
Gel dedim gelmedi yâr.

Meni yâda salsana yâr,
Şu gönlümü alsana yâr,
A ceylan sevdiğim,
Mehriban sevdiğim,
Sırrımı bilmedin, bilmedin yâr.

Bahçelerde güllü çiçek,
Güllü çemen, güllü çiçek,
Gül dedim, gülmedi yâr.

Meni yâda salsana yâr,
Şu gönlümü alsana yâr,
A ceylan sevdiğim,
Mehriban sevdiğim,
Sırrımı bilmedin, bilmedin yâr.

Şirin şirin sözle meni,
Özüm dedim öze meni,
Gözledim gelmedi yâr.

Meni yâda salsana yâr,
Şu gönlümü alsana yâr,
A ceylan sevdiğim,
Mehriban sevdiğim,
Sırrımı bilmedin, bilmedin yâr.

(TRT — 2601)

* * *

Kara çadırı kaşaklı,
Örtüsü kumaş döşekli,
İnce belli şal kuşaklı.

Kıza mı geldin Bey Oğlu?
Seninle kavlimiz yaza,
Güze mi geldin Bey Oğlu?
Ak bilekli ala gözlü,
Kıza mı geldin Bey Oğlu?

Elinde sahan küleği,
Sütten beyaz bileği,
Sandım ki huru meleşti.

Kıza mı geldin Bey Oğlu?
Seninle kavlimiz yaza,
Güze mi geldin Bey Oğlu?
Ak bilekli ala gözlü,
Kıza mı geldin Bey Oğlu?

Evleri ottan perdeden,
Güzel beni dertli eden,
Benim-inen karar eden.

Kıza mı geldin Bey Oğlu?
Seninle kavlimiz yaza,
Güze mi geldin Bey Oğlu?
Ak bilekli ala gözlü,
Kıza mı geldin Bey Oğlu?

Kara çadırı oluklu,
Olukta ufak balıklı,
Ak sayalı mor bölüklü.

Kıza mı geldin Bey Oğlu?
Seninle kavlimiz yaza,
Güze mi geldin Bey Oğlu?
Ak bilekli ala gözlü,
Kıza mı geldin Bey Oğlu?

* * *

Gene bu gün yarelendim,
İndim etrafı dolandım,
Tatlı canımdan usandım.

Yıldız, yıldız, yıldız, yıldız ey...
Cebrime dayanmaz dağlar,
Al giyinmiş kara dağlar,
Sunam yalnızdır ağlar, yıldız ey....
Yıldız, yıldız, yıldız ey.

Haram olsun böyle yazı,
Şimdi meler körpe kuzu,
Yüreğime saldın sızı.

Yıldız, yıldız, yıldız, yıldız ey...
Sana kervan kıran derler,
Bana dertli civan derler,
Sarı yıldız doğdu derler, yıldız ey...
Yıldız, yıldız, yıldız ey.

Yıldız sen bir ulu şansın,
Dağ yerinde bin nişansın,
Garip yurduna düşmansın.

Yıldız, yıldız, yıldız, yıldız ey...
Neye doğdun sarı yıldız?
Zalim kervan kıran yıldız,
Yare ikrar veren yıldız, yıldız ey...
Yıldız, yıldız, yıldız ey.

Yıldız gidersin bir yana,
Belki uğrarsın Narman'a,
Benden selâm nazlı yâre.

Yıldız, yıldız, yıldız, yıldız ey...
Kanlı yıldız, mavi yıldız,
Sunam ağlar sarı yıldız,
Selâm götür sen al yıldız, yıldız ey...
Yıldız, yıldız, yıldız ey.

Sabah oldu şevkim artmaz,
Aşk ateşi serden gitmez,
Benim nazlım bensiz yatmaz.

Yıldız, yıldız yıldız, yıldız ey...
Yıldız doğunca uyanır,
İner bahçeyi dolanır,
Elâ gözleri sulanır, yıldız ey...
Yıldız, yıldız, yıldız ey.

(TRT — 1076)

• • •

III/a) Dörtlüklerle kurulmuş olan türküler:

Evlerinin önü tahta taraba,
Satar şalvarını, verir şaraba,
Beyaz kız da verilir mi Arab'a?
Yahu iki gözüm kör olsun vay.

Evlerine vardım, semaver kurmuş,
İçtiğim çaylara ballar mı katmış?
Yârim gelir diye uzanmış yatmış,
Öptüm yanağından uyanсын diye.

• • •

Yemen Yemen şanlı Yemen,
Taşı toprağı kanlı Yemen,
Ben Yemen'e dayanamam,
Verin beni Edirne'ye.

Elma attım eziliyor,
Asker yola diziliyor,
Ben bu gece misafirim,
Elâ gözler süzülüyor.

Ana ana canım ana,
Daha doymadım ben sana,
Ben bu gece misafirim,
Helâl eyle sütün bana.

(TRT — 3329)

* * *

Kınacılar çay başına dizildi,
Yeşil kınam altın tasta ezildi,
Kınayı görünce benzim bozuldu,
Ağla anam, ağlamanın günüdür.

Ocağımızın taşı kara,
Yüreğimin başı yara,
Sabahleyin kalk da anam,
Kızım diye yerim ara.

Al kecliğim seke seke,
Boğazında gümüş halka,
Ben evimden ayrılmazken,
Ayırdılar çeke çeke.

Evimizin önü marul.
Sular akar harıl harıl.
N'olur anam gel bir daha,
Kızım diye bana sarıl.

* * *

Al işli gey al eyle,
Al da beni yâr eyle
Git askere kâr eyle,
Gel de beni yâr eyle

Sarı kağıt möhrelî
Oğlan bizim mehleli
Ben seni alır mıyam?
Sen bir asık çehrelî.

(TRT/1405)

* * *

III/b) Manî dörtlüklerinden kurulmuş olan türküler:

Ekinler ekilirken,
Dibinden dökülürken,
Kız saçından üç tel ver,
Kefenim dikilirken.

Ekinler orak oldu,
Yakınlar ırak oldu,
Yârim gitti gelmedi,
Kalbime merak oldu.

Dereler akamaz oldu,
Yâr yüz(ü)me bakmaz oldu,
Yolladı(ğ)ı karanfiller,
Burnuma kokmaz oldu.

(TRT — 688)

* * *

Bahçelerde bürölce,
Oynar gelin görümce,
Oynasınlar bakalım,
Bir araya gelince.

Bahçelerde eğretilti,
Oynarlar iki elti,
İkisi de bir boyda,
Bilinmiyor kıymeti

Bahçelerde kara taş,
Oynarlar kardaş kardaş,
İkisi de bir boyda,
Bulunmuyor arkadaş.

(TRT — 271)

* * *

Tuna nehri akmam diyor,
Etrafını yıkmam diyor,
Şanı büyük Osman Paşa,
Plevneden çıkmam diyor.

Ruslar Tuna'yı atladi,
Karakolları yokladı,
Osman Paşa'nın kolunda,
Yüz bir tane top patladı.

(TRT — 452)

• • •

III/c) Dörtlüklerle kurulmuş bağlantısı bir dize olan türküler:

Böyle ıkrar ilen, böyle yolunan,
Mihnetli yâr bana lâzım değilsen,
Deli gönül sevmiş, vazgelmek olmaz,
Cefalı yâr, bana lâzım değilsen.

Gönül kalk gidelim sılaya doğru.

Bülbülün sevdası hep güllerinen,
Senin şirin dilin yâd ellerinen,
Çık salın sevdiğim engellerinen,
Görünme gözüme, lâzım değilsen.

Gönül kalk gidelim sılaya doğru.

Bülbül âh eyleyip kanlar ağladı,
Gözüm yaşı sel sel oldu çağladı,
Ölüm geldi, çevre yanıma bağladı,
Kılma cenazemi, lâzım değilsen.

Gönül kalk girelim sılaya doğru.

(TAT — 1564)

• • •

Kiremitte buz musun?
Gelin misin, kız mısın?
Yârim size varacam,
Evde yalnız mısın?

Yan Osman'ım yan.

Deniz üstünde biber,
Kayıklar gelir gider,
Ne mektup var, ne haber,
Yüreğim yanar gider.

Yan Osman'ım yan.

(TAT — 1523)

* * *

Açıl koca kapım açıl,
Ben içeri gireceğim,
Al çeyizim sandıktadır,
Ben anamı göreceğim.

Kemal'im oy oy.

Evlerinin önü yonca,
Yonca kalkmış diz boyunca,
Bu yoncayı kim biçecek?
Kemal oğlan gelmeyince.

Kemal'im oy oy.

Evlerinin önü duttur,
Dutun yaprakları sıktır,
Kemal'in emeği beştir,
Nigâr'ın emeği hiçtir.

Kemal'im oy oy.

Çimentodan enemen mi?
Ben motora binemem mi?
Bura Kemal'immin yolu,
Ben burada ölemem mi?

Kemal'im oy oy.

Kış geliyor, kış geliyor,
Kışın sesi hoş geliyor,
Kemal'i götüren motor,
Dolu gitti boş geliyor.

Kemal'im oy oy.

III/d) Dörtlüklerle kurulup bağlantısı bir (aynı) dize olanlar:

Vardım Hind eline kumaş getirdim,
Açtım bedesten sattım oturdum,
Sen de benim başıma neler getirdin?
Ben senin kahrını çekemem gönül.

Eline aluben sazlar istersin,
Göllerde ördeği kazlar istersin,
Benden mahbub gelin kızlar istersin,
Ben senin kahrını çekemem gönül.

Kara bulut gibi göğe ağarsın,
Sulu yağmur gibi yere yağarsın,
O yâr senin değil ne çok bakarsın?
Ben senin kahrını çekemem gönül.

(TAT — 115)

• • •

Dünyayı gezdim dolaştım,
Ayrılık gibi dert olmaz.
Tatlı canımdan usandım,
Ayrılık gibi dert olmaz.

Haçan döndüm yâre baktım,
Gözümden kanlı yaş döktüm,
Gezdim her belâyı çektim,
Ayrılık gibi dert olmaz.

Hilâl kaşı keman değil,
Zülfü âhir zaman değil,
Be yârenler yalan değil,
Ayrılık gibi dert olmaz.

Kullar başına gelmesin,
Kimse göz yaşı silmesin,
Hak düşmanına vermesin,
Ayrılık gibi dert olmaz.

Bana inanmayan varsın,
Âşık'ın yüreğini yarsın,
Neler çektiğini görsün,
Ayrılık gibi dert olmaz.

• • •

Ağca ceyran indi geldi pınara,
Selam söyler eşe, dosta, yârana,
Bahşışım var şu cereni vurana,
Avcı, üstüne ceren geldi vursana.

Keten gömlek giymiş yenleri nazik,
Ağ kolların sıkılmış altın bilezik,
Avcısı kötü de cerene yazık,
Avcı, üstüne ceren geldi vursana.

Ağca ceren ayrıldılar sürerken,
Avcısı olan tanır, bilir ıraktan,
Ya kaba baldırdan, yoğun kürekten,
Avcı, üstüne ceren geldi vursana.

Kuruver çakmağını, yayını,
Gösteriyor cemalini boyunu,
Kötü yeğen utandırma dayını,
Avcı, üstüne ceren geldi vursana.

* * *

Gurbet elde bir hal geldi başıma,
Ağlama gözlerim Mevlâm kerimdir,
Derman ararken derde düş oldum,
Ağlama gözlerim mevlâm kerimdir.

Hüma kuşu yere düştü ölmedi,
Dünya Sultan Süleyman'a kalmadı,
Dedim, yâre giden, nasip olmadı,
Ağlama gözlerim Mevlâm kerimdir.

Kağıda yazılmış ufak yazılar,
Anadan ayrılmış körpe kuzular,
Derdı olan yüreğinden sızılar,
Ağlama gözlerim Mevlâm kerimdir.

* * *

Giydiğin aldır,
Al dudak baldır,
Ne güzel andır,
Akşam olanda.

Akşam olanda,
Bâde dolanda.

Giydiğin atlas,
İğneler batmaz,
Yâr bensiz yatmaz,
Akşam olanda,

Akşam olanda,
Bâde dolanda.

Giydiğin sarı,
Sen kimin yârı,
Ağlatma beni,
Akşam olanda.

Akşam olanda,
Bâde dolanda.

(TRT — 654)

* * *

III/e) Dördüklerle kurulmuş, bağlantısı iki dize olan türküler:

Bir taş attım çegile,
Çegilin çiçeğine,
İpek olsam sarılam,
Kızların leçeğine.

Hoy dereler dereler,
Aynalı pencereler.

Aynayı aldım baktım,
Üstüme altın taktım,
İşiten amin desin,
Muradım aldım kalktım.

Hoy dereler dereler,
Aynalı pencereler.

Bu derenin huyu var,
Ak gider suyu var,
Olmuşum yar delisi,
Bana derler huyu var.

Hoy dereler dereler,
Aynalı pencereler.

Dağa çıktım kar idi,
Geri döndüm eridi,
Ağam atın bağlamış,
Benim atım toy idi.

Hoy dereler dereler,
Aynalı pencereler.

Giderim kırağınla,
Gül biçtim orağınla,
Babamı gurbet almış,
Ölürüm merakımla.

Hoy dereler dereler,
Aynalı pencereler.

Çoban iti taşıladı,
Kız maniye başladı,
Kızın o manileri,
Çobanı ateşledi.

Hoy dereler dereler,
Aynalı pencereler.

• • •

Zeytin yağlı yiyemem,
Basma da fistan giyemem.
Senin gibi cahile,
Ben efendim diyemem.

Kaldım duman içi dağlarda,
Sevgili yârim nerelerde?

Asmadan üzüm aldım,
Sapını uzun aldım.
Verin benim yârimi,
Annemden izin aldım.

Kaldım duman içi dağlarda,
Sevgili yârim nerelerde?

Kara üzüm asması,
Yeşil olur yazması,
Ben yarımından ayrılmam,
Kara yazı yazması.

Kaldım duman içi dağlarda,
Sevgili yârim nerelerde?

(TRT — 1133)

• • •

Söğüt'ün erenleri,
Çevirin gidenleri,
Ne güzel baş bağlıyor,
Söğüt'ün güzelleri.

Aldırdın beni gül iken,
Soldurdun beni gül iken.

Söğüt'ün çarşısına,
Gün doğar karşısına,
Ah insan hile yapar mı?
Kapı bir komşusuna.

Aldırdın beni gül iken,
Soldurdum beni gül iken.

Elmayı yüke koydum,
Ağzımı büke koydum.
Ah aldı yâri elimden,
Boynumu büke koydum.

Aldırdım beni gül iken,
Soldurdun beni gül iken.

(TAT — 825)

* * *

Daracık sokakta yâre kavuştum,
Yâr aşağı ben yukarı savuştum,
Yâre bir gül verdim yârnan barıştım,
Bir tanecik bu dert yaralar beni.

Beni beni beni ceylanım seni,
Sürmedim sefanı neyleyim seni?

Yüce dağ başında yayılan atlar,
Yârimin koynuna girmesin yâdlar,
Mezarım üstünde bir karış otlar,
Bir tanecik bu dert yaralar beni.

Beni beni beni ceylanım seni,
Sürmedim sefanı neyleyim seni?

(TAT — 96)

* * *

Yaş nane kuru nane,
Kül oldum yane yane,
Ne ben öldüm kuruldum,
Ne sen geldin imane.

Odalara, küçük hanım odalara vay,
Şimdi de rağbet modalara vay.

Çayır çıktı dizime,
Dolaş da gel izime,
Diz dize otururken,
Hasret kaldım yüzüme.

Odalara, küçük hanım odalara vay,
Şimdi de rağbet modalara vay.

Eğme de güzel kaşını,
Kim bağladı başını,
Ayrılan kavuşmaz mı?
Sil gözünün yaşını.

Odalara, küçük hanım odalara vay,
Şimdi de rağbet modalara vay.

(TRT — 491)

* * *

Tüfengim atılmıyor,
Pahalı satılmıyor,
Bu uzun gecelerde,
Yalınız yatılmıyor.

Hey güllü güllü güllü,
Yaşasın hanım güllü.

Cigaramın dumanı,
Yoktur yarın imanı,
Bir akşam gel bir sabah,
İllâ Cuma akşamı.

Hey güllü güllü güllü,
Yaşasın hanım güllü.

İlgıt ilgıt bir yel eser Urumdan,
Gam ile keder hiç gitmiyor serimden,
Gönül vaz mı geçer (de) nazlı yârinden?
Yanarım ataşıma (da) ölene kadar.

Arıda bulunmaz (da) balda neler var?
Beyde bulunmaz da elde neler var?

Bülbüle söylen gülşana konmasun,
Yârimi alanlar (da) Allah'tan bulsun,
Ağlama sevdiğim yaz bahar gelsin,
Yaz bahar aylarından kışın var senin.

Arıda bulunmaz (da) balda neler var?
Beyde bulunmaz da elde neler var?

Gönül (ya) kalk gidelim Bozdağa doğru,
Bozdağda saf bağlamış da avcılar,
Her kimi sevdimse oldum cefâkâr,
Hiç birinden de bir hayır görmedim.

Arıda bulunmaz (da) balda neler var?
Beyde bulunmaz da elde neler var?

Çeke çeke bu dert beni pîr eder,
Nüsûbet kemalim bulana kadar,
Adam sevdiğime böyle mi yanar?
Yanarım ataşıma ölene kadar.

Arıda bulunma (da) balda neler var?
Beyde bulunmaz da elde neler var?

Görünür de karşı dağın eteği,
Dağıldı da Türkmenlerin peteği,
Bezîrgân konağı arslan yatağı,
Bezîrgâna(da) peşkeş çelme kârımız.

Arıda bulunmaz (da) balda neler var?
Beyde bulunmaz da elde neler var?

* * *

III/f) Dörtlüklerle kurulmuş, bağlantıları üç dize olan türküler:

Kalenin bayır düzü,
Mevlâm ayırdı bizi,
Babamın aklı olsa,
Evlendirirdi bizi.

Kıydan kenardan,
Kapıdan bacadan düş de gel,
Nişanına küs de gel.

Kereviz özü ile,
Kim görmüş gözü ile?
Adam yâre küser mi?
Ellerin sözü ile?

Kıydan kenardan,
Kapıdan bacadan düş de gel,
Nişanına küs de gel.

Kaleden iniyordum,
Çağır-san dönüyordum,
Aşkından kibrit oldum,
Üflesem yanıyordum.

Kıydan kenardan,
Kapıdan bacadan düş de gel,
Nişanına küs de gel.

(TRT — 3345)

* * *

Hey onbeşli onbeşli,
Tokat yolları taşlı,
Onbeşliler gidiyor,
Kızların gözü yaşlı.

Aslan yârim kız senin adın Hediye,
Ben dolandım, sen de dolan gel gediğe,
Fistan aldım endazesini on yediye.

Giderim ilinizden,
Kurtulam dilinizden,
Yeşil baş ördek olsam,
Su içmem gölünüzden.

Aslan yârin kız senin adın Hediye,
Ben dolandım, sen de dolan gel gediğe,
Fistan aldım endazesini on yediye.

Gidiyom gidemiyom,
Sevdim terk edemiyorum,
Sevdiğim pek gönüllü,
Gönlünü edemiyom.

Aslan yârim kız senin adın Hediye,
Ben dolandım, sen de dolan gel gedîge,
Fistan aldım endazesi on yediye.

(TRT — 1616)

* * *

III/g) Dörtlüklerle kurulmuş, bağlantıları dört dizeden oluşan türküler:

Kırlangıçlar yüksek yapar yuvayı,
İner düz ovaya sürer sefayı,
Var git oğlan, var git, sana yâr olmam,
Anandan, babandan intizar almam.

Arabaya taş koydum,
Ben bu yola baş koydum.
Bir kötünün yüzünden,
Adımı serhoş koydum.

Kırlangıçlar yüksek uçar havada,
Yavruları yem bekliyor yuvada,
Var git oğlan, var git, sana yâr olmam,
Anandan, babandan intizar almam.

Arabaya taş koydum,
Ben bu yola baş koydum.
Bir kötünün yüzünden,
Adımı serhoş koydum.

(TRT — 1629)

* * *

Dersim bir dağ içinde,
Gülü bardağı içinde,
Hak Dersim'i saklasın,
Bir gülüm var içinde.

N'oldu ağama n'oldu?
Sarıp rengi soldu.
Ağam burdan gideli,
Bu yerler viran oldu.

Dersim'in yazıları,
Meliyor kuzuları,
Ben buraya gelmezdim,
Alımın yazıları.

N'oldu ağama n'oldu?
Sarıp rengi soldu.
Ağam burdan gideli,
Bu yerler viran oldu.

* * *

Keklik idim vurdular,
Kanadımı kırdılar,
Daha ben ne idim ki?
Anamdan ayırdılar.

Gel gel yanıma keklik,
Kastın canıma keklik,
Al kınalı parmakların,
Batır kanıma keklik.

Keklik kumda eşinir,
Eşinir de düşünür,
Benim sevdiğim dilber,
Nerelerde düşünür?

Gel hel yanıma keklik,
Kastın canıma keklik,
Al kınalı parmakların,
Batır kanıma keklik.

Keklik kayalı yerde,
Öter mayalı yerde,
Sevdiğimin kavalı,
Kaldı dayalı yerde.

Gel gel yanıma keklik,
Kastın canıma keklik,
Al kınalı parmakların,
Batır kanıma keklik.

(TRT — 224)

* * *

Seher vakti çaldım yârin kapısını,
Baktım yârin kapıları sürmeli,
Boş bulmadım ortağının yapısını,
Çıkageldi bir gözleri sürmeli.

Aslanım eller eller,
Kokuyor güller güller,
Ne bilsin eller eller?
Perişan haller hey.

Açtırdım kapıyı girdim içeri,
Aklımı başımdan aldı o peri,
Dedim sende buldum halis gevheri,
Dedi yoh yoh bir mehenge sürmeli.

Aslanım eller eller,
Kokuyor güller güller,
Ne bilsin eller eller?
Perişan haller hey.

Hep gönüller muradıdır âşığın,
Nöbetin bekliyen alır keşiğin,
Beklemeli şu sultanın eşiğin,
Günde yüz bin kere yüzler sürmeli.

Aslanım eller eller,
Kokuyor güller güller,
Ne bilsin eller eller?
Perişan haller hey.

Gahi karıştırır kanlı yaş ile,
Dostu bulunmaz hayal ile düş ile,
Yetilmez menzile bu gidiş ile,
Hemen aşk atına binip sürmeli.

Aslanım eller eller,
Kokuyor güller güller,
Ne bilsin eller eller,
Perişan haller hey.

(TRT — 132)

• • •

Kırda erik ağacı,
Etrafında alıcı,
Oğluna gönül verdim,
Darılma hanım bacı.

Dil lala, dil lala,
Paralar verdim tellala,
Tellal gözün kör olsun,
Beni verdin ellere.

Kırda şeker kamışı,
Elvan olmuş güneşi,
Öyle sevdim o yâri,
Dünyada yoktur eşi.

Dil lala, dil lala,
Paralar verdim tellale,
Tellal gözün kör olsun,
Beni verdim ellere.

Elma dalda biter mi?
Gökte yıldız yiter mi?
Bana yârdan geç derler,
Seven yârdan geçer mi?

Dil lala, dil lala,
Paralar verdim tellala,
Tellal gözün kör olsun,
Beni verdin ellere.

(TRT — 2847)

• • •

III/h) Dörtlüklerle kurulmuş, bağlantısı beş dizeden oluşan türküler:

Ağlarım yaşım gider,
Dursam yoldaşım gider,
Geçmerem nazlı yarım,
Bilsem de başım gider.

Ağlama ceyran balası,
Sızlama ceyran balası,
Gider gözün karası,
Soyunum bak canıma,
Hepsi de sevda yarası.

Ağlar ağladı meni,
Çapraz bağladı meni,
Demir zencir kâr etmez,
Zülûf bağladı meni.

Ağlama ceyran balası,
Sızlama ceyran balası,
Gider gözün karası,
Soyunum bak canıma,
Hepsi de sevda yarası.

Ağlarım ağlar kimin,
Derdim var dağlar kimin,
Yüz yerden yaralıyam,
Gezerem sağlar kimin.

Ağlama ceyran balası,
Sızlama ceyran balası,
Gider gözün karası,
Soyunun bak canıma,
Hepsi de sevda yarası.

* * *

III/i) Dörtlüklerle kurulmuş, bağlantısı altı dize olan türküler:

Erzurum dağları kar ile boran,
Aldı yüreğimi dert ile veren,
Sizde bulunmaz mı bir kurşun kalem?
Yazam arzuhalimi yâre gönderem.

Uy beni beni beni,
Belâlim beni,
Satarım bu canı da,
Alırım seni,
Çıkayım dağlara da,
Kurt yesin beni.

Dört yanımı gurbet sardı tel ilen,
Yaslı yaslı bayram yaptım el ilen,
Göz göz oldu yaralarım dil ilen,
Yaramı sarmaya da derman bulamam.

Uy beni beni beni,
Belâlim beni,
Satarım bu canı da,
Alırım seni,
Çıkayım dağlara da,
Kurt yesin beni.

* * *

IV) Altılıklarla kurulmuş olan, bağlantısı dört dizeden oluşan türküler:

Sabah oldu sabah oldu,
Çıgaram yanmaz oldu,
Çıgaramın dumanından,

Gözlerim görmez oldu,
Aramıza düşman girdi,
Yâr bize gelmez oldu.

Ko salınsın nazlı yârim,
Yâr gel akşam üstüne,
Gelen geçen söz ediyor,
Ben fakirin üstüne.

Sabahın seher vaktında,
Üç güzel suya gider,
İkisi suyun doldurur,
Birisi de naz eder,
Yeter ey sevdiğim yeter,
Şimdi horozlar öter.

Ko salınsın nazlı yârim,
Yâr gel akşam üstüne,
Gelen geçen söz ediyor,
Ben fakirin üstüne.

(TRT — 499)

* * *

V) Bağlantısı başta yer alan türküler:

Şu boyda gitme gidenlerinen,
Şu boyda boyu fidanlarınan,
Şu boyda n'olur bir selam gönder,
Şu boyda gelip gidenlerinen.

Şu boyda gidiyom gidemiyom,
Şu boyda sevdim terkedemiyom,
Şu boyda sevdiğim pek küçücek,
Şu boyda bırakıp gidemiyom.

Şu boyda dam başında pıtırak,
Şu boyda gelin kızlar oturak,
Şu boyda ne oturak ne durak,
Şu boyda satılık da kurtulak.

(TAT — 800)

* * *

104 Anonim Halk Şiiri Üzerine

Bu bölünmenin dışında kalan, ancak yapısı bakımından maninin dört dizesinin ayrılması ve aralara bağlantının girmesi şeklinde olan bir türkü metnini ise burada ayrı bir örnek olarak vermek istiyorum.

Uzun da kavak ne uzarsın boşuna (aman aman aman),

Hadi güzel oğlan oğlan,
Yanıyorum eylen eylen,
Evli isen aş git oğlan,
Bekârisen eylen eylen.

Uzun da kavak eğdirememiş dalını (aman aman aman),

Hadi güzel oğlan oğlan,
Yanıyorum eylen eylen,
Evli isen aş git oğlan,
Bekârisen eylen eylen.

Solduramamış yeşilini alını (aman aman aman),

Hadi güzel oğlan oğlan,
Yanıyorum eylen eylen,
Evli isen aş git oğlan,
Bekârisen eylen eylen.

Ana da benim sol yanımda sancım var (aman aman aman),

Hadi güzel oğlan oğlan,
Yanıyorum eylen eylen,
Evli isen aş git oğlan,
Bekârisen eylen eylen.

TÜRK SAZ ŞİİRİ

PROF. DR. SAİM SAKAOĞLU

TÜRK SAZ ŞİİRİNE GENEL BİR BAKIŞ

“Türk Saz Şiiri Tarihi”*ni Orta Asya Türk edebiyatıyla başlatmak bir gelenek haline gelmiştir. Bunda, Türklerin, ilk edebî ürünlerini ortaya koyarken kopuzlarının refakatinde çalıp söylemeleri düşüncesi ön plânda yer almaktadır. Gerçekten, çoğunluğunu *Divanü Lûgat-it-Türk* (DLT)’te bulabildiğimiz, bir kısmı ise daha önceki yüzyıllara ait yazılı belgelerde yer alan bu şiirlerin tamamı kopuz veya benzeri bir saz refakatinde mi söylenmiştir? DLT’deki şiirlerin hepsinin bir saz refakatinde söylendiğini kabul edebilir miyiz? Bize göre her şiir, kendine uygun bir nağme ile seslendirilebilir; bu arada kendine en uygun olan çalgı aleti de bu icrayı daha zevkli, daha sevimli bir hale getirmekte büyük bir yardımcı olarak yer alabilir.

Ancak, mevcut bütün edebî parçaların saz şiirimizin atası olarak kabul edilip edilmeyeceği düşüncesi asla hatırdan çıkarılmamalıdır. Bizim, bu gün “Tekke Edebiyatı” ve “Klâsik Edebiyat” adını verdiğimiz iki ayrı edebiyatımız daha vardır. Onları tarihi çerçeveye oturturken başlangıç olarak hangi zamanı ve ne gibi örnekleri ele alacağız? Tekke edebiyatımızı Yesevî ile başlatabilir miyiz? Ya klâsik edebiyatımızın başlangıcı hangi yüzyıla ve kimlere bağlanacak? Yusuf Has Hacib’in *Kutadgu Bilig*’i ilk örnek olabilir mi? Ve, belki de

* Türk Saz Şiiri Tarihi’ni yazmanın niçin güç olduğunu, geçtiğimiz yıllarda ortaya koyduktan sonra (Türk Dünyası Tarih Dergisi, 2, 15 Şubat 1987, 42-44), konu ile uğraşan bazı meslektaşlarımızdan yakın ve sıcak ilgi mektupları aldım. Onlar da bana katılıyorlardı. Gerçekten de saz şiirimizin istediğimiz şekilde ele alınıp işlenebilmesi için önümüzde bir hayli engel vardı ve bizler bunları aşacak güce sahip değildik. Bu çalışma, bazı engellerin aşılmasında bir adım olacaktır. İlk defa pek çok şairîmamede yer alan görüşlerin geniş ölçüde gözönüne alındığı bu yazımızda, belki de engellerin çoğunun çözülmesi için bir çıkış noktasına ulaşılmış olacaktır.

Kanaatimizce, şairîmelerin değerlendirilmesinin yanında, şiirimizin elde bulunan bütün şiirlerinin teker teker değerlendirilmesi de bize büyük ölçüde yardımcı olacaktır. Bunların yanında, hatta önünde yer alması gereken bir nokta da, cönklerde ve diğer yazılı kaynaklarda okunup yayımlanmayı bekleyen binlerce şiirin de, anılan değerlendirmenin konusu olabilmesi için bir an önce gün ışığına çıkarılması hususudur. Milli Kütüphane’de, Milli Kütüphane Araştırma Dairesi Başkanlığı Kütüphanesi’de, çeşitli kişilerin (ve ölenlerin varislerinin) ellerinde bulunan yüzlerce cönk, bize yeni ufuklar açabilecektir. İnaniyoruz ki, bu yolla nice şiirimizi ilk defa tanıyabileceğimiz gibi, bildiğimiz pek çok şiirimizin de yeni yeni şiirlerini gün ışığına çıkarmış olacağız. Bu yolla, ayrıca eksik şiirlerin tamamlanması, son hançeleri bulunamadığı için kime ait olduğu bilinmeyen şiirlerin gerçek sahiplerinin ortaya konulması gibi problemler de çözülmüş olacaktır. Bu konuda ortaya konulabilecek en güzel çalışmayı, birden fazla şiirimize ait olarak görülen şiirlerin gerçek sahiplerinin belirlenmiş olması teşkil edecektir.

ilk defa ortaya atılan bir soru: Hikmetler veya *Kutadgu Bilig*'in parçaları söylenirken her hangi bir saz refakat ediyor muydu veya belirli hareketler yapıyor ve onlara bağlı bazı hareketler belli bir tempo ile yardımcı oluyor muydu?

Kıscacası, İslâmiyet öncesi Türk edebiyatı hakkında bilebildiklerimiz kadar bilemediklerimiz de vardır ve bunlar bizim saz şiiri tarihimizi ele almamızda bazı güçlüklerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bunların zaman içinde çözüleceğine inanıyoruz.

Saz şiiri üzerine yaptığı araştırmaların ve onunla ilgili olarak ileri sürdüğü görüşlerin büyük bir bölümünü bu gün de kabul ettiğimiz merhum Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü'nün çeşitli eserlerinde bu konu değişik cepheleriyle ele alınmış ve incelenmiştir. Konumuza ışık tutacak yeni kaynakların ortaya konulması, bizlerin de yeni görüşler ileri sürmesine vesile olacaktır.

Bir yazma, bir mecmua, bir seyahatname bu konuda bizler için yeni ufuklar açabilecektir. Bu açıdan, çok tekrar edilen bu bilgilerin bizce en önemli olanlarını şahsî görüşlerimizin tenkit süzgecinden geçirerek vermek istiyoruz.

Türklerin, İslâm dinini kabul etmelerinden önceki devirlerde, dinî inanışlarını yerine getirirken yaptıkları merasimlerde, halk şairlerinin de bulunduğu kaydeden Köprülü (*Edebiyat Araştırmaları*, 159), bu şairlerin cemiyette önemli bir yeri olduğunu belirtmektedir. İslâmiyetin kabulünden sonra ise, bu gün metinleri elimizde bulunmamakla beraber bu geleneğin aynen devam ettiğini biliyoruz. Sultan II. Murad'ın (1421-1444/1446-1451) sarayındaki bir ziyafet sırasında dinlediği musikişinasları anlatan seyyah Betrandon de la Broquière'in notları arasında halk şairleri de yer almaktadır (a.g.e. 162). Bütün bu tarihî gelişmeler H. 11/M. 16. yüzyılda, âşıklığın "Altın Devri"ni yaşamasına varan bir yol takip ettiği ve saz şiiri sahasında gerçekten usta âşıkların çokça yetiştiği bir çağ olmuştur (a.g.e. 209). Bize göre bu, gerçekten zirvelerin şiirimize adlarını yüzyıla bir de 19. yüzyılı eklemek gerekecektir. Bu yüzyılda ortaya çıkan adlar, saz şiirimizin adeta en büyük adlarının yarısına yakınını teşkil etmişlerdir.

Merhum Köprülü'nün, görülmesi ihtimallere bağlı olan pek çok kaynaktan faydalanarak saz şiirimize geniş bir ufuktan bakması, bu günün araştırmacılarına en güzel yol göstericilik olmuştur. Kendisine mahsus yorum ve değerlendirme metoduyla belge ve metinlere eğilen Köprülü, galiba saz şiirimiz için söylenebilecek olanların en güzellerini ortaya koymuştur. Onun bu sahadaki çalışmaları, bazı âşıklarla ilgili yorumlarında, faydalandığı kaynağın sahibine bağlı olarak zaman zaman daha az başarılı olmuştur; bunu da tabii karşılıyoruz.

Türk saz şiirinin birinci derecede yazılı kaynağı cönklerdir; diğer yazılı kaynaklar arasında bize ışık tutacak olanların sayısı ve oranı son derece azdır. Bu konuda belki en fazla bilgiyi Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinde bulabilmekteyiz; ancak Çelebi'mize güvenmenin derecesi ne olacaktır? Ama onu kaynak olarak almak zorunda olduğumuzu da unutmamalıyız.

Klâsik Edebiyatımız çeşitli açılardan saz şiirimize göre oldukça şanslıdır. Bir kere tezkire adını verdiğimiz kaynaklar şairlerimiz hakkında bazı istisnalar dışında daima objektif hükümler ortaya koymuşlardır; mecmualar ise metinler için güvenilir birer kaynaktır.

Bu konularda saz şiirimiz için aynı iyimser tavrı takınmak elbette mümkün değildir. İlkini 17. yüzyılda Âşık Ömer'de gördüğümüz "şairnâme" yazma geleneği, yüzyılımızın başına kadar sekiz âşığın dokuz şiirinde hemen hemen 241 hanelik bir ad yığını olarak devam etmiştir. Bunlarda yer alan değerlendirmelerin ne dereceye kadar tarafsız olduğunu tespit etmek de oldukça zordur. Ayrıca bunlarda Bakilerin de yer aldığı unutulmamalıdır. Yüzyılımızda yazılan ve tamamına yakını, böyle bir sahada örnek vermek amacına yönelik olan bu şairnâmelerdeki değerlendirmelere bir dereceye kadar güvenmenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Araştırma ve tespitler bazı saz şairlerinin sultanın huzurunda saz çaldığını ortaya koymaktadır; ancak, sadece bir halk şairi (saz çaldığına dair herhangi bir delil olmadığı için böyle demek zorundayız) Saraya şiirlerini sunabilmiştir: Bayburtlu Zihni (1839). Ama unutulmasın, bunlar da, Zihni Efendi'nin aruz vezni ile kaleme aldığı şiirlerinden meydana gelen *Divân*'ıdır.

Kısacası, saz şiirimiz, bu gün de pek çok aydınımız tarafından horlandığı gibi, vaktiyle de aynı şekilde horlanmış, hemen daima halk adını verdiğimiz tabaka arasında gelişip vücut bulmuştur. Aydınlar arasında bu konuya olumlu olarak yaklaşanların sayısı son derece azdır. Acı bir gerçek olmakla beraber söylemekte fayda vardır; âşıklarımız biraz mürekkep yalayınca, "her nedense" hecenin hürriyet dolu ırmağı yerine aruzun sığ koylarında karar kılmışlardır. Aslında, o "her nedense"nin çeşitli sebepleri vardır ve âşıklarımız da bunlara şuurlu olarak sahip çıkmışlardır! Büyük merkezlere, yüksek makamlara yaklaşabilmek! Medrese tahsilini yarım bırakanlar bile birer kâtiplik peşine düşmüş gibidirler. Fakat şu kesin gerçek unutulmamalıdır: Sadece bir iki âşık/saz şairi/halk şairi aruz ile yazdığı şiirlerinde başarılı bulunup tezkire ve benzeri eserlere alınmıştır. Oralarda da haklarında verilen hükümler pek de olumlu değildir. Bu gün Âşık Ömer'i, Gevheri'yi, Şem'i'yi, Dertli'yi, Zihni'yi, vs. aruz vezni ile yazdıkları şiirlerden dolayı ele alan yoktur; onlar sadece hece vezni ile yazdıkları şiirleri sayesinde edebiyat tarihine mal olmuşlardır. Acaba, böyle olacağını bilselerdi yine aynı yolda yürürler miydi? Sadece bir ağıt/koşması ile bütün antolojilere ve ders kitaplarına girmeyi başaran Zihni'nin 160 sayfalık *Divân-ı Zihni*'sinin adını anan bile yoktur.

Eğer bu gün onu unutmamışsak, hece ile söylediği şiirleri olduğu içindir. Ancak bu şiirler de, ya dillerde dolaşmakta veya *Sergüzeştname-i Zihni*'nin son sayfalarına, hatta bazıları sayfa kenarlarına sıkıştırılmış durumdadır.

Türk dünyasının bu günkü durumunu göz önüne aldığımız zaman bazı değişmelerin olduğu görülecektir. Âşıklık geleneğinin en canlı olarak yaşadığı iki

ülkede, Türkiye’de ve Azerbaycan’da bu değişimleri yakından takip etmek mümkündür. Azerbaycan’da, bizde örnekleri bulunmayan pek çok değişik tür vardır: Geraylı, herbezorba, üstadname, vs. Buna karşılık bizdeki semâî ve var-sağ da oralarda yoktur. Gerçi, bir bakıma geraylı ile semâî birbirine hatırlatı-yorsa da, ilkinin pek çok alt dalının olması bile önemli bir farktır. Ayrıca, Azerbaycan’da söylenen cinaslı manilerin (bayatıların) büyük bir bölümünde şairinin adı yer almaktadır ki bu Anadolu sahası ile Azerbaycan sahası arasın-daki en büyük farktır; çünkü Anadolu sahasındaki cinaslı maniler anonim olup her hangi bir ada bağlı değildir.

İlki 1931’de Sivas’ta toplanan ve daha sonraki yıllarda Bayburt (1938) ve yine Sivas’ta (1964) yapılan âşıklar bayramı/şöleni günümüzde düzenli olarak Konya’da yapılmaktadır. Bir ara Erzurum’da da birkaç yıl yapılan bu bayram, sadece yetkililerin olaya yanlış bakmaları sonucunda durdurulmuştur. İstanbul Festivali içinde birkaç yıldan beri Gülhane Parkında düzenlenen toplantıyı da hatırlatmakta fayda vardır. Ayrıca son yıllarda bazı âşıkları anmak gibi güzel birer vesile ile gerçekleştirilen toplantılar da bu sahaya hizmette bulunmuştur: Şenlik (Çıldır), Emrah (Erçiş), Sümmânî (Narman), Veysel (Sivas), Seyrânî (Develi), Ferrâhî (Ceyhan) vs.

Her türlü olumsuz gelişmelere rağmen geleceğine umutla bakmak istediği-miz saz şiirimiz için söylenecek çok sözümüzün olacağı muhakkaktır. Burada âşıklara olduğu kadar biz araştırmacılara da görev düşmektedir. Onlar, geleneği yaşatmak için aslına sadık kalınarak yeni ve mükemmel örnekler ortaya koya-caklardır. Sanatlarını geçimleri için basamak olarak kullanmaları, her halde âşıklığın geçmişinde var olagelmıştır. Ancak burada sanat yönünün ağır basaca-ğı eserler ortaya konulmalıdır. Dinleyicilerin günlük basit ihtiyaçlarına cevap verecek olan örnekler ne yazık ki kalıcı olamayacaktır. Pek çok âşığımız bu şura ulaşmış durumdadır.

Araştırmacılara düşen görev de, en azından âşıklara düşen görev kadar önemlidir. Âşıklara yön vermek, onları bir usta gibi yetiştirmek, yaptıkları işin önemini vurgulamak başta gelen görevler arasında yer almalıdır. Yüzyılımızın başından beri sahada adını duyuran pek çok âşığımızın yanında böyle bir araş-tırmacı olmasa idi ne Veysel, ne T. Coşkun, ne de bazıları bu günkü yerlerine gelebilirlerdi. İnanıyoruz ki, bu iki yönlü çalışma âşıklık geleneğimizin yaşama-sında üzerlerine düşeni yerine getirebilecek güçtedir.

“Saz Şairi” olarak ele aldığımız bu insanların bazılarının saz çalıp çal-madıklarını bilemiyoruz. Bayburtlu Zihnî gibi güçlü bir şairimizin dilinde “saz”ın izine rastlamak mümkün olamamıştır. Bazıları da, ilerleyen yaşlarında veya “Hacı” olduktan sonra sazı bırakmışlardır. Birinci bölüme girenleri, yani-hiç saz çalmayanları “Saz Şiiri Tarihi” içine almanın doğru olup olmadığı her türlü tartışmaya açıktır. Ancak, bir tek heceli şiiriyle edebiyat tarihine girebile-cek kadar şöhrete kavuşan bir insanımızı (Zihnî) bu sayfaların dışında bırak-maya gönlümüz razı olamazdı.

Hazırlık safhası oldukça uzun süren bu çalışmada, aynı şaire ait ve farklı kaynaklarda yer alan şiirlerin imlâsı da bizler için önemli bir problem oldu. Bilhassa Doğu Anadolu Bölgemizin şairlerinde görülen söyleyişlerin korunması, belki de bizden önceki bazı kaynaklarla ters düşmemize yol açacaktır. Şenlik'in ünlü koçaklamasındaki "vermeniz" kelimesini, günlük hayattaki şekline getirip "vermeyiz" dersek, şiirin güzelliğinin kaybolacağı kanaatindeyiz. Bu konuda da elimizden geldiği kadar dikkatli olunmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmaya, şairlerimizin en güzel şiirlerinin alınması gibi özel bir gayret sarfedilmiştir. Bizim söyleyemediğimiz bazı hususları sizler o şiirlerden bulup çıkaracaksınız. Kaldı ki her şairin "en güzel" şiirleri araştırmacıdan araştırmacıya değişebilecektir.

İleride daha geniş çaplı bir araştırmayı plânlamaktayız. Belki, meslekdaşlarımızın yeni çalışmaları bizlere ışık tutacak ve ne hikmetse belki bir grup aydınımız tarafından küçümsenmeye yeltenilen bu edebiyatımız gerçek yerini almış olacaktır.

Bütün saz şairlerimizi saygıyla anıyorum.

Erzurum 1988 - Konya 1989

16. YÜZYILA GELİRKEN TÜRK SAZ ŞİİRİ

Anadolu'da söylenen ilk saz şiiri örneği, muhakkak ki, Türklerin toplu olarak buralara gelmeleriyle yaşıttır. Savaşa savaşa buralara kadar gelenler arasında, daha sonraki yüzyıllarda en güzel örneğini Tameşvarlı Gazi Âşık Hasan'da göreceğimiz, askeri savaşa hazırlayıcı, onun savaş gücünü her an ayakta tutucu saz şairlerinin olacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Böylece bu günkü millî topraklarımıza gelen, başta Alpaslan'ın askerleri olmak üzere, on binlerce Türk'ün ruhuna hitap edecek saz şairleri de Anadolu içlerine kadar yayılmışlar ve her vesileyle türküler, koşmalar, destanlar, vs. söylemişlerdir. Ancak bunlardan hemen hemen hiçbiri günümüze kadar gelememiştir.

Osman Gazi'nin şairliği hakkında hiçbir kaynaktan herhangi bir nota rastlanılamamakla beraber, "Atâ Bey'in *Endurun Tarihi*'ne kadar, eski yeni pek çok eserlerde tesadüf edilen" (F. Köprülü, *Türk Saz Şairleri II*, 1940, 4-5) ve aşağıdaki haneyle sona eren şiirin ona bağlanması, her halde bir sevgiden, sultanı da şair görmek arzusundan kaynaklanmaktadır:

Osman Ertuğrul oğlusun
Oğuz Kara Han neslisin
Hakk'ın bir kemter kulusun
İstanbul'u aç gülzar yap.

Sultanların çoğunda görülen şairlik kabiliyetinden daha çok aruzla yapılan şekillerle ilgili olduğu unutulmamalıdır. Kim tarafından, nerede ve ne zaman söylendiği bilinmeyen bu şiirden başka, Sultan II. Bayezid devrinde (1481-1512) Türklere esir düşen bir Rum'un hatıralarını anlattığı kitapta bulabildiğimiz bir şiir daha vardır. Fındıkoğlu, Köprülü gibi araştırmacıların aynı yıllarda dikkatlerimize sunduğu bu bir hanelik şiirin de kim tarafından söylendiği bilinmemektedir:

Bir iken beş eyledüm derdümü
Yaradan'dan istemişem yardım
Terkeyledüm zeminimi yurdumu
Neyleyeyim yenemezüm gönlümü

Beyit halinde bize kadar gelebilen bazı küçük örnekleri de buraya alabiliriz. Bütün bunlar 16. yüzyıla gelirken görebildiğimiz küçük parçalardır. Dilleri de eskiliklerinin işareti olarak kabul edilebilir.

Bu arada dikkatleri üzerine çeken birkaç şiir vardır ki her biri ayrı bir özellik taşımaktadır. Bunlardan ilki 1386 yılındaki bir olayla, diğerleri 1511'deki bir isyan ve 1512'deki bir taht kavgasıyla ilgilidir.

1386'da Kars'ı işgal eden Timur ordularının şehirde meydana getirdiği tahribatı dile getiren şiirin, Baykan/Bıkan adlı bir şaire ait olduğu, mahlas hanesinden anlaşılmaktadır. Timur'dan "Kağan-ı Tatar", "Aksağ" şeklinde söz edilen sekiz hanelik bu şiirin dili de oldukça eski olup mahalli söyleyişin ağır bastığı görülmektedir. İlk defa 1939 yılında Fahrettin Çelik (Kırzioğlu) tarafından bilim dünyasına tanıtılan bu şiirin, daha sonra yazılmış olma ihtimali de vardır.

DÂSİTÂN-I SUKUT-I KARS

Bu yıl kıştan keçib bizim yazımız
Çağır (çığır) bülbül güle yetmez nazımız
Düşüb can kaydına itdük özümüz
Çü Kars ögin alıp Kağan-ı Tatar

Olar kûsa vurur haçan sûr çalar
Kopar yevm-i kıyâm yüreği(i)miz çalar
Yol dikerler şehrin içre geçerler
Han buyurub: Hamı kes oh daş atar

Kalama bedene olar daş vurur
Zafer bulmaz kapug ögnünde durur
Lâcın yuvasına ilanlar yörür
Bala âvazesi semânı tutar

Çok iltimas kıldı Han'a o Aksağ
Kalagnızı teslim eylen der yoksag
Ulugnuz kırılır kiçigniz tutsag
Olur leşkârıma derim şehri çatar

Kalana güvenib reddeyledi Han
Dedük yurt uğruna feda baş ü can
Bu haber mel'ûna yetdügni zaman
Leşkarnı yurlattı kapugna batar

Terkinde aşdılar kala kapusın
Zulunkârlar yıhdı (yahdı) şehrin yapısın
Batırdılar saray eyvan napusın
Tikili taş yohdu tofrağa katar

Zulumda tay olmaz Firavn ü Cengiz
Ahsağ'a topluyub bir derya dengiz
Misâl bedkâr leşkarla gena cengiz
Hayıf imaratnı çağanı satar

İşimiz kalıbdı uca Tangrı'ya
 Baykan (Bıkan) eydür: Günüm yetdi songrıya
 Devrüsünde yatırdılar kangrıya
 Zalım Tatar hamı fidanı çatar

Şair Baykan (Bıkan) hakkında herhangi bir bilgimiz yoktur; ancak, sonraki yüzyıllarda en iyi saz ustalarının yetiştiği bir bölgede yaşamasından hareketle saz çaldığını söyleyebiliriz. 1386'daki olayları böyle canlı bir şekilde anlatması da, o yıllarda en az 25-30 yaşlarında olduğunu tahmin etmemize yol açabilir.

Yavuz Sultan Selim'in (1512-1517) babası II. Bayezid'i tahttan indirmesi üzerine söylenen "Fıraknâme-i Sultan Bayezid" adlı 12 hanelik şiir, belki de bizim, Anadolu izlerini taşıyan ilk şiirlerimizden biridir. 1512'den sonra söylenildiği muhakkak olan bu şiir eksik olabilir; mahlas hanesinin unutulması veya yazıya geçiren meraklısı tarafından alınmaması bizim için büyük bir kayıptır. Bu şiir, geleneği iyi bilen bir şair tarafından, Bayezid'in ağzından söylenmiş, belki de can korkusuyla imzası bilerek ihmal edilmiştir.

FİRAKNÂME-İ SULTAN BAYEZİD

Benim etmegümi tahvif idenler
 Beni koyup Selim Han'a gidenler
 Hakikat rahına doğru varanlar
 Görün beyler bana nitti Selim Şah

Kaçan ana riâyet itmedüm ben
 Oğul idi nihayet itmedüm ben
 Bu beylikden ferâgat itmedüm ben
 Görün beyler bana nitti Selim Şah

Bilürüm neslimi şehzâdelerdür
 Velî mânâda hep âzâdelerdür
 Cihan halkı bilür beyzâdelerdür
 Görün beyler bana nitti Selim Şah

Selim Şah deyübeni virdüm adı
 Şekkerden datlu idi dilde dadı
 İstanbul tahtı imiş hod muradı
 Muradın vermezsin oğlum Selim Şah

Hayâsuzluk idüb durdun benümle
 Acıtdun cismümi yavlak canımla
 Ne râzın var idi Korkut Han'umla
 Görün beyler bana nitti Selim Şah

Çerümle İstanbul'a gideyörürken
 Dirüb beylerümü bahşış virürken
 Dahi yumuladın gözüm görürken
 Görün beyler bana nitti Selim Şah

Benüm dahi boşumdaydı bu yazı
 Ki yarın anda kırıla terazü
 O yerde kim alısar Tanrı kazı
 Alam dâdumu ben senden Selim Şah

Bana yoldaş olaydı bun deminde
 Kişi dâim ola ömri gamında
 Hususâ kim bu birlik âleminde
 Görün beyler bana nitti Selim Şah

Zebun ölüm yapışaydı etüme
 Bu kandadur gele karşı karşı yoluma
 Düşer miydi ya bu işler Selim'e
 Görün beyler bana nitti Selim Şah

Ben anı halüme haldaş bilürdüm
 Bunun gibi dem'e yoldaş bilürdüm
 Oğul degül anı kardeş bilürdüm
 Görün beyler bana nitti Selim Şah

Komadı hoş geçeydim pirligümde
 Elümden tahtım ister dirliğümde
 Ne hakkı vardur anın begliğümde
 Görün beyle bana nitti Selim Şah

Fenâ hiç kimseye bâki kala mı
 Ya oğul ataya kılıç sala mı
 Ya bu işler ana düşer ola mı
 Görün beyler bana nitti Selim Şah

Bu devrin en ilgi çekici şiiri, şüphesiz ki, klâsik tarzda şiirler yazan Meâlî'nin 15 hanelik destanıdır. *Divân*'ında yer alan şiirler arasında hece ile yazılan tek şiir budur. Bize göre Meâlî, olayı, yaşayanlardan dinlemiş ve canlı tasvirlerle, eski geleneğe bağlı kalarak sekiz heceli mısraları tercih etmiştir. (Y. Sakaoglu, "İslâmiyetin Kabulünden Sonraki İlk Halk Şiirleri, *Halk Kültürü*, 2, 1984, 93-105). Bu destanın ilk ve son haneleri aşağıdaki gibidir:

Kendü elünde düredi
 Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş
 Çıkdı ellere yürüdi
 Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

114 Türk Saz Şiiri

Ey Meâlî aceb haldür
Kızılbaşun işi aldür
Şübhesiz kanı helâldür
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

Bu şiirin söylendiği devrede, 16. yüzyıla ait bir mecmuada Karacaoğlu'nın bir şiiri yer almaktadır. "Nenüz aldık Serdar bizde nenüz var" bağlamalı bir koşma artık, 16. yüzyılın müjdecisi gibidir. Belki 1401-1500 yılları arasında söylenen daha nice şiir bulunacakları ve saz şiirimize ışık tutacakları günü beklemektedir. Karacaoğlu'nın, şimdilik, kaynağı belli en eski şiirinin ilk ve son haneleri aşağıdaki gibidir:

İkide bir üstümüze gelür(sin)
Nenüz aldık Serdar bizde nenüz var
Dünya bizüm deyu dâva kııarsın
Nenüz aldık Serdar bizde nenüz var

Karac'oglan eydür sürün devranı
Durmaz geçer ömrümüzün kervanı
Aldınız Tebriz'i güzel Şirvan'ı
Nenüz aldık Serdar bizde nenüz var

16. yüzyıla gelirken Türk Saz şiirinin görünüşü bu şekilde, bir takım ek-sikleri ve şüpheleriyle beraber ortaya konulabilir. Şimdilik yeni belgelerin bulunmasını ve yorumlanmasını beklemek zorundayız.

16. YÜZYILDA TÜRK SAZ ŞİİRİ

ARMUTLU

Yüzyılın ortalarında doğduğu tahmin edilmektedir; ölüm tarihi ise 17. yüzyılın başlarındadır. Bazı araştırmacıların, onun, Armut adlı bir köy veya kasabada doğup büyüdüğü şeklindeki görüşlerini ihtiyatla karşılamak gerekir.

17. yüzyılın başlarında, I. Ahmed'in (1603-1617) devrin ünlü denizcisi Murad Reis'i (? - 1609) Cezayir Beylerbeyinin emrinden alıp Mora Sancak Beyliğine getirdiği sırada, Armutlu da yanında bulunuyordu. O, elimizdeki çok az sayıdaki şiirlerinden birinde, bu olayı şöyle anlatmaktadır;

Padişah uğruna niyyet eyledi
Çıkub Cazâyir'den gittiği vaktin

Armutlu'nun Kayserili Kapdan-ı derya Halil Paşa'nın Hristiyan korsan gemilerini cezalandırmak için 1609'da çıktığı sefere katılan Mora Sancak Beyi Murat Reis'le birlikte olduğuna, meşhur Kara Cehennem Seferine katıldığına dair kaynaklarda yer alan bilgileri de ihtiyatla karşılamak zorundayız. Bir şiirindeki,

Bu imiş korsan gemisi Mısır'ın yolunu kesen

mısraı, bu sefere katılmış olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Diğer Garb Ocakları şairleri gibi şiirleri gazaları konu almaktadır. Besteleyen musiki mecmualarına kadar girebilen bir türküsünün varlığına dikkat edilirse, Armutlu'nun zamanında sevilen ve ilgi duyulan bir şair olduğunu söyleyebiliriz. Mevcut iki şiirinde sade bir dil, duru bir söyleyiş hâkimdir. Şiirlerinde görülen hece düzensizlikleri, kendisine ait olabileceği gibi zamanla meydana gelmiş değişiklikler olarak da kabul edilebilir.

Şairnâmelerde kendisi ile ilgili her hangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Murad Reis geldi gülbank çektiirdi
Din-İslâm sancağın diktüğü vaktin
Padişah uğruna niyyet eyledi
Çıkup Cezâyir'den gitdüğü vaktin

Gâziler cenk için gördü yarağı
Dayanmaz muhannedin buna yüreği
Hep kâfirler koyuverdi küreği
Yezidler gelüp kıçdan çatduğı vaktin

Murad Reis eydür zâhir bâtında
Yâ Rab hâcetim kabul eyle katında
Gök duman içinde kalduk tütünde
Kâfir baş topun atduğı vaktin

Yiğit yengil hep küreğe yapışdı,
Kıçdan top otuna odlar erişti
Muhammed'in şefaati yetişti
Gemi yandı deyüp gördüğü vaktin

Armutlu eydür: Be sultanım hakla
Hemen yezidlerin fendi top ile
Alarga ettirdik tüfek ok ile
Beş pâre kadırğa çatduğı vaktin

BAHŞÎ

Hayatı hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Elimizdeki tek şiirinden hareketle bazı tahminlerde bulunmamız mümkündür. Yavuz Sultan Selim'in (1512-1517) Mısır Seferi (1517) üzerine söylediği destanına/türküsüne bakılırsa asker şairlerden sayılabilir. Beş hanelik şiirinin sekiz heceli mısralarla kurulması, Köprülü'ye göre şairimiz eskiliği için bir işarettir. Mahlas kelimesinin, Anadolu sahasında hiç kullanılmayan bir kelime olması da, onun eskiliği için delil olabilir. Bilindiği üzere "bahşî" kelimesi Anadolu sahasında hiç görülmemiştir; Kazak ve Uygur Türkleri arasında, "Kâtip" "Şair" gibi anlamlarda kullanılan bu kelime, bu gün de bazı Asya ülkelerinde (meselâ Afganistan) aynı anlamı karıştırmaktadır.

Bahşî'nin tek şiirinden hareketle hüküm vermek oldukça güçtür; ancak, şiirinde yer verdiği bazı kelimelere bakarak az da olsa tahsili olduğunu söyleyebiliriz.

Sultan Selim cülûsunda
Sâlâ dedi de yürüdü
Gidelim Mısır'a doğru
Yola dedi de yürüdü

Şamlı çıkup kaçır köyden
Sofu beru bakmaz Hay'dan
Merd var ise işte meydan
Gele dedi de yürüdü

Nesne yeğmiş aslında
Halife dikmiş yerinde
N'arar Yûsuf'un şehrinde
Köle dedi de yürüdü

Almak gerek Kûh-ı Kafi
 Kırım var mı ala dahi
 Horasan'da ise Şâh'ı
 Bula dedi de yürüdü

Bahşi eydür Mehdî budur
 Yücemize ırgür Kadir
 Kılağuzsa İlyas Hızır
 Yola dedi de yürüdü

ÇIRPANLI

Murad Reis (? - 1609) ile ilgili olarak söylediği bir şiirinden 16. yüzyılda yaşadığını tahmin ettiğimiz Çırpanlı hakkında başka hiçbir bilgimiz yoktur. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'sinin 6. cildinde, 1661 yılında, Sofya'dan İstanbul'a gelirken Filibe Sahrasında Çırpan adlı bir kasabaya uğradığını kaydetmektedir. (Zuhuri Danışman, 9. kitap, 239-240).

Elimizdeki tek şiiri, onun da, diğer Garb Ocakları şairleri gibi, katıldığı savaşlarla ilgilidir. Duru bir söyleyiş ve saf bir dilin hakim olduğu şiiri, onun hakkında daha fazla bilgi edinmemize yardımcı olamamaktadır.

Gâzi Murad Reis'ten haber soranlar
 Vardır bahadır yarar delisi
 Her kande hü desen gelür yetişür
 Bilen Gâzi Murad Reis'i der bak
 Resulullah sancağını çeker ak
 Denizde karada yardımcısı Hak
 Gerçek Magrib erlerinin velîsi
 Başbaşa çatarız gelür dem olur
 Savaşanda derya yüzü kan olur
 Gâziler yüzünü görür şen olur
 Geldi derler Cezâyir'in ulusu
 Çırpanl'eydür hele Sultan'ım göre
 Bahadrlık oldur yerinde dura
 Her kaçan iskele vursak bir yere
 Ol gün..... Akdeniz'in yalısı

GEDA MUSLİ

Hakkındaki bilgilerimiz; şiirlerinden elde edebildiklerimiz, Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'si ve 17. yüzyıl şairlerinden Sun'î'nin *Tekerleme*'sinde adının zikredilmesinden ibarettir. Çelebi'nin, şair Hakî'den bahsederken, aralarında Muslî'nin de bulunduğu şairlerin (Kayıkçı Kul Mustafa, Kâtibî, Koroğlu,

Köroğlu, Kuloğlu) onun kadar çöğür çalamadığını söylediğine bakılırsa şairimiz çöğür şairlerinden sayılmaktadır. (Z. Danışman, 8. Kitap, 139-140). Sun'î ise onu, diğer Gedâ'larla birlikte zikreder, ancak herhangi bir hüküm ortaya koymaz.

Gedâ Muslî Gedâ Ahmed Uşakî

Gedâ Mahmûd Gedâ Âşık Fırâkî

(Elçin, *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, 288)

Pek çok şairi Bektaşî meşrep biri olarak gösteren S.N. Ergun, Gedâ Muslî'yi de *Bektaşî Şiirleri ve Nefesleri* (2, 1955) adlı eserine alırken hiçbir ciddi belgeye dayanmamıştır. Eserinde yer verdiği üç şiiirden sonuncusu Kul Muslî mahlaslı olup muhteva ve söyleyiş bakımından Garb Ocaklı şairimizinkilerden oldukça farklıdır. Kanatimizce, Ergun, ad benzerliğine bakarak iki ayrı Muslî'yi bire indirivermiştir.

Muslî'nin şiirinde de Armutlu'da olduğu gibi, Mısır yolunu kesmeye çalışan İspanyol korsanlarına karşı kazanılan zaferler öğülmektedir.

Yine бүktük İspanya'nın belini

On dört beyzade ile aldık malını

Hoş eğlenir idin Mısır yolunu

Hele ettiklerin bulmuş ol senin

Muslî'nin, Murad Reis'in (? - 1609) de katıldığı bu savaşlarda yer aldığına bakılırsa, aralarında bir dostluğun olduğu düşünülebilir.

Muslî'nin şiirleri de konu, şekil ve dil diğer Garp Ocakları şairlerinden hiç de farklı değildir.

Gör imdi ne demiş Cezâyirli de

Vermeziz oğlunu bilmiş ol senin

Biz anı gönderdik Sultan Ahmed'e

Kara haberlerin almış ol senin

Yürütmezüz Akdeniz'de gemini

Hakk'ı koyup puta tuttun yüzünü

Çevir İslâm'a şel kâfir dinini

Gel yezid müslüman olmuş olsenin

Yine бүktük İspanya'nın belini

On dört beyzâde aldık malını

Hoş eğlenir idin Mısır yolunu

Hele ettiklerin bulmuş ol senin

Gedâ Muslî eydür gördüm cûşunu

Gece gündüz ağla salma yaşını

Kilisenin taşlara sür başını

Yürü var bir zaman çalmış ol senin

HAYALİ

Hayatı hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Elimizdeki şiirlerinden hareketle bazı tahminlerde bulunabilmekteyiz. 9 Ağustos 1578 tarihinde neticelenen 1578 Osmanlı-İran savaşı için söylediği şiirler, onun da bu savaşa katıldığının işareti olarak kabul edilebilir. (Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi* 4, 397). Şiirdeki ad ve unvanların gerçeğe uygunluğu bu konudaki görüşleri doğrular mahiyettedir. (Diyarbakır Beyleri: Sokullu Derviş Paşa; Tokmak Han: İran kuvvetleri komutanı, vs.)

Bazı kaynaklar, Hayalî'nin bir divânından hareket ederek, Kırım Hanı'nın veliahdı Adil Giray (ki bu savaşta İranlılara esir düşmüş, daha sonra öldürülmüştür) ile kardeşi Gazi Giray'ın kumandasında, birlikte savaşa katıldığını yazarlarsa da bu görüş bir tahminden öteye geçememektedir. Fuad Köprülü, şiirdeki, "Bir şeh-i âdil kemankeş hânımız vardır bizim" mısrasına bakarak divândaki hanın Adil Giray olduğu hükmüne varmaktadır. (*XVI ncı Asır Sonuna Kadar Türk Şazairleri*, 41-42).

Koşmaları ile divânı arasındaki dil ve üslup farkı, şiirlerin iki ayrı şaire aitmiş intibayı veriyorsa da konunun aynı olması ve benzer şekilde ifadelerle yer vermesi bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır. Aruz ile divân kaleme almasının yanında bu şiirin dili de onun belli bir tahsile sahip olduğunu göstermektedir.

Leylâm gelür deyu yollar gözlerim
Gelmedi gözümde kaldı hayâlî
Gizli sırrım beyan etmem gizlerim
Serimi sevdâya saldı hayâlî

Yârim biçâre olduğumu bilmiş
Çifte benler beyaz gerdana inmiş
Bu gece seyrettim beyazlar giymiş
Salındı karşıma geldi hâyâlî

Yârimin sevdası vardır başımda
Uyansam karşımda yatsam düşümde
Ne cânibe bile gitsem peşimde
Benim ile yoldaş oldu hayâlî

Der Hayâlî hırâm ederek yürür
Gece gündüz gitmez karşımda durur
Ben seninim deyu teselli verür
Garip gönlüm ele aldı hayâlî

Turnam gider olsan bizim ellere
Vezir Ardahan'dan göçtü diyessin

Karşı geldi Kızılbaş'ın hanları
Çıldır'da da döğüş oldu diyesin

Al kana boyandı Çıldır dağları
Gâzilertuğları
Gözü kanlı Diyarbekir Beyleri
Din yoluna şehit düştü diyesin

Çamur dize çıktı kan ile yaştan
Atlar dalmaz oldu serilen leşten
Kaleler yığıldı kesilen baştan
Ak gövdeler kana battı diyesin

İki alay bir araya gelince
Ara yere çarhacılar girince
Beş bin beş yüz belli atlı dolunca
Tokmak Han da ... kaçtı diyesin

Habermiz iletisin dosta gidenler
Varup dostun dîdarını görenler
Şahin şahin paşaları soranlar
Din uğruna şehit düştü diyesin

KARACAOĞLAN

Adı, Türk saz şiiri ile birlikte hatırlanan Karacaoğlan hakkındaki bilgileri-miz, onu çeşitli bilinmeyenlerin içinden alıp gün ışığına çıkarmağa yetmemekte-dir. "O, hangi yüzyılda ve nerede yaşamıştır?" sorusuna kesin bir cevap ver-mek mümkün değildir. 16. ve 17. yüzyıllara ait bazı kaynaklarda ondan doğ-rudan veya dolayısıyla bahsedilmesi, araştırmacıların onu belli bir zamana bağla-masına engel olmaktadır. Ayrıca, sadece cönlere bağlı kalan bazı Karacaoğlan mütehasşsılarının derleme konusuna eğilmemesi de bu yanılgının diğer bir se-bebidir. 70 yıldan beri ona dair yazılanlarda büyük gelişmeler kaydedilmiş, hatta bu zaman dilimi içinde bazı araştırmacıların görüşlerinde değişiklikler bile görülmüştür.

Bizce Karacaoğlan güneylidir ve 16. yüzyılda yaşamıştır. Bu görüşümüzle ilgili olarak şunları söyleyebiliriz:

Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi'nin 1008 (1599-1600)'de tamamladığı *Me-vâidü'n-Nefâis fi Kavâ'idü'l- Mecâlis* adlı eserinde Karacaoğlan'ın adı geçmekte-dir. Adı burada, şürleri beğenilmeyen bazı âşıkların, bunları başkalarına isnad etmeleri vesilesiyle yer almaktadır. (haz. O. Ş. Gökyay, 76).

1518 yılında tamamlanan bir *Surnâme*'de, Sultan III. Murad'ın aynı yıl yaptırdığı sünnet düğünü gece gece anlatılmaktadır. On birinci gecenin anlatıl-

ması sırasında, eğlence ve insan tasvirleri sırasında yer verilen şu ifade dikkati çekicidir: "...kimi Karacaoğlan türküsü ile gönlün eğlendirir".

16. yüzyıl divân şairlerinin şiirlerini içine alan bir mecmuayı inceleyen Ahmet Kutsi Tecer'in tesbit ettiği bir Karacaoğlan şiirinin varlığı da şüpheleri ortadan kaldıracak güçtedir.

Karacaoğlan'ı 17. yüzyıla bağlayan araştırmacılar, Ali Ufkî'nin *Mecmuâ-i Sâz ü Söz* adlı eserine, Aşık Ömer'in *Şairname*'sindeki mısralara, arka arkaya yazılmış bulunan Gevheri ve Karacaoğlan şiirlerinin üzerinde yer alan "Aldı Gevheri", "Aldı Karacaoğlan" ibarelerine ağırlık vermektedirler. Bunlar ve diğer hususlar Karacaoğlan'ı 17. yüzyıla bağlayamayacağı gibi, ikinci bir Karacaoğlan'ın varlığını da açığa çıkaramayacaktır. Bütün bu kaynakları inceleyen Başgöz'ün de belirttiği gibi, birbirleriyle bir türlü uyuşamayan tarihler bütün tahminleri boşa çıkarmaktadır. Karacaoğlan'ın köyü diye tanıtılan Varsak'taki Ahmet Efendi'nin görüşleri de, 270 yıl sonra, şairimize bir aile aramaktan öte bir fantezidir. Öztelli'nin bu konudaki ısrarları da, verilen tarihlerin birbiriyle ters düşmesi neticesinde boşa gitmektedir.

Balkanlardaki bir Karacaoğlan'ın varlığı, bir şiirdeki "Bosna Güzeli"nin varlığına bağlanmaktadır. Halbuki, aynı şiirin diğer hanelerinde Frenk, Çerkes, Bulgar güzelleri ile "Şehri" güzellerden de söz edilmektedir. Ya, bir ömür boyu, peşinde koşup durduğu köylü güzelleri, M. Cunbur'un adlarını birer birer saydığı Anadolu güzelleri nerededir? Çünkü, bu şiirde âşığımız sadece, kendi çevresinin dışındaki güzelleri anlatmaya çalışmıştır. Azerbaycan'da da çok sevilen Karacaoğlan'ın şiirlerindeki diğer güzellerin adlarına bakarak bir de Azerbaycanlı Karacaoğlan'dan bahsetmemiz gerekecektir ki biz bu görüşe katılmıyoruz.

Karacaoğlan bölge dilini başarıyla kullanan, güzelleri medhederken tabiat-taki meyve ve sevimli bazı hayvanları benzetme unsuru olarak ele alan, canlı tasvirleriyle şiirine renk katan bir âşığımızdır. Çok dolaşması, şiirlerin çeşitli adlarla süslenmesine vesile olmuştur.

Aşık Ömer, Hızrî gibi eski şairlerin *Şairnâme*leriyle, yüzyılımızın şairlerinden Feryâdi (öl. 1987), Hasretî, Kul Gâzi ve Sefil Selimî'nin *Şairnâme*lerinde Karacaoğlan'a yer verilmiştir.

Şiirlerinde daha çok 11 heceli mısraları tercih etmiştir. Semaî ve varsaglarıyla şöhret kazanmasına rağmen daha çok koşmasına sahibiz. Destan diyebileceğimiz şiirlerinin sayısı çok azdır.

Dini konuda ve taşlama türünde pek az şiiri vardır. İrticalen şiir söylemesi, daha çok yarı ve tam kafiyeye yer vermesine yol açmıştır. Bu söyleyişin başka bir tezahürü de, ilk mısralarda görülen benzerliklerdir:

30 kadar şiiri "Evvil bahar yaz ayları gelende" mısraı ile, 10 kadar şiir ise "Yaz gelip de beş ayları gince" mısraı ile başlamaktadır.

Yapılan yeni değerlendirmelerin Karacaoğlan(lar) konusundaki şüpheleri ortadan kaldıracağına inanıyoruz. Yakın bir gelecekte yeni şeyler söyleyebileceğimizi tahmin ediyorum.

Dinle sana bir nasihat edeyim
Hatırdan gönülden geçici olma
Yiğidin başına bir iş gelince
Anı yâd illere açıcı olma

Mecliste ârif ol kelâmı dinle
El iki söylerse sen birin söyle
Elinden geldikçe sen iyilik eyle
Hatıra dokunup yıkıcı olma

Dokunur hatıra kendisin bilmez
Asılzâdelerden hiç kemlik gelmez
Sen iyilik et de o zâyi olmaz
Darılıp da başa kakıcı olma

El ârifdir yoklar senin bendini
Dağıtırlar tuzağını fendini
Alçaklarda otur gözet kendini
Katı yükseklerden uçucu olma

Muradım nasihat bunda söylemek
Size lâyük olan onu dinlemek
Sev seni seveni zay'etme emek
Sevenin sözünden geçici olma

Karaca'oğlan söyler sözün başarır
Aşkın deryasını boydan aşırır
Seni bir mecliste hacil düşürür
Kötülerle konup göçücü olma

Ala gözlü benli dilber
Koma beni el yerine
Altun kemerin olayım
Dola beni bel yerine

Hecine gönlüm hecine
Yiğide ölüm gecine
Al beni zülfun ucuna
Sallanayım tel yerine

Gel kız karşımda dursana
Şu benim hâlim bilsene

Zülfünden bir tel versene
Koklayayım gül yerine

Karac'oglan der n'olayım
Kolun boynuma dolayım
Nazlı yâr kölen olayım
Kabul eyle kul yerine

İncecikten bir kar yağar
Tozar Elif Elif diye
Deli gönül abdal olmuş
Gezer Elif Elif diye

Elif'in uğru nakışlı
Yavru balaban bakışlı
Yayla çiçeği kokuşlu
Kokar Elif Elif diye

Elif kaşlarını çatar
Gamzesi sineme batar
Ak elleri kalem tutar
Yazar Elif Elif diye

Evlerinin önü çardak
Elif'in elinde bardak
Sanki yeşil başlı ördek
Yüzer Elif Elif diye

Karacaoğlan eğmelerin
Gönül sevmez değmelerin
İliklemiş düğmelerin
Çözer Elif Elif diye

Bana kara diyen dilber
Kaşların kara değil mi
Yüzünü sevdiren gelin
Kaşların kara değil mi

Boyun uzun belin ince
Yanakların olmuş gonca
Salıverirsin kolunca
Beliğin kara değil mi

Utanırım akar terim
Güzellikte yok benzerin
En sevgili makbul yerin
Saçların kara değil mi

Beni kara diye yerme
Mevlâm yaratmış hor görme
Ala göze siyah sürme
Çekilir kara değil mi

Güzel ne güzel olmuşsun
Görülmeyi görülmeyi
Siyah zülfün halkalanmış
Örülmeyi örülmeyi

Bahçende gülün güllenmiş
Şeyda bülbülün dillenmiş
Koynunda memen kirlenmiş
Emilmeyi emilmeyi

Mendilin yudum arıttım
Gülün dalında kuruttum
İsmim ne idi unuttum
Sorulmayı sorulmayı

Seğirttim ardından yettim
Eğildim yüzünden öptüm
Adın bilirdim unuttum
Çağırma çağırma

'Benim yârim bana küsmüş
Zülfünü gerdana dökmüş
Muhabbeti benden kesmiş
Sevilmeyi sevilmeyi

Çağır Karacaoğlan çağır
Taş düştüğü yerde ağır
Yiğit sevdiğinden soğur
Sarılmayı sarılmayı

Kadir Mevlâm senden bir dileğim var
Bana bir güzel ver gönlüm eyleyim
Ellere vermişsin benim suçum ne
Birinde bana ver gönlüm eğleyim

Uzun boylu olsun cansız olmasın
Beyaz tenli olsun kansız olmasın
Güleç yüzlü olsun densiz olmasın
Böyle bir yosma ver gönlüm eğleyim

Güvercin duruşlu keklık sekışli
Kıl ördek boyunlu ceren bakışli
Tavus kuşu gibi göğsü nakışli
Şöyle bir güzel ver gönlüm eğleyim

Karacaoğlan der ki edelim niyaz
Ak göğsün üstünde kılalim namaz
Almadan kırmızı elmaştan beyaz
Bana bir güzel ver gönlüm eğleyim

Şol salınıp giden dilber
Boyuna kurban olduğum
Eğlen burda tanışalım
Diline kurban olduğum

Sabahtan uğradım yâre
İşimden oldum âvâre
Ayağın bastığın yere
Tozuna kurban olduğum

Soğuk sular akar dağda
Mor menevşe biter bağda
Sarılıp yatacak çağda
Nazına kurban olduğum

Karacıoğlan söyler daim
Yâr ile nic'olur halim
Anası bir katı zalim
Kızına kurban olduğum

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Şu gelip geçtiğin yollar öğünsün
Kadir Mevlâm seni ögmüş yaratmış
Kısmeti olduğun kullar öğünsün

Hörü melek var mı senin soyunda
Kız nazarım kaldı usul boyunda
Kadir gecesinde bayram ayında
Üstüne gölg'olan dallar öğünsün

Hörü kızlar sürmelemiş gözünü
İlin aşiretin çeksin nazını
Kaldır perçemini görem yüzünü
Yüzüne dökülen teller öğünsün

Karac'oğlan der ki garibim garip
Garibin halinden ne bilsin tabip

Akşamdan soyunup koynuna girip
Boynuna dolanan kollar öğünsün

Çukurova bayramlığın giyerken
Çıplaklığın üzerinden soyarken
Şubat ayı kış yelini kovarken
Cennet dense sana yakışır dağlar

Ağacınız yapraklarla donanır
Taşlarınız bir birlik'e inanır
Hep çiçekler bağrınızda gönenir
Pınarınız çağlar akışır dağlar

Rüzgar eser dallarınız atışır
Kuşlarınız birbiriyle ötüşür
Ören yerler bu bayramdan pek üşür
Sünbül niçin yaslı bakışır dağlar

Karacaoğlan size bakar sevinir
Sevinirken kalbi yanar gövünür
Kimıldanır hep dertlerim devinir
Yas ile sevincim yıkışır dağlar

Bir yiğit gurbete gitse
Gör başına neler gelir
Merdin sılayı andıkça
Yaş gözüne dolar gelir

Bağrıma basarım taşlar
Akıttım gözümde yaşlar
Yavrusun aldırın kuşlar
Yuvasına döner gelir

Kocadım çekemem nazı
Bağrıma dökemem közü
Yarin bana kötü sözü
Kara bağrım deler gelir

Fvlerinin önü söğüt
Atalardan kalmış öğüt
Yârinle ayrılan yiğit
Sılasına döner gelir

Yaşa Karacaoğlan yaşa
Ben söylerim coşa coşa
İş düşünce garip başa
Düşünerek gider gelir

KÖROĞLU

Hikâye/destan kahramanı Köroğlu ile karıştırılması sebebiyle yakın zamana kadar değişik bilgilerle tanıtılan şairimiz hakkındaki sınırlı sayıdaki kaynak, onu az da olsa tanınmamıza yardım etmektedir. Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İran üzerine yaptığı seferle ilgili olarak söylediği iki şiiri, onun 1585 yılında hayatta olduğunu, bu sefere katılabilecek güce sahip bulunduğunu göstermektedir. Evliya Çelebi *Seyahatnâme'sinde*, onu, diğer birkaç şairle birlikte "Çögür" şairi olarak saymaktadır. (Z. Danışman, 8. kitap, 139-140). Osman Paşa ile ilgili şiirlerinden birinde, Paşa'nın ağzından söylenmiş hanelerin yer alması, alınan yerlerin teker teker sayılması, geleneğin iyi bilindiğinin işaretleridir.

Şiirlerinde, savaş konularının yanında, onlardan daha ağır basan sevgili, gönül ve dünya işleri gibi konular da görülür. Bazı mısralarının Karacaoğlu'nı hatırlatması, belki de devrin hece ile söyleyen şairlerinin ortak bir yönü olabilir. "İlle mavili mavili" ve Öpül koçul huzur ile" tekrar edilen mısralarının yer aldığı şiirleri bu görüşümüzün güzel örnekleridir.

Sade dili ve tabiata dayanan benzetme dünyası ile şiirlerine renk katan Köroğlu, bu yönleriyle de, aruzun tesirinde kalmayan şairlerimizin başta gelen temsilcilerinden biri olmaktadır.

Âşık Ömer ve Sun'i'nin yanında yüzyılımızın başında yaşayan Pir Yakup da *Şairnâme'sinde* ona yer vermiştir.

Çıktım şu âlemi seyrân eyledim
Açılmış baharın gülü dağların
Sökülmüş bendleri cuşu yenilmez
Çağlayuban akar seli dağların

Yiğit atına binmese yakunur
Yüreğinde olan elbet çekinür
Kar yağar da dört köşesi yekinür
Yol vermez aşmaya yeli dağların

Arslanı kaplanı yanar yolunur
Şikâr almış alacağına dolanur
Yol estükçe safâsından salınur
Âheste âheste dalı dağların

Ben kâmilim zerresine ermişim
Baharında gonca gülün dermişim
Mürvetsiz beylerden eyi görmüşüm
Yigidi yaldırır alı dağların

Köroğlu eydür sende tasa olmasa
Yüreğinde aşkı olan yenilmez

Çok dögüşler olur kimseler bilmez
Söylemeye yoktur dili dağların

Osman Paşa eydür: Devletlü Hünkâr
İnşallah Sultanım Şirvan bizimdir.
Sen himmet eyle inâyet Allah'dan
Mürvet Ali'nindir meydan bizimdir.

Demirkapı'dan Şirvan'a geçildi.
Onca savaş oldu kanlar saçıldı.
Kırdık biz Yezid'i yollar açıldı.
Giden ipek yükü kervan bizimdir.

Şirvan ilinden Tebriz'e ulaştık
Anca başlar kestik kana bulaştık
Acem evlerin seyrettik dolaştık
Vilâyet Hünkârın seyrân bizimdir.

Osman Paşa eydür: Gelin varılsın
Tebdir tedârik nenindir görülsün
Koç yiğitlere mansıb verilsin
Kendi kulunuzdur ihsan bizimdir

Koroğlu eydür gülbangı yetirdik
Erenlerin sancağını götürdük
Katar katar mayaların getirdik
Giden ordu senin Şirvan bizimdir

Gel ey nâzik beden dilber
Öpül koçul huzur ile
Ömrümün hasılı dilber
Öpül koçul huzur ile

Öpülmekten zarar gelmez
Koçulmaktan adam ölmez
Bu güzellik sana kalmaz
Öpül koçul huzur ile

Öpülmek eski âdettir
Koçulmak hûb saadettir
Hatır yapmak ibâdettir
Öpül koçul huzur ile

Kara'na yağmadan ağ'ın
Benefsem selmadan bağın
Güzelsin geçmeden çağın
Öpül koçul huzur ile

Köroğlu der gamzen oktur
 Derdim hiç kimsede yoktur
 Koçulmamış dilber yoktur
 Öpül koçul huzur ile

Kimisi pınar başında
 Kimisi yolun dışında
 Al geyen on beş yaşında
 İlle mavili mavili

Kimisi dağlarda gezer
 Kimisi incisin dizer
 Al geyen bağrımı ezer
 İlle mavili mavili

Kimisi odun devşirir
 Kimi kahvesin pişirir
 Al geyen aklın şaşırır
 İlle mavili mavili

Köroğlu der ki n'olacak
 Takdir yerini bulacak
 Mavilim kaldı alacak
 İlle mavili mavili

KUL ÇULHA

Hayatı hakkında hiçbir bilgi edinemediğimiz şairlerden biri de Kul Çulha'dır. Bazı araştırmacılar, onun da Murad Reis'in (?-1609) maiyyetinde bulunduğu kaydetmektedirler. O da, Garb Ocakları'ndan yetişmiş diğer şairler gibi, daha çok katıldığı savaşları konu alan şiirler söylemiştir. Dili oldukça sadedir.

Üç gafil çıktın gittin elimden
 Ah yigitlik yavı kıldım ben seni
 Andelibim ayrı düştüm gülümden
 Vah yigitlik yavı kıldım ben seni

Dahi böyle olmamıştır sanarum
 Bir görmüş yok bulduğuma sorarum
 Anın için belim bükük ararum
 Ah yigitlik yavı kıldım ben seni

Mevlâ birdir yoktur kalbimde hilem
 Nebim Muhammed'dir demezim yalan
 Allah vere inşallah Cennet'i bulam
 Ah yigitlik yavı kıldım ben seni

Muradım kaldı ermedim kasdına
 Bu hale de şükür olsun dostuma
 Yokuş gelse çıkamazam üstüne
 Ah yigitlik yavı kıldım ben seni

Farkedemez oldum güneşi ayı
 Bize kısmet oldu pirlığın payı
 Gel de gör ne halde bu Kul Çulha'yı
 Ah yigitlik yavı kıldım ben seni

KUL MEHMED

Bu yüzyılın, hakkında güvenilir bilgiler bulabildiğimiz tek şairidir. Mehmed, I. Ahmed (1590-1612) devri vezirlerinden Üveys Paşa'nın oğludur. Muhasıllık (bir çeşit vergi ve resim toplama memuru) ile görevlendirilmiş, Aydın'a gönderilmiştir. O, ayrıca çevredeki Celâli isyanlarını bastırmakla da vazifelendirilmişse de başaramadan o yıl vefat etmiştir.

Bir paşanın oğlu olması, aruz vezniyle şiirler yazabilmesi gibi sebeplere bakarak iyi bir tahsile sahip olduğunu söyleyebiliriz. Devlet adına çeşitli vazifeleri yüklenmesi, onun ayrı bir cephesidir.

Hece ile söylediği şiirlerindeki sade dili, divanında da pek az farkla görmek mümkündür. Âşık şiirinin hayallerinin çokça görüldüğü koşmalarında az da olsa klasik şiirimizin izleri de görülür.

Sarayda büyümesine rağmen aruz vezni ile gazeller, kasideler yazmak yerine hece vezni koşma ve semailer söylemesi, devlet katında âşık edebiyatına verilen değerin ilk müşahhas örneği olarak kabul edilebilir.

“Benim gözüm nûru gönlüm sürûru” mısraının tekrar edildiği koşması beslemiş olup halen musiki meclislerinde söylenmeye devam edilmektedir.

O, şiirlerinde Kul Mehmed mahlasını kullanmıştır. Kendisi gibi Kul Mehmed mahlasını kullanan 17. yüzyıl âşığı ile bazı şiirleri karışmaktadır.

Her dem yüzüme gül gibi
 Gülen dilberün kuluyum
 Ben ağladukça yaşumu
 Silen dilberün kuluyum

Naz ile salan başını
 Oynadup gözü kaşını
 Rahmedüp ben yoldaşını
 Anan dilberün kuluyum

Soyunup giren koynuma
 Rahimsiz gelmez aynuma
 Siyah zülfünü boynuma
 Salan dilberün kuluyum

Kul Mehmed eydür ferman
 Hastasına eder derman
 Benümle her gece mihman
 Olan dilberün kuluyum

Siyah ebrûların duruben çatma
 Gamzen oklarını âşika atma
 Sana gönül verdim beni ağılatma
 Benim gözüm nûru gönlüm sürûru

Bir od düşmüş dağlar gibi yanarım
 Mâzul olmuş beyler gibi dönerim
 Ay efendim senin yolun önlerim
 Benim gözüm nûru gönlüm sürûru

Yemeden içmeden külli beriyim
 Senden ayrılalı cansız diriyim
 Sinem üstünde bir kuru deriyim
 Benim gözüm nûru gönlüm sürûru

Öğüttür verdiğim tut benim sözüm
 Severim demeye tutmadı yüzüm
 Ay efendim benim ay iki gözüm
 Benim gözüm nûru gönlüm sürûru

KUL PİRİ

Hayatı hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Kanunî Sultan Süleyman'ın (1517-1566) şehzadelerinden Bayezid'in, dört oğlu ile birlikte boğdurulması üzerine söylediği ağıt türküsü ile tanıyabilmekteyiz. Babası ile Konya Ovasında yaptığı savaşı kaybeden şehzadenin, İran'a sığınması, onun kurtuluşu olamamıştır. Yapılan bir anlaşma ile, Kazvin'de Osmanlılara teslim edilen şehzade Bayezid ile dört oğlunun daha orada iken boğdurulmalarının (23 Temmuz 1562) Anadolu'da uyandırdığı teessürü dile getiren şiir sade bir dille söylenmiştir. Şiirin sekiz heceli mısralarla kurulması da dikkati çekmektedir. (Öztuna, *Büyük Türk Tarihi* 4, 213-214)

Gelenegin aksine Bursa yerine Sivas'a gömülen naaşlar ile ilgili olarak söylediği, "Turna telleriyle başı/Geldi Deli Bayazid'in" mısraları, Kul Piri'nin o yıllarda Sivas, belki de savaş öncesi şehzadenin idaresinde bulunan Amasya'da oturduğuna bir işaret olarak kabul edilebilir.

Fürkati cümle âleme
 Doldı Deli Bâyezid'in
 Gül gibi güler cemâli
 Soldı Deli Bâyezid'in

Şimdi Dsman beğlerinde
Hakikat yoğ yanlarında
..... dağlarında
Kaldı Deli Bâ yazıd'ın

Kâfirlerin bedtür işi
Cezâdur mü'mine işi
Turna telleriyle başı
Geldi Deli Bâ yazıd'ın

Gelün öğüt alun öğüt
Kahrı çekmek gerek yiğit
Yoldaşlarıyla şehid
Oldı Deli Bâ yazıd'ın

Şimdi gâziler önünde
Söylenür uc ellerinde
Küçeği kâfir elinde
Kaldı Deli Bâ yazıd'ın

Kul Piri söyledi sözün
Hakk'a tutupdurur yüzün
Melekler şehid namazın
Kıldı Deli Bâ yazıd'ın

OĞUZ ALİ

Hayatı hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Elimizdeki tek şiiri, ünlü Türk denizcisi Turgut Reis'in ölümü (1565) üzerine söylediği ağıdıdır. Şiirdeki yer adlarına bakarak, Ali'nin de bir denizci olduğu ileri sürülebilir. Şiir, sekiz heceli mısralarla söylenmiş olup yer yer teknik kusurları görülmektedir. Bazı mısraları tam olmayan ağıt, Turgut Reis'in Sultan Süleyman nezdindeki sevgisini de dile getirmesi açısından dikkati çekicidir.

Günümüzün âşıklarından İsmetî *Aşıkname*'sinde Oğuz Ali'den de söz etmektedir.

Turgud Paşa eydür beyler
.... şimdi ölüm demiş
Nic'edelim emir Hakk'ın
Ergeç birdir yolum demiş

Gelsün kullarımın hası
Giysün siyah itsün yası
Cerbe ile Trablus'u
Virân olan şanıım demiş

Mevlâ'm sılaya gurbete
Düşürdü bizi firkate
Malta ile
İremedi elim demiş
Oğuz Ali durmaz çağlar
Âlem yasın tutmuş ağlar
Han Süleymân eydür beyler
Büküldü ya belim demiş

OZAN

Hayatı hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Evvelce 15. yüzyılda yaşadığı kabul edilmekteydi. Şiirinin sekiz heceli mısralarla örülü olması, mahlas olarak aldığı Ozan'ın, daha sonraki yüzyılda "geveze", "herze söyleyen" gibi anlam-lara gelmesi, onun eskiliği için başlıca sebeplerdir. Elimizdeki tek şiirinden ha-reket ederek, hakkında bir fikir yürütmemiz mümkün değildir.

Gerçek âşık olanların
Yürecüğü yanar olur
Her cânıpten şûrîş ile
Şevki odu kanar olur
Esirgen âşık kişiyi
Şefâat imandandürür
Susamışları kandurur
Gözü yaşı tamar olur
Bir devletlü yohsul olsa
Usluyisen gülme ana
Yazıda kaba ağaca
Ulu kuşlar konar olur
Ozan âşıklar sözünü
Söyle âşıklar dinlesün
Er var içinde od yanar
Er var ana çü nâr olur

ÖKSÜZ DEDİ

Hayatı hakkında pek az bilgimiz vardır. Evvelce, şiirleri Öksüz Âşık, Öksüz Ali, Öksüz gibi benzer mahlasları kullanan 17. yüzyılın tanınmış âşığı-nın şiirleriyle birlikte düşünülüyor ve ikisi bir âşık olarak kabul ediliyordu. Günümüzde, Öksüz mahlasını kullanan iki âşık var olduğu kabul edilmekte-dir.

III. Murad (1574-1595) zamanında hayatta olduğunu bir şiirinden çıkarabildiğimiz Öksüz Dede, mısralarındaki canlı ifadelerden anladığımız kadarıyla bir yeniçeri şairidir. Safevî Hükümdarı Şah İsmail'in torununun torunu olan Haydar Mirza'nın, görüşmeler yapmak üzere geldiği (14 Ekim 1589) Hasankalesi'nden Osmanlı heyeti tarafından alınıp İstanbul'a götürülüşünü, babasının ağzından anlattığı şiir, hakkındaki en güvenilir bilgidir.

Öksüz Dede'nin elimizde olan 8 ve 11 heceli iki şiirine bakarak canlı tasvirleri ve benzetmeleriyle devrinin önde gelen şairlerinden olduğunu söyleyebiliriz.

Sultan Murad'ın aslanı
Acem seyrettin mi geldin
Kestin dâvânın arasın
Ahd emân ettin mi geldin

Sana olmuş Hak'tan nazar
Bahriler deryada yüzer
Şah evinde inleyüp gezer
Yavrusun kaptın mı geldin

Dün gün çağıram pîrlere
Sığındım gerçek erlere
Adı bilinmez yerlere
Kaleler yapdın mı geldin

Be Hakk'ın sevgili kulu
Yardımcın Muhammed Ali
Kalelerin içi dolu
Leşkeri dökdün mü geldin

Ferhad Paşa da bir erdir
Onda hak nazarı vardır
Acem'in erleri kördür
Gülbangın çekdin mi geldin

Be görün serdârın hasın
Acem'e saçmış agusun
Be Şah oğlunun yavrusun
Yuvadan kapdın mı geldin

Çekilüp gelir kervanı
Padişahsın sür devrânı
Sultan Murad'ın evrânı
Acem'i yuttun mu geldin

Acem'i yutmakta kasdı
Abdalların giyer postu

Öksüz Dede der Hak dostu
Allah'tan korktun mu geldin

Be bu söyleyen kudret dilidir
Cümle yaradılmış Hakk'ın kuludur
Beylere armağan Şâh'ın gülüdür
İmirza'mı hoşça tutun ağalar

İmirza'mı anan Şâh'ı severdir
Meydanda oynanan toptur çöğendir
Üsküfû alında yavru doğandır
İmirza'mı hoşça tutun ağalar

Değme baba kıyar m'ola oğluna
Saldı gariğliğe bakar yoluna
Bizden selâm olsun Dsmanoğlu'na
İmirza'mı hoşça tutun ağalar

Alnıma yazılan kara yazıdır.
İmirza'mı babanın iki gözüdür
Sarayda beslenmiş körpe kuzudur
İmirza'mı hoşça tutun ağalar

Kanı benim çerilerim nökerim
Yedi yıldır ben bu derdi çekerim
Zebun oldum dört yanıma bakarım
İmirza'mı hoşça tutun ağalar

Ferhad Paşa elimize geldi hay
Yenemedim yavrucağım aldı hay
Hasretimiz kıyamete kaldı hay
İmirza'mı hoşça tutun ağalar

Akar gözlerimden kan ile yaşım
Dün ü gün hasretlik çekmedir işim
Hem ehlim ayâlim oğlum yoldaşım
Şunları da hoşça tutun ağalar

Öksüz Dede durmaz söyler sözünü
Hakk'a doğru tutup gider özünü
Bizim için öpün iki gözünü
İmirza'mı hoşça tutun ağalar

17. YÜZYILDA TÜRK SAZ ŞİİRİ

ÂŞIK

Hayatı hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Sadeddin Nüzhet, çeşitli kaynaklardaki bilgileri değerlendirerek hazırladığı *Âşık* adlı monografisinde, onun, sadece yaşadığı yüzyılı tesbit edebilmiş, bir şair olarak tesirini ortaya koymağa çalışmıştır. Elimizde oldukça fazla şiiri olan *Âşık*'ın, yaşadığı devri gösteren şiiri, Sultan IV. Murad'ın (1623-1640) boğdurulan musahibi Musa Çelebi üzerine söylenmiş olanıdır. Sultan'ın da nazire yazdığı bir şiirden *Âşık*'ın 1041/1631 yılında hayatta olduğunu anlamaktayız.

Devrinin önde gelen adlarından olan şairimize, daha sonraki yıllarda şöhrate kavuşacak olan Kuloğlu, *Âşık Ömer*, *Gevheri vb.* nazireler söylemişlerdir. Bazı şiirleri bestelenip musiki meclislerinde okunmuştur. Sade bir dille söylediği şiirlerinde klâsik edebiyatımızın tesiri az da olsa görülür.

Şairnâinlerde kendisiyle ilgili her hangi bilgiye rastlanılamamıştır.

Kara gözlüm senden murat alınmaz
Cana cevri çoktur fendin bilinmez
Yandım elinden
Tutsam belinden
Emsem lebinden
Efendim naz eder nazlıdır

İştiyakın derûnumu yakıyor
Ah ile efganım Arş'a çıkıyor
İki elimde taş
Didelerim yaş
Sinemde ateş
Derûnumda yanan közlüdür.

Figânım işiden der ki yazıktır
Gariplik çekmişim bağrım eziktir
Yâr ele girmez
Yanıma gelmez
Hâlimden bilmez
Gam değil ezelden sözlüdür.

Der ki Âşık kimse bilmez hâlimden
 Kime dâr edeyim senin elinden
 Havadan inmez
 Koluna konmaz
 Ateşim sönmez
 Yandıran bu âhu gözlüdür

Güzel senden ayrılalı
 Haylı zaman oldu gel gel
 Bak gözümde akan yaşım
 Âb-ı revân oldu gel gel

Böyle m'olur küsüp gitmek
 Seni seveni terketmek
 Haram oldu yemek içmek
 İşim figân oldu gel gel

Kurulu yaydır basılmaz
 Gönül yârından kesilmez
 İçmeyince derd eksilmez
 Boş kadehler doldu gel gel

Kul Âşık ider varmağa
 Halinden haber almağa
 Yetiş namazım kılmağa
 Seni seven öldü gel gel

ÂŞIK HALİL

Hayatı hakkında bilgilerimiz son derece azdır. Bazı Şairnâme'lerdeki kayıtlardan Bursalı olduğunu anlamaktayız (Âşık Ömer, Hızrî, vb.). Belîğ'in, "Bî-vezn ü kâfiyenin güzidesi" diyerek küçümsemesine karşılık, Ömer, dilinin sadeliğinden ve güzelleri öğmede benzerinin bulunmadığından söz ederek değerlendirmektedir.

Dilinin sadeliği yanında, kafiye hususundaki dikkati de önemlidir. Bu özellikleriyle klâsik edebiyatın uzağında kalmış ve geniş kitlelerce tanınma fırsatını bulmuştur. Halil'in günümüzde tanınmasında, onu bizlere kazandıran F. Tansel ve H. Eren'in önemli yerleri vardır.

Sun'î de, *Tekerleme* adlı şairnâmesinde ondan söz eder.

Can bübülüm cüdâ düştüm gülümde
 Zârımdan bezmedik dağlar mı kaldı
 Ahû gözlü yârim senin elinden
 Şikâyet etmedik beyler mi kaldı

Nüş edip elinden zehir yutarsam
Günden güne kendim helâk edersem
Acep midir başım alıp gidersem
Biraz da ardımca ağlar mı kaldı

Dağları delmekti Ferhad'ın demi
Şirin'i gördükçe artardı gamı
Ben Mecnun'um aldırışım Leylâ'mı
Nice aşmadığım dağlar mı kaldı

Halit der bûlbûlüm ayrı gülümden
Gece gündüz virdim gitmez dilimden
Aldırdım gül yüzlü yâri elimden
Divâne gönلümü anlar mı kaldı

ÂŞIK ÖMER

Âşık Ömer, yüzyılın en önde gelen adlarından biridir. Kendi şiirlerinden yola çıkan araştırmacılar onu gerçek bir mekâna bağlayamamışlardır. En eski divânındaki,

Vatan-ı aslimiz Aydın ilidir
ve
Tehi sanman Ömer Gözlevelidir

gibi mısralar, onun gerçek doğum yerini ortaya koymamıza engel teşkil etmektedir. Aydın, Kırım ve Konya'da üç ayrı Gözleve'nin var olması, araştırmacıları sık sık fikir değiştirmeye yöneltmiştir. Bu konudaki son eserin sahibi Ş. Elçin, çok eski bazı kaynaklardan yola çıkarak şu hükme varmaktadır: "Âşık Ömer'in vatanının Kırım Gözleve'si olduğu kuvvetle tahmin edilebilir "(Âşık Ömer, 3).

Elçin'in kaynak olarak ele aldığı Dr. Bayçura'nın bilgilerine göre, babası kürk ticaretiyle uğraşan Abdullah adlı bir zattır; annesinin adı ise Şerife'dir. Doğum tarihini 1619 ve 1621 olarak veren kaynaklar tahminden öte gidememektedir. Bize göre bütün bu bilgiler, Kırım rivayetinin gayet güzel süslenmesiyle ilgilidir.

Adı Ömer olup bir ara, Adli mahlasını da kullanmıştır. Medreseye devam eden Ömer burada sarf, nahiv, mantık, maâni, Arapça, Farsça, tefsir ve Dürer okumuştur. Hâfız'ı, Sâdî'yi burada öğrenmiş, şiirinin bilgi dağarcığını burada zenginleştirmiştir.

Pek çok yerler dolaşan Ömer'in *Divân*'ında, "Hafız Âşık Ömer" ibaresinin yer alması, çeşitli kaynaklarda saz çaldığının kayıtlı olması, onun değişik cep-helerini ortaya koymaktadır.

1707'de öldüğüne dair söylenen tarihi ihtiyatla karşılayan Elçin, bu tarihin daha sonraki bir yıl olması gerektiği görüşündedir.

Şairnâme'sinde, Şerifi adlı şairden bahsederken kullandığı şu ifadeler, bu zatın Ömer'in hocası olduğu şeklindeki görüşleri kuvvetlendirmektedir:

Şerifi değil mi cümleye üstâd
Ol değil mi bizi eyleyen irşâd

Safâyî tezkiresinde, Şerifi'nin Kırımlı olduğu, İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra Rumeli'ye gittiği söylenmektedir.

O, aynı yüzyılın âşıklarından Kul Mustafa, Kâtibî, Bursalı Halil, Gayrî, Hayrî ve Sâdık'ı beğenmektedir; birincisine söylediği nazireler bunun güzel örnekleridir. Onun nazire söylediği diğer şairler arasında Karacaoğlan, Kuloğlu, Yazıcı gibi adlar da yer almaktadır.

Klâsik şairlerimizden Ahmed Paşa, Fuzûlî ve Atâî'nin şiirlerine nazireler yazması; gazel, murabba, kalenderî, satranç, müstezad gibi şekillere örnekler vermesi, Ömer'deki, yüzyıla hâkim olan klâsik şiire yönelme arzusunun en güzel örneğidir.

Zamanında ve daha sonraki yüzyılda oldukça şöhretli bir şair olan Ömer'e; Âhu, Hasan, Levnî, Rûhî, Siyâhî, Şevkat gibi şairler nazire yazmışlar, Âşık Nihânî de bir medhiye söylemiştir.

Ayvansaraylı Hafız Hüseyin tarafından 1782'de, *Âşık Ömer Divânı* adıyla bir araya getirilen şiirler arasında; koşma, destan, semaî ve varsağı şeklinde söylenen heceli örnekler daha azdır; Ömer'in en çok bilinen şiiri, 38 dörtlükten meydana gelen ve 105 şairin adının sayıldığı *Şairnâme*'sidir. Burada sadece 17 saz şairinin adının zikredilmesi, Arap ve Acem şairlerinin yanında klasik şiirimizle tekke şiirimizin ünlü adlarına daha fazla yer verilmesi düşündürücüdür.

Âşık Ömer'den, Gubârî ve Hızrî'nin *Şairnâme*'lerinde sadece ad olarak söz edilmiştir. On dokuzuncu yüzyılda yazılan *Şairnâme*'lerden Ruhsâtî'ninki ile yirminci yüzyılın şairnâme yazarlarından Feryâdî, Emsâlî, İsmetî, Kangallı Noksânî ve Talip Kılıç'ın eserlerinde de Ömer'e yer verilmiştir.

Su karşıdan gelen dilber
Gelir ammâ neden sonra
Bir selâma kail oldum
Verir ammâ neden sonra

Bahçede açılan güller
Dalında öten bülbüller
Bizi zemmeyleyen diller
Çürür ammâ neden sonra

Gördüm yârimin yüzünü
Öptüm dostumun gözünü
Aradım buldum izini
Buldum ammâ neden sonra

Kolumdan uçurdum bazı
Yeter ettin bana nâzı
Âşık Ömer'in niyâzı
Geçer ammâ neden sonra

Bu gün ben bir güzel gördüm
Yeşiller giymiş ağ üzre
Aklımı başımdan aldı
Durabilmem ayağ üzre

Beni mest eden câmidir
Gonca gülün eyyâmıdır
Her biri bir harâmıdır
Kırpikleri kapağ üzre

Mah cemâline bakılır
Ben kulun yanıp yakılır
Söyledikçe bal dökülür
Leblerinden dudağ üzre

Cemâli hüsnü âlişân
Ol Yûsuf'dan almış nişân
Siyah zülûfler perişân
Dökülmüş al yanağ üzre

Âşık Ömer geldi ise
Hak inâyet kıldı ise
Ferhad dağı deldi ise
Ben koyam dağı dağ üzre

Elâ gözlerine kurban olduğum
Yüzüne bakmağa doyamadım ben
İbret için gelmiş derler cihâna
Noktadır benlerin sayamadım ben

Aşkın ateşidir sinemi yakan
Lûtfuna irer mi cevrimi çeken
Kolların boynuma dolanmış iken
Seni öpmelere kıyamadım ben

Terk eyledim ağalarım beylerim
 Bozbulanık seller gibi çağlarım
 Anın için ben ah idüp ağlarım
 Ayrılık oduna doyamadım ben

Kaldı deli gönül kaldı hep yasta
 Mevlâ'm erdir beni murâda kasda
 Âşık Ömer eydür sevgili dosta
 Allah'a ısmarladık diyemedim ben

ŞAİRNAME'DEN

Olmak ister isen gönül züfünün
 Derûnî zıkr eyle ganî Yezdân'ı
 Be-emr-i sâni'i sun'î Kâf u Nun
 Yarattı âlem-i kevn ü mekânı

Geldi dil bülbülü medh-i lisâne
 Kasdı şuarâyı çekmek beyâne
 Gör ne âşıklar var gelmiş cihâne
 Dilde yâd edelim hep şâirânı

Hâfız-ı Şîrâzî Rumî Fuzûlî
 Anları geçince yeğdir Usûlî
 Okunur dillerde nazm-ı Kabûlî
 Her demde şâd ola rûh-ı revânı

Niyâzî hakikat kılmada niyâz
 Yûnus her dem eder keşif ile râz
 Yok Eşrefoğlu'nun sözünde güdâz
 Nutkî irşâd eder işiden canı

Şerifî değil mi cümleye üstad
 Ol değil mi bizi eyleyen irşâd
 Hâşimî şî'rine verdi özge tad
 Birbirin yekreği Kandî, Lisânî

Evvel Kâtibî'den idelim âgaz
 Kâmil'in sözlerin derûnuna yaz
 Köroğlu çalardı perdesizce saz
 Kuloğlu'nun belli nâm ü nişânı

Emirzâde evliyâyâ verdi şân
 Bağzâde nüshasız olmazdı revan
 Ahî ile Gedâyî de bir zaman
 Bursa'da sürdüler dem ü devrânı

Bursalı Halil'de sâdedir lisân
Güzel medh etmede yok ana akran
Bir gün câm içerken sâkî-i devrân
Öldürüp zehr ile sundu Yegâni

Bir zaman gurbette surüldü sefâ
Ayaklar altından geçti çok cefa
Nice şairlerin Dağlı Mustafa
Kopardı sözinen tozu dumanı

Ôksüz Âşık deyişleri aseldir
Karacaoğlan ise eski meseldir
Ezgisi çıgrulur keyfe keseldir
Biz şair saymayız öyle ozanı

Deli Balta hasma gösterir hüner
Arapça sözlerle Urfe sefer (?)
Sipâhî'dir cümlesine ser nefer
Mekân tutup kıldı ol Karaman'ı

Belli dedikleri her câne kalmam
Bin cevap söylese aynıma almam
Kâmilin yanında bir nesne bilmem
Hele ben böylece ettim iz'anı

Der ki Âşık Ömer sade sözleriz
İlm-i hakikatte biz can özleriz
Postumuzun abdaliyiz gözleriz
Tekye-i aşk içre yolu erkânı

BENLİ ALİ

Hece ve aruz vezinleriyle şiirleri bulunan Benli Ali'nin hayatı hakkında bilinenler çok azdır. 1664'te Fransızların Cezayir'e yaptıkları baskını anlatan şiirleri yaşadığı devri ortaya koymaktadır. Sun'î'nin *Tekerleme*'sinde balıkçı olduğu yazılıdır.

Hızrî de, şairnâmesinde ondan söz eder.

Padişah'ım Cezayir'in
Yarar arslan yatağıdır
Zavîyesidir hem Resûl'ün
Gerçek erler otağıdır

Çoşar derya eser bâdı
Kılıç ile arar yâdı
Sedd-i İslâm'dır bir adı
Akdeniz'in bucağıdır

Allah olsun kıl ü kâlin
Lûtfu çoktur Bî-zevâlin
Cezayir yedi kiralın
Daim başı nacağıdır

Cezayir'in kahramanı
Kâfire vermez amanı
Severler Âl-i Osman'ı
Hacı Bektaş koçağıdır

Mekânıdır gerçek erin
Hak yoluna verir serin
Benli Ali şehitlerin
Bağ-ı Cennet durağıdır

ERCIŞLİ EMRAH

İki ünlü Emrah'tan daha yaşlı olanı hakkında bildiklerimiz son zamanlarda bir dereceye kadar artmıştır. Aralarındaki farkların kesinlikle ortaya konulmasından sonra her iki âşığımız gerçek hüviyetleriyle tanınmaya başlamıştır.

Ercişli Emrah'ın yaşadığından şüphe edenler de olmuştur. Ancak elimizde mevcut bir belgedeki, "Erciş Kubünde yetişmiş derd-i zâr ile bağrıyanık Karakoyunlu âşıklardandır" ifadesi, onun yaşadığının en güzel delilidir. Babası Âşık Ahmed'in şiirleri de günümüze kadar gelebilmiştir.

Aynı zamanda bir hikâye kahramanı olması, onun hikâyesinin anlatıldığı bölgeye göre değişik yerlere bağlanmasına yol açmıştır.

Babasından aldığı âşıklık bilgileri, onun sonu gelmez gezilerinde karşılaştığı âşıklar vasıtasıyla gelişmiş ve o, yüzyılın en saf, en duru, en güzel şiirlerini söyleyen âşıkları arasında yer almıştır.

Aruz vezni ile söylediği şiirinin olmaması, dilinin bütünüyle mahallî kelimelerle örülü olması belirli bir tahsilinin olmadığını ortaya koymaktadır. Bu özellikleri, onun Erzurumlu Emrah'tan ayrılmasını kolaylaştıran noktalardır. Ayrıca, onda din ve tasavvuf konularında söylenmiş şiirlerin olmaması da Erzurumlu'dan ayrıldığı bir noktayı teşkil etmektedir.

1986 yılında Erciş'te yapılan bir kazı sonunda, onun, Selvi'nin ve sazının çizgilerinin yer aldığı bir hece taşının bulunması, Emrah'la ilgili bazı soruların cevaplandırılmasını sağlamıştır.

Mevcut şiirleri, onun haklı bir şöhrete ulaşmasını sağlayacak güzelliktedir. Konuların mahallî söyleyişle zenginleştirilmesi, benzetmelerde tabiat güzelliklerinden faydalanılması onun başarısının sırrı olarak kabul edilebilir.

Şairnâmelerde görülen Emrah'ların hangisi âşığımızdır, bilemiyoruz. Ancak, Selvi ile ilgili hususların yer aldığı Feryâdî, İsmetî gibi şairlerin şairnâmelerinde anılan bu âşığımızdır.

Ellerin kırılısın hey naşı hoyrat
Sana kimler dedi boz menevşeyi
Nazik elinnen dermiş devşirmiş
Al yanah üstüne düz menevşeyi

Menevşe gül kohar dostun bağınnan
Bir öpüşün aldım al yanağınnan
Taramış zülfünü tökmüş sağınnan
Zülfüleri değer yüz menevşeyi

Bir bölüm sonalar yendiler bağa
Onlar sayasında bağa nur yağa
Dürse deste olur sarkar yanağa
Aşk ile devşirir kız menevşeyi

Menevşe açılır bahar yaz olur
Neden boynu eğri ömrü az olur
Seni devşirenin gamı şaz olur
Sıdk ile devşirip düz menevşeyi

Menevşe derede sümbül burçtadır
Kasapların gözü daim koçtadır
Gözel sever diye yiğit suçtadır
Bahar geçer koklar güz menevşeyi

Nice Süleymanlar tahta yerişti
Tahta yerişmedi bahta yerişti
Emrah da bir kötü vahta yerişti
Daha koklar mıyız biz menevşeyi

Bugün men bir gözel gördüm
Bahar cennet sarayınnan
Kamaştı gözümün nuri
Onun hüsn-i cemalınnan

Salındı bahçaya girdi
Çiçekler selâma durdu
Mor menevşe boyun burdu
Gül utandı hicabınnan

Bahçanın kapısını açtım
Sanasın cennete düştüm

Öptüm koçtum helallaştım
Buse aldım yanağınnan

Bahçanın kapısı güldür
Dalında öten bûlbûldür
Emrah da bir edna kuldur
Bağışla geç günahınnan

İki kaşları karanın
Ah elinnen dad elinnen
Zülfü siyah mahparanın
Ah elinnen dad elinnen

Ağ elleri nakışlının
Ağca ceylan sekişlinin
Nergiz kimi kokuşlunun
Ah elinnen dad elinnen

Sefil Emrah şu sonanın
Yayladan göle konanın
Hem atanın hem ananın
Ah elinnen dad elinnen

Hey ağalar dad gaziler
Dağa kar düştü kar düştü
Uzak yerde yad ölkede
Yada yar düştü yar düştü

Gidin diyin anasına
Gelsin bahsin sonasına
Körpe kızın sinesine
Bi çüt nar düştü nar düştü

Emrah der yar sesledim
Uca dağlara yasladım
Zahmet verdim bağ besledim
Bağa har düştü har düştü

GAZÎ ÂŞIK HASAN

Hayatı hakkında bildiklerimiz oldukça azdır. Ayrıca, ad benzerliği sebebiyle Alevi-Bektaşî şairlerinden Hasan Dede ile karıştırılması hayatının gün ışığına çıkmasını güçleştirmiştir. Tameşvarlı diye anılması, oralı olduğunun işareti olarak kabul edilebilir. Asker şairlerden olması, seferlerde saz çalıp şiirler okuması onun bir dereceye kadar tanınmasını sağlamıştır. Budin'in düşmesi (1686)

üzerine söylediği “Budin Türküsü” şehzade meclislerinde bile söylenir olmuştur. Padişah huzurunda saz çalıp şiirler okuyan ender âşıklarımızdandır. Sultan II. Mustafa (1695-1703), saltanatının ilk yılında (22 Eylül 1695) Lugoş Kalesini zaptedince Âşık Hasan’ı huzuruna kabul etmiştir.

Emekli maaşı bağlandığı, iki yılda bir hacca gittiği, 1699’dan sonra vefat ettiği bilinenler arasındadır. Ömrünün son yıllarını Tameşvar’da geçirmiştir.

Şiirlerinden pek azı elimizdedir. Bunlardan hareketle duru bir dille ve sade söyleyişe önem verdiğini söyleyebiliriz.

Şairnâmelerde kendisiyle ilgili her hangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Bugün ben bir güzel gördüm
Gül cemali ala benzer
Çıkmış bahçede salınur
Boyu selvi dala benzer

Boyu uzun beli ince
Memeler benzer turunca
Yanak lâle ağz gonca
Kaşları hilâle benzer

Bahçenizde biten badem
Sanma ki ben sana yâdem
Eğil gerdanından tadam
Âb-i şeker bala benzer

Bahçenizde biten üzüm
Sensin benim iki gözüm
Gerdanına yoktur sözüm
Bağdadî merale benzer

Bahçenizde bülbül öter
Âşık Hasan yanıp tüter
Siyah kâkül gerdan örter
Lebi kevser bale benzer

Ne çeker kulların serhad ilinde
Bilinmez Hünkârım görülmeyince
Bunca memleketin kâfir elinde
Kaldı inanmadın ayrılmayınca

Kimi şehid oldu kimi giriftâr
Kâfirin elinde inler zâr zâr
Estergon’la Budin Eğre’yle Uyvar
Ele girmez Şahım yorulmayınca

Gâziler başına takup çelengi
Kıradı Nemçe'yi Macar frengi
Neylesün kulların edemez cengi
Hâl ü hatırları sorulmayınca

Hasan der göklere çıkmıştır âhim
Huda'm bağışlasun çoktur günâhim
Temeşvar kalasın bil Padişahım
Vermeyiz kâfire kırılmayınca

GEVHERÎ

Adı Mehmed'dir. Doğumu, değişik yerlere bağlanmakla birlikte, kuvvetli bir ihtimalle İstanbulludur. Yüzyılın ortalarındaki mecmualarda şiiirlerinin görülmesinden yola çıkan araştırmacılar doğum tarihi olarak yüzyılın ilk çeyreğinden biraz sonrasını ileri sürmektedirler.

Onun, İstanbul ve Bursa'daki divân kâtipliklerini, imparatorluğun diğer büyük memleketlerinde de kısa aralıklarla yürüttüğüne bakılırsa medrese tahsili gördüğü anlaşılmaktadır. Aruz ile yazdığı şiiirlerindeki söyleyiş de bunun başka bir delildir. Ölümü 1127/1715'ten sonradır.

Ş. Elçin, bazı şiiirlerinde geçen Hacı Bektaş adını, onun Hacı Bektaş Veli'ye intisabından çok bir Bektaşî muhibbi olmasının işareti olarak kabul eder.

Tameşvarlı İbrahim Naimeddin'in *Hadikatü's-Şühedâ* ve Müstakimzâde'nin *Tuhfe-i Hattatın* adlı eserinde adı geçmektedir. Musikî ile de ilgilenmiş olan Gevherî'nin kendi adını taşıyan bir de hava vardır.

Aruz ile yazdığı şiiirlerinde başta Fuzûlî olmak üzere klasik şairlerimizin tesiri görülür. Yüzyılın başlıca adlarından biri olmasında, belki de, aruz veznini hece vezni kadar başarılı bir şekilde kullanan ender şairlerden biri olmasının da rolü vardır.

Usta bir âşık olması, onun sevilip örnek alınmasına vesile olmuştur. Pek az âşığa nasip olan bir husus da, sadece onun şiiirlerine yer veren bir mecmuanın bulunmasıdır.

Şiiirleri arasında çeşitli tarihî olaylara yer verenler de vardır. Avusturya'ya karşı açılan 1663 ve 1689 seferleri için söylediği şiiirlerini bu arada sayabiliriz.

Şairnâme'lerden sadece Gubârî'de adı geçmektedir; Sun'î ve Hızî'de ise Cevherî adıyla kayıtlı olan şairin Gevherî olması muhakkaktır.

Elâ gözlü nazlı dilber
Seni kandan sakınurum
Kandan değil hey efendim
Seni candan sakınurum

O yana bu yana bakma
Beni ateşlere yakma
Elini koynuna sokma
Seni senden sakınurum

Gevherî der ben bir merdim
Yüreğimden çıkmaz derdim
Sen bir kuzu ben bir kurdum
Seni benden sakınurum

Bu gün ben bir bağa girdim
Ne bağ duydu ne bağbancı
Gülün şeftalisin derdim
Ne bağ duydu ne bağbancı

Bağın duvarından aştım.
Kırmızı gülüne koştum
Öptüm sardım helâllaştım
Ne bağ duydu ne bağbancı

Bağın kapusunu açtım
Sanasın cennete düştüm
Doldurdum bâdesin içtim
Ne bağ duydu ne bağbancı

Seherin tan yeri attı
Bülbül elvan elvan öttü
Gevherî yükünü tuttu
Ne bağ duydu ne bağbancı

Dost bağının meyveleri erişti
Ayva benim alma benim nar benim
Çeşmim yaşı ummanlara karıştı
Cefakârım sitemkârım var benim

Yedi derya boz-bulanık selinden
Halk-ı âlem âciz kaldı dilimden
Ben bülbülüm ayrı düştüm gülümden
Efgan benim mâtem benim zâr benim

Mâil oldum kisvesine tâcına
Bend olmuşum siyah zülfü ucuna
Maşûr gibi asılırım saçına
Kâkûl benim perçem benim dâr benim

Gevherî der kime gönül katayım
Gevherimi nâdânlara satayım
Dost bağında bûlbûl gibi öteyim
Gülşen benim güller benim hâr benim

Şunda bir güzele gönül düşürdüm
Öpmeli koçmalı değmeli değil
Aşkın deryâsını boydan aşırdım
Karadır gözleri sürmeli değil

Dilber senin ile yiyüp içmedim
Yiyüp içüp ak göğsünü açmadım
Fırsat elde iken belin koçmadım
Beni öldürmeli döğmeli değil

Dilber haram olup yola durmuşsun
Cellâd olup câna başa kıymışsın
Kuzum bu gün al hâreler giymişsin
Göğsü sıra sıra düğmeli değil

Gevherî der yola durur varırlar
Adam öldürürler kana girerler
Çok güzeller gördüm zekât verirler
Zekâtsiz dilberi sevmeli değil

Ah elinden zülf-i kemendim benim
Müjen urdu sinem yaralandı gel
Güzel başın içün ağlatma beni
Dilber gam başımdan aralandı gel

Gamdan hasar oldu mekânım yurdum
İşidüp âvâzım dinlemez virdim
Bir değil beş değil on değil derdim
Yaralar baş verdi sıralandı gel

Aceb gafîl midir gelür mü Leylâ
Bu gam bu kasâvet kalur mu böyle
Çok tuz ekmek yedik gel helâl eyle
Bu garibin gönlü zârelendi gel

Gevherî yâr gelür haftada ayda
Sevüp ayrılması vermeyor fayda
Başım yastıktadır gözlerim yolda
Gözümün beyazı karalandı gel

KÂTİBİ

Hayatı hakkında bilgimiz çok azdır. Asker şairlerden olup adının Osman olduğu sanılmaktadır. Katıldığı bazı seferler münasebetiyle söylediği şiirlerden yaşadığı devri çıkarabilmekteyiz: İran (1635) ve Bağdat (1638) seferleri.

Kaynaklardan çıkarabildiğimize göre o, Sultan IV. Murad'ın (1623-1640) yakınlığını kazanmış, belki de huzurunda saz çalıp şiir söylemiştir.

Hece ile söylediği şiirleri, aruzla yazdığı az sayıdaki şiirlerine göre daha başarılıdır. Açık bir dille ortaya konulan öncekilerde, samimi duygularının başarılı bir şekilde ele alındığı görülür.

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'sinde İtâkî adlı bir şair vesilesiyle Kâtibî'nin de adını anmıştır (Z. Danışman, 8, 140).

Âşık Ömer ve Sun'î'de yer alan Kâtibî'lerin şairimiz olduğu muhakkaksa da, Hızrî ve Gubârî'dekilerin hangi yüzyılın Kâtibî'si olduğu kesin olarak belli değildir.

Gurbet ile düştü yolum
Ağlayup gezer yürürüm
Efkâr ile deli gönlüm
Dağlayup gezer yürürüm

Oldum işimden avâre
Yakarım sinemi nâre
Gönlümü zülf-i dilbere
Bağlayıp gezer yürürüm

Dağlar başı oldu yurdum
Günden güne artar derdim
Ben kara gözlümü gördüm
Sızlanup gezer yürürüm

Anlatamam melâlimi
Göz görmesin meralimi
Hâlden bilene hâlimi
Söyleyüp gezer yürürüm

Kâtibî içelden câmı
Mest olup geçer eyyâmı
Şaşkın sel gibi müdamı
Çağlayup gezer yürürüm

Görüp cemâlini âşık olduğum
 Hakkı bir bilürsen ağlatma beni
 Uğruna serimi fedâ kıldığım
 Hakkı bir bilürsen ağlatma beni

Bu güzellik bâkî kalmaz sevdiğim
 Âşıkı ağlatan gülmez sevdiğim
 İyilerden kemlik gelmez sevdiğim
 Hakkı bir bilürsen ağlatma beni

İltifat etmeye gelsem yanıma
 Müddeiler sitem eder canıma
 Bedduâm alursun girme kanıma
 Hakkı bir bilürsen ağlatma beni

Kâtibî der yavru öğüt tutmaz mı
 Âşıkın dediği yola gitmez mi
 Kara bağrım hûn eyledin yetmez mi
 Hakkı bir bilürsen ağlatma beni

KAYIKÇI KUL MUSTAFA

Yüzyılın en güçlü âşıklarından biridir. Hakkındaki bilgileri, şiirleriyle bazı şaimâmelerdeki mısralardan çıkarabilmekteyiz. Garp Ocakları'na mensup asker bir şair olan Kayıkçı, pek çok seferlere katılmış, bu seferlerle ilgili şiirler söylemiştir. Bu şiirlerinden tarihe bağlanabilen ilki Murat Reis'in (1609) ölümüyle ilgili olanıdır. Bu da, onaltıncı yüzyılın son çeyreğinde doğduğunun bir işateri olarak kabul edilebilir.

Şiirlerinin duru Türkçesi, akıcı üslûbu, onun başta Gevherî olmak üzere pek çok şair tarafından beğenilmesine vesile olmuştur.

Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinde hemen arka arkaya geçen Kayıkçı Mustafa ile Kayıkçılar Mustafası'ndan ilkinin Kul Mustafa olması daha kuvvetli bir ihtimaldir. (Z. Danışman, 8, 136).

Sun'î ve Hızrî'nin Şaimâme'lerinde, Şahın hizmetini gözlemesi ve şairler içindeki yerinin belli olduğu hükümleri yer almaktadır.

Yavrum câmin almış ele
 İçtikçe güzel olursun
 Bâdenin reng-i rüyüne
 Vurdukça güzel olursun

Ne güzelsin bil kendini
 Koçaydım ince belini
 Âşıklar göğsün bendini
 Çözdükçe güzel olursun

Mustafa e der hâlîme bak
 Âşıklar çağırır elhâk
 Sana doludan zarar yok
 İctikçe güzel olursun

Kalktı yelken eyledi Murad Reis
 Baş başa düşmana varırın demiş
 Vaktinize hazır olun gâziler
 Ya ser verir ya ser alrın demiş

Biz şaşırttık ol düşmanın yolunu
 Kimse bilmez gazilerin hâlini
 Hazır edin kumandanın birini
 Alurun yedekte sürürün demiş

Türk pirleri eydür kurtarın bizi
 Biz de dedik Allah kurtarsın sizi
 Ölenimiz şehit öldüren gâzi
 Gün bu günkü gündür ururun demiş

Kul Mustafa'm dâim söyler özünden
 Gaziler de cenk eylemiş yolundan
 Koyverin Türkü bilek demirinden
 Boyuna küffârı ururun demiş

KOROĞLU

Hayatı hakkında bildiklerimiz pek azdır. Önceleri Koroğlu ile karıştırılmakta idi. Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*sinde Koroğlu ile Koroğlu'nun yan yana yer alması, her ikisinin ayrı birer şair olduklarının işareti olarak kabul edilmiştir (Z. Danışman, 8, 139). Dâvud Paşa'yı idamdan kurtarmak isteyen yeniçeriler arasında yer almıştır; bunların 1632'den itibaren ortadan kaldırıldıkları gözönüne alınırsa, onun da bu yıllarda ölmüş olacağı tahmin edilebilir.

İyi çöğür çalan, sade bir dille şiirler söyleyen Koroğlu'yu, günümüze kadar gelebilen şiirlerine bakarak başarılı bir şair olarak kabul edebiliriz.

Şairnâmelerde kendisiyle ilgili her hangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Gönül verdim bir hercâi zâlîme
 Kendüceğin benden sakınur oldu
 Terahhum eylemek benim şimdi hâlîme
 Bana yadlar gibi bakınur oldu

Bir saat görmezsem aklım bulanur
 Hâlîmi arz etsem küser alınur
 Bana karşı yadlar ile salınur
 Sitem hançerini takınur oldu

Aman hey gamzesi cellâdım aman
Korkar oldum seni gördüğüm zaman
Kırpığın ok etmiş kaşları(n) kemân
Her attıkça bana dokunur oldu.

Billâhi meleğim severim seni
İnsâf oldu yeter ağlattın beni
Bir gonca gül gibi kokmağa seni
Koroğlu der canım çekinür oldu

KULOĞLU

Hayatı hakkındaki bilgilerimiz oldukça az olup onların da çoğu tahminlere dayanmaktadır. Asıl adı Mustafa olan Kuloğlu, Naimâ'daki kayıtlara göre, Sultan II. Osman'ın katlini gerçekleştirenlerden Dâvut Paşa'yı cellatların elinden kurtarmıştır. Öztelli, onun, Sultan IV. Murad'a (1623-1640) yakın olduğunu, Sultanın ölümünden sonra sürüldüğü Cezâyir'den Sultan İbrahim'in ölmesi üzerine (1648) tekrar İstanbul'a dönebildiği görüşündedir.

Kuloğlu'nun aruzla da yazılmış şiirleri vardır. Sade bir dille söylediği âşık tarzı şiirlerinde daha başarılıdır. Sun'î de, şairnâmesinde onun şakıyan bir bülbül olduğunu söyler. Âşık Ömer'e göre ise o, "nâm ü nişânı" belli olan bir âşıktır.

Sultan Murad eydür: Şimdi zamane
Bize de kalmadı beyler elvedâ
Büküldü kâmetim döndü kemane
Gezüp seyrettiğim dağlar elvedâ

Ardınca gelen sevgili telekler
Tersine devretti çarh-ı felekler
Yeniçeri, sipâhiler solaklar
Önümce yürüyen kullar elvedâ

Hep kullarım alayına dizilsin
Kullarımın esâmisi yazılsın
Tabutum düzülsün kabrim kazılsın
Varıp seyrettiğim çöller elvedâ

Ecelim yetiştirdi yıldızım düşü
Dostlarım ağladı düşmanım güldü
Yapılan kadirgam deryada kaldı
Şu Malta'ya giden yollar elvedâ

Kuloğlu dostların yüzü ağ olsun
Düşman olanların bağı dağ olsun
Kardeşim Sultan İbrahim sağ olsun
Oturduğu taht u saray elvedâ

Karşımda salınan dilber
Bakma beni ağlatırsın
Beni koyup yâd ellere
Gitme beni ağlatırsın

Şekerden şerbet ezerler
İnci tülbentten süzerler
İncili mercan dizerler
Dizme beni ağlatırsın

Boyun uzundur dal gibi
Emsem leblerin bal gibi
Bahçelerde bülbül gibi
Ötme beni ağlatırsın

Hoş çekeyim nazlarını
Gel öpeyim gözlerini
Kelp rakibin sözlerini
Tutma beni ağlatırsın

Bu Kuloğlu sana kuldur
Ta ezelden böyle yoldur
Ya azat eyle ya öldür
Satma beni ağlatırsın

ÖKSÜZ ÂŞIK

Geçen yüzyılın âşıklarından Öksüz Dede ile karıştırılması sebebiyle tanınması biraz daha geç olmuştur. F. Köprülü'nün haklı tereddütleri, yeni malzemelerle birleşince âşığımızın 17. yüzyılda yaşadığı ortaya çıkmış olur.

Adı Ali'dir. Tuna hakkındaki güzel şiiri, onun o bölgede doğup büyüdüğünün, oralara karşı olan sevgi ve hasretinin işareti olarak kabul edilir. Âşık Ömer'in onu Karacaoğlu'dan üstün tutarak sözlerinin "asel" (bal) olduğunu söylemesi önemli bir noktadır.

Şiirlerindeki sade dil ve samimi üslûp onun sevilmesine ve şiirlerinin yayılmasına sebep olmuştur. Elimizdeki otuz kadar şiiri, daha çok sevgi konusunun işlendiği güzel örneklerdir.

Gül budamış dal dal olmuş
Menekşesi yol yol olmuş
Siyah zülfün tel tel olmuş
Biz şu yerlerden gideli
Gurbet ellere düşeli
Gül menekşeye karışmış

Küskün olanlar barışmış
Taze fidanlar yetişmiş
Biz bu yerlerden gideli

Gurbet ellere düşeli
Öksüz Âşık der bu sözü
Hakk'a çevirmiştir yüzü
Öldü zannettiler bizi
Biz bu yerlerden gideli
Gurbet ellere düşeli

Gelin hey ağalar seyrân edelim
Kemter gedâların yeridir dağlar
Ter sohbetler تنها zevkler edelim
Yoktur engellerden hâlidir dağlar

Bir yığit ağlıyor varsa güledir
Eğlencesi boldur ferah(lı) boldur
Gönüllerden kasaveti kaldırır
Hüb havalı soğuk suludur dağlar

Cömerttir çamları döker balları
Irak ovalardan dosta selleri
Görünür üstünde yârin elleri
Yücedir yolları uludur dağları

Yaz olıcak yaylaları yen(i)lenür
Gider benefşesi gülü beğenür
Bunda derde düşen anda eğlenür
Mecnun âşkın yeridir dağlar

Yaz olunca her donun yeniler
Akar çeşmim yaşı her dem yeniler
Öksüz Âşık eder durmaz iniler
Şimdi bencileyin delidir dağlar

SUN'Î

Hayatı hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Varlığını, 21 hanelik *tekerleme* adlı şairnâmesinden çıkarılabilmektedir. Çoğu halk şairi olan 106 adın anıldığı bu şiirde, kendisinden,

Böyle şerh olundu defter-i uşşâk
Sun'î cümlesinin bir taht-gâhı

diye söz etmektedir. Gubârî'de ise hiçbir bilgi verilmeden adı sayılmıştır. Bize göre Sun'î henüz ele geçmemiş pek çok şiiri olan, bir şairdir.

Medhini idelüm şâir olanın
Tekmil idi sözde ewelâ Âhi
Bu tarikat içre mâhir olanın
Biri de Kırım'da Koca Sipâhi

Rûmî'de ibâret Bî-hisâb idi
Kâtib hakikatda pür-cevâb idi
Pervizoglu sözde bir kitâb idi
Var idi Coşkun'da sırr-ı İlâhi

Tabağoglu hoş söylerdi kelâmı
Memioğlu idi aşkın gulâmı
Hüseyin'e ırmış Hakk'ın ilhamı
Gözler idi Kayıkçı hizmet-i Şâhi

.....
Kızkapan'ın tab'ı bir deryâ idi
Kuloğlu şakiyan bir şeydâ idi
Budala da gayet pür-sevdâ idi
Uryan gezer idi Derviş ferâhî

.....
Hancı Esir ibâretde ziyâde
Âşık Halil kalmış yayın küşâde
Çarkçı Halil de kâdir icâde
Tâlibi nevreste kaddî (Kaddî) sürâhî

Cevherî de kelâmında hoş mâhir
Remzî'nin icâdı okunur vâfir
Tüfekçi Ahmed kaldı Girit'de âhir
Kul Ahmet'in buldı ömri tebâhî

Bir kararda söyler idi Cennetî
Köçek Ali görüp nice izzeti
Çalup almasında hoşdur Kıymetî
Muhiddin gözlerdi devlet ü câhı

Dağlı Mustafa'nın sözi halınca
Âşık Mustafa da yollu yolunca
Yazıcı Mustafa irfân dilince
Kâmil idi hem anların eşbehi

Bilürsüz balıkçı ol Benli Ali
Kaldı Mağrip illerinde Hayâfî
Lâz Hasan, Urgancı Kâmil, Kemâlî
Kör Ömer'dir sâzendenin eslâhı

Cünûnî Meftunî Fedâyî yamak
Saka Hasan Nidâyî hem Kara Batak
Böyle şerh olundî defter-i uşşâk
Sun'î cümlesinin bir taht-gâhı

ŞAHİNOĞLU

Hayatı hakkında pek az bilgimiz vardır. Bir şiirinde Sultan IV. Mehmed'in (1648-1687) tahta çıkışını öğdüğüne bakılırsa yüzyılın ilk çeyreğinde doğmuş olmalıdır.

Şiirleri, onun ordu mensubu bir şair olduğu hükmünü kuvvetlendirmektedir. Ayrıca Kaptan-ı derya Yusuf Paşa, Mûsa Paşa ve Deli Hüseyin Paşa ile ilgili mısralarından yola çıkarak Girit Savaşına (27 Haziran 1645) katıldığını da söyleyebiliriz.

Bazı şiirlerinde "Şahin" mahlasını da kullanan şairimizin adı hiçbir şairnâme mede görülememiştir.

Garip garip öten bülbül
Sen âh it ben ağlayayım
Derdime derd katan bülbül
Sen âh it ben ağlayayım

Gonca güller deste deste
Gönderdiler anı dosta
Ben gurbette sen kafeste
Sen âh it ben ağlayayım

Yar bize hemdem olmadı
Hâtırım ele almadı
Gayri bir derman kalmadı
Sen âh it ben ağlayayım

Ayn gitti dildârımız
Rûz u şeb artar zârımız
Şimdilik budur kârımız
Sen âh it ben ağlayayım

Şahin der gonca güldeyiz
Şakır öteriz dildeyiz
İkimiz de bir haldemiz
Sen âh it ben ağlayayım

ÜSKÜDARİ

Hakkındaki bilgilerimiz pek azdır. Asıl adı Ahmed olup mahlasından hareketle İstanbullu olduğunu söyleyebiliriz. Şiirlerinde tarihi olaylara temas etmesi-

ne ve kullandığı ifadelere bakarak bir ordu şairi olduğunu söyleyebiliriz. Şiirlerinde dikkati çeken bir husus da nasihat ve hikmet dolu sözlerle yer vermesidir.

Şairnâmelerde kendisiyle ilgili her hangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Dur a derviş dur a haber sorayım
Tarikat ne erkân nedir yol nedir
Âşık isen gel haber ver göreyim
Bülbül nedir gülşen nedir gül nedir

Bâd estikçe cûşa gelür bulanur
Ayağı yok Kaf'tan Kaf'a dolanur
Aslı birdir birbirine ulanur
Derya nedir ırmak nedir göl nedir

Yıldı bir kez cûşa gelip akarlar
Zarplarıyla nice yarlar yıkarlar
Leyl ü nehâr Hak yüzüne bakarlar
Fırat Seyhun Ceyhun nedir Nil nedir

Gedâ olan mal ü mülke tâliptir
Kul olanlar özün gama salıptır
Üçü dahi birbirine galiptir
Gedâ nedir sultan nedir kul nedir

Üsküdârî'm deim Hakk'a şükreyle
Leyl ü nehar tevhid eyle zikreyle
Ârif isen bu suali fikreyle
Vechin nedir ya sağ nedir sol nedir

Sevdiğim derdinden Mecnûn olmuşum
Dil ü cânım sana verelden beri
Günden güne hazan gibi solmuşum
Mübârek cemâlin görelden beri

Yüzün gördüm aklım oldu perişan
Aşkın yeder beni keşan-ber-keşan
Kırpiğin okuna sînemdir nişan
Keman ebrûların kuraldan beri

Dün ü gün ağlarım gülemez oldum
Gözlerimin yaşını silemez oldum
Yitürdüm aklımı bulamaz oldum
Aşkın vücûdûme girelden beri

Bihamdillâh serden duman ref oldu
Yâr katında küstahlığım affoldu
Üsküdârî der kasâvet def oldu
Yârim hatırımı soraldan beri

YAZICI

Hayatı hakkındaki çok sınırlı bilgiyi şairnâmelerden çıkarabilmekteyiz. Adı, Sun'î'de Mustafa; memleketi, Hızır'de Bursa şeklinde geçmektedir. Âşık Ömer'e göre ise ölümü Bahr-i Sefid (Akdeniz)'de boğularak olmuştur.

Aynı yüzyılın ünlü şairlerinden Âşık Ömer ve Gevherî'ye yazdığı nazireleri vardır.

Bu gün bir dilberi gördüm
Acep hüsne ziyâ vermiş
Cemâlin seyreden âşık
Nice gamdan halâs olmuş

Yanağı verd-i ahmerdir
Dudağı âb-ı Kerserdir
Acâib hüsne mâlikdir
Ki Yûsuf'tan nişan vermiş

Güzellikte nâziri yok
Hilâl kaşlarına bir bak
Yaratmış kudret ile Hak
Cevâhirlük nişân vermiş

Yeter çok ağladın gülsen
Ne var bir hatrın sorsan
Yazıcı derdini görsen
Firâkından salâ vermiş

Ben bir melek sima gördüm
Ardı sıra eyledim hû
Pâyına yüzümü sürdüm
Eyledi bin naz ile gü

Kapısında kulu oldum
Yanında eğlenip kaldım
Lebinden bir buse aldım
Dedi böyle mi olur bu

Dağıldı serimde efkâr
Kılmaz oldum âh ile zâr
Beni gösterdi bu âğyâr
Dedi âşık geçinir şu

Yazıcı mâil sözüne
Hem elâ âhu gözüne
Cananım rakip yüzüne
Hışma gelip eyledi tû

18. YÜZYILDA TÜRK SAZ ŞİİRİ

ABDÎ

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. 1166/1752 yılında Mekke'ye gidip üç yıl kaldıktan sonra döndüğünü göz önüne alırsak yüzyılın ilk çeyreğinde doğduğunu söyleyebiliriz. Âşık Ömer ve Gevherî'nin tesirinde kalmış, belki de bu sebeple aruz vezni ile de şiirler yazmıştır.

Şairnâmelerde hakkında yer alan tek bilgi Sun'î'dedir; O, Abdî'yi, Şarkî ile birlikte Bağdad'a şan veren bir âşık olarak görmektedir.

Nedendir gül yüzün seyreden âşık
Bülbüller misâli efgâne gelir
Dolanır kuyunu çok bağıryanık
Derdlidir cümlesi dermâne gelir

Kendine bendeni yâr-ı gâr etsen
Ne olur sevdiğim böyle kâr etsen
Cemalin şem'ini âşikâr etsen
Dönerek nice bin pervâne gelir

Sana ben ahvâlim söyleyim derken
Divâne gönlümü eyleyim derken
Seninle bir sohbet eyleyim derken
Neyleyim ol rakib bîgâne gelir

Sevdiğim doğrusu pek güzel imiş
Gülleri açılmış kemalin bulmuş
Yâr ile rakipler bir yere gelmiş
Zemmile bu halkı âyâ ne gelir

Bilmezdim sevdiğim ben böyle seni
Yazıklar uğruna bezl ettim teni
Niçin öldürürsün garip Abdî'ni
Kırk yılda bir yiğit dünyâya gelir

ÂĞÂHÎ

Hayatı hakkında her hangi bir bilgiye sahip değiliz. Şiirleri, 18. yüzyıla kadar olan şairlere yer veren bir cönkte yer aldığı için, araştırmacılar bu yüzyılın şairi olarak değerlendirmişlerdir.

Hızır'de Âgehî olarak anılan şair Âgâhî olabilir; Gülhanî'nin Sivas şairleri arasında saydığı Âgâhî başka bir şairdir.

Sen hüblar şâhısın sultân ya handân
Rikâbında gerek yüz lâle güzel
Brakmam desdimi asla yakamdan
Taksalar boynuma yüz lâle güzel

Yâr kabrim kazagör yektâsını bul
Hecele rı ze'yi yek ta sin'i bul
Fûrûş-ı elmasını yektâsını bul
Sakın meyil verme yüz lâle güzel

Âgâhî şekvâmız yâre ne senden
Çektiğim hecr-i gâmı yâre ne senden
Diktiğim bir gül yâre ne senden
Gerekmez bizlere yüz lâle güzel

ÂŞIK AHMED

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Avusturyalıların Bosna'ya yaptıkları taarruzun (1737) püskürtülmesi üzerine söylediği destanından hareketle yaşadığı yüzyılı çıkarabilmekteyiz.

Şairnâmelerde kendisi hakkında her hangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Bosnalı der be hey devletli vezir
Nemse Kralının kasdı bizedir
Duydu Bosna askerinin geldiğin
Şüpheniz olmasın fırsat gözetir

Ordu taburları geldi kaleye
kasd eyledi hasmın ol havâliye
İslâm asker(i) geldi kelle kelleye
İmdâd-ı Hak ile nusret bizindir

Ali Paşa der ki çıkalım düze
Hak Teâlâ imdâd eyliye bize
Düşmanla gelemiz biz de yüz yüze
İmdâd-ı Hak ile nusret bizindir

Çekti tuğlarını düşman üstüne
Kuşandı kılıcın kâfir kasdına
Asker tâyin etti hasmın üstüne
İmdâd-ı Hak ile nusret bizindir

Asker-i İslâmla kesildi yollar
Kondu karakollar yürüdü diller

Gelen gâzilere verdi çelenkler
İmdâd-ı Hak ile nusret bizimdir

Pancov(a) Kalesinden bir saat beri
Geldi düşmanlardan müjde haberi
Tigden geçirmişler yedi bin seri
İmdâd-ı Hak ile nusret bizimdir

Feryâdcısı geldi Banya-Loka'nın
Elli bin askeri vardır Duka'nın
Kaleyi hıfz edin vermeyin sakın
İmdâd-ı Hak ile nusret bizimdir

Pek çok yiğitleri yıldırıp geçti
Nemse kâfirine gör ne iş açtı
Kâfirler içine gulgule düştü
İmdâd-ı Hak ile nusret bizimdir

Rebiülevvelin yedinci günü
Kuffâra erişti İslâm'ın ünü
Gün gibi zah(i)r oldu Muhammed dini
İmdâd-ı Hak ile nusret bizimdir

Allah Allah deyip yürüdü asker
Katanası yolu göstermek ister
Gâziler at sürüp meydânı ister
İmdâd-ı Hak ile nusret bizimdir

Kâfir gördü bizi geriye kaçtı
Dest-i felek kudret ateşin saçtı
İç ağası cenk kapısını açtı
İmdâd-ı Hak ile nusret bizimdir

On bir saat tamâm eyledik cengi
İslâm askerinin olmadığı dengi
Kâfir suya döktü topu tufengi
İmdâd-ı Hak ile nusret bizimdir

Bindi gâziler at sürdü meydâna
Ellerinde tigi hep rüstemâne
Uralım kılıcı gelsin bu yana
İmdâd-ı Hak ile nusret bizimdir

Çarh-ı feleklerin kurup geçtiler
Şehidlik şerbetin anda içtiler
Yürüdü gâziler serdengeçtiler
İmdâd-ı Hak ile nusret bizimdir

Kaleli gördü kim geriye gitti
Feth-i bâb eyleyip ettiler hamdi
Haydarlığı ispat ettiler şimdi
İmdâd-ı Hak ile nusret ettiler

Ahmed bu nusretin şükrün edelim
Duâya meşgûl ol sözü nidelim
İnşâallah Belgrad'a gidelim
İmdâd-ı Hak ile nusret bizimdir

ÂŞIK ALİ

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. 1714 yılında cereyan eden Nasuh Paşa'nın öldürülmesi olayı için söylediği şiirinden devrini tesbit edebilmekteyiz. Şair ve âlimleri koruyan maktulun yakını olduğu tahmin edilebilir.

Şairnâmelerde kendisiyle ilgili her hangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Her taraftan fermân oldu üstüne
Başına bir çâre bul Osman Oğlu
Tam dört vezir tâyin oldu üstüne
Kırk bin asker ile bil Osman Oğlu

Aşkar atla yorgun cenge varılmaz
Hatt-ı Hümayûna karşı durulmaz
Hasmın gâlip bunda dâvâ sürülmez
Mahşerde murafâ ol Osman Oğlu

Hak seni hüccâca vermiş hidâyet
Bunca yıldır vardın geldin selâmet
Sancak-ı Resûl'e yüz sür duâ et
Bir dahi bulmasın il Osman Oğlu

Muhassar eyledin Şam'ın çöllerin
Hoş selâmet ettin Mekke yolların
Seni ister şimdi Aydın illerin
Alan yolun gözler bil Osmanoğlu

Âlem nefir-i âm çıkılmaz başa
Şânın senin inkâr olunmaz hâşa
Bilesin yalnız bir Nasuh Paşa
Döğüşe döğüşe öl Osman Oğlu

Der ki Ali'm sana hezâr âferin
Bin yüz yirmi altıda kesildi serin
Cennette bir uçmak olmalı yerin
Bekâ çöllerinde kal Osman Oğlu

ÂŞIK BAĞDÂDÎ

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Bağdatlı olduğu ve orada uzun bir müddet kaldığı için bu mahlası aldığı tahmin edilmektedir. Saygılı bir dille söz ettiği Sultan III. Selim'in (1761-1808) huzuruna çıktığı düşünülebilir.

Şairnâmelerde kendisiyle ilgili her hangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Hazne'nin içinde bûlbüller öter
Âvîze şülesi cihânı tutar
Bâbının önünde arslanlar yatar
Misâl-i cennettir yoktur kusûru

Havuz fevâresi tavana urur
Kem söyleyenlerin dilleri kurur
Hem saf saf melekler seyrâna durur
Misâl-i cennettir yoktur kusûru

Kovuşun içine dîbâ döşendi
Çeşmelerden Âb-ı kevser boşandı
Arslanlar(ı) görenler kanlar kaşandı
Misâl-i cennettir yoktur kusû

Gayetle müferrih çeşme avlusu
Her dem feryâd eder bûlbül yavrusu
Olamaz hiç bundan âlâ doğrusu
Misâl-i cennettir yoktur kusûru

Bu Bağdâdî senin medhin eyledi
İndi aşkın deryâsını boyladı
Her bir köşesinin vasfın söyledi
Misâl-i cennettir yoktur kusûru

ÂŞIK DERÛNÎ

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Uzun bir destanına konu olarak aldığı bir isyan hareketinden 1799'da hayatta olduğunu anlamaktayız. Sun'î, Hızrî ve Gubârî'de sadece adı geçmektedir.

Size vasf edeyim nazm ile bir dem
Vidin üzerine olan destânı
Hiç sevmesen nâdân ile câhili
Gözlerim daima arar yaranı

Kâmil olup anlayana söylerim
Kulak verip dinleyene söylerim

Ehl-i kemâlâtın medhin söylerim
Başladım söze bâ izn-i Subhânî

Tuna Yalısı'nda Urumeli'nde
Her zaman söylenir halkın dilinde
Görmeyen de söyler onu gören de
Bin iki yüz on dördünde olanı

Bir azîm serhaddir Vidin demişler
Ziyaret etmeğe gidin demişler
Sıdk ile bunu gûş edin demişler
Geldiğin başına türlü seyrânı

Bir metîn kaledir âlemde meşhûr
Gazi Sultân Ahmed eylemiş mâmûr
Rumeli'nde bir er eyledi zuhûr
Bu Halk-ı âlemin bir kahramânı

Cem etti başına nice leşkeri
Tuttular şer(î)ate uymaz işleri
Yıktı harâp etti memleketleri
Tâmir olunmanın yoktur imkânı

Nice ki eyledi böyle bu hâli
Yüz tuttu feryâda cümle ahâli
Yazdılar ol güne çok arz-ı hâli
Ki yıktı her birin kıldı vîrânı

Devlete dâda feryâda geldiler
Ricâl ü kibâra yüzler sürdüler
Hâllerin ifâde edip dediler
El'amân def eyle işbu Pazvan'ı

Sultân Selîm Hân'ın mâlûmu oldu
Dinleyüben hemen hayrette kaldı
Mübârek gözleri yaş ile doldu
Haber olunca bu perîşânı

Gelip bir araya ricâl-i devlet
Hakkında olundu azîm meşveret
Eylemen üstüne hezâr husûmet
Dünyâ'dan def etmek muhâldir anı

Hatt-ı Hümâyûnlar tahrîr kılındı
Her yana menziller çıktı salındı
Geşt ü güzâr edip hemen dolandı
Her ne var ülke-i Âl-i Osman'ı

Başlandı askerler cem edilmeğe
 Vezir(i) âlişânlar bir bir gelmeğe
 Vidin Kalesi'ni harâp etmeğe
 O denlü kalmaya nâm u nişânı

Anadol(u)'nun tüfenkçisi delisi
 Kar(a) Osman Oğlu'nun azîm ordusu
 Akkirman'a kadar Tuna Yalısı
 Sürdüler İçel'den Deli Osman'ı

On bin Boşnak ile Bosna Valisi
 Tepedelin atlısı yayası
 Yakova İşkodra Pizrim Paşası
 Arnavutluk'tan hep mîr'i mirânı

Gürcü Osman Paşa Kürd Osman Paşa
 Milâslı Mehmed Paşa Aloş Paşa
 Şinikçi Paşa hem Silâhtar Paşa
 Rumeli'nin dahi cümle âyânı

Kimisi Piyâde kim süvari
 Kalmadı gelmedik hiçbir diyârı
 Şam'ı Mısır'ı Haleb'i Cezâiri
 Bilemem kaldırı Arabistânı?

Nizâm-ı Cedid ile beşbin Soldat
 Top humbara cephâne hep mühimmât
 Donanma yelkenin eyledi küşât
 Yüze yüze gelip âb-ı revânı

Kâzı olduk her ne gelirse başa
 Onu dahi gördük kıldık temâşa
 On beş bin askerle Hüseyin Paşa
 Geldi deryâ'dan hem de kapudân'ı

Ne mümkün bunları söyleyim bir bir
 Otuz dört vezir-i sâhib-i tedbîr
 Kırk bin var idi bil sâfice İspir
 Hesap eyle gayri bâki kalanı

Vidin civarında kuruldu ordu
 Gelip herkes yerli yerinde durdu
 Topçu humbaracı nizamın verdi
 Her biri yerince tuttu mekânı

Topu humbarayı çünkü düzdüler
 Keşf edip de etrâfları gezdiler

Münasip yerlerde hendek kazdılar
Anda dahi girdi kurşun atanı

Vârdılar ordunun çadırlarına
Haber eylediler birbirlerine
Yayaları girdi hendeklerine
Atlıları çıktı okur meydânı

Vidin askeri de olup âmâde
Küçük büyük cümle eli duâda
Vidin civârında bir çöl ovada
Başladılar olmağa imtihânı

Bunu şerh eylemek değildir kâbil
İki asker tamâm oldu mukâbil
Bozulup neferât zefîl ü sefîl
Gâyetle çok oldu adam ziyânı

Leş kapladı ol gün rüy-ı zemini
Göklere çıktı yaralı emîni
Gâyet medh ederler Küçük Emin'i
Perîşân eyledi nice insânı

Bağlar kenarında hoş savaş oldu
Rumeli valisi anda bozuldu
Kimi firâr edip kimi tutuldu.
Gâyretle çok oldu düşüp kalanı

Vidin'in halinden haber verelim
Gel bu kavgaları şöyle koyalım
Her ne ki olduysa bir bir sayalım
Edelim ahibâba bunda beyânı

Yerli Serdengeçti hem Yeniçeri
Binbaşı Subaşı hem Sekbanbaşı
Topçu arabacı cebecileri
Fedâ kıldılar hep baş ile cânı

Bunlar da düzdüler top humbarayı
Zeynettiler burçlar ile tabyayı
Dediler vermeyiz biz bu kaleyi
Huda'nın olursa bize ihsânı

Bu kale uğruna cân vermeyince
Vermeyiz kaleyi ta ölmeyince
Kırıla kırıla bir kalmayınca
Eyledik cümlemiz ahd ü peymânı

Başladılar top humbara atmağa
Yıkıp hâneleri harâp etmeğe
Kimisi mâildir seyre bakmağa
Kiminin vurulur dostu yârânı

Yağmur gibi yağar humbara gülle
Yıktı çok câmii evleri bile
Sabî sıbyânı kopardı velvele
Âsümâna çıkar âh ü figânı

Arası kesilmez leyl ü nehârı
Taaccüb eyledi çok ihtiyârı
Böyle etmez deyu Moskof küffârı
Ki odur dâima dinin düşmânı

Bekleyip rûz u şeb tüfenk elinde
Cümlelerin işleri derd ü elemde
Gülbaş-ı Muhammed olup dilinde
Yektir Allah yek çağırır sıbyânı

Böyle bu hâl üzere sekiz ay geçti
Kimi de ordudan dağılıp kaçtı
Kimi de başının derdine düştü
Kiminin aklına geldi mekânı

Yürüyüş etmeğe destür aldılar
Cümlesi birbirine hamle kıldılar
Hendeklere değin yakın geldiler
Urun diyerek şu kâfiristânı

Hışım la cümlesin tamam kiralım
Cümlemiz mâl ü ganî olalım
Tutup çıkaralım esir alalım
İçeride olan kızı kızanı

Bu hâle çün râzı olmadı Mevlâ
Buldurmadı zafer bunlara aslâ
Hakk'a şükreyledi âlâ ve ednâ
Dediler korkmayın bulduk emânı

Yine gördüler ki tariki yoktur
Onlara imdâd eden yüce Hak'tır
Âkıbet ferâget etmek gerekti
Zulme rızâ vermez Hüküm-ı Yezdânı

Top humbara gülle atılır hemân
Dağları taşları bürüdü duman

Bozulup neferât çağırır emân
Ovada bırakıp hem nerdibânı

Cana kâr eyledi bunca meşakkat
Bu derdi çekmeğe kalmadı tâkat
Etmedi bir kimse bize şefâat
Bulmayınca nedir işin âsânı

Vakt-i asîr idi hemen her gece
Küçük büyük elin vurdu kılıca
Âlâ ve ednâsı hacı ve hocası
Dediler çıkmanın geldi zamânı

Allah Allah dedi çıktı bir sedâ
İçerden yürüdü bay ile gedâ
Gecede dağıldı ordu ibtidâ
Şaşırp yolları aldı Balkan'ı

Ordunun yerinde kalmadı nişân
İki yüz bin asker oldu perişân
Nihâyeti yoktur Tuna'ya düşen
Arnavudlar başa giydi ormanı

Kimisi der aman get(ü)rün atları
Kimisi der aman kesin ipleri
Topçuları kaçtı kaldı topları
Yaralısı kaldı hemen uzanı

Velhâsıl ol gece ordu kalmadı
Çadırları yıkmağa vakt kalmadı
Her eşyâdan geçip nesne kalmadı
Başını kurtaran sormaz ziyânı

Sabah oldu çün biz orduya vardık
Kalan mühimmâtı temâşâ kıldık
Denkleri bozulan çarşıya girdik
Metânı bırakmış bezirgâni

Fıstık ile badem nar ile turunç
Rugan ile asel gayet çok piriñç
Şîshâne tûfenk hem yatağan kılıñç
Kimisi de buldu hançer sor anı

Çadırlar müzeyyen kalmış bikiyâs
Türlü cevâhir ile nice elmâs
Hiç hesâba gelmez bulunan libâs
Paşaların bile kendi kaftânı

Hinta ile dakik erzen ve sâir
 Ovalar içinde yığılmış durur
 Kimi yanaştırmış çuval doldurur
 Kimisi yükletip ezmiş hayvânı

Kahve üzüm sabun leblebi şeker
 Kimi kumaş alır ya kahve çeker
 Hokkayla afyon mâcunu kim bakar
 Yığılı durur çok bohça duhânı

Mutbahda var idi taâm bihesâp
 Şişte kalmış durur kızarmış kebab
 Kimisi yemeğe eyledi hicâp
 Dopdolu durmada helva kazanı

Kubur'lar şöyle kalmış cümlesi
 Yanında sandığı ve cephânesi
 Osman Paşa'nın o idi gâ(i)lesi
 Emreden getirin halat urganı

Ne mümkün vâsf ile çıkalım başa
 Anda bulunanlar etti temâşâ
 İkinci gün çün kalktı Alo Paşa
 Tutup getirdi çok taze civânı

Şevketlimiz geçti kusûrumuzdan
 Cümle husûmeti kaldırdı bizden
 Bâ-emr-i Rabbânî oldu bu yüzden
 Hakkımıza verdi itlak fermânı

Fermânda zikreder kılmayın fırak
 Cürmünüz affedip buyurdum itlak
 Üç tuğ verip sana eyledim çirak
 Osman Paşa lâlâm vezîr aslanı

Hemen bir nazm ile nizâmımızdır
 Derûnî dedi ki icâdımızdır
 Gece gündüz Hakk'a niyâzımızdır
 Cümlemize nasip ede imânı

ÂŞIK HALİL

Hayatı hakkındaki bilgilerimiz son derece azdır. Bir şiirinden çıkarabildiğimiz göre Bursalıdır. Sultan III. Selim (1761-1808) devrinde yaşamıştır. Hece ile söylediği şiirleri de, aruzla yazdığı şiirleri kadar sadelikten uzaktır. Ömrünün son yıllarında dinî-tasavvufî konulara eğilmiş ve bu vâdide şiirler ortaya koymuştur.

Şairnâmelerde Âşık Halil ile ilgili olarak yer alan hususların daha çok önceki yüzyılın Halil'ine ait olması kuvvetle muhtemeldir.

Gönül kuşu kanat açıp gezersin
Şu aşk ikliminde yâr illerini
Gülüstân-ı lafzın bağın çözersin
Acep var mı kokar şu güllerini

Bezm-i esrâr içre kurup bir endâm
A mürğ-i dil hep içtiğin nekre câm
Ne bu denlû sende olan ne kelâm
Ehl-i dil mi bilir bu dillerini

Bülbül müsün tûtî misin dil nesin
Fahte misin tutî misin dil nesin
Ebced misin hutî misin dil nesin
Kim kodu nokta-i fülûllerini

De gülzârı-fende bir gülün mü var
Dimâğında bûy-ı sünbülün mü var
Halîlî'yle yine gulgulün mü var
Gösterir mızrağı bu hâllerini

Hak'tan inâyet olunca
Kulun etmez melîl derler
İsmin diline alınca
Şeytan olur zelîl derler

Mevlâ'mın bir ismi Hâdî
Zikredene olur dâdî
Kendi birdir binbir adı
Bir ismine celîl derler

Tutun Hazret'in sünnetin
Öksüz bırakmaz ümmetin
Eder ol Hakk'a minnetin
Bizim için delîl derler

Bulunurken elde varlık
Çalış göster bir yararlık
Varacak yer pek karanlık
Ömrümüze kalîl derler

Cennet olsa mekânımız
Arzular onu cânımız
Suâl edersen şânımız
İsmimize Halil derler

ÂŞIK NİĞÂRİ

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. 1807 yılındaki bir isyan ile ilgili destanından hareketle yaşadığı devri tesbit edebilmekteyiz. Köprülü, Konyalı olabileceğini kaydeder.

Destandaki canlı tasvirler, Nigârî'nin de bu isyana katılmış olabileceğini göstermektedir.

Şairnâmelerde kendisiyle ilgili her hangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Nice vasf etmeyim böyle kaçığı
Menendi gelmemiş aslâ dünyâya
Dilerim ki cennet olsun durağı
Evvel makâmı firdavs-i âlâya

Artsın eksilmesin böyle kaçaklar
Hep o yüzden şeref buldu ocaklar
Çekildi gâipten yeşil sancaklar
Niyet edip asker çıktı gazâya

On dört kale yürüyüş etti birden
Gâip erenler erişti geriden
Mert yiğitler şikâr aldı sürüden
Mübarek gazâsı Halil Ağa'ya

Ara yerde gitti İngiliz Mahmûd
İşitip her biri oldular bihûd
Şaşırttı onları Cenâb-ı Mabûd
Uğradı her biri gizli sıtmaya

On dört kale bir araya geldiler
Büyükdere'de kavı u karâr ettiler
Mustafa'yı şol serasker diktiler
Çekildi bayraklar Âsitâne'ye

Allah Allah deyip yürüdü asker
Böyle istedi ol Celîl-i Ekber
Erişti geriden Üçler Yediler
Kırklar da beraber girdi araya

Kireçburnu köy başını aştılar
Sağ selâmet İstinye'yi geçtiler
Deryâ-menend dalgalanıp coştular
Gelip dâhil oldular Tophâne'ye

Her tarafa nidâ eyledi dellâl
Teaccüpte kaldı hep cümle ricâl

Muradların hâsıl etti Zülcelâl
Hakk'a doğruymuş özlere Mevlâ'ya

Yetmiş idi bu âlemin cânına
Girmediler hiç kimsenin kanına
Çektiler kazanı Et Meydânı'na
Haber gitti Seğmen Başı Baba'ya

Cem olup bir yere geldi ocaklı
Hep elleri güzrlü kolu kolçaklı
Ol yüzü heybetli beli bıçaklı
Velvele verdiler Âsitâne'ye

Şeyhislâm kazasker cümle geldiler
Şer'-i şerif üzere fetvâ verdiler
Allah Allah deyip gülbang çektiler
El kaldırıp başladılar duâya

Her birini bir tarafta buldular
Hem kolunu kanadını kırdılar
Bir saatte yedisini aldılar
Yolladılar her birini bekâya

Tekmîl oldu hep onların hepsi
Virân taran oldu gitti yapısı
Çok şükür açıldı cennet kapısı
Asıldı kılıçlar Arş-ı Âlâ'ya

Her biri bir güne oldular yeksân
Olmadı bir zerre kimseye ziyân
Def etti kazâyı rahmet-i Yezdân
Nâm u şânı gitti Kızıl Elma'ya

Râhına aşk eden cânı fedâ
Vücûdun hatâsız eylesin Hudâ
Tahta cülûs etti Sultân Mustafa
Önce selâmlayıp Ayasofya'ya

Nigârî vasfını etmede hâlâ
İnâyet-i Hak'tan buldu tecellâ
Cihânda olmamış böylesi aslâ
Yazdılar târihin ilm-i simyâya

Evvelâ fermanlar oldu kiraat
Kurtuldu sevindi cümle mevcûdât
Cenâb-ı Bârî'den oldu inâyet
Emr oldu fermânı gitti Konya'ya

ÂŞIK RAVZİ

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Ruslarla yapılan bir savaşa (1711 veya 1713) dair söylediği bir şiiri münasebetiyle yaşadığı çağı çıkarabilmekteyiz. Destanda yer alan ifadelerin canlılığından savaşa katılmış olabileceğini tahmin edebiliriz.

Şairnâmelerde kendisiyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Yine baş kaldırdı Moskof Kralı
Kaçma kâfir sana meydânımız var
Seninle eyleriz ceng ü cidâli
Bu yolda ölecek kurbânımız var

Kaldırdı bu yüzden Sultân Ahmed Han
Çağrıldı Ocaklı eyledi divân
Saf saf olup cümle geldiler hemân
Dediler uğ(ı)runa bir cânımız var

Dağıldı fermânlar küşe-i çâr'e
Turnacılar çıktı yüz bin serdâre
Yüz çavuş doksan atlı çıkt(ı) aş(ı)kâre
Kan saçar bir sâhib-kırân'ımız var

Açılıp al yeşil bayrak düzüldü
Her diyârdan serdengeçti yazıldı
Boşandı aç kurtlar bendi çözöldü
Ağzını açmışlar arslanımız var

Kalktılar lağamcı topçu cebeci
Düzmüş askerini eyler çarhacı
Yıkırlar başına tahtını tacı
Tâ Kızıl Elma'da nişanımız var

Sipâhi ağalar kalktı yürüdü
Yer götürmez atlı cenkçi bürüdü
Binbaşılar çekti Âşiret Kürdü
Nice bin mızraklı toğanımız var

Bunca seyir seyrân bin paşa hazır
Kırk dört üçer tuğlu şöhretli vezir
Sanca-ı Şerîf'in rehberi yârdır
Resûl-i Kibriyâ burhânımız var

Donanma-yı humâyûn gezer deryâda
Kalyoncu askeri hazır âmâde
Yelken üzerinde sancak küşâde
Kulların umûrun koyanımız var

Boşnak Arnavut hiç gelmez hesaba
Tatar Han askeri dönmüş kasaba
Yakarlar ülkeni olur harâbe
Oklar atar bunca kemânımız var

Yedi Kral kalksa bozulur ırzı
islâm'a yardımcı Mevlâ'nın fevzi
Seferdir şühedâ menzili Ravzî
Bu yola ser fedâ îmânımız var

ÂŞIK SÂDIK

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. 1768-1774 Türk-Rus Savaşları münasebetiyle söylediği bir destanı sebebiyle kendisini tanıyabiliyoruz.

Gubârî'de yer alan, "Sâdikî, Sohbeti sürdi safâyı" mısraına bakılırsa rahat bir hayat sürdüğü anlaşılmaktadır.

Gör şu Felek bize âhır neyledi
Danacı vezir'i zebûn eyledi
Yedi bin dana salyâne eyledi
Kalmadı danamız bil Pâdişâhım

Bir yanı Babadağ bir yanı ister
Yâ Rab bize bunun vüs'atin göster
Sabah kahvaltısı dört dana ister
Aç kaldık elinden bil Pâdişâhım

Kudretten yaratmış onu bârî'si
Gelmemiş cihâna bunun sânî'si
Sabah hakvaltısı dana yahnisi
İk'okka kimyonla bil Pâdişâhım

Bölük sipâhileri otluk satar
Ordu-yı hümayûn mandaya bakar
Paşalılar çadırdaki yahnisi kapar
Yahn(i) kapma kârımız bil Pâdişâhım

Orduyu seyrettim bir çarşı pazar
Serdengeç'ti ağaları ormanda gezer
Lût kavmi doğuşur put kavmi bozar
Askerin lûtîdir bil Pâdişâhım

Poşu'nun saçığı topuğun döver
Oturmuş kahvede kendini över
Taburu görünce dağlara iver
Asker(in) ormandadır bil Pâdişâhım

Orduda kurmuşlar bir döner dolap
 Nâmımız çağırışır Şam ile Halep
 Kulların çağırışır şerbetle salep
 Asker(in) pestilcidir bil Pâdişâhım

Başıma sarınır Bağdat poşusu
 Sirtına yüklenmiş Mısır Çarşısı
 Elinde gezdirir biber turşusu
 Asker(in) yoğurtçudur bil Pâdişâhım

Esir ettik biz askerin gencini
 Bize atar misket ile zinciri
 Kulların çağırışır taban inciri
 Kulların bakkaldır bil Pâdişâhım

Okundu ezanlar gelmedi imâm
 Tevârihler yazar vakitler tamâm
 Orduda yapmışlar keçeden hamâm
 Asker(in) tellaktır bil Pâdişâhım

Bu böyle diyen Sâdık kulundur
 Dilersen affeyle dilersen öldür
 İnanmazsan orduya casus gönder
 Söz(üm) yalan değildir bil Pâdişâhım

HOCAOĞLU

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Nasuh Paşa'nın idamı (1714) üzerine söylediği şiirinden hareketle yaşadığı yüzyılı tesbit edebilmekteyiz. Mısralarındaki ifadelerden hacca gittiği anlaşılmaktadır. Hızır'da sadece adı anılmaktadır.

Nasuh Paşa ile hacc'a gidenler
 Aceb nam kodular Arabistan'a
 Varup Beytullah'a tavâf edenler
 Müstahak değil mi Bâğ-ı cinân'a

Nedir bu Arab'ın ettiği işler
 Yediler kılıncı görelim n'işler
 Söküldü cebeler kesildi başlar
 Boyandı güherler kırmızı kana

Yine zâhir oldu keşf-ü kerâmet
 Arab'ın başına koptu kıyâmet
 Hüccâc-ı müslim'in geçti selâmet
 Erişti hacılar emnü emâna

Hocaoğlu âlem bilir bilmem
 Bu düzenlik böyle kalır mı bilmem
 Bir gelmiş bir dahi gelir mi bilmem
 Böyle bir kahraman âhir zamâna

HÜKMÎ

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Nasuh Paşa'nın idamıyla ilgili olarak söylediği destanından, onun 1714'te hayatta olduğunu çıkarmaktayız. Hükmi'nin şiirinde kullandığı dil, kaynaklardaki bilgilerin aksine, Paşa'nın masum bir insan olduğu şeklindedir.

Hızır'nın *Cemû's-Şâirân*'ında diğer üç âşıkla birlikte "ârifân" olarak yer almaktadır.

Eyyâm-ı devlette Osman Oğlu'ydum
 Yoluna fedâdır ser Pâdişâhım
 Bir gelmiş bir dahi gelir mi bilmem
 Ben gibi kahraman er Pâdişâhım

Hizmetinde mukîm idim bir zaman
 Kâ'be yolun ettim emn ü emân
 Emrinle çöllerde olursam kurbân
 Bilinsin hayr ile şer Pâdişâhım

Râzı oldum emir Hak'tan gelince
 Çâre yoktur peymânemiz dolunca
 Rûz-ı mahşer Hak divânı olunca
 Gel imdi suâlîm ver Pâdişâhım

Urbân-ı Hicâz'a olmuşken gâlip
 Olduk mu Hünkârım biz katli vâcib
 Zerrece mihrine olmadık tâlip
 Beni kullarına sor Padişâhım

Hükmi fîrâkıyla olmuşam mağdûr
 Çölleri suladı dîdem çü yağmur
 Kabirde hâlîme beşâret olur
 Alnımızdan akan ter Pâdişâhım

KABASAKAL MEHMED

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Niş Kalesinin Ahmed Paşa tarafından geri alınması (20 Ekim 1737) üzerine söylediği destandan yaşadığı devri ortaya çıkarabilmekteyiz. Diğer bir şiirinde devrin bozukluklarını bir arzuhal olarak paşaya sunmaktadır.

Şairnâmelerde kendisiyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Fukarâ kulların arz-ı hâl kıldı
 Ahvâller(i) ziyâde perişân oldu
 Mâsumlar mektepte okumaz oldu
 Mâsumlar duâsın alın efendim

Mektebin önünde ahır yapıldı
 Hep okuyan sıbyân geri çekildi
 Etme diyenlerin evi yıkıldı
 Bunun ilâcını görün efendim

Yiyciler akçe ister zaleme
 Verilen mâlimız gelmez kaleme
 Perişânlık şâyı oldu âleme
 Kullarına imdâd kılın efendim

Akşam olur yiyciler derilir
 Fukarâ kulların kusûrünü bulur
 Haftada hem üç yüz kuruşun alır
 Keyfiyet(-i) hâlimiz bilin efendim

Silâhdâr yazmağa tertîp olundu
 Gitmeyenler için defter verildi
 Üç yüzden ziyâde kulun soyuldu
 Reâya ahvâlin bilin efendim

Yetmiş kadar adam mahbûs bulundu
 Nice bîgünâhlar zahimdâr oldu
 Mütevvellî imam sebebi oldu
 Kulların ahvâlin bilin efendim

Yetmiş âdem ile ihzâr olundu
 Reâya kulların hâli bilindi
 Üç kimse üstüne hüccet olundu
 Hâl(i)mize merhamet kılın efendim

Kara Molla Oğlu araya girdi
 Altı kese akçeye halâs buldu
 Reâyaya cebren salyâne oldu
 Bize olan zulmü bilin efendim

Otuz kese akçe tecrîm olundu
 Beş çift olanın ikisi kaldı
 Ak(i)bet Devec(i) Osman belâsın buldu
 Sâirin hakkından gelin efendim

Reâya kulların çektiler gücün
 İmam adam gönderdi töhmet için

Devletli beyefendimizin başıyçin
Tezkiye edin de sorun efendim

Niş gibi kalenin fethini kıldın
Koymadın küffârdan intikâm aldın
Âlemde gâzilik şöhretin buldun
Kullar intikâmın alın efendim

Kusûrum affınla eyle inâyet
Hâtiften târihi düştü hidâyet
Yoktur keremine aslâ nihâyet
Mehammed biçâre kulun efendim

KIYMETİ

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Mevcut iki şiirinde geçen 1133/1721 ve 1135/1723 tarihlerinden yaşadığı yüz yılı tesbit edebilmekteyiz.

Sun'î, "Çalup almasında hoşdur Kıymetî" mısraıyla ondan öğrencü bir dille söz etmiştir.

Dilberâ kâmiller etsin midhatin
Cebînde bî-behâne kaşların
Fermân eyle her ne ise hizmetin
Salsın beni Hindistan'a kaşların

Nâr-ı aşkın yaktı bağrım pişirdi
Nicesinin aklın aldı şaşırđı
Gör âlemi birbirine düşürdü
Verdi kendin dâsitâne kaşların

Kıymetin bilersen sürersin demin
Dilerim solmasın rûyunla femin
Olaydı senin de mührün hâtemin
Hükmederdi Süleymân'a kaşların

Aşkın eyler beni âkibet berbâd
Şîrin deyu deldi dağları Ferhâd
Mislin var diyenler eylesin ispat
Gelmemiştir bu cihâna kaşların

Medhindir ettiğim sen dâd eyleme
Bin gün âh edersen âzâd eyleme
Kendine hasredip mezâd eyleme
Sebepler yüz bin kana kaşların

Ben gedâyım Kıymetî'yim pâyına
Sinem siper gamzelerin yayına

Bin yüz otuz beşte mevlid ayma
Târih oldu her divâna kaşların

KÜŞÂDÎ

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. 1810 yılıyla ilgili bir olayı anlatan destanından yola çıkan Köprülü, 18. yüz yılın sonlarında yaşadığı görüşündedir. Hızrî, adını diğer birkaç şair ile birlikte saymaktadır.

İsmimi bilmez var ise âlemde
Aslım Bozoklu'dur ismim Pehlivân
Pederim tarafı Battal Gâzî'dir
Vâlidem tarafı Ahmed-i Târân

Alî) Paşa kap(ı)sında sürdürüm devrânı
Tersenkli kap(ı)sında açtım meydânı
Kendime bend ettim Deli Osman'ı
Varıp da Kuzgun'da tutmuştum mekân

Darb-ı âlî ile açtım bu dağ
Yiğit için yaptırmıştım konağı
Haramdır tilkiye arslan yatağı
Helâl olsun ona gelirse arslan

Bir mahzûnluğum oldu etmem inkâr
Çıkmazdım Kuzgun'dan gelseydi küffâr
Pek belimi büktü ol Gâzî Hünkâr
Bakalım ne sûrat gösterir devrân

Köt(ü)ye meyletmedim işim merd ile
Kötüler aradan çıksın derd ile
On yıl yürüttüm koyunu kurd ile
Tecellî eyledi ol ganî Yezdân

Hatt-(ı) şerif okunur dinleyen yoktur
Fetvâları dinlemeyenler çoktur
Âleme bir felâket olacaktır
Yazmadan usandı ol Şâh-ı devrân

Fitnelik edenler bulsun dermânı
Kurtarsın kâfirden Deli Osman'ı
Yine geldi pâdişâhın fermânı
Benim mâmûr dünyâm oldu Tutrakan

Sinne Boğazı'ndan açmıştım meydân
Çıraklarım vardı etmiştim âyân

Pâdişâh uğruna beslerdim her ân
Sâyesinde rahat etmişti sıbyân

Dayılanım vardı arslan yürekli
Belleri kılıçlı gümüş tüfekli
Yanları çırağı önü yedekli
Nice bir beyzâde hep ehl-i irfân

Aldım askerimi sôkûn eyledim
Ol kahbe Moskof'a oyun eyledim
Olduğum Kuzgun'u metin eyledim
Bir fitnelik düştü Ulah'a yaman

Havâric devri gibi gün açıldı
Yığ(î)t olan yanımda kaldı seçildi
Çok kavgalar oldu kanlar saçıldı
Yetişip gelince Ordû-yı Osman

Geldi kâfir Silistre'yi sardı
Ordû-yı hümâyûn imdâda vardı
Yeniçeri yaya dayandı durdu
İmdâd senden bize ey ganî Yezdan

Nasıl vasf edeyim uzun hikâyet
Ben görmedim dostlarımdan rivâyet
Düşmandan kurtardığımı şikâyet
Oestûrlar yakıptır bu fânî cihân

Usandım âleme ben yaza yaza
Bir gazap var idi görünü göze
Her kaçan ki Moskof geçti bu yüze
Ol vakit dediler bana el'amân

Almış idim şu Moskof'un huyunu
Niyet etmiş geçmeğe Turla suyunu
Metânet eyledim Tuna boyunu
Varınca İsmâil'e geldi düşman

İsmâil'de cengim bilir âlemler
Kâfir ülkesinde çekti elemeler
Âcizdir yazmağa bunca kalemler
Söylesin cengimi edenler seyrân

İsmâil çölünde kanlar çağladı
Kâfir ülkesinde canlar ağladı
Hîlesinden kâfir sulha bağladı
Tek elinde kalsın Eflak'la Buğdan

Kâfir bu hususta buldu çok ruhsat
Sandı ki Âl-i Osman tutmaz kuvvet
İsmâil İbrâil ol iki serhat
Çağırarak gitti Baba Pehlivân

Bilmeyenler sandı kâfir barıştı
Rumeli içine istilâ düştü
Yılık Oğlu geldi Balkan'ı açtı
Artık benim fırsat dedi bu devrân

Dört bin kişiyle Pazarcık'ta n'idem
Dîn-i İslâm uğruna gayret güdem
Devlet eli ile esir mi gider
İnayet sendedir ey ulu Sübhân

Kuşâdî çağırır ey Kara Baba
Dîn yoluna şu şan olur mu hebâ
İnşallâh kurtarır ol cömerd Hudâ
Destgîrin olsun ol Şâh-ı Sultân

LEVNÎ

Asıl adı Abdülcelil Çelebi olan şairimiz Türk süsleme sanatının önde gelen minyatörcülerindendir. Edirmeli olup sonradan geldiği İstanbul'da girdiği nakkaşhânenen usta olarak ayrılır. İstanbul'da vefat eder ve oraya gömülür (1733).

Resim sahasındaki eserleri Vehbi'nin *Surnâme*'sinde, *Padişahlar Albümü*'nde, Beşiktaş Mevlevihânesi'nde vs. bulunmaktadır. *Dastân-ı Atalarsözü* ile, Selânik-İstanbul yolculuğunu anlatan *Tekerleme*'si onun, ressamlığının yanında güçlü bir âşık olduğunu da göstermektedir.

Âşık Ömer'in resmini yapması, âşıklarla olan yakın dostluğunun güzel bir işaretidir. Mahlası da onun renk dünyasını dile getirmektedir.

Hızrî, diğer birkaç şairle birlikte onun adını da saymaktadır.

Tut atalar sözün kalbi selim ol
Gönülden gönüle yol var demişler
Gider yavuzluğu tab'ı halim ol
Sert (sarp) sirke kabına zarar demişler

Bilirsin alçağa akmadadır su
Kâmilin câhile nasîhati bu
İkrârını gözet olma abesgü
Bildir îmân ile ikrâr demişler

Âkıbet-endiş ol gönül dibelik
Yetişmez mi sana nûmûnelik
Kaçan lori kuşu bulsa bir kemik
Ewel ölçer sonra yutar demişler

Her kârâ uzatma elin eteğin
Yelkovana döner âhır emeğin
Nitekim şaşkını gölde ördeğin
Başın kor kıçından dalar demişler

Aldanma cihânın sakın varına
Bir nefesi verme cihân varına
Bugünkü işini koyma yarına
Yar yıkıldığı gün tozar demişler

Kestim bu arsada ben de bir koyun
Meydân-ı hünerde gel sen de soyun
Feleğin zoruna dayanmaz oyun
Katı zor oyunu bozar demişler

Çoktur bu âlemde boşa yelenler
Kande bilenler ile bilmeyenler
Eskiden âdettir dağdan gelenler
Bağda olanları kovar demişler

Dediler bu pendî sordumsa kime
Tuz ekmek bilmezse müşkilin deme
Kül kömür ye nâmerd lokmasını yeme
Gün olur başına kakar demişler

Abestir her vara yoğa koşanlar
Gâhi doğru gâhi eğri eşenler (aşanlar)
Ağlamak ne demek kendi düşenler
İki gözten bile çıkar demişler

Arzeye bu pendî kendi özüne
Dost addetme her güleni yüzüne
İncinme dostunun doğru sözüne
Doğru söz insana batar demişler

Darb-ı mesellerle eylersen amel
Kırkların birine olursun bedel
Usûlü mânâyı bilmeyen echel
Solağına davul çalar demişler

Bir mürşid-i kâmil bulmayanlara
Bin nasîhatten ders almayanlara

Sözünün sübûtu olmayanlara
Dipsiz kile bir boş anbar demişler

Eşkin at yanına bağlansa güre
Huy alır huyundan ol göre göre
Hizmet eyler isen eyle bir ere
Su aktığı yere akar demişler

Çarşûy-ı dehirde nice toz kopar
Ol vakti gözeten çok takye kapar
Helâlzâde gelir pazarlık yapar
Haramzâde pazar bozar demişler

Âdet-i Hak budur ezel ü ebed
Kul kula sebeptir ey dil-i nâşâd
Bâye gedâ hizmet etmekten murad
Bal tutan parmağın yalar demişler

Dilden ister isen gıll ü gış gide
Metâ-ı râzını açma hâside
Kıyma müşteriye az al fâide
Alan da satandan umar demişler

Yâr ile ettiğin kavle ver karâr
Kâr etmezsen bâri eyleme zarâr
Aza kanaat et olma tamahkâr
Ucuz satan tizcek satar demişler

Ham tamâi gel terkeyle erken
Elimden çıkmasın der isen örken
Deve âhu gibi boynuz ararken
İki kulaktan da çıkar demişler

Hileyi irtikâp etme kıl hazer
Denilsin nâmına bir er oğlu er
Sen elin kapısın kakarsan eğer
El de senin kapın kakar demişler

İrziyle varamaz eşkiyâ eve
Uslu gez kim seni kâmiller seve
Har'dan büyük at var attan da deve
Deveden de büyük fil var demişler

Güneş balçık ile sıvanmaz ey dil
Bîzebân da olsa bellidir kâmil
Kendinden gayriyi beğenmez câhil
Kendi çalar kendi oynar demişler

Tâlib-i mârifet çekerse emek
Yügrük at artırır yemin giderek
Şâire ses ile saz ü söz gerek
Yalınız taş olmaz duvar demişler

Kûy-ı dilârâya eylersen akın
Hele gâfil olma etrâfa bakın
Karda yürü izin belirtme sakın
Ârif olur il tiz duyar demişler

Doyar mı cân ü dil bûs ü kenâre
Hicrân-ı aşk ile dil pâre pâre
Nem giderse gitsin visâl-i yâre
Bir arzû hezerân dînar demişler

Yüzüm yerde tenim hâk ile yeksân
Serim gavgâlarda hâlim perişân
Gözlerim cemâl-i canâna hayrân
Gönül masûmdur umar demişler

Gerek şakî olsun gerekse saîd
Kereminden Kerim eylemez baîd
Böyledir Mevlâ'dan kesme sen ümid
Gün doğmadan neler doğar demişler

Kanâat kıl lokma-i rûz u şebe
Eller konar topladığın zehebe
Bilirsin ki atalar(ımız) bir tepe
Yıkılır bir dere dolar demişler

Yırtıcı kuşların ömürleri az
Bir tek ipte iki cânbâz oynamaz
Şâhrâhta kuyuyu kâmetince kaz
Ezkazâ ayağın kayar demişler

Levnî nasâyihî pîrlerin böyle
Durûb-ı emsâli nazmîle söyle
Meydân-ı hünerde ağırlık eyle
Ağır basar yeğni kalkar demişler

MAGRİBLİOĞLU

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Garp ocaklarında yetişen asker şairlerdendir. Anlattığı olaylara göre yüzyılın ortalarında yaşamıştır.

Şairnâmelerde kendisiyle ilgili her hangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Korsanlık ederken Hind'in yolunda
Nemse'nin bacını aldı Cezâyir
Urum'da Acem'de halkın dilinde
Küffârın bağrını deldi Cezâyir

Gâziler din için kılıç saldılar
Kanarya Boğazı'nda şikâr buldular
Kimisin batırıp kimin aldılar
Adûyu gamlara saldı Cezâyir

Mal(ı) alıp esirin mezâd ettiler
Batırıp gemilerin mat ettiler
Yedi kral birden feryâd ettiler
Şimdi cevâhirlle doldu Cezâyir

Aktarmasın almış ayırmaz baştan
Balyemez topları attılar burçtan
Yeryüzünde İslâm melekler Arş'tan
Gâzîler kıymetin bildi Cezâyir

İsmin Cezâyirli Abdi Paşa vâli
Vermesin âlemde Mevlâ zevâli
Mağribl'oğlu eydür berhurdâr oldu
Bak gine şen oldu güldü Cezâyir

Gurbet illerine saldı yâr beni
Acâib hayrette kaldım Cezâyir
Çok kızlar yatağı dediler seni
Arzûladım seni geldim Cezâyir

İbtidâ gelince gördüm yalısın
Sundular kadehi içtim dolusun
Seyreyledim evliyâsın ulu'sun
Kalbim ferah buldu güldüm Cezâyir

Yalı Kapısı'nda kıldım temaşâ
Binâsın kurmuşlar taş üze taşâ
Cihânda bulunmaz emsâlin hâşâ
Aradım da seni buldum Cezâyir

Çıktım her tarafın kıldım ziyâret
Kırklar'a varınca okudum âyet
Evliyâ enbiyâsını tamâm et
Cümlesinden ibret aldım Cezâyir

Mağribl'oğlu eydür bu sözüm doğru
Çıktım burçlarına eyledim seyri

Vatanı sılayı unuttum gayri
Eğlendim de sende kaldım Cezâyir

Tunus'un üstüne aslanlar saldın
Mevlâ'ya tevekkül oldun Cezâyir
Sen bu salısları şahandan m'aldın
Evelki nâminı buldun Cezâyir

Hüseyin Bey ile İbrâhim Hoca
Gâziler dem çekti vardı kılıca
Yalınız beyleri kurtuldu anca
Bedestan'a değin kovdun Cezâyir

Gâziler silâhlı oldular süvâr
Düşmanlar görünce kılmadı karâr
Altı yüz çadırı kıldın târümâr
Tunus'tan âhını aldın Cezâyir

Mağribî'oglu eydür yüksekte çadır
Evliyâ enbiyâ bizimle hazır
Tanrı'nın rahmeti ulu deryâdır
Tanrı'nın rahmetin buldun Cezâyir

NAKDÎ

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Garp ocaklarına mensup asker şairlerdendir. Tasvir ettiği olaylardan yüzyılın ikinci yarısında yaşadığını çıkarmaktayız. Aruzla yazılmış şiirleri de vardır.

Gubârî, bir takım şairleri saydıktan sonra, "Bunları fehm itmez Nakdî, Nikbetî" demektedir.

Yedi kral düştü senin kaskına
Gaflet uykusundan uyan Cezâyir
Donanmalar tâyin oldu üstüne
Hazır ol vaktine dayan Cezâyir

Gâzilerin ekberleri sendedir
Rüstem'lerin bihterleri sendedir
Koç yığitin defterleri sendedir
İbn-i fülân ibn-i fülân Cezâyir

Sensin serhadlerin bâl-i bülendi
Yedi kral eder sana pesendi
Her bir burcun Rüstem-i Zâl menendi
Her bir topun bir kahramân Cezâyir

Cân ü dilden eyledik ahd ü emân
 Kat kat oldu kalbimizde dîn îmân
 Din uğruna cenk edelim bir zamân
 Mişvârimiz olsun ıyân Cezâyir
 Nakdî deryâdan umudum üzüldü
 Serimize kalem böyle yazıldı
 Devir âhır oldu zamân bozuldu
 Yardımcımız ulu Sultân Cezâyir.

SEFERLIOĞLU

Hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Garp ocaklarına mensup asker şairlerdendir.

Aruz ile yazılmış şiirleri vardır.

Şairnâmelerde kendisiyle ilgili her hangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Bakma mısın küffâr kurduğu fende
 Bize yardımcıdır ol Bârî Hudâ
 Cuma günü idi başladık cenge
 Sana mâlûm olsun bil a Hünkârım
 Bakma mısın sen şu dîni karaya
 Lencon'lar donanmasın ald'araya
 Nâmeler yollandı ta Fîm Papa'ya
 Sana mâlûm olsun bil a Hünkârım
 Göbekli Burc önü ulu cenk yeri
 Aslâ biz düşmandan dönmeyiz geri
 İspanyol kral(ı)na içirdik zehri
 Sana mâlûm olsun bil a Hünkârım
 Küffâr donanması geldi eğlendi
 Yedi kral ona imdâd eyledi
 Seferlioğlu bunu böyle söyledi
 Sana mâlûm olsun bil a Hünkârım

SIRRI

Hayatı hakkında bilebildiklerimiz çok azdır. Kütahyah olan Sırrı, 19. yüz yılın başlarında hayatta idi. Oğlunun ölümü üzerine söylediği ağıtı, Kahveci Destanı ve koşmalarının yanında memleketini ögen şiirleri de vardır. Gazeller de yazdığına bakılırsa tahsili olan bir şairdir.

Şairnâmelerde kendisiyle ilgili her hangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Böyle melûl melûl gezmeden ise
Ne durursun paşam vur öldür beni
Tatlı aziz candan bezmeden ise
Yâ ne durun beyim vur öldür beni

Bu güzellik kalmaz senden de geçer
Kaşların kemânı bağırmı biçer
Gamzelerin cellâd gözlerin hançer
Sapladı sineme vur öldür beni

İçtiğim lebinden ol âb-ı zülâl
Aşkıyla bend etti ganî Zülcelâl
Sana katlim olsun efendim helâl
Yâ ne durun beyim vur öldür beni

Yolunda sayılmaz çektiğim emek
Safâdır uğruna bana can vermek
Sende âdet imiş âşık öldürmek
Yâ ne durun beyim vur öldür beni

Bîvefâ olduğun bilse meyil vermezdi
Böyl'olduğun bilse meyil vermezdi
Sırı şaşkın senden böyle ummazdı
Yâ ne durun beyim vur öldür beni

ŞERMÎ

Hakkında bildiklerimiz pek azdır. Tezkire sahipleri Safâî ve Sâlim'e göre adı Ali'dir. Üsküdarlıdır. Kahvelerde altı telli sazını çalıp türküler söyleyen, topçular zümresinden bir âşıktır. Bir koşması bestelenmiştir. Köprülü'ye göre devrinin önde gelen âşıklarındandır. 1715'te Mora Seferi sırasında vefat etmiştir.

Gubârî'de "Şekerbâr" olarak anlatılmaktadır; Hızrî'de ise sadece adı anılmıştır.

Gurbet illerine gitti efendim
Aceb dostlar gine tizce gelir mi
Zevk işret içinde zülfü kemendim
Benim bunda çektiğimi bilir mi

Ağlamaktan hiç bir lâhza gülemem
Akan bu çeşmimin yaşın silemem
Bir aceb sır vardır bunda bilemem
Deli gönül böyle mahzûn kalır mı

Bülbül gibi eyleyim mi figânı
Zârım ile ağlatırım cihânı
O gül yüzlü âhu gözlü civânı
Çarh-ı felek elimizden alır mı

Beni Mecnûn eden ol saçı Leylâ
Gezerim aşk ile sahrâ -be-sahra
Aceb ol dilberi Âşık Şermiyâ
Bir gececik yine تنها bulur mu

TALİBİ

Tokat'ın Zile ilçesinde doğup yine orada 1813'te, 80 yaşlarında vefat ettiği göz önüne alınırsa yüzyılın ortalarında doğmuş olmalıdır. Gençliğinde kahvecilik yapmıştır. Turhal Şeyhi Mustafa Efendi'nin halifesidir.

İstanbul'a kadar gitmiş, kendisini orada da kabul ettirmiştir. Zileli Fedâî, Râşid ve Es'ad adlı çıraqları vardır.

Günümüze kadar gelebilen şiirleri daha çok gençlik yıllarında yazdığı lirik şiirlerdir; dinî şiirleri ise nedense daha az sayıda bize ulaşabilmiştir.

Sun'î'nin “nev-reste” dediği Tâlibî, şairimiz değildir. Gubârî, ondan ad olarak söz etmektedir.

Dil bir seni sevdim anca dünyâda
Cemâlin gördüğüm kâr bana yeter
Dolaştırma beni şem'a ziyâde
Uğruna yandığım nar bana yeter

Güzel ellerinden bâde süzersin
Gam değildir kara bağrım ezersin
El içinde zâr u sefil gezersin
Kabre dek çektiğim âr bana yeter

Servi büyük her endamın gül gibi
Mah yüzünde zülûflerin kıl gibi
Her dilbere meyil vermem el gibi
Cihânda bir dâne yâr bana yeter

Tâlibî'yem canda sadâkatım var
Yiğitlik yolunda metânetim var
İstemem ötesin kanâatım var
Sen gibi bir sitemkâr bana yeter

19. YÜZYILDA TÜRK SAZ ŞİİRİ

ÂŞIK ŞEM'İ

Asıl adı Ahmed olup 1783'te Konya'da doğmuş, 1839 (bazı kaynaklara göre ise 1834)'da yine Konya'da vefat etmiştir. İstanbul'a ve Hacca gitmiş, aruzla ve dinî muhtevalı şiirler söylemiştir. Eski kültürümüzü oldukça iyi bilen Şem'i'nin ölümünden sonra basılan ve sadece aruzlu şiirlerinin yer aldığı divânı büyük ilgi görmüştür. Hece vezni ile yazdığı şiirleri sayıca azdır ve bilhassa destânları önemlidir.

Şiirlerinin dili oldukça ağdalıdır; bunda, aruzla yazmanın izlerini aramak gerekir. Klâsik şairlerimizden başka, başta Âşık Ömer olmak üzere aruzla da yazan halk şairlerimizin tesiri görülür.

Mevlevîliğe de intisap ettiği söylenir. Mezarı, Mevlânâ Müzesi'nin hemen yanıbaşındadır.

Torunu Emine de âşık olup "Şem'i'nin Gülü", "Şem'i'nin Kızı" gibi mahlaslarla şiirler söylemiştir.

Hızır'de adı sayılan Şem'i şairimiz olabilir.

Çevrilir başıma cihan dâr olur
Bana efendimden itâb olunca
Bülbül gibi işim âh u zâr olur
Gül yüzünden ref'-i nikâb olunca

Efendim beğendim tarz-ı edânı
Anınçün çekerim cevri-ü cefânı
Boşlamam dilimden medh ü senânı
Sine girip tenim tûrâb olunca

Derunum şehrinin odlara yakma
Nusha'i kübrâdır gönül hor bakma
Mevlânın yapısın katidip yıkma
Ta'mir kabul itmez harâb olunca

Derd-i aşkın ile şişte püryânım
Semyâya ser çekti âh u figânım
Safâ mı kesbittin benim sultânım
Şem'i'nin ciğeri kebâb olunca

Şimdiki dilberler söze uyarlar
Bakmazlar gedâyâ ararlar bayı

Anlar dâim atlas libas giyerler
Beğenmezler bizim eski abayı

Cilây-ı kalbtir aşk olmaz mı vâki
Bu cihan kimseye kalmadı bâki
Mevlâyı seversen mey sunan sâki
Nevbetim geldikçe kesme çabayı

Güzel ahlâkına dil oldu hayran
Mevlâm işimizi eylesin âsân
Hatıra geldikçe oğul Ali can
Çıkarma gönülden Şem'î Babayı

ÂŞIK ŞENLİK

Asıl adı Hasan olup 1850'de Çıldır'ın Suhara (Yakınsu) köyünde doğmuş, 1913'te Arpaçay'da vefat etmiştir. Babası, köyün kurucularının torunu olan Molla Kadir'dir. Belli bir tahsili yoktur. Ustası, Hasta Hasan'ın çırağı olan Âşık Nuri'dir.

Doğu Anadolu Bölgesinin en ünlü âşığdır. Şiirleri bu gün bile dillerden düşmemektedir. Zaman zaman yapılan anma geceleri, onun daha çok tanınip sevilmesine yol açmıştır. Devrinde yendiği pek çok ünlü âşığın, onu ortadan kaldırmak üzere yemeğine "vadeli ağı" koyup ölümüne sebep olması, onun daha çok sevilmesinin sebeplerinden biri de olabilir.

Onun tesiri, az da olsa çağdaşlarından Sümmanî, daha sonrakilerden Âşık Elesker ve Zülâlî gibi ünlü âşıklar üzerinde de görülür. Oğlu Kasım, torunlarından Nuri, Yılmaz ve Salih de âşıktır.

Tasnif ettiği üç hikâyesi vardır: *Lâûf Şah* (1873), *Sevdakâr* (1891), *Salman Bey* (1893). Bu hikâyeler bu gün de bölgede anlatılmaktadır.

Günümüz şairnâme yazarlarının çoğu Şenlik hakkında çeşitli görüşlerini dile getirmişlerdir: "Şenlik âşığ zehir öldürdü" (Feryadî), "Şenlik'le garip gönlüm şenlendi" (T.Kılıç).

Ehl-i islâm olan işitsin bilsin
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana
İsterse Uruset ne ki var gelsin
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Gurşanın gılcı geyin donu
Gavga bulutları sardı her yanı
Doğdu goç yiğidin şan alma günü
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Gavga günü nâmert sapa yer arar
Er olan göğsünü düşmana gerer

Cemi ervah bizden meydana girer
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Asker olan bölük bölük bölünür
Sandınız mı Gars galası alınır
Boz atlar üstünde gılıç çalınır
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Hele Alosman'ın görmemiş zorun
Din gayreti olan tedârik görün
At tepip baş kesin Kazak'ı kırın
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Benesferdir bilin Urus'un aslı
Orman yabânisi balıkçı nesli
Ninzır sürüsüne dalıp kurt misli
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

Şenlik ne durusuz atlara minin
Sıyra gılıç düşman üstüne sürün
Artacaktır şanı bu Alosman'ın
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

İster ihtiyar ol ister nevcivân
Bu dünyada bâki kalan öğünsün
Merahsız fiksiz gamsız her zaman
Her zaman şâd olur gülen öğünsün

Müddet ki Hazret-i Âdem'den beri
Ohunmaz defteri bilinmez sırrı
Bu dünyadan gitti nice min biri
Ahrattan dünyaya gelen öğünsün

Sefil Şenlik diyer bu dünya fâni
İskender Urusta Süleyman hani
Ecel pazarından kurtaran canı
Azrail'den möhlet alan öğünsün.

AŞIK TÂHIRÎ

Asıl adı Mehmed olup 1812'de Altunhisar'da doğmuş, tahminen 1883'te Ulukışla'da vefat etmiştir. Mahalle mektebinden sonra gittiği Bor ve Kayseri'deki medreselerde kendisini yetiştirmiştir. Köyünde çiftçiliğin yanında imamlık ve vaizlik de yapmıştır. Ustasının Şifai olduğu kabul edilir; Nidâî adlı bir de çırağı vardır.

Ömrünün son yıllarında âşâr kâtipliği yaptığı sırada Ulukışla'da vefat etmiş ve gömülmüştür. Kasabasının adı bir ara Ortaköy olduğu için, Ortaköylü Tâhîrî diye anılır.

O, hem hece, hem de aruz veznini kullanmış; ilkinde daha çok ölüm ve ayrılık gibi konulara eğilirken ikincilerinde tasavvufî konuları işlemiştir.

Şairnâmelerde adına rastlanmamıştır.

Salını salını gelen güzeller
Biraz eğlenip de durmaz mısınız
Mevlâm sizi bizim için yaratmış
Bir Tanrı selâmı almaz mısınız

Gonca iken solar bir gün gülünüz
Söylemeden kalır bülbül diliniz
Bu gün varlıktadır sizin eliniz
Güzellik zekâtın vermez misiniz

Tâhîrî bilmez mi nâmus u ârı
Almışım boynuma zincir-i dârı
Sizin derdinizden oldum serseri
Hiç derdli hâlimden bilmez misiniz

BAYBURTLU CELÂLİ

Asıl adı Ahmed olup 1850'de Pulur (Demirözü) ilçesine bağlı Tahsini (Ozansu) Köyünde doğmuş, 1915'te Bayburt-Ozansu arasında vefat etmiştir. Babası Nasuhoğullarından Abuş Dayı'dır. Medreseye devam eder. Nakşibendidir. Bu sebeple saz çalmaz.

Şiirlerini, Mahmud adlı güzel sesli bir genç ezberler ve her yerde okumuş. Ağdı ve başta "Güzeller Destanı" olmak üzere şiirleri bölgede büyük ilgi görür.

Zihnî'den aldığı tesirle yazdığı şiirleri vardır. Yörenin şairleri üzerinde belirli bir tesiri olduğu gözlenir.

Feryâdî'de, geçen Celâlî âşığımız olmalıdır.

Güzellerin yığnağına uğradım
Birer birer beri gelin güzeller
Her biri geldikçe can tazelenir
Söndürürsüz yangınları güzeller

Söndürürsüz kurtarırsız cefâdan
Deli gönül kâm almadı safâdan

Siyah mûylar ser çekmiştir fezâdan
Bağlatırsız rûzigârı güzeller

Rûzigâr değince sırma telize
İnanılmaz sizin ferzenk dilize
Elli kadem bağlamışsınız belize
Kuşanmışsınız hub kemeri güzeller

Kuşanmışsınız hub kemeri bellere
Meyil vermiş olur olmaz kullara
Şerefiz yücedir düştüz dillere
Artırsız âh ü zârı güzeller

Âh ü zâr almayın olursuz âsi
Tatlı olur güzellerin busesi
Koynunda açılmış güller bahçesi
Yetürmüşsüz çifte narı güzeller

Çifte nar değmesin birbirine
Yetemedim güzellerin sırrına
Kan edersiz bir busenin yerine
Haram etmen helâl kârı güzeller

Haram etmeyin ki helâl edesiz
Daim siz de bu şân ile gidesiz
Cennet bahçesinde huri kalasız
Âşıkların muteberi güzeller

Muteberlik size memur kalanda
İki hasret birbirini bulanda
Ya bir düğün ya bir seyran olanda
Kuşanırsız dalcı narı güzeller

Kuşanırsız dalcı narı hâreden:
Ak memeler buse ister yaradan
Güzelliği size vermiş Yaradan
Ter vurmuştur taze karı güzeller

Taze karsız güzelliği de caba
Al giyiniş bağlanmışsınız hem dibâ
Ne bir şehir koydunuz ne bir kasaba
Virân ettiz her diyârı güzeller

Her diyârda adız çıktı asmâna
Sizi gören kail Hurşit kemâna
Meyil vermiş delikanlı cihâna
Gözetleyin emektarı güzeller

Emektarı gözetleyin cennetten
 Elbet bir gün bu can çıkar cesetten
 Celâli medheder sizi gayetten
 Âşıkların umutları güzeller

BAYBURTLU ZİHNİ

Asıl adı Mehmed Emin olup 1797'de Bayburt'ta doğmuş, 1859'da Maçka civarında Olasa (Bahçeyaka) Köyünde vefat etmiştir. Babasının adı Osman'dır. Şiirlerinin incelenmesinden, onun iyi bir tahsil gördüğü anlaşılmaktadır. 1816'da başlayan ve sık sık istifa ve sürgünlerle geçen memuriyet hayatı hemen hemen ölümüne kadar sürer. İnatçı mizacı, isyânkâr ruhu, mısralarında yer aldıkça huzuru kaçacaktır. O, bütün bunları *Sergüzeştname* adlı eserinde manzum olarak hikâye edecektir.

Divânını 1839'da saraya takdim eder. Bunun geliştirilmiş bir şekli olduğunu tahmin ettiğimiz *Divân-ı Zihnî*, ölümünden sonra oğlu Ahmed Revâyî tarafından yayımlanır. Burada bütününüyle aruz vezniyle yazılmış şiirleri yer almaktadır. Hece vezni ile yazdığı şiirleri ve asıl şöhretini sağlayan destanları *Sergüzeştname*'sinin sonunda yer almaktadır. Onun üçüncü eseri, *Kitâb-ı Hikâye-i Garibe* adı taşıyan, manzum parçalarla da süslenen ve romana geçişte bir basamak teşkil eden eseridir.

Bazı şiirleri bestelenmiş olup musiki meclislerinde hâlâ okunmaktadır.

Hakkında, *Bahçe-i Safâ-Endüz, Osmanlı Müellifleri, Hatimetü'l-Eş'âr, Son Asır Türk Şairleri* gibi eserlerde bilgi bulunmaktadır.

Vardım ki yurdundan ayağ göçürmüş
 Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı
 Camlar şikest olmuş meyler dökülmüş
 Sâkiler meclisten kesmiş ayağı

Hangi dağda bulsam ben o maralı
 Hangi yerde görsem çeşmi gazalı
 Avcılardan kaçmış ceylan misâli
 Gitmiş dağdan dağa yoktur durağı

Lâleyi sümbülü gülü hâr almış
 Zevk u şevk ehlini âh ü zâr almış
 Süleyman tahtını sanki mâr almış
 Gama tebdil olmuş ülfetin çağı

Zihnî dehr elinden her zamân ağlar
 Vardım ki bağ ağlar bağıbân ağlar
 Sümbüller perîşân güller kan ağlar
 Şeydâ bülbülü terk edeli bu bağı

Öz otağı terk eylemiş
 Özge maral olmuş gelir
 Şems u kamer bilesince
 Hurşîd cemâl olmuş gelir
 Arasalar bu dünyâyı
 Ne mümkün bulmak tayı
 Zihnî görmüş o Leylâ'yı
 Mecnûn misâl olmuş gelir

EŞEK DESTANI

Kırık Bayrakdâr'ın eşek fıkrası
 Gâyet firkatidir dinleyin anı
 Kan'da doğmuş Kitrevân'da gebermiş
 Leng-i Timûr vaktinden kalma külhâni
 Üzerinden üç bin kolan geçirmiş
 Üç bin kuskun üç bin palan geçirmiş
 Bin yük odun bin yük saman geçirmiş
 Seksen bin de Erzincân'ın soğanı
 Çok rakı taşımış meyhânelerden
 Çok süprüntü çekmiş kâşânelerden
 Çok kasnak yüklenmiş çingânelerden
 Yarım rub' arpa ile boylamış Van'ı
 Çorak'tan Bayrakdâr arpa yüklemiş
 Kellesine çarpa çarpa yüklemiş
 Gâlibâ külhânî sarpa yüklemiş
 Üzdüler gönünü çıkmazdan cânı
 Gelbular önünde eğmiş semeri
 Yüğü semerinden bir karış geri
 Gâliba çok imiş eşeğin zoru
 Gözünde olmasa arpadan yanı
 Düşmüş küreğinden kolu yüzülmüş
 Yüğü ağırmış beli yüzülmüş
 Kırık Bayrakdâr'ın eli yüzülmüş
 Şehre düşmüş arar eşek lokmânı
 Şimdi kurd lingine bindi Bayrakdâr
 Eşekten düşmüşe döndü Bayrakdâr
 Ta bir baş şehere indi Bayrakdâr
 Sorar dükkân dükkân eşek dermânı

Neresi kırılmış deyü sordular
 Kimi nala kimi mika urdular
 Sonra keçel sakız haber verdiler
 Yaptırıp kop etti gör bu seyrânı

Horladı görünce Kırık Bayrakdâr
 Yaklaştı yanına gördü cânı var
 Dendi noldun ey merkeb-i kafâdâr
 Yer misin getirsem arpa samanı

Dedi ki zâhirde ben senden eşek
 Ve-lâkin mâ'nâda sen benden eşek
 Dışlerin sırtarmış ey benden eşek
 Kulak yok kuyruk yok sıpkaç palanı

Neylesin ki üryân olmuş biçâre
 Sefîl baykuç teğî sarılmış yâre
 Dört ayak bir kuyruk kalmış ne çâre
 Çekmişler nalların çıkmış çevânı

Nallarım çektiler gözüm bakardı
 Kuyruğum kestiler yaşım akardı
 Gelbulaslı Yakûb gönüm çıkardı
 Köylüler pay etti geri kalanı

Ben de bilse idim durmaz gelirdim
 Eşeğin hâinden ben de bilirdim
 Derisini soyar yağın alırdım
 Nice bir çekeyim ben bu yavânı

Bayrakdâr eşeğin noldu dediler
 Kodalı'ya kâdı oldu dediler
 Eşek mesnedini buldu dediler
 Sen ara bul derisini soyanı

Sağ eşek boğazlanmaz ey kanlı zâlim
 Gâyet perîşân oldu bu benim hâlim
 Bu sene gün attı benim ikbâlim
 Kırk yüz saman bana etti ziyânı

Fetvâya danıştım buldu yerini
 Dedi ki alırsın üçün birini
 Şâhidin birisi şeyhin torunu
 Birisi de Varıcna'nın çobanı

Semgütlü Gafûr'a gider hırlarım
 Kapısında eşek gibi zırlarım

Hâkim efendiye varır zorlarım
Yıkarım başına halk-ı cihânı
Hırladı zırladı kaldı Bayrakdâr
Bıraktı Bayburd'a geldi Bayrakdâr
İmâmın yuduğun aldı Bayrakdâr
Zihnî de bitirdi bu dasitânı

CEYHUNÎ

Asıl adı Çördükoğlu Ömer olup 1832'de Zile'de doğmuş, 1912'de Alaca'nın İsacalı Köyünde vefat etmiştir. Babasının adı Ahmed'dir. Tahsili hakkında kesin bir bilgimiz yoktur.

Erzurumlu Emrah'ın çırağı olan Nuri'nin çıraklarından. Kendisi de pek çok çırak yetiştirmiştir. Niksarlı Bedrî ve Kardeşi Cevrî, Zileli Mevcî, Tokatlı Cemâlî, Sivaslı Pesendî, vs. O, gezilerine bu çıraklarından bazılarını da beraberinde götürmüştür.

Bir ara İstanbul'da bulunmuş, Çırpıcı ve Veli Efendi Çayırlarında semâî kahvelerinde mesleğini icra etmiştir. 12 telli çöğürü çalmadaki ustalığı sebebiyle şöhrete ulaşmıştı.

Şairnâmelerde adına rastlanılamamıştır.

Kürre-i sevdaya uğradı yolum
Bir ateş verdiler ocaklarından
Dedim çekemem bu zaif kulum
Dedi oku aşkın sabaklarından

İkrar verip aldım anın behini
Çaldım o meydanın def ve neyini
Erenler kurmuşlar vahdet meyini
Bana da sundular çanaklarından.

Ledün ilmi derler mahremi oldum
Katre-i vücudun gulzemi oldum
O tıfl-ı şirinin Meryem'i oldum
Geçtim o tenhaca sokaklarından

Sırr-ı Enelhak diyecek kimdir
Kanaat lokmasın yiyecek kimdir
Melamet hırkasın giyecek kimdir
Ceyhunî var Nuri çıraklarından

DADALOĞLU

Asıl adı Veli olarak söylenmekte olup 18. yüzyılın ikinci yarısında bir Avşar obasında doğmuş ve 1868'den sonra yine bir obada vefat etmiştir. Doğumu için ileri sürülen tarihler çok farklı olup 1765, 1785 ve 1790'dır. Babasının adı Aşık Musa'dır. Onu, annesi tarafından Nadir Şah'a (1733-1747) kadar çıkaranlar vardır.

Tahsili ve ustası hakkında hiç bir bilginiz yoktur, ancak bu konularda babasının yardımcı olduğunu söyleyebilirsiniz.

Onu şimdiye kadar İmparatorluğa baş kaldıran bir şair olarak göstermişler ve onun gerçek cephesine pek eğilmemişlerdir. O da, tıpkı bir Karacaoğlu gibi lirik şiirler söylemiş, Avşar güzellerine karşı beslediği duyguları mısralara dökmüştür.

Şiirlerinin tamamına yakını ağızdan derlenmiştir. Ünlü *Hurşit ile Mahmihi Hikâyesi*'ni de onun tasnif ettiği söylenir; bizce bu görüş doğru değildir.

Günümüzün şairnâmelerinde onu hep iskân, göç, çadır gibi kavramlarla birlikte düşünölmüş olarak görmekteyiz.

Bizim yaylamız meşeli
Übünde güller döşeli
Altı top top menevşeli
Kızlar gelir yaylamıza

Bizim yaylamız atl'olur
Sütü kaymağı tat'olur
Kız gelinden kutlu olur
Kızlar gelir yaylamıza

Bizim yaylamız kayalı
Pınarları süt mayalı
Kilerinde kar dayalı
Kızlar gelir yaylamıza

Bizim yaylamız oluklu
Akar suları balıklı
Dadaloğlu'm çift belikli
Kızlar gelir yaylamıza.

Şu yalan dünyaya geldim gelesi
Severim kır atı bir de güzeli
Değip on beşime kendim bileli
Severim kır atı bir de güzeli

Atın beli kısa boynu uzun
Kuru suratlısı elma gözünü
Kızın iplik iplik süt beyazını
Severim kır atı bir de güzeli

Atın höyük sağrı kalkan döşlüsü
Kalem kulaklısı çekiç başlısı
Güzelin dal boylu samur saçlısı
Severim kır atı bir de güzeli

At koşu tutmasın çıktığı zaman
Yalı kaval gibi yıktığı zaman
At dört kız on beşe yettiği zaman
Severim kır atı bir de güzeli

Dadaloğlum hile yoktur işimde
Yiğit olan yiğit görür düşünde
At dördünde güzel on beş yaşında
Severim kır atı bir de güzeli

Kalktı göç eyledi Avşar elleri
Ağır ağır giden eller bizimdir
Arap atlar yakın eyler ırağı
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir

Belimizde kılıcımız kirmani
Taşı deler mızrağımın temreni
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir.

Dadaloğlu'm yarın kavga kurulur
Öter tüfek davlumbazlar vurulur
Nice koç yiğitler yere serilir
Ölen ölür kalan sağlar bizimdir

Çıktım yücesine seyran eyledim
Cebel önu çayır çimen görünür
Bir firkat geldi de coştum ağladım
Al yeşil bahçeli Kaman görünür

Şaştım hey Allah'ım ben de pek şaştım
Devrettim Akdağ'ı Bozok'a düştüm
Yozgat'ın üstünde bir ateş seçtim
Yanar oylum oylum duman görünür

Biter Kırşehir'in gülleri biter
Çıgırşır dalında bülbüller öter
Ufakcık güzeller hep yeni yeter
Güzelin kaşında keman görünür

Gönül arzuladı Niğde'yi Bor'u
Gün günden artmakta yığidin zârı
Çifte bedestenli koca Kayseri
Erciyes karşında yaman görünür

Dadaloğlu'm der de zatınan zatı
Çekin eyerleyin gökçe kır atı
Göçmek değil bizim elin muradı
Ak yâre gitmemiz güman görünür

DELİ BORAN

Asıl adı Hanefi olup 1838'de Çorum'un Sarımbey köyünde doğmuş, 1898'de yine aynı yerde vefat etmiştir. Hayatı etrafında ve "Deli" lakabı almasıyla ilgili pek çok şey söylenmektedir. Ayrıca Küpeli Hanım adlı bir kadınla arasında geçtiği kabul edilen bir de hikâye vardır.

Yaşadığı çevrede yetişen âşıklarla yaptığı atışmalar sebebiyle biraz daha fazla tanıyabildiğimiz âşığımızı, köyün kurucuları Binboğalardan geldikleri için, güneyli olarak kabul edenler de vardır.

Torunları hâlâ o bölgede yaşamaktadır.

Şairnâmelerde adına rastlanılamamıştır.

Osman Paşa der ki vardık beriden
Bize kuvvet verdi Mevlâ'm Yaradan
Gözledim bir imdad gelmez geriden
Tükendi cephanem gittim yesire

Uyurdum rüyamda girdi düşüme
On'ki çoban geldi durdu karşıma
Seksen bin evladı verdim boşuna
Kalmadım geri gittim yesire

.....
Bir taburda çevirdiler tuttular
Hesapsız da neferim mahvettiler
Beş taburu bir vapura kattılar
Yedi sancak içre gittim yesire

Edirne kapusu hem Gelibolu
Tuna boyundadır Moskof'un yolu
Boşuna elden gitti bu Rumeli
Bozuldu ittifak gittim yesire

Deli Boran bunu böyle söyledi
İndi aşkın deryasını boyladı
Moskof yesirini Muhammet neyledi
Çok iltifat eder Moskof yesire

DERTLİ

Asıl adı İbrahim olup 1772'de Gerede'nin Yeniçağa (Reşadiye) bucağına bağlı Şahnalar Köyünde doğmuş, 1845 yılında Ankara'da vefat etmiştir. Babasının adı Ali'dir. Onun ölümünden sonra rahatı kaçır ve Dörtdivan'ın Deviciler köyündeki akrabalarına sığınır. İstanbul'a gider, işsiz kalır; kısacası onun hayatı pek çok sıkıntıyla geçer. Konya'daki şöhretli âşıklık yıllarından sonra on yıl kalacağı Mısır'a gider. Bu yıllarda mahlası Lütfi'dir.

Başına buyruk yaşama arzusu yuvasını terketmesine yol açar. Sazı omzunda Ankara, Sivas, Amasya, Çankırı vs. dolaşır, durur. 1840'ta intihara teşebbüs ederse de kurtanılır. O, bu olaylardan sonra Dertli mahlasını kullanacaktır.

Hem hece, hem aruz vezni kullanmıştır. Birincilerdeki yabancı kelime fazlalığına ek olarak ikincilerde dil ve yapı kusurları vardır. Pek çok klasik şairimizin tesirinde kalmıştır. Geredeli Figânî, Mudurnulu Yağcı Emin gibi çıraklar yetiştirmiştir.

Dini konulara rahat bir üslûpla yaklaştığı için din adamlarıyla arası pek iyi değildir. Ünlü "Telli saz" şiiri bu konuda büyük gürültüler koparmıştır. *Dîvân*'ı birkaç defa basılmıştır.

Dertli'ye yer veren bütün şairnâmeler ondan bahsederken çile, feryat, dert, gurbet, yurdunu terk etme gibi konuları ele almıştır.

Telli sazdır bunun adı
Ne âyet dinler ne kadı
Bunu çalan anlar kendi
Şeytan bunun neresinde

Abdest alsan aldın demez
Namaz kılsan kıldın demez
Kadı gibi harâm yemez
Şeytan bunun neresinde

Venedik'ten gelir teli
 Ardiç ağacından kolu
 Be Allah'ın sersem kulu
 Şeytan bunun neresinde

İçinde mi dışında mı
 Burgusunun başında mı
 Göğsünün nakışında mı
 Şeytan bunun neresinde

Dut ağacından teknesi
 Kirişten bağlı perdesi
 Behey insanın teresi
 Şeytan bunun neresinde

Dertli gibi sarıksızdır
 Ayağı da çarıksızdır
 Boynuzu yok kuyruksuzdur
 Şeytan bunun neresinde

Seyrimde bir şehre eyledim nazar
 Gördüm elvan dolu meyhaneler var
 "Teşne var mı" deyu sâkîler gezer
 Elllerinde dolu peymâneler var

Bir takım doldurup bir takım sunar
 Bir takım susayıp bir takım kanar
 Bir takım tutuşup bir takım yanar
 Bir takım aşk ile mestâneler var

Bir eli kâseli bir eli taslı
 Bir takım şâh-zemîn bir takım yaslı
 Bir takım delidir bir takım uslu
 Bu meydandır bunda merdâneler var

Âşıklar pîrine anda yan verir
 Bu seyrandır dilden dile şan verir
 Hast'olmadan yâr yoluna can verir
 Nice Dertli gibi divâneler var

Harâba kul olduk bezm-i âlemde
 Abâd olsak da bir olmasak da bir
 Düştük çare nedir dâme âlemde
 Azâd olsak da bir olmasak da bir

Aşk oduna yanmış ciğer-kebâbız
 Hicr ile giryânız dide pür-âbız
 Yapılmış yıkılmış hâne-harâbız
 Bünyâd olsak da bir olmasak da bir

Biz Şirin elinden aşk meyin içtik
 Hak ile bâtilı fark edüp seçtik
 Varlık dağlarını deldik de geçtik
 Ferhad olsak da bir olmasak da bir

Ey Dertli âlemde biz şâh-ı diliz
 Hak'tan hakikatten âgâh-ı diliz
 Tarik-ı esrâra ervâh-ı diliz
 İrşâd olsak da bir olmasak da bir

ERZURUMLU EMRAH

Yaygın bir üne ve kendi adıyla anılan bir âşık kolunun kurucusu olmasına rağmen Emrah'ın sadece doğum ve ölüm yerlerini bilebiliyoruz: Erzurum'un Ilıca ilçesine bağlı Tanbura Köyü-Tokat'ın Niksar İlçesi. Araştırmacılar doğum ve ölüm tarihleri için çok farklı tarihler ileri sürmektedir: 1777-1784, 1814-1819 arası; 1854, 1864, 1876.

Şiirlerine bakarak onun medrese eğitimi gördüğünü söyleyebiliriz. Anadolu'nun pek çok ilini dolaşmış, birkaç defa evlenmiştir. Bu dolaşmaları ona Tokatlı Nuri ve Gedâi gibi ünlü iki çırağı kazandırmıştır. Her iki çırağı da pek çok çırağı yetiştirmiş ve bölgeyi adeta bir Emrah sevgisiyle kaplamışlardır.

Aruz vezni ile olan şiirleri, hemşehrîsi Mehmed Abdülaziz Erzurumî tarafından *Divân-ı Emrah* (1916) adıyla yayımlanmıştır. Onun hece vezni ile yazdığı ve Divân'ına alınmayan şiirleri ise çeşitli mecmua ve cönklerde yer almaktadır.

Emrah'ın, adaşı Erçişli Emrah'la karıştırılması, son yıllarda yapılan çalışmalarla büyük ölçüde giderilmiş ve daha genç olanı da gereksiz töhmetlerden kurtarılmıştır.

Aruz ile yazdığı şiirleri klasik şiirin kokusunu taşımakta, hece ile yazdıkları ise, bu kokudan pek de kurtulmuşa benzemektedir.

Şairnâmelerde verilen bilgiler onun her hangi bir özelliğini ortaya koyacak vasıfta değildir.

Bana senden gayrı dildâr gerekmez,
 Bir hâne bir halvet bir de sen gerek,
 Bezm-i muhabbette âğyâr gerekmez,
 Bir sâki bir şerbet bir de sen gerek.

Kaşların çatılmış sitemli didâr,
 Melek-zâde misin ey perî ruhsar,
 Bu kadar letâfet çünkü sende var,
 Beyaz gerdânında bir de ben gerek.

Emrahî fedâdır uğruna canlar,
 Bu yolda can verdi gedâlar hanlar,
 Yâr yârına kavuşacak zamanlar,
 Zamâne bir hoşça gönül şen gerek.

Dedim dilber sen de sevdakâr mısın
 Dedi senden evvel nâre ben yandım
 Dedim doğru söyle bana yâr mısın
 Dedi sâdık yârim gönülden andım

Dedim gel ağyârı ferâmuş eyle
 Dedi terk eyledim gönlüm hoş eyle
 Dedim câm-ı aşkı sen de nûş eyle
 Dedi çoktan anı nûş edip kandım

Dedim gerdânına benler dizilmiş
 Dedi görenlerin kalbi üzülmüş
 Dedim mahmûr musun gözler süzülmüş
 Dedi hâb-ı nâzdan şimdi uyandım

Dedim Emrah gibi var mı âşığın
 Dedi elbet benim senin lâyığın
 Deidim hâlinde bil bağı yanığın
 Dedi bilmez idim anca inandım

Gene bahar oldu açıldı güller
 Bûlbûl-i şeydâlar bağlarda gezer
 Bir saçı leylâ'ya meyil verenler
 Elbet Mecnûn olur dağlarda gezer

Ne sönmez ateştir aşkın ateşi
 Gittikçe arturur serde savaşı
 Yâr senin aşkından çeşmimin yaşı
 Bahar seli gibi çağlar da gezer

Emrah tek tıfıdan bağı yanıklar
 Bezm-i mahabbette kalbi sadıklar
 Ma'sûkundan cüdâ düşen âşıklar
 Rûz ü şeb âh eder ağlar da gezer

GEDÂÎ

Asıl adı Ahmed olup 1826'da Tokat'ta doğmuş, 1899'da İstanbul'da vefat etmiştir. Ömrünün bir bölümünü arzuhalcilikle geçirdiğine ve aruzla oldukça başarılı şiirler yazabildiğine göre iyi bir tahsil görmüş olmalıdır. Genç yaşında Tokat'tan ayrılır ve Beşiktaş'a yerleşir. Bu sebeple bazı araştırmacılar onu "Beşiktaşlı" diye tanıtır. Sazı ve sesinin güzelliği Gedâî'nin sarayda da çalmasına kadar uzanır. Sultan Abdülaziz'in (1861-1876) saz heyetine girer.

Ustası Erzurumlu Emrah'tır. O, bir yandan başta Nedim, Gâlib, Bâkî gibi klâsik şairlerimizin gazellerini tahmis ederken bir yandan da İstanbul kahvehanelerinde gelip geçen âşıklarla atışmalarına devam etmiştir. Pek çok âşık ona nazireler söylemiştir. Devrin Ermeni ve Türk âşıklarıyla yaptığı karşılaşmalar büyük ilgi görmüştür. Lisânî, Yeksânî vs. gibi Ermeni; Hicâbî, Ceyhûnî vs. gibi Türk âşıkları bu arada sayabiliriz.

Hızrî'nin bahsettiği "Gedâyî"'nin âşığımız olma ihtimali oldukça zayıftır.

Ey benim canânım can içre canım
 Şuh nevcivânım olma bivefâ
 Rahm eyle bana
 Ben sana kurbanım, gel kes gerdanım
 Dök yerlere kanım tek ol aşına
 Olma bivefâ
 Nâr-ı aşkın serde düştüm yek derde
 Şeklin perilerde yoktur kişverde
 Ellerin hançerde zerrin kemerde
 Her gördüğün yerde gel bakma kıya
 Can sana fedâ
 Sevdim sen dilberi hublar serveri
 Gördüm şeklin peri oldum müşteri
 Çeksen de hançeri kessen bu seri
 Gayri şimdengeri sen şah ben Gedâ
 Kul oldum sana

HIZRÎ

Hayatı hakkında bilgimiz oldukça azdır. 18. yüzyılın sonlarında doğmuş ve 19. yüzyılın ilk yarısında vefat etmiştir. Bazı araştırmacılar onu 1846'da vefat eden Gürünlü Hızır Efendi ile aynı kişi olarak kabul eder.

51 haneden meydana gelen, 364 şairin tanıtıldığı *Cem'ü's-Şâirân* adlı şair-nâmesi, adeta bir ad listesi gibidir. Pek az şair hakkında öz bilgi verilmiştir.

14-27. hanelerde “şuârâdan idelüm kelâm” denilerek divân şairleri, 28-50. hanelerde “Açalım zübânı ol şâirânda” denilerek halk şairleri ele alınmış gibidir.

Şairnâmelerde adına rastlanılamamıştır.

Hamd-ı bî-had dâim Bârî Hudâ'ya
Bildürüp âleme vahdâniyyeti
Evveline yokdır aslâ nihâye
Âhırının hiç bulunmaz gayeti

Cüz'ice söyledik ehl-i divânda
Vasf-ı Lisân ile her kâmrânda
Açalım zübânı (zebân) ol şâirânda
Nazm ile cem' idüp şol cem'iyyeti

Meftûni Mecnûnî Kemteri Âhî
Cevherî Mâhirî Ömer Sipâhî
Mahremî Fâhirî Savtî Silâhî
Var idi bunların hûb letâfeti

Delîlî Zelîlî Devrânî Kânî
Hemdemî Kâtibî Germî Giryânî
Kâhirî Fâhirî Derdî Hicrânî
Cefayî Cünûnî çekdi firkati

Kadîmî Nedîmî Nidâyî Aşkî
Hasretî Revnakî Sadâyî Aşkî
Bursalı Yazıcı fezâ-yı aşkı
Bilmeyüp dolaşdı gezdi gurbeti

Rihletî Sülûkî Reşkî cân idi
Pertevî Midâdî Kahrî şân idi
Bursalı Halil de hûb elhân idi
Bursalı Selmân'ın yokdur sür'ati

Benli Ali Topal Halil Kôr Ali
Hazînî Azîzî hem Katiboğlu
Kesâdî Küşâdî Şirretî belli
Eşrefoğlu hem Melîlî İbretî

Şâirân içinde Kayıkçı belli
Havâyî Gıdâyî Cüdâyî Şuğlî
Hacıoğlu Hocaoğlu Güloğlu
Bara Hamza Karaca Oğlan Urfetî

Hızıyâ kelâmın gel eyle direnk
Lâzımdır başına altunlı çelenk

Hatun oldu kafiye dahi kaldı tenk
Lisânın kalmadı gayri tâkati

KÂMİLİ

Asıl adı Kâmil olup Tokat'ın Zile ilçesinde doğmuş ve 1862 yılında vefat etmiştir. Babası Hacı Eşbehoğulları'ndan Ali Feyzi'dir. Hattat olarak şöhret kazandığına bakılırsa iyi bir tahsil gördüğünü söyleyebiliriz. Yakın çevresinde pek çok çırak yetiştirmiştir.

Zile gibi şairin pek çok olduğu bir bölgede yetişmesine rağmen şair olarak fazla tanınmamıştır. Ruhsâtî'nin, "Kâmilî dünyada almamış murâd" demesi, belki de onun sıkıntılı bir ömür geçirdiğinin işareti olabilir. Noksânî'deki Kâmilî'nin âşığımız olmasının yanında Gubârî'deki Kâmilî için aynı şeyi söylemek mümkün olamayacaktır.

Bir güzel gördüm ben dâr-ı dünyada
Bir yosma kesimli, beyaz sadeli
Gül yüzün şulesi günden ziyade
Sarhoş yürüyüşlü gayet edali

Görünce uğruna koymuşam seri
Eritir güneşi yüzünün nârı
Servi gibi boyu ötedenberi
Gelir göz süzerek eller badeli

Asker çekmiş hinduları döğüşür
Gelse rakip benim ile vuruşur
Boynu eğri âşıkları bakışır
Cümle halk yanında hal ifadeli

Nazik nazik iki kelâm söyledi
İşitenler aşk deryasının boyladı
Kâmil'im der beni mecnun eyledi
Al yanağın şekerinden tadalı

KUSURİ

Asıl adı Ömer olup 1779'da Darende'nin Kızılcaşar köyünde doğmuş, 1853'ten sonra vefat etmiştir. Hayatını imamlık yaparak kazandığına bakılırsa belirli bir tahsil gördüğünü söyleyebiliriz.

Hece ve aruzlu şiirleri vardır. İlkinde dili daha sade olup oldukça başarılıdır. Âşık Ömer'in tesirinde kaldığı anlaşılan şairimizi takdir edenler arasında Gürünlü İrfânî ile Şûrbî mahlasıyla şiirler söyleyen oğlu da yer almaktadır.

Çağdaşı şairnâme yazarlarından Hızrî sadece adını sayarken Ruhsâtî, gözünü pınara benzetmektedir. Sivas ve yöresinde yetişen şairnâme yazarlarının hemen hepsi ondan söz etmektedir.

Bir âhu gözlünün iftirakından
Aktı gözüm yaşı döndü sellere
Deli gönül vaz gelir mi yârinden
İner gider sahralara çöllere

Beni can evimden odlara yakıp
Hasret ırmakları gözümde akıp
Zülûf kemendini boynuma takıp
Beni mahpus eylemiştir tellere

İsmimiz ortada olmuş Celâlî
Var mı benim gibi başı belâlî
Şunda bir güzele meyil vereli
Düşürdü ismimiz dilden dillere

Kâr etti kalbine rakibin sözü
Tor suna çevirdi bizlerden özü
Dokundukça gözlerime ay yüzü
Düşüyorum ak gerdanda hallere

Âşıklar içinde Kusûrî serdar
Asasız dolaştım ben diyar diyar
Güllerde dikenî yaratan settar
Kalır m'ola bu âhımız illere

MESLEKÎ

Asıl adı Bekir olup 1848'de Kangal'ın Kertme (Mescitli) bucağında doğmuş, 1930'da yine orada vefat etmiştir. Babasının adı Hasan'dır. Baba tarafından Muratoğulları diye bilinirler.

Bölgenin ünlü âşığı Ruhsâtî'nin çıraklarından. Yakın çevresini uzun yıllar onunla dolaşmış, bu sebeple şöhreti pek yaygınlaşmamıştır. Mahlası ustasının hatırasıdır.

Hece vezni ile sade bir dille söylediği şiirleri vardır. Aruza ilgi göstermemiştir.

Ustasının şairnâmesinde "Meslekî suzân var sen n'olacaksın" ve Kangallı Noksânî'nin "Mesleki Küşe-i mihnette kalmış" dediklerine bakılırsa hayatı bazı sıkıntılarla geçmiş olabilir.

Gidersem sevdiğim gene gelirim
 Sil gözünün yaşını aman ağlama
 Vademde dolmuşsa elbet ölürüm
 Top zülüflü telli ceran ağlama

Damarda kanımsın, tenimde canım
 Seni görsem tazelenir imanım
 Ey humar bakışım, kaşı kemanım
 Giyin kuşan ol şadüman ağlama

Hangi âşık görse vasfını öger
 Zülfünden bir tel ver dünyalar değer
 Aşkıyla köz oldu yandı bu ciğer
 Sinni on beş taze civan ağlama

Naçardır bu gönül, gayretle naçar
 Nerde güzel görsem gönlümü açar
 Sanma ki sevdiğim senden vaz geçer
 Hüsnüne bağlıdır iman ağlama

Kader ne yazmışsa onu döşürür
 Kimisini karlı dağdan aşırır
 Rakibler adamı yardan düşürür
 Meslekîm sözûme inan ağlama

MİNHACÎ

Asıl adı Ali olup muhtemelen 1862’de Kangal’ın Deliktaş bucağında doğmuş, 1899’da (bazılarına göre 1901’de) vefat etmiştir. Ünlü âşık Ruhsâtî’nin oğludur. Medreseye devam etmiş; hastalanması, eşinin kendisini terk etmesi gibi sebeplerle genç yaşta vefat etmiştir.

Âşık bir babanın oğlu olması sebebiyle mesleğinde kısa zamanda ilerlemiş, pek çok bilgiye sahip olmuştur. Hece vezni ile söylemiştir. Sade bir dille söylediği şiirlerinde konuyu acıları teşkil etmiştir.

Bölgenin bütün şairnâme yazarları kendisine yer vermişlerdir. Feryâdî’nin “Minhaci yedi yıl bekledi bağlı” ve “Minhaci bağlı durdu kınamam”, İsmetî’nin “Minhaci de bağlı yetti ne yazık” demelerini anlamak güçtür. Bazıları da (Gülhânî) onun genç yaşta ölmesine temas etmişlerdir.

Kara gözlüm seni saran
 Kullar irer muradına
 Dudağından bade alan
 Diller irer muradına

Vücutumu yaktın nâre
 Yüzü ay gün, kaşı kara
 Nazınan gelsen pınara
 Yollar irer muradına

Gezsen bir hoş sadâ ile
 Aman gamzen cüdâ eyle
 Bağa girsene edâ ile
 Güller irer muradına

Münhac yanar suzanında
 Vefası yok cihanın da
 Dane dane gerdanında
 Haller irer muradına

MUĤİBBİ

Asıl adı Kaya Salih olup 1823'de Yusufeli'nin Erkinis (Demirkent) bucağında doğmuş, 1868'de aynı yerde vefat etmiştir. Genç Alioğulları sülâlesindendir. Babası onun demircilikle ve kalaycılıkla uğuraşmasını istemiş, okutmamıştır. İşlediği bir suç sebebiyle girdiği hapishanede, rüyasında Esmâ Hatun'u görür. Oltu mutassarrıfı Süleyman Paşa onu, önce hapisten kurtarır, sonra da Esmâ Hatun ile evlendirir.

Çok gezip dolaşan bir âşıktır. Nakşibendî'dir. Şâmilî ve Mâhirî adlı iki ırâğı vardır. İdrâkî, Elfâzî ve Coşkunî gibi âşıklarla yaptığı karşılaşmalarında daima onları mat etmiştir.

Kaleme aldığı *Mevlidî* şiirleri kadar ünlüdür. Şiirlerinin bize ulaşmasında Kâtip Hüseyin'in rolü olmuştur.

Şairnâmelerde adına rastlanılamamıştır.

Dinleyin ahbaplar tarif edeyim
 Yetmiş iki dertten baştır bu sevdâ
 Yandırır odlara pervane gibi
 Daim sönmez bir ataştır bu sevdâ

Felek hisar çekmiş yolum açılmaz
 Bir bülbülüm gonca gülüm açılmaz
 Felek kırdı kanat kolum açılmaz
 Yazı gelmez yaman kıstır bu sevdâ

MuĤibbî'nin elif kaddin dâl eyler
 Ağlatuben gözyaşına sel eyler
 Hicran haddesinden çeker tel eyler
 El sanar ki bir cünbüştür bu sevdâ

RUHSÂTÎ

Asıl adı Mustafa olup 1832'de Kangal'ın Deliktaş bucağında doğmuş ve 1911'de aynı yerde vefat etmiştir. Babası Ahmet'i küçük yaşta kaybetmiştir. O, dört defa evlenmiş ve 23 çocuk sahibi olmuştur. Oğlu âşık Minhaci'nin genç yaşta vefat etmesi Ruhsâtî yi büyük ölçüde sarsmıştır.

Hoca Feryâdî ve Âşık Kusûrî ustalarındandır. En ünlü çırağı ise âşık Noksânî'dir. Bilindiği üzere Meslekî de Noksani'nin çırağıdır. Böylece âşık edebiyatı sahasında "Ruhsâtî Kolu" diye bilinen âşık kolu ortaya çıkmış olmaktadır.

"Şairnâme" adını verebileceğimiz iki şiiri vardır. Pek çok şiirinin konusu kendisidir. Önceleri İcâdî ve Cehdî gibi mahlasları da kullanmıştır.

Kendisinden sonra bölgesinde yazılan şairnâmelerde anılmaktadır. Bunlardan dikkati çeken, Feryâdî'nin "Ruhsâtî kavuşmadı Meryem'e" şeklindeki söyleyiştir.

Sabahtan uğruma çıktı
Gider iken suya Fatma
Aklım idrâk eylemedi
Bu sendeki huya Fatma

Başında puldan fereyi
Yükledim gamı kirayı
Yakıyor kutnu savayı
Geyin usul boya Fatma

Saçına yakışır elmas
Başına yakışır elmas
Al hançeri başına kes
Korkarım ki kıya Fatma

Sürmeler çekmiş gözüne
Kırpığın dökmüş yüzüne
Korkarım rakip sözüne
İnana da uya Fatma

Kapısında olsam sâyi
Destinden nüş etsem meyi
Ruhsat görünmüyor deyi
Aceb nerde diye Fatma

Bir vakta erdi ki şimdi günümüz,
Ayak belli değil, ser belli değil,

Bir gülü rânâya olduk müptelâ,
Bülbül belli değil, har belli değil

Kimse serin bu sevdaya salmamış,
Hiçbir kimse haktan nişan almamış,
Şeriaten asla eser kalmamış,
Hayır belli değil, şer belli değil

Kimse bilmez bir kimsenin kasdini,
Bilen hani düşmanını, dostunu,
Cümlesi giyinmiş namerd postunu,
Avrat belli değil, er belli değil.

Kamusu delalet bendini geçmiş,
Tahayyürde kalıp Ruhsat'ın şaşmış,
Cümle âlem halkı gayrette düşmüş,
Namus belli değil, ar belli değil,

SERDÂRÎ

Asıl adı Hacı olup 1834'te Şarkışla'da doğmuş, 1921'de ölmüştür. Babasını küçük yaşta kaybetmiş, eşekten düşmesi sonucu kolu kesildiği için de çolak kalmıştır. Mahlasından çok adı ile anıldığı için "Çolak Hacı" diye tanınmıştır. Okur yazarlığı yoktur.

Birkaç defa evlenmiş, bunlardan biri sebebiyle hapse de düşmüştür. Şiirlerinde kadınlara karşı olan yakın ilgisinin açık izleri vardır. Çevreden çok kendi dertleriyle ilgilenmiştir. Şiirinde hicve de yer verdiği görülür.

Şairnâmelerde kendisi hakkında fazla bir bilgi yoktur. Kul Gazi, "Âşık Ayşe Serdârî'nin Kızıdır" şeklindeki söyleyişiyle bize ek bilgi vermektedir.

Yenile bir haber geldi sıladan
Eğer asah ise büktü belimi
Dediler ki sevdiğini il almış
Kadir mevlam nasibeyle ölümü.

Şahin dedikleri bir küçük kuştur
Yarin güzelliği göz ile kaştır
Kadir Mevlâm beni yare kavuştur
Irak ise yakın eyle yolumu.

Deli gönül yükseğinden uçayım
Uçarsam da kanadımı açmayım
Muhanetin köprüsünden geçmeyim
Çoşkun sele uğradayım yolumu.

Serdar'im der yükseğinden gezmeyim
 Dost elinden dolu bade süzmeyim
 Yardan başkasına kuşak çözmeyim
 Yedi yerden bağladayım belimi

SEYRÂNÎ

Asıl adı Mehmed olup 1800 (bazı kaynaklara göre 1788 ve 1807) yılında Everek (Develi) ilçesinde doğmuş, 1866'da yine aynı yerde vefat etmiştir. Babası, cami imamı Cafer Efendi'dir. Babasından aldığı ilk tahsilden sonra medreseye devam etmiş, burayı bitirmeden ayrılmış ve sekiz yıl süren askerlik görevine gitmiştir.

Yüzyılın ikinci çeyreğinde İstanbul'a girmiştir. Biraz medreseye devam etmiş, biraz da hat sanatı ve nakkaşlık tahsili görmüştür. Ancak saray ileri gelenlerinden bazılarını hicvetmesi, onun İstanbul'dan kaçırılmasıyla sonuçlanmıştır. Değişik yerleri dolaştığı söylenirse de nereleri ne kadar dolaştığı kesin olarak belli değildir. Develi'ye yakın bazı yerleri dolaştıktan sonra döndüğü ilçesinde ölünceye kadar kalmıştır.

Türk saz şiiri vadisinin en önde gelen hiciv ustalarındandır. Zamanında kıymeti pek bilinmeyen Seyrânî, âşık edebiyatımızın en güçlü seslerinden biridir. Eğer, aruzla yazdığı şiirlerindeki dil özellikleri az da olsa hece vezniyle söylediklerine tesir etmeseydi, kısacası dili biraz daha sade olsaydı, bir Karacaoğlu, bir Dadaloğlu kadar önemli bir yeri olacaktı. Şairnâmeler ondan çeşitli vesilelerle söz etmişlerdir.

Hak yoluna gidenlerin
 Asâ olsam ellerine
 Er pîr vasfın edenlerin
 Kurban olsam dillerine

Torunuyuz bir dedenin
 Tohumuyuz bir bedenin
 Münkîr ile cenk edenin
 Silah olsam bellerine

Bir üstâda, olsam çırak
 Bir olurdu yakın irak
 Kemiğimi yapsam tarak
 Yâr zülfünün tellerine

Vücudumu kavursalar
 Yönüm yâre çevirseler
 Harman edip savursalar
 Muhabbetin yellerine

Kaldır Seyrânî parmağın
Vaktidir Hakk'a durmağın
Deryaya akan ırmağın
Katre olsam sellerine

Felek bir gün bize bir yol gülmedi
Tuğla taktı elin seyrânîsine
Yirmi dokuz harften al mahlas deyi
Teklif eder durur Seyrânî'sine

Er isen sözün yürüt bin ata
Söz ana değildir bencedir ata
Olur olmaz adam söz ata ata
Pâre pâre oldu Seyrânî sine

Her âşık içtiğin hayat sanırlar
Her meclisi avlu hayat sanırlar
Ben memat olsam da hayat sanırlar
Sağlığında girdi Seyrânî sin'e

Belki bu şeb bizde o yâr bulunur
Başı yastıktayken duyar bulunur
Sanma bu dünyada uyar bulunur
Everek'in ednâ Seyrânî'sine

Ben bu aşkın çilesini
Yanar çektim tüter çektim
Yedim gonca sillesini
Bülbül gibi öter çektim

Dizgin etsem gönül atın
Geçer göğün yedi katın
Yalan dünya maslahatın
Kâh bitmez kâh biter çektim

Seyrânî bilmem mert midir
Yoksa cana cömert midir
Eyyüb'un derdi dert midir
Ben ondan besbeter çektim

Mahkeme meclisi icat olduğu
Çeşme-i rüşvetin akmaklığından

Kaza belâ ile âlem dolduğu
Kazların kadiya uçmaklığından

Selefin rüşvetle hüccet yazması
Halefin anlayıp hükmün bozması
Yıkılan binanın birden tozması
Asıl sermayenin topraklığından

Asıl sermaye-i niyâbetleri
Emval-i eytamdır ticaretleri
Dâvet-i rüşvete icâbetleri
Sıdk ile gönlünün alçaklığından

Bülbülün aşkıdır dalda öttüğü
Çobanın sütedir koyun güttüğü
Toprağın Hâbil'i kabul ettiği
Şüphesiz yüzünün yumuşaklığından

Dünyadan ahrete gidip gelmemek
Olmasa iktiza eder ölmek
Balık baştan kokar bunu bilmemek
Seyrânî gaafilin ahkamlığından

SİLLELİ SÜRURİ

Asıl adı Osman olup yüzyılın başlarında Konya'nın Sille Bucağında doğmuş, 1855'te İstanbul'da vefat etmiştir. Kurtoğulları ailesine mensuptur. Biraz medrese tahsilinden sonra saz çalmayı öğrenip İstanbul'a gitmiştir. Rivayete göre, kendisini çekemeyen rakipleri tarafından zehirlenmiştir.

Şiirlerinden hece ile söylediklerinde daha başarılıdır. Aruzla yazdıklarında Fuzûlî'nin tesiri görülür. Padişahlar huzurunda saz çalıp şiir okuyabildiğine göre güçlü bir şair olmalıdır. El yazısıyla hazırladığı divânı basılı değildir.

Kardeşi de Zehrî mahlasıyla şiirler söylemiştir. Öbür kardeşinin oğlu da Nigârî mahlasını kullanmıştır. Sairnâmelerde adına rastlanılmamıştır.

Şâkiya tez yetiş câna ulaştır
Bağrı kebâbıma gel dök elif bâ
Meclis-i irfanda bâde ulaştır
Kâseyi doldur ver verme elf zâ

Merhamet kıl bana gözleri âfet
Aşkıma düşölen bulmaz selâmet
Yaktı bu sînemi aş-ı harâret
Eridi kalmadı tende elif tâ

Tekye-i hüsnünde boynum bükерim
 Hayâlin fikredüp yaşlar dökerim
 Cemâlin gördükçe ben Hû çekerim
 Çıkmadı hiç derûnumdan elif hâ

Sürûrî âşıkın bulunmaz fevkı
 Dem bu dem sürelim safâyı zevkı
 Âşkın kandilinin parlasın şevkı
 Uyar fitilini rûyi elif yâ

SÜMMÂNİ

Asıl adı Hüseyin olup 1860 (bazı kaynaklara göre 1861) Narman'ın Sami-kale köyünde doğmuş, 1915'te aynı yerde vefat etmiştir. Babasının adı Hasan'dır. Tahsili hakkında bilgimiz yoktur. Ancak şiiplerinden çıkarabildiğimize göre biraz tahsil görmüş olmalıdır.

Araştırmacı M. Kardeş, onun Kırım'dan Hindistan'a kadar olan bölgeleri dolaştığını, bunda, rüyasında görüp âşık olduğu Gülperî'yi aramanın rolü olduğunu söylemektedir.

Ustası Erbâbî'dir. Çağdaşlarından Şenlik, Sezâî ve Nihânî ile karşılaşmaları vardır. Torunlarından ikisi de Sümmanoğlu ve Torunî mahlaslarıyla şiipler söylemektedirler. Tasavvufî konulara fazlasıyla eğilmiştir.

Yüzyılımızın şairnâmelerinde çeşitli vesilelerle anılmaktadır. Bazıları Gülperî'sini hatırlayıp anarken bazıları da torunlarını dile getirmişlerdir.

Bir menzile başa kadar varmazsan
 Sen o yola kervan olsan fayda ne
 Bir dîlberin sinesine konmazsan
 Hayal ile mihmân olsan fayda ne

Bir yazı ki kara olur kalemde
 Sözü hor görünür her bir kelâmda
 Bir güzel ki seni sevmez âlemde
 Ya sen ona hayrân olsan fayda ne

Çekme şu dünyanın endişesini
 Temiz eyle kalbin her köşesini
 Kem söz ile kırma gam şişesini
 Kırıp sonra pişman olsan fayda ne

Arabî Fârisî dilin olmazsa
 Bûlbüle münâsip gülün olmazsa
 Asla bir meslekte elin olmazsa
 Dâva ile sultan olsan fayda ne

Deli günül her isyandan beridir
 Bir ah çekse dağı taşı eridir
 Her bir güzel bir yiğidin yâridir
 Elin güzeline baksan fayda ne

Sefil Sümmâni gel Hakk'ı zikreyle
 Verdiği nimete dâim şükreyle
 Yaman işitâ ezelden fikreyle
 Başa geçip pişmân olsa fayda ne

TOKATLI NURİ

Doğum tarihini 1825 olarak kabul eden kaynakların yanında bu tarihe şüphe ile bakanlar da vardır. Tokat'ın Kızılca mahallesinde doğmuş, 1883'te Samsun'da vefat etmiştir. Erzurumlu Emrah'ın çıraklarından olup mahlasını o vermiştir. Zileli Ceyhunî, Tosyalı Gayretî çırakları arasındadır.

Okur yazarlığı olmadığı için şiirlerini yanındakilere yazdırdığı şeklindeki görüşe katılmak mümkün değildir. Aruzla da başarılı şiirler yazabilen birinin en azından biraz medrese tahsili görmesi gerekecektir. Nurî, güçlü bir âşık olmakla beraber gereği gibi tanınamamıştır. Şairnâmelerde adına rastlanılamamıştır.

Ey şüh-ı canânım çeşme-i fettânım
 Gayet sevdi cânım seni dilrübâ
 Oldum mübtelâ

Rûz u şeb giryânım hal perişânım
 Rahim kıl sultânım cevretme bana
 Ey gül-i ra'nâ

Nedir ol nevâziş nedir o reviş
 Nedir tıpış tıpış reftâr yürüyüş
 Nedir bana küsüş nedir o gülüş
 Nedir o göz süzüş ey çeşme-i şehlä
 Kâmet-i bâlâ

Gamzesi âhûlar çeşmi câdûlar
 Hañçeri ebrûlar hâli hindûlar
 Anberin giysûlar türlü hoşbûlar
 Rûyunda şebbûlar açılmış ra'nâ
 Hikmet-i Mevlâ

Acaba bu dilber kimin dediler
 Vâsf-ı hâlin öger Nuriyâ söyler
 Bir ruhleri ahmer hüsnü münevver
 Nice üftadeler hû çeker sana
 Eylerler nidâ

20. YÜZYILDA TÜRK SAZ ŞİİRİ

ALİ İZZET ÖZKAN

Asıl adı Ali Özkan olup 1902'de Şarkışla'nın Üyük köyünde doğmuş, 10 Ekim 1981'de aynı yerde vefat etmiştir. Babası Musa Ağa, annesi Kamer'dir. Hapise girip çıkmaları ve sayısız evlilikleriyle tanınmıştır.

22 yaşından itibaren köy köy dolaşp hayatını kazanmaya başlamıştır. 38 yaşında gittiği Ankara'da şiirleri *Ülkü* dergisinde yayımlanır. Köy Enstitüleri'nde saz öğretmenliği de yapmıştır.

1961 Türkiye İşçi Partisi'nin görüşlerini benimseyip bir Âşıklar Derneği kurar.

Alevî bir şair olduğu için belli çevrelerde büyük ilgi görmüştür. Basılı on kadar kitabından bazıları şunlardır: *Bugünkü Anadolu Halk Şairi Ali İzzet* (1942), *Teller de Muradını Alsın* (1958), *Mühür Gözlüm* (1967, 1969) vs.

GÜL YÜZLÜM

Gül yüzlü sevdiğim bostanım bağım
Bir mektup yazayım ellerinize
Merhamet sahibi azizim ağam
Yüreğin acısın kullarınıza

Gül bağırma çarpa çarpa ağlarım
Boynun eğmiş iniliyor dağlarım
Yas çekiyor mor sümbüllü bağlarım
Mihrican dokundu güllerimize

Uçan kuştan haberini umarım
Bir yel esse selâm geldi sanarım
Kerem gibi ben de bir gün yanarım
Ataşalarınıza küllerinize

Muhanet dost beni yaktın yandırdın
Eşinden ayrılmış kuşa döndürdün
Geleceğim deyi beni kandırdın
Baka baka usandım yollarınıza

Zalim ölüm bu gün bizi yaşıyor
Amanımı mümkünümü kesiyor.
Vallahi Al'izzet sana küsüyor
Bir dahi basmayın illerinize

GÜZEL GELİN

Güzel gelin yüzüm aç ki yaz gelsin
Şu bizim dağları kar yaraladı
Gül açılıp bülbül ötecek zaman
Bağımı bahçemi har yaraladı

Zavallı bülbülün belini büken
Birisi uykudur birisi diken
Bir güzel elinden öleyim derken
Beni bir çirkince hor yaraladı

Çirkin ile cennet olsa kaçarım
Güzelin elinden zehir içerim
Kimi görsem dert kitabın açarım
Beni de bir haksız tor yaraladı

Güzel seven netsin mülkü devleti
Cehennemdir çirkinlerin sohbeti
Ta can damarından Ali İzzet'i
Bir pınar başında yâr yaraladı

KÖMÜR GÖZLÜM

Nedendir de kömür gözlüm nedendir
Benim sabahaca uyumadığım
Varmış yâd illerin koynuna girmiş
Benim öpmelere kıyamadığım

Goncanın yaprağı gülün dökümü
Esen üzülgârdan alam kokunu
Ben yalnız alamıyom uykumu
Tatlı dillerine doyamadığım

Al'İzzet'im gireceksin kanıma
Nasıl girdin şu hoyratın koynuna
Cellât m'oldun hançer çaldın boynuma
O yârin benlerin sayamadığım

ÂŞIK FERAHLI

Asıl adı Mehmet Ali Ergat olup 1934'te Ceyhan'ın Kıvrık köyünde doğmuş, 22 Nisan 1969'da Adana'da vefat etmiştir. Asri Mezarlık'a gömülmüştür.

Babası Mustafa, annesi ise Emine'dir. Okur yazarlığı, sonradan kendi kendine öğrenmiştir. Babasının evi terketmesi, annesinin ölümü, onu çocuk denecek yaşta çalışmak zorunda bırakmıştır.

1954'te İstanbul'da vatanî görevini yaparken hastalanır ve geri gönderilir. 1959'da evlenir ve 1961'de Adana'ya yerleşir. Burada saz satıp türkü dersleri verir. Sesini tamamiyle kaybettikten sonra da kızı Emine ile birlikte sanatını icra eder. Bu arada Konya Aşıklar Bayramı'nın ikinci ve üçüncüsünde baba-kız türkü dalından iki birincilik kazanırlar.

Bazı türküleri bütün yurttan sevilmiş ve radyo repartuvarlarına girmiştir: "Ah neyleyim gönül senin elinden", "Elâ gözlü nazlı yâri" vs.

Çıkıp gurbet ele boşa dolaşma
Gel benim sözümü tut dedim gönül
Vefasız bir yâra gidip bulaşma
Sadık Yâra doğru git dedim gönül

Pehlivan ararsan nefsinle güleş
Mecnûn gibi çık da çöllerde dolaş
Erken kalk yörü de menzile ulaş
Git de muradına yet dedim gönül

Niçin öyle gafil gafil durursun
Bir gün olur ol huzura varırsın
Neyin var neyin yok orda görürsün
Ne edersen burda et dedim gönül

Münâfık kişinin peşine gitme
Zikreyle dünyada günaha batma
Aldanıp şeytana koğ kıybet etme
Kötülüğü baştan et dedim gönül

Dergâhında sakın çulha dokuma
Hayrolmadık bir ilimi okuma
Olur olmaz yerde boşa şakıma
Dostun bahçesinde öt dedim gönül

Der Ferrâhî yere ettim nazarı
Bin bir ismi vardır Hak'tır yazarı
Yâr seher vaktinde kurmuş pazarı
Götür beni orada sat dedim gönül

Bu dünyayı baştan başa
Gezem dedim gezemedim
Başım vurdum taştan taş
Ezem dedim ezemedim

Dünya serbest serin imiş
 Hakikat yâr şirin imiş
 Aşk ummanı derin imiş
 Yüzme dedim yüzemedim

Gözümden döküldü ferler
 Âşık olana deli derler
 Çözülüyor gizli sırlar
 Çözem dedim çözemedim

Tuttum onun yalanını
 Eder bir gün talanını
 Yalan dünya pilanını
 Çizem dedim çizemedim.

Yarla kurdum pazarımı
 Kayıp ettim hezarımı
 Der Ferrâhî mezarımı
 Kazam dedim kazamadım

ÂŞIK MEHMET YAKICI

1879'da Konya'nın Sarnıç mahallesinde doğmuş, 25/26 Ocak 1950'de aynı evde vefat etmiştir. Babası Yakup Ağa, annesi Şerife Hanım'dır. Ailenin, hayatta kalan tek çocuğu olduğu için tahsili ve evlenmesine bilhassa dikkat edilmiştir. Mes'ûd Efendi Mektebi'nden sonra bir müddet de medreseye devam etmiştir. Evliliği, babasının ölümü, köye dönüşü ve seferberlikte askere alınması onun gençlik yıllarını alıp götürmüştür. Tekrar köye dönerse de şehir hayatı ona daha cazip gelir ve Millî Eğitim teşkilâtında müstahdem olarak çalışmaya başlar.

30 yaşında âşıklığa başlaması, ünlü âşıklarla karşılaşamaması şiirlerinin teknik usullerle örülememesinin başlıca sebepleri olarak görülebilir. Medreseden aldığı dille bölge söyleyişleri şiirlerinde bir arada görülür. Bilhassa destanlarıyla şöhret kazanmıştır.

UYUZ DESTANI

Uyuz derler bir illete uğradık
 Al kan ettik tırnak ile doğradık
 Zeytin yağın ilaç yaptık bağladık
 Tesir etmez hidâyet kıl ilâhî

Fısıf fısıf her taraftan kakıyor
 Bir hararet ciğerimi yakıyor
 Kaşınırken bütün âlem bakıyor
 Bu derdime dermanı ver ilâhî

Nasıl derttir hiç bir derde benzemez
 Perhiz eder peynir yoğurdu yemez
 Varıp bir adama hâlim şu demez
 Senden başka kimim vardır ilâhî

Akşam olup gidişmesi artıyor
 Kaşınırken akıl baştan fırtıyor
 Ev horantam çocuklara serpiyor
 Yakın vakit dermanın ver ilâhî

Evveldan bu derdi kâle almadım
 Sonradan da artacağın bilemedim
 Arayıp da dermanını bulmadım
 Derman senden hidâyet kıl ilâhî

Hararetten geceleri yatamam
 Uykusuzum kirpiklerimi kapamam
 Sen var iken başkasına bakamam
 Sen derdimin dermanı ol ilâhî

Her kula da bir çiledir verecek
 Sabredenler muradına erecek
 Cennet'âlâ'da dîdanı görecek
 Sabreyleyim de göster sen ilâhî

Âşık Mehmet dert ile sabırlı kul
 Sabredenler Mevlâ indinde makbul
 Elbet verir Cennet'âlâ'ya bir yol
 İsterim dîdarın görmek ilâhî

KONYA GÜZELİ

Alaaddin parkın seyran ederken
 İki güzel gördüm çalgı çalıyor
 Gezip etrafını devran ederken
 Hep gelen eğlenip orda kalıyor

Oturmuş hanımlar yüzünü bürür
 Yukarı seyreden her yanı görür
 İskarpini sıkmış topuğun sürür
 Evinde durmayıp o da geliyor

İkinci olur kurulur piyase
 Satıyorlar orda tabak ve kase
 Toplanır gelirler Ayşe Miyase
 Her gelen derdini burda buluyor

Efendiler beyler başlıyor keyfe
Garsonlar getirir çayınan gayfe
Masraf yazılır bir iki sayfa
Sabah olunca da hasta oluyor

Çalarlar bahçede kanunu sazi
Yanına oturtsa hem çifte kızı
Gördüğüm güzeller tanımaz bizi
Onlar düşlerime hemen gülüyor

Görmez idi Konya ezel ezeli
Yüz kere söylesem ben bu gazeli
Gürcistanı geçti Konya güzeli
Güzel seven bunları da biliyor

Yukarda pervane fırlanıp döner
Bahçenin çırası parlayıp yanar
Çeşmeden suyunu içenler kanar
Akıp havuzuna hemen doluyor

Âşık Mehmet ora bir holta yaptı
Fırlanıp dolanıp ne hisse kaptı
Güzeli görünce yolundan saptı
O güzel uğruna hemen ölüyor

Süleyman Bey bizi eylemiş davet
Davetine biz de ettik icâbet
Böyleymiş âdet ilânihayet
Yaşasın dünyada selâmet olsun

İftarlık tabağı sofraya dolmuş
Makarna çorbası çok güzel olmuş
Üstüne pilavlı bütün et gelmiş
Ardına suböreği hazır olsun

Süleyman bey'in ekmeği bize kısmet
Konuşurum bunu ilânihayet
Ayşe Hanım kızıyla yaptı hizmet
Hastalık görmesin başı sağ olsun

Oturduk sofraya biz sekiz kişi
Üçü de erkektir dördü de dişi
Sağolsun bunu hazırlayan kişi
Oturup yiyene âfiyet olsun

Cevizli kadayıf canıma değer
Arkasına bamya hazırmış meğer

Pilav ve yaprak gelmeseydi eğer
 Arkasından hoşaf mahzun mu olsun
 Davetiniz değdi gayri bir cana
 Yaşasın seni de doğuran ana
 Âşık Mehmet eder medh ile sena
 Böyle bir davetin her zaman olsun

ÂŞIK VEYSEL

1894'te Sivas'a bağlı Şarkışla ilçesinin Sivrialan köyünde doğmuş, 21 Mart 1971'de aynı köyde vefat etmiştir. Soyadı Şatıroğlu'dur. Babasının adı Ahmet, annesinin adı Gülizâr'dır. Yedi yaşında gözlerini çiçek hastalığı ve kaza neticesinde kaybeder. Babasının yanına gelen âşıkların uyandırdığı ilgi ve sevgi sonunda saz çalmaya başlar. 1919'da evlenir; iki yıl sonra anne ve babasını kaybetmesi hayatının akışı için önemli bir nokta olur.

1933'te Ahmet Kutsi Tecer'le tanışması, Köy Enstitülerinde saz hocalığı yapması, onun karanlık dünyasını aydınlatan güzel gelişmelerdir.

1965'te Türkiye Büyük Millet Meclisi Veyssel'e, "Anadilimize ve Milli Birliğimize" yaptığı hizmetlerden dolayı özel bir kanunla vatanî hizmet tertibinden maaş bağlamıştır.

Şiirlerini sade bir dille söylemiştir. Pek çok şiiri bestelenmiş, radyolarda okunmuş, plak ve kaset olarak geniş kitlelere ulaştırılmıştır. Bunların çoğunda, köyüne ve insanına karşı duyduğu sevgi ve özlem dile getirilmiştir.

Güzelliğin on par'etmez
 Bu bendeki aşk olmasa
 Eğlenecek yer bulamam
 Gönüldeki köşk olmasa

Tâbirin sığmaz kaleme
 Derdin dermandır yâreme
 İsmi yayılmaz âleme
 Âşıklarda meşk olmasa

Kim okurdu kim yazardı
 Bu düğümü kim çözerdi
 Koyun kurt ile gezerdi
 Fikir başka başk'olmasa

Güzel yüzün görülmezdi
 Bu aşk bende dirilmezdi

Güle kıymet verilmezdi
 Âşık ve maşuk olmasa
 Senden aldım bu feryâdı
 Bu imiş dünyanın tadı
 Anılmazdı Veyssel adı
 O sana âşık olmasa

Ben giderim adım kalır
 Dostlar beni hatırlasın
 Dügün olur bayram gelir
 Dostlar beni hatırlasın

Can kafeste durmaz uçar
 Dünya bir han konan göçer
 Ay dolandır yıllar geçer
 Dostlar beni hatırlasın

Can bedenden ayrılacak
 Tütmez baca yanmaz ocak
 Selâm olsun kucak kucak
 Dostlar beni hatırlasın

Ne gelsemdi ne giderdim
 Günden güne arttı derdim
 Garip kalır yerim yurdum
 Dostlar beni hatırlasın

Açar solar türlü çiçek
 Kimler gülmüş kim gülecek
 Murat yalan ölüm gerçek
 Dostlar beni hatırlasın

Gün ikindi akşam olur
 Gör ki başa neler gelir
 Veyssel gider adı kalır
 Dostlar beni hatırlasın

BAYBURTLU HİCRÂNİ

Asıl adı Hacı, soyadı Taştan olup 1908'de Bayburt'a bağlı Akpunus (Çamlıkoç) köyünde doğmuş, 22 Mart 1970'de Bayburt merkezinde vefat edip mahalle mezarlığına gömülmüştür. Babasının adı İlyas, annesininki ise Feruze'dir. Köy imamından öğrendiklerine özel olarak öğrendiği yeni alfabemizi de ekleyerek tahsilini tamamlamıştır. İki evliliğinden 11 çocuğu olmuştur.

1956'da yerleştiği Bayburt'ta ölünceye kadar kalmıştır. Gezdiği yakın çevrede bazı âşıklerle tanışma imkânı bulmuştur. 23 yaşında Akçaabat'a bağlı Zevana (Salıhan) köyünde işçi olarak çalışırken bir gece rüyasında bade içirirler ve aşka düşmüş olur. Bunun sonunda o coşup taşmaya başlayacaktır.

Şiirlerinde bazı kelimelere özel anlamlar yüklediği olur. Dünyevî aşka dair yazdıkları yok denecek kadar azdır.

Hakkında birkaç kitap yayımlanmıştır.

Dinle gitti bizden kalpteki sevinç
Yolumuz sapada kapandı kaldı
Nuh tûfanı gibi çok kıldım itap
Yolumuz deryada kapandı kaldı

Yaz Özcan'ım bugün bir hoş da makal
Tebrik et dostları duysunlar ahval
Buyurulmadı yazdığımız arzuhal
Neden Adliyede kapandı kaldı

Sönmez olundu bizde bu yarışanlar
Bu gün yüz çevirdi dünkü kafadar
Evelâ gönlümüz gezerken süvar
Yollarda piyade kapandı kaldı

Hicrânî hicret kıl eğlenme burda
Vücudum hayatta ruhumuz şurda
Makineler gitmez oldu Bayburt'a
Yol Gümüşhane'de kapandı kaldı

Bu gün ateşime düşme pervâne
Hiç eksilmez sönmez nar vardır bende
Erittim cismimi gör yana yana
Bilmezler ne acep kâr vardır bende

Kurdum çadırımı yar otağında
Kestirdim kolumu dost tuzağında
Hikmet yaylasında kudret dağında
Güneşten erimez kar vardır bende

Ne âlem dururmuş ne kervan gitmiş
Ne haber alınmış ne gözler görmüş
Ne el destelemiş ne parmak dizmiş
Elmas diye kutlu dür vardır bende

Hicrânî'yem esrarımdan ne verim
Açmaz kapısını yurduma girim
Haki tel ipekten kurdum çadırım
Ordu konduracak yer vardır bende

DAVUTSULARI

Asıl adı Davut Ağbaba olup 1925'te Tercan'a bağlı bir bucak olan bu günkü Çayırılı ilçesinde doğmuş, 17 Ocak 1985'te Erzurum'da vefat etmiştir. Babası Veli Ağa, annesi Rindi Hanım'dır. Önceleri kullandığı "Kemâlî" ve "Serhât Âşık" mahlaslarını terk edip "Sularî" de karar kılmiştir.

17 yaşında bade içip rüyâsındaki güzele âşık olmuştur; ancak onu bulamayacak ve başka biriyle evlenecektir. Altı çocuğundan Ahmet ve İsvaçre'de yaşayan kızı Edibe saz çalıp türkü söylemektedir.

Batı Avrupa ülkeleri ile güney ve doğu komşularımıza dolaşmıştır. O, yurdumuzu da karış karış dolaşmış ve konserler vermiştir.

Yunus Emre ve Sümânî'nin tesirinde kalmıştır. Beyhânî ve Serdârî de onun tesirinde kalan âşıklardandır. Ali Ekber Çiçek, Belkis Akkale gibi sanat-kârlarda ise sazının ve okuyuşunun tesiri görülür.

1950-1965 yılları arasında İstanbul Radyosu'nda "Mahallî Sanatkâr" olarak çalışmıştır. Pek çok türküsü TRT Türk Halk Müziği repertuvarına girmiştir. Bazı türküleri ise uzun yıllar dillerden düşmemiştir.

Tarihte bir büyük onur bıraktı
Şimşekler misâli çaktı Atatürk
Yurda giren düşmanların üstüne
Bir şahin misâli aktı Atatürk

Güzel Ankara'yı başkent yapışı
Kocatepe'ye şahlanıp çıkışı
Türklüğün hükmüyle ordu akışı
Düşmanı denize döktü Atatürk

Vatan toprakların geriye aldı
Sularî der Türk gençliğine kaldı
Bütün dünya milletleri hep bildi
Ay yıldızlı bir bayraktı Atatürk

Kız senin derdinden derbeder oldum
Derd-i derunumu sor da sonra git
Hasretinden Mecnûn misâli oldum
Ne hale düşmüşüm gör de sonra git

Maşuk olan âşığını atar mı
Gül yerinde kara çalı biter mi
Aslan yatağında tilki yatar mı
Gözle on ikiden vur da sonra git

Ağır Göl Dağında Gahmut Yaylası
 Hangi gün inersen hoştur havası
 Gel ey düzgünüm gel çektirme yası
 Sularî kuluna er de sonra git

EFKÂRÎ

Asıl adı Adem Şentürk olup 28 Haziran 1316/1900 yılında Artvin'in Ardauç ilçesine bağlı Basa (Yolüstü) köyünde doğmuş, 15 Mayıs 1980'de Bursa'da SSK Hastanesinde vefat etmiştir. Babası Yusuf Pehlivan, annesi Sultan Hanım'dır. Medrese tahsilinden sonra gönüllü olarak askere gider. Almanya ve Tiflis'ten sonra rahatsızlığı sebebiyle yurda döner.

Efkârî, Anza ziyaretinde bade içip âşık olur; kendisine mahlası verilir. Değişik hocalardan saz ve söz dersleri alır. O, artık, dur durak bilmeyen bir âşiktir ve dolaşmadığı yurt parçası kalmayacaktır. O, pek çok âşıkla tanışmış ve karşılaşmıştır.

Şiirlerinde her türlü konuyu bulabiliriz. Komşusunun tavuğu bile bir şiirine konu olabilmıştır. Gezileriyle ilgili manzum notlarını birkaç cilt halinde toplamıştır: Efkârî Seyahatnamesi, Konya Gezisi vs. Onun ayrıca basılı olmayan, Efkârî Divânı, Çorum Yaylaları, Efkârî Tefsirleri gibi eserleri de vardır.

Hakkında, ikisi Hamit Z. Koşay (1949) ve Özgen Keskin (1984) tarafından hazırlanmış üç kitap vardır.

Komşu kapısında düğün kurulur
 Bazı divâneler çalmadan oynar
 Efsane anlamaz zurna sesinden
 Davulsuz zurnasız bilmeden oynar

Sallar ensesini бүker belini
 Sağa sola kırıştırır dalını
 Kara kartal gibi açar kolunu
 Eline bir mendil almadan oynar

Terledikçe kir kapatır gözünü
 Derler kim kaldırdı itin kızını
 Vurdukça çıkarır evin tozunu
 Bu koca divâne durmadan oynar

Oynar oyununu coştukça coşar
 Oturan cemaat hep ona şaşar
 Açılır başından yazması düşer
 Bu koca divâne görmeden oynar

Oynar oyununu nidem bitirmez
 Nasıl oyun ise sona yetirmez
 Karnı acıkmamış dahi oturmaz
 Eğer bir kalktıysa sormadan oynar

Kâh ileri gider kâhi de geri
 Bugün izinlidir kırmış yuları
 Efkârî medheyler divâneleri
 Divâne meydanı bulmadan oynar

GUFRÂNÎ

Asıl adı Durmuş Ali olup 1864'te Karaman ilinin Baskışla köyünde doğmuş, Eylül 1926'da Karaman'da vefat etmiştir. Babası Ali Ağa, Annesi Fatma'dır. Tahsilini köyünde ve Karaman'da tamamlamıştır. Rüyasında "dolu" içtiğini söyler.

Dilinde, gördüğü tahsilin izleri vardır. Destanları ve taşlamaları ile tanınmıştır.

Hakkında, D. Ali Gülcan tarafından yazılmış bir kitap vardır.

Dinleyn efendiler bakın ağılar
 Hakk'a dua hayır dilek nerde var
 Sabaha dayanmaz oldu boğalar
 Tosun yapan cesim inek nerde var

Bakmıyor evlatlar ata sözüne
 Sözü işlemez karısına kızına
 Hem sırtarır karşı gelir yüzüne
 Şimdi muti misl-i melek nerde var

Yirlerimiş hınzır dinen domuzu
 Kaldırdılar savmı guslu namazı
 Bu millete virmediler bir sözü
 Çalmalı bunlara değnek nerde var

Ne Köröğlu kaldı ne de at kaldı
 Ne birinden biri berhayat kaldı
 Ne kulağı dik hımarât kaldı
 Yok yüke dayanan binek nerde var

Kulak virin ya hu Gufranî ne dir
 Denildi ki ilmin başı sabır
 Velâkin sabrın arkası kabir
 Alın gelin kazma kürek nerde var

HABİB KARAASLAN

1921'de Bünyan'a bağlı Akkışla bucağının Gömürgen köyünde doğmuştur. Köyün imamı Hafız Ali'nin dokuz çocuğunun en büyüğüdür. Habîb, harf inkılabına kadar üç yıl okula gider, üç yıllık yeni okulu da bitirir; daha fazlasına devam edemez.

Çobanlık ve çiftçilikte geçen günleri, başlık parası için geldiği Ankara günleri takip eder. İlk şiirini söylediğinde 18 yaşındadır. Devrin ünlü edebiyatçı ve araştırmacılarıyla, bu arada A.K. Tecer, B.K. Çağlar, V.C. Aşkun gibi adlarla tanışması, ona yeni bir yön kazandırır.

Destanları ve kahramanlık şiirleriyle tanınmıştır. Dili son derece sadedir. Basılı kitaplarının bazıları şunlardır: *Destanlarım* (1940), *Der Karaaslan* (1946), *Yurt Destanı* (1969).

İZİNDE

Gönlüm gözüm bütün güzelde kalır

Aşk ateşi yanar âşık özünde

Şairler ilhamı güzelden alır

Baktıkça açılır güller yüzünde

Güzel kızlar olsun başımın tacı

Şu benim hayatım zehirden acı

Derdimin tek yerde vardır ilacı

O da sevdiğimin kara gözünde

Gönüldür güzele bağlanup kalan

Türlü belâlara başını salan

Âşıklar içinde tek murad alan

Âşık Karip oldu dünya yüzünde

Ölümden beterdir bu aşkın derdi

Canını yârinin yoluna verdi

Otuz iki dişin birden çektiydi

Âşık Kerem Aslıhan'ın dizinde

Şu garip başımı derde koyarsın

Yavaş sallah sonra cana kıyarsın

Beni ağlatmaktan zevk mi duyarsın

Yalan olmaz güzellerin sözünde

Der Habib Karaaslan güzele bakan

Güzeldir aşkın canını yakan

Ağrı dağı olsa karşıma çıkan

Yine de giderim yarin izinde

FIRAT IRMAĞI

Garbi esti beyaz karlar erimiş
Koca Fırat coşkun hızla yörümüş
Etrafını türlü çiçek bürümüş
Mor menekşe kokar Fırat ırmağı

Seni gördüm yeni arttı kederim
Yol vermezsen böyle feryat ederim
Ben yârimi görmek için giderim
Aşkî beni yakar Fırat ırmağı

İmkân yoktur memleketi görmeğe
Kıyamadım cana sana vermeğe
Dizim tutmaz soyunup da girmeye
Gözüm sana bakar Fırat ırmağı

Etrafın görünmez yemyeşil çayır
Sılaya giderim sen beni gayur
Ne oturur ne de yatar ne uyur
Hiç durmadan akar Fırat ırmağı

Der Habib Karaaslan yol ver geçeyim
Zehir olsan dahi bir tas içeyim
Bu yıl sevdiğimle ben de göçeyim
Yâr yaylaya çıkar Fırat ırmağı

İLHAMÎ

1934'te Arpaçay'a bağlı Büyük Çatma köyünde doğmuş, 3 Mayıs 1987'de İstanbul Cerrahpaşa Hastanesi'nde vefat etmiştir. Mezarı Gebze'dedir. Asıl adı Hamit Demir'dir. Babası Şirali, annesi Hanife'dir. Köyünde biraz ilk okula, biraz da Kuran Kursuna devam etmiştir.

İlk şiirlerini 11-12 yaşlarında söylemiştir. Bunda, Âşık Lâtif ile gördüğü rüyanın tesiri olmuştur. Askerliğini Kore'de tamamlayıp madalya almıştır.

Son çeyrek yüzyılın en usta ve güçlü âşıklarından biridir. Atışma ve dudakdeğmezdeki gücünü bütün âşıklar kabul etmektedir. Pek çok ustanın tesirinde kalmıştır. Yetiştirdiği çırakların sayısı üçtür.

Aynı zamanda bir musannif olan İlhamî üç de hikaye tasnif etmiştir. *Su-hap ile Medina Sultan, Muhammed Şah ile Narmina, Kahraman Kasım ile Pa-kize Sultan*.

Hakkında sadece makale seviyesinde yayın yapılmıştır. Bir de, Hacettepe Üniversitesinde Nural Özmeral tarafından bitirme tezi hazırlanmıştır.

LAMBA

Bir keskin sirke ile pamuk fitilden
Ateş alır almaz yanarsın lamba
Bir turna boğazlı sürahi beldin
Bazı elden ele dönersin lamba

Karanlık gecenin nazlı gelini
Ateş verir yandırır lar dilini
Kız, gelinler sana vurur elini
Karanlıkta büyük hünersin lamba

Seni silen cilve satar naz alır
Ak sakallı dedem gider gaz alır
Fitil suyu emer kuvvet azalır
Küstersin çarkına inersin lamba

Tatlı gecelerin sohbeti yârdan
Sen bilirsin sönüp düşme ayardan
Gece gündüz asılırsın duvardan
Aşkın sohbetine kanarsın lamba

Âşık İlhamî'yim hayaldir sözüm
Ötesini anlatmaya ne lüzüm
Hepsi bir çekirdek yuvarlak üzüm
Aşkını anlatsam donarsın lamba

Dokuz aylık yolun yorgun yolcusu
Her can seni görür sen de seni gör
Bir gövde değilsin yoktan yarandın
Mekân seni görür sen de seni gör

Kendini sadece bir gölge bilme
İnsanlık sevginin kalbinden silme
Kimseye zulmedip öldürme ölme
Rahmân seni görür sen de seni gör

Yerlere bir damla dökülürse kan
Yarın mahşer günü olur bir insan
Gel Âşık İlhamî olma âsi can
Zaman seni görür sen de seni gör

POSOFLU MÜDÂMÎ

Asıl adı Sabit Ataman olup Nisan 1918'de Pasof'un Aşağına Varzna (Demirdöğen) köyünde doğmuş; 4 Kasım 1968'de aynı köyde vefat etmiştir. Palabıyıkogullarından Kahraman Hoca ile Şerife'nin oğlu olan Sabit, küçük

yaşta öksüz kalır. İlk okulu bitirir, ayrıca babasından da din dersleri alır. Henüz 15 yaşında iken imamlığa başlar. Aşık olduğu Şemsinur'la evlenemezse de onu hiçbir zaman unutamaz. Dört çocuğu vardır.

Badeli âşıktır. Aynı zamanda hikâyeler de tasnif etmiştir: *Öksüz Vezir*, *Gül ile Ali Şir* gibi. Hece ile yazdığı şiirlerinde aruzlulara göre çok daha başarıldır. Yetişme çağının ünlü âşıklarıyla da karşılaşma fırsatını elde etmiştir. Bunlar arasında Cemal Hoca, Efkarî, Nihâni bilhassa sayılabilir.

Hakkında iki kitap ve bir bitirme tezi hazırlanmıştır.

GÜZELLEME

Gençlik âleminde kız seven yiğit
Alacağın kızın soyuna bir bak
Halı edvarını sor eyca eşit
İmtizaç ahlâktan huyuna bir bak

Ömür törpüsüdür avradın horu
Yüzünde olmalı Muhammed nuru
Ne pek gödek olsun, ne de hündürü
Normal kıyafette boyuna bir bak

Çok yiğitler hilkatinde mert olur
Bir acuze düşer günü dert olur
Saçları sarının huyu sert olur
Ebrişim tellerde muyuna bir bak

Güzellerde cilve olur naz olur
Pudra güzelliğin ömrü az olur
Alık kaş küçük göz hilebaz olur
Keman kaşların yayına bir bak

Şair Müdam fikrin derince ise
Herkes kaderince karınca ise
Otuz iki sima yerince ise
Hazır ol düyüne toyuna bir bak

KOŞMA

Yirminci asırdır uyan ey dostum,
Gafletten gözünü aç ey âdemoğlu,
Demek ki ben kem talihten küskünüm,
Ağını karadan seç âdemoğlu.

Kelli-felli olmağilen zat olmaz,
Beygiri kayırsan arap at olmaz,

Her uzun sakaldan kerâmet olmaz,
Çıkar koltuğundan haç âdemoğlu.

Tarzan gibi kayalardan kayarlar,
Evvel ikrar verip sonra cayarlar,
Pulun alır Hacıağa sayarlar,
Arkadan diyerler kaç âdemoğlu.

Şair Müdâmi her derde yaş dökülmez,
Mermerin üstüne fidan dikilmez,
Zaman şeytanın bostan ekilmez,
Yapma iblisinen maç âdemoğlu.

POSOFLU ZÜLÂLİ

Asıl adı Yusuf Kökten olup 1873'te Posof'un Suskap (1981'den Sonra Âşık Zülâli) köyünde doğmuş, 18 Aralık 1959'da Emirdağ'da vefat etmiştir. Mezan Çifteler'dedir. Şekeroğulları'ndan Abdullah'ın oğludur. Mahlasını Âşık Feryâdi, bir rivayete göre de üç pir vermiştir.

Köyündeki tahsilinden sonra bir ara Ziraat Mektebine devam etmişse de hastalanıp dönmek zorunda kalmıştır.

Daha sonra Şeki'deki okulu bitirerek "usûl-i Cedide Muallimi" olur.

İlk eşinin ölümü üzerine yeniden evlenir. Bir kısmı küçük yaşta vefat eden yedi çocuğu olur.

Erken yaşta şiirle temasa geçer. Saz ve söz öğrenir; çevre köylerini dolaşarak bilgi ve görüşünü geliştirir. Karşılaştığı âşıklar arasında çok ünlüleri de vardır: Sümânî vb.

Afyon'a göçmesi, orayı sevip şiirlerinde "Afyonlu Zülâli" mahlasını kullanması onun için önemli bir başlangıçtır. O Afyon'da da memuriyetine devam edecektir. Bir ara Posof'a dönerse de o, artık Afyon ve çevresinden ayrılmayacaktır; çünkü birlikte göçtükleri orada oturmaktadır.

Aruzla da şiirleri vardır. Divanları ile tanınmıştır. Tahsiline bağlı olarak dili biraz farklıdır. Destanları arasında "Şadlık destanı" çok sevilmektedir.

Hakkında iki kitap yazılmış ve bir de bitirme tezi hazırlanmıştır.

ÇAY

Şekerim kalmadı kahvem tükendi
Bilmem giden hangi attara oğul
Takatim kesildi gönüm bunaldı
Cebimde de yoktur on para oğul

Bir gün içmezsem tutar ısıtma
Hem de bana dersin doktora gitme
Taksirin bu diye iftira etme
Tebdirime ara bir çare oğul

Fakirler bağında baykuşlar öter
Bu nasıl zamandır gün günden beter
Billurlar fincanlar yüz üstü yatar
Çay takımı oldu kapkara oğul

Der Zülâî tiryakilik bilindi
Gözlerimin ışıkları silindi
Bu sebepten semaverim delindi
Kaynadı su döndü pınara oğul

AĞLASIN

Bir ah edeceğim dağa taşlara
Aks eylesin feryadımız ağlasın
Can ciğer dayanmaz bu ateşlere
Evim, mülküm bünyâdımız ağlasın

Gelin helallaşak hoca, hacılar
Bugün yüreğimden çıkmaz acılar
Halalar bibiler hanım bacılar
Dayı yeğen efrâdımız ağlasın

Nerde kaldı yaptığımız bu emek
Çalışmışım göz yaşlarım dökerek
Lâyık mı gurbette âhım çekerek
Ehli ahval evlâdımız ağlasın

Der Zülâî yazmış takdir mukadder
Kalk kardeşim istiyor ihtiyar peder
Fatiha isterler mahşere kadar
Kabr içinde ecdâdımız ağlasın

RECEP HIFZÎ

Asıl adı Recep olup 1893'te Kağızman'da doğmuş, ilçeyi işgal eden Ermeni çeteleri tarafından 1918'de şehit edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'i dokuz yaşında ezberlediği için de Hıfzî mahlasını almıştır. Babası Ağadede, annesi Sona'dır.

1908'de evini medrese haline getirmiş, öğrenci okutmaya başlamıştır. 1911'de komşusunun, bir rivayete göre amcasının kızı Sona ile evlenir. O, daha sonra yeniden evlenecektir.

15 yaşında saza ve söze başlar. Ustası Âşık Sezâî'dir. Şeki/sicillemeleriyle tanınır. Şürlerini sade bir dille söylemiştir.

Kadirî olan Hıfzî hakkında bir kitap hazırlanmıştır.

Ürkütme incitme zalimkâr avcı
Pek yorgundur bu dağların maralı
Yeddi yıldır avlağında gezerim
Yeddi yerden yaralıdır yaralı

Hançer alıp kara bağrım keseyim
Ah ettikçe kara kanlar kusayım
Takdir Allâh'ındır kimden küseyim
Kader kudretinden bahtım karalı

Hakikaten babında bir penâhım var
Bize tan edene yüz bin âahım var
Mağripten maşrika azm-i râhim var,
O yâr nerelidir ben de oralı

Belâlı başıma taş eksik değil
Ağrı Dağı gibi kış eksik değil
Gözümde kan ile yaş eksik değil
Bu fani dünyaya vardım varalı

Ezelden halk olmuş nikâhlarımız
Sevmiş birbirini ervâhlarımız
Nedir bunda bizim günahlarımız
Yâr benim, ben yârın eller nereli

Hıfzı'yım didemde dildâr görünür
Âlemi kaplamış her bâr görünür
Her nereye bakarsam o yâr görünür
Kendisine gönül verdim vereli

Onudur şehr-i Şubatın
Şükûr bitmiş kar çiçeği
Nişanıdır müjdeye gelmiş
Ezel-yaz bahar çiçeği

Esir olur kar altında
Hapsolur yerler katında
Azad olur saatında
Her bir günün var çiçeği

Kar kaldı dağlar payında
Sular çağlanır çayında

Açılır Abrel ayında
 Ağaçlarda bar çiçeği
 Dağlar yeşile kaplanır
 Nazik ellerle toplanır
 Güzele armağan olur
 Yakasına kor çiçeği
 Hıfzî'nin gönül güzeli
 Yaprak alttan göz süzeli
 Âşıklar sever ezeli
 Bir adı da yâr çiçeği

TALİB COŞKUN

Asıl adı Hacı Bektaş olup 1904'te Şarkışla'nın Tonus (Altunyayla) köyünde doğmuş, 12 Mart 1978'de Ankara'da vefat etmiştir. Babası Mustafa, annesi Meryem'dir. Okur yazarlığı vardır. Rüyasında içtiği bir bade sonucunda yıllarca peşinde koşacağı Keklik Emine'sini aramaya koyulur. Bulamayınca Zeliha ile evlenir.

Yurdumuzdaki ilk Halk Şairleri Bayramı'na katılmıştır (1931). Yurt içi ve dışında pek çok gezileri vardır.

Bir kısmı felâketleri dile getiren pek çok sayıda küçük kitapları vardır: *Ankara destanı* (1938), *Zelzele-Seylap Destanı* (2. 1944), *Felek yarası* (1945), *Kıbrıs Destanı* (1961).

Dili sadedir; şiirleri temiz duygularla, samimi bir üslupla yazılmıştır. Kendi acılarının çoğunu mısralarında bulmak mümkündür.

Düğünde bayramda ağır zinette
 Bütün kınalanır eli kızların
 Halaya düzülür meşhur güzeller
 Gerdandan oynuyor kolu kızların
 Yaz gelince yeşil otlar biçilir
 Kızlar çiğdem gibi ayrı seçilir
 Tomurcuk gül ak gerdanda açılır
 Burcu burcu kokar gülü kızların
 Kızlar kalbur olsa ben de elensem
 Kızlar pınar olsa ben serinlensem
 İpek olup ince bele dolansam
 İbrişimden olsam şalı kızların
 Ben oynasam şu kızların yayından
 Kızlar aramıyor yiğit soyundan

Bir kız alamadım Tonus köyünden
Köyümüzden aktı gölü kızların

Tâlibi der ben sözümden caymadım
O yârin dizinde uyuyamadım
Konuştuğum güzellere doymadım
Baldan tatlı bana dili kızların

BİLARDO OYUNU

Sivas Palasında bir oyun gördüm
Beyler bu oyuna derilir her gün
Bilardo dediler ismini sordum
Ortaya kurulur bu oyun her gün

Bilardo oyunu kimden sorulur
Hemi para verilir hemi yorulur
Otuz kuruştan piyasa kurulur
Beyhude bir para verilir her gün

Aşağı yukarı söylenir sözler
Birisi vuruken birisi gözler
İkiye değmez yüreği sızlar
Kim utulsa gönlü kırılır her gün

Bire vurur ikisini gözetir
Erkek culluk gibi boynunu uzatır
Şimdi torluğu var sonra düzeltir
Varır ıstakaya sarılır her gün

Oyuncular gelir masa başına
Bazıları çok düşer bunun peşine
Saat tamam oldu emek boşuna
Oer ki ağabeyim darılır her gün

Üç tani bilyası biri daldadır
Sen çalış fennine işin yoldadır
Şu beyaz toplar adam aldatır
Beyhude bir para verilir her gün

Bilardo oyunu başlar sıradan
Efendiler oynar kaçmaz paradan
Bir yol değer bir yol geçer aradan
Şaşırır çabalar yorulur her gün

Tâlip düşün hata var mı dilinde
Rahat dur be yahu kendi halinde
Herkesin iradesi kendi elinde
Bu oyun senden mi sorulur her gün

BİBLİYOGRAFYA

- TÜRKER ACAROĞLU—Fıtrat Ozan (Haz.), *Türk Halkbilgisi ve Halk Edebiyatı Üzerine Seçme Yayınlar Kaynakçası*. Ankara 1972, 152 s.
- TÜRKER ACAROĞLU—Fıtrat Ozan (Haz.), *Türk Halk Ozanları ve Destanları Kaynakçası*. Folkloru Doğru, 5 (47-48-49), Özel Sayı, 1978.
- A. KEMAL AKÇA, *Sille'nin Halk Şairleri*. Konya 1940, 198 s.
- NAİM ALKAN, *Türk Halk Edebiyatı*. Ankara 1973, XVI+296 s.
- ALİ BERAT ALPTEKİN (Haz.), *Erzurumlu Emrah Bibliyografyası*. Ankara 1986, 88 s.
- ALİ BERAT ALPTEKİN (Haz.), *Çıldır Aşık Şenlik Bibliyografyası*. Ankara 1989, 87 s.
- EDİTH AMBROS, *Candid Penstrokes/The Lyrics of Me'âli, An Ottoman Poet of the 16th Century*. Berlin 1982.
- M. SUNULLAH ARISOY, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*. Ankara 1985, XII+403 s.
- ENSAR ASLAN, *Doğu Anadolu Saz Şairleri/İkinci Kitap*. Erzurum 1978, (9)+284 s.
- İBRAHİM ASLANOĞLU, *Divriği Şairleri*. İstanbul 1961, 95+1 s.
- İBRAHİM ASLANOĞLU, *Sivas Halk Şairleri Bayramı*. Sivas 1965, 64 s.
- İBRAHİM ASLANOĞLU, *Aşık Veysel*. (2. b., 1. b. 1964) Sivas 1967, 58 s.
- İBRAHİM ASLANOĞLU, *Halk Pınarından Damlalar : Tâlibî*. *Sivas Folkloru*, 2 (16), Mayıs 1974, 20-23.
- İBRAHİM ASLANOĞLU *Halk Pınarından Damlalar : Ali İzzet Özkan*. *Sivas Folkloru*, 2 (21), Ekim 1974, 20-22.
- İBRAHİM ASLANOĞLU, *Halk Pınarından Damlalar : Serdarî*. *Sivas Folkloru*, 3 (29), Haziran 1975, 20-23.
- İBRAHİM ASLANOĞLU, *Halk Pınarından Damlalar : Kusûrî*. *Sivas Folkloru*, 6, (71), Aralık 1978, 20-22
- Aşık Ali İzzet Ağlıyor/Şiirler*. İstanbul 1965, 42 s.
- Aşık Ferrahi/Şiir ve Türkülerinden Bir Demet*. Ceyhan 1989, 57 s.
- İSMAİL AŞIKOĞLU (Haz.), *Aşık Şenlik*. İzmir 1964, 67+1 s.
- VEHİ CEM AŞKUN, *Merzifon Şairleri*. Merzifon 1937, 96 s.
- VEHİ CEM AŞKUN, *Büyük Halk ve Saz Şairi Emrah*. Sivas 1942, 115 s.
- VEHİ CEM AŞKUN, *Büyük Halk ve Saz Şairi Ruhsatî*. Sivas 1944, 166 s.
- VEHİ CEM AŞKUN, *Sivas Şairleri*. Sivas 1948, 408 s.
- VEHİ CEM AŞKUN, Agâhî. *Türk Dili*, 5 (53), Şubat 1956, 300-305.
- VEHİ CEM AŞKUN, Kusûrî. *Türk Dili*, 5 (49), Temmuz 1956, 673-680.

VEHBI CEM AŞKUN, İki Emrah, *Çağrı*. 21 (234), Temmuz 1977, 7-11.

HALİL ATILGAN, *Aşık Ferrahi/Hayatı-Şiirleri-Eserleri*. Adana (1986 ?), 154. s.

[NİHAL] ATSIZ, XV. Asra Ait Bir Türkü, *Halk Bilgisi Haberleri*. 7 (84), 1. Teşrin 1938, 288.

ŞABAN AYATA (Der.), *XIX. Yüzyılda Yaşamış Molulu Şair Mustafa Revâî'nin Hayatı ve Şiirleri*. Kayseri 1969, 96+7 s.

ALİ BARAN, *Ürgüplü Saz Şairi Mahfî (1791-1853)*. İstanbul 1936, 43 s.

Z. MAHİR BARANSELi, *Recep Hıfzî*. Kars 1865.

İLHAN BAŞGÖZ, *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*. (2. b. 1968). İstanbul 1956, 240 s.

İLHAN BAŞGÖZ, *Aşık Ali İzzet Özkan/Yaşamı-Sanatı-Şiirleri*. Ankara 1979, XV-251 s.

KEMAL BAYRAK, *Aşık Zülâli/Hayatı-Şiirleri*. Erzurum 1973 (Tez).

MEHMET HALİT BAYRI, *Saz Şairleri Hakkında Küçük Notlar*. İstanbul 1937, 154 s.

MEHMET HALİT BAYRI (Haz.), *Halk Şiiri XIX. Yüzyıl*. İstanbul 1956, 94 s.

MEHMET HALİT BAYRI, *Halk Şiiri XX. Yüzyıl*. İstanbul 1957, 80 s.

MEHMET HALİT BAYRI, *Aşık Gevheri/Hayatı ve Eserleri*. İstanbul 1958, 208 s.

AKAY BEŞMART (Haz.), *Aşık Şenlik*. Ankara 1954, 40 s.

M. KAYA BİLGEGİL, *XVIII inci Asır Saz Şairlerinden Kusûri*. İstanbul 1942, 119 s.

ADNAN BİNYAZAR, *Aşık Veysel (İnceleme)*. İstanbul 1973, 171 s.

Pertev N. Boratav, *Halk Edebiyatı Dersleri I*. Ankara 1942, 159 s.

PERTEV NÂİLİ BORATAV - HALİL VEDAT FIRATLI, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*. Ankara 1943, VII+293 s.

Bugünkü Anadolu Halk Şairi Ali İzzet. İstanbul 1942, 24 s.

CEVDET CANBULAT, *Dörtdivanlı Hilmi/Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul 1963, 69 s.

MÜJGÂN CUNBUR (Der.) *Başakların Sesi/Türk Halk Şairleri, Eserleri ve Hayatları*. Ankara 1968, 448 s.

SAİME ÇELİKEL (Der.), *Aşık Dertli Divanı*. İstanbul 1943, 40 s.

MUHTAR YAHYA DAĞLI, *Tokatlı Gedâyi/Hayatı ve Eserleri*. İstanbul 1945, 148 s.

M. ZEKİ DALBOY, *Sille Halk Şairleri*. Konya 1935, 47 s.

HİKMET DİZDAROĞLU, *Yusufelili Ali Huzuri Coşkun/Hayatı-Şahsiyeti-Şiirleri*. Ankara 1949, 210 s.

HİKMET DİZDAROĞLU, *Halk Şiirinde Türler*. Ankara 1969, 148 s.

HİKMET DİZDAROĞLU, Türk Saz Şiirinin Sorunları, *Köz*, 1 (3), Şubat 1980, 2-18.

HİKMET DİZDAROĞLU, İki Adaş Sazşairi/Ercisli Emrah-Erzurumlu Emrah, *Türk Folkloru*, 1 (11), Haziran 1980, 3-5; 1 (12), Temmuz 1980, 3-5.

HİKMET DİZDAROĞLU, Türk Saz Şiirinde İlk Örnekleri. *II. Milleterarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri II. Cilt/Halk Edebiyatı*. Ankara 1982.

- ŞÜKRÜ ELÇİN, Saz Şairlerimizden Koroğlu Hakkında. *Türk Kültürü* 10 (115), Mayıs 1972, 430-434.
- ŞÜKRÜ ELÇİN, Saz Şairi Armutlu'nun Bir Şiiri. *Türk Folklor Araştırmaları*, 14 (288), Temmuz 1972, 6688.
- ŞÜKRÜ ELÇİN, Şahinoğlu ve Bilinmeyen Şiirleri. *Türk Kültürü*, 10 (120), Ekim 1972, 1252-1259.
- ŞÜKRÜ ELÇİN, Kul Piri ve Şehzade Bayezid Ağtı. *Türk Kültürü*, 13 (146), Aralık 1974, 87-80.
- ŞÜKRÜ ELÇİN, Viyana Mecmuası ve 15-16 ncı Asırlarda Yaşamış Halk Şairleri. *Türk Kültürü*, 13 (150-151-152), Nisan-Mayıs-Haziran 1975, 194-214.
- ŞÜKRÜ ELÇİN, Şairnâmeler ve Sun'înin Şairnâmesi. *Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı* 1974. Ankara 1975, 65-68.
- ŞÜKRÜ ELÇİN, Halk Şairi Deyimi Üzerine. *Çağrı*, 20 (226), Kasım 1976, 5-6.
- ŞÜKRÜ ELÇİN, Halk Edebiyatı Araştırmalarında Kaynaklar Meselesi ve 16 ncı Asır Ozanı Karacaoğlu. *Atsız Armağanı*. İstanbul 1976, 91+25.
- ŞÜKRÜ ELÇİN, Öksüz Aşık'ın Bir Şiiri. *Türk Kültürü*, 15 (171), 1977, 153.
- ŞÜKRÜ ELÇİN, "Kul" Deyimi ve "Kul" Mahlaslı Halk Şairleri. *Türk Kültürü*, 22 (259), Kasım 1984, 706-712.
- İSLÂM ERDENER (Der.) *Aşık Şenlik Divanı*. Kars 1960, 84 s.
- HASAN EREN, XVII. Yüzyıl Saz Şairlerinden Kuroğlu. *Türk Dili*, 1 (18), Mayıs 1952, 458-459.
- HASAN EREN, *Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar. 1. Kitap*, Ankara 1952, VI+107 s.
- HASAN EREN, Gevherî'nin Yeni Bir Koşması. *Türk Dili*, 32 (263), Temmuz 1973, 217-270.
- HASAN EREN, Bilinmeyen Bir Saz Şairi : "Yazıcı". *Türk Dili*, 38 (264), Eylül 1973, 357-360.
- HASAN EREN, Karacaoğlu'nun Bir Koşması Üzerine. *Türk Dili*, 31 (283), Nisan 1975, 262-268.
- HASAN EREN Kul Mustafa'nın Bir Koşması Üzerine. *Türk Dili*, 22 (288), Eylül 1975, 481-485.
- SADETTİN NÜZHET [ERGUN], *Karacaoğlu*. Konya 1927, 141 s. (2. b. 1933, 21 b. 1974).
- SADETTİN NÜZHET [ERGUN], *Halk Şairleri. 1. Kitap* İstanbul 1927, 85 s. 2. Kitap Konya 1927, 151 s.
- SADETTİN NÜZHET [ERGUN], *Aşık*. İstanbul 1933, 51 s.
- SADETTİN NÜZHET [ERGUN], *Beşiktaşlı Gedâi*. İstanbul 1933, 106 s.
- SADETTİN NÜZHET [ERGUN], *Hengâmî*. İstanbul 1933, 83 s.
- SADETTİN NÜZHET [ERGUN], *Kâtibi*. İstanbul 1933, 86 s.
- SADETTİN NÜZHET [ERGUN], *Kuloğlu*. İstanbul 1933, 66 s.
- SADETTİN NÜZHET [ERGUN], *Silleli Sururi*. İstanbul 1933, 61 s.
- SADETTİN NÜZHET ERGUN, *Aşık Ömer Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul 1936, 525. s.
- SADETTİN NÜZHET ERGUN, *Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1938, 316 s.

- SADRETTİN NÜZHET [ERGÜN] - MEHMET FERİD [UĞUR], *Konya Vilâyeti Halkıyyat ve Harsıyyatı*. Konya 1926, 347+4 s.
- MUZAFFER ERGÜN, *Toklumenli Aşık Sait*. Kırşehir 1938, 113 s.
- ERZURUMLU ŞAİR HICRÂNİ ve Eserleri. Kayseri 1943, 66 s.
- SELÇUK ES, Karacaoğlan Nereli? *Çağrı* 18 (189), Ekim 1973, 16-19.
- ZİYAEDDİN FAHRİ [FINDIKOĞLU], *Erzurum Şairleri*. İstanbul 1927, 131 s.
- ZİYAEDDİN FAHRİ [FINDIKOĞLU], *Bayburtlu Zihni*. İstanbul 1928, (2. b. 1950).
- ZİYAEDDİN FAHRİ FINDIKOĞLU, Bir Esirin Notları Arasında. *Halk Bilgisi Haberleri*, 1 (9), 1 Temmuz 1939, 137-138. ("Ahmed Halil" takma adıyladır)
- MEHMET GÖKALP, *Artvin Saz Şairleri*. İstanbul (1988 ?), 231 s.
- İSMET GÖZPINAR (Haz.), *En Güzel Örnekleriyle Halk Şiiri Çeşitleri*. Ankara 1966, 112 s.
- FARUK RIZA GÜLOĞLU, *Seyranî*. İstanbul 1941, 62 s.
- FARUK RIZA GÜLOĞLU, *Karacaoğlan*. İstanbul 1942, 62 s.
- EFLÂTUN CEM GÜNEY, *Halk Şiiri Antolojisi* (2. bs.) 1950, İstanbul 1947, 167 s.
- EFLÂTUN CEM GÜNEY, - ÇETİN EFLÂTUN GÜNEY (Haz.), *Aşık Ruhsatî Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul 1953, 240 s.
- EFLÂTUN CEM GÜNEY - ÇETİN EFLÂTUN GÜNEY (Haz.), *Aşık Mesleki Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul 1953, 96 s.
- EFLÂTUN CEM GÜNEY - ÇETİN EFLÂTUN GÜNEY (Haz.), *Aşık Kâmilî Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul 1954, 64 s.
- EFLÂTUN CEM GÜNEY - ÇETİN EFLÂTUN GÜNEY (Haz.), *Erzurumlu Emrah Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul 1958, 143. s.
- EFLÂTUN CEM GÜNEY, *Folklor ve Halk Edebiyatı*. İstanbul 1971, VII+309 s.
- KEMAL GÜRPINAR, *Deliktaşlı Münhaci Hayatı ve Eserleri*. Sivas 1939, 68 s.
- FEYZİ HALICI, *Aşık Şem'i ve Bilinmeyen Şiirleri*. *Çağrı*, 20 (227), Aralık 1976, 10-14.
- FEYZİ HALICI, Rüstem Alyansoğlu İçin. *Çağrı* 26 (293), Haziran 1982, 17-18.
- FEYZİ HALICI, Aşık İlhamî Demir'in Ardından. *Türk Edebiyatı*, 164, Haziran 1987, 12-13.
- MEHDİ HALICI - MESUT DOĞU, *Türk Halk Şiirinin Altın Kitabı*. Konya 1970, 78 s.
- SALİM HASLAK (Haz.), *Halk Ozanı Bayburtlu Celâli*. Ankara 1963, VI+151 s.
- MEVLÛT IŞIK, *Aşık Müdamî*. Ankara (1979 ?), 80 s.
- İŞHAK REFET [İŞİTMAN], *Karacaoğlan*. Ankara 1933, 96 s.
- HABİB KARAASLAN, *Yurt destanı*. (2. b., 1. b. 1989), Ankara 1970, 80 s.
- MEHMET KARDEŞ, *Meşhur Saz Şairi Aşık Sümmani/Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul 1963, XV+136 s.
- MEHMET KARDEŞ, (Haz.), *Sümmani Bibliyografyası*. Ankara 1982, 32 s.
- HASAN KARTARI, *Doğu Anadolu'da Aşık Edebiyatının Esasları*. Ankara 1977, 111 s.

- SÜLEYMAN KAZMAZ, *Çıldır Aşık İlyas Anlatıyor*. Ankara 1946, 40 s.
- İBRAHİM ACZI KENDİ, *Konyalı Aşık Şem'i Konuşuyor*. Konya 1951, 194 s.
- ÖZGEN KESKİN, *Türk Saz Şairliği ve Ardıncı Efkârı*. Bursa 1984, 153 s.
- ZİYA KILIÇOĞLU, *Hatay Halk Şiirleri*. İstanbul 1948, 58 s.
- M. FAHRETTİN ÇELİK [KIRZIOĞLU], Tanıyabildiğimiz Karslı Eski Bir Aşıkımız: Altı Yıl Önce Yaşamış Olan Baykan. *Doğuş*, 6 (47), Sonuğrın 1937.
- M. FAHRETTİN KIRZIOĞLU, Köroğlu'nun Çağı ve Silahlar Destanı. *Türk Dili*, 13 (151), Nisan 1964, 408-410.
- MEHMET F. KARSAKLI [KIRZIOĞLU], XX. Yüzyılın En Coşkun Halk Şairlerimizden: Kağızmanlı Hıfzı (1893-1918). *Türk Dili* 13 (155), Ağustos 1964, 815-817.
- BUDAK KIRZIOĞLU, *Aşık Müdâmi'nin Şairliği*. Erzurum 1970 (tez).
- VASFİ MAHİR KOCATÜRK, *Şiir Defteri*. Ankara 1954, 248 s.
- VASFİ MAHİR KOCATÜRK (Haz.), *Saz Şiiri Antolojisi*. Ankara 1963, 544 s.
- HAMİT Z. KOŞAY, *Susmuş Saz*. Ankara 1949, 52 s.
- M. SABRİ KOZ, XVII. y.y. Şairlerinden Yazıcı Üstüne. *Sivas Folkloru*. 6 (70), Kasım 1978, 15-17.
- ERDOĞAN KÖKTEN (Der.), *Zülali'den Parçalar*. Akşehir 1953. 79 s.
- MEHMET FUAD [KÖPRÜLÜ], *XIX Asır Saz Şairlerinden Erzurumlu Emrah*. İstanbul 1929, 38 s.
- MEHMET FUAD [KÖPRÜLÜ], *XVII. Asır Saz Şairlerinden Gevheri*. İstanbul 1929, 99 s.
- MEHMET FUAD [KÖPRÜLÜ], *XVI. Asır Sonuna Kadar Türk Saz Şairleri*. İstanbul 1930, 69 s.
- MEHMET FUAD [KÖPRÜLÜ], *XVII. Asır Saz Şairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikayesi*. İstanbul 1930, 73 s.
- MEHMET FUAD [KÖPRÜLÜ], *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*. İstanbul 1935.
- MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ, *XVI. Asır Saz Şairleri*. İstanbul 1940, 64 s.
- MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ, *XVIII. Asır Saz Şairleri*. İstanbul 1940, s. 67-128.
- MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ, *Gevheri*. İstanbul 1939, s. 131-192.
- MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ, *Aşık Ömer*. İstanbul 1940, s. 195-256.
- MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ, *Karacaoğlan*. İstanbul 1940, s. 259-320.
- MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ, *XVII. Asır Saz Şairleri*. İstanbul 1940, s. VIII+323-446.
- MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ, *XIX. Asır Saz Şairleri*. İstanbul 1940, s. 451-576.
- MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ, *Erzurumlu Emrah*. İstanbul 1940, s. 579-640.
- MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ, *Aşık Dertli*. İstanbul 1940, s. 643-704.
- MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ, *XX. Asır Saz Şairleri*. İstanbul 1940, s. 707-768.
- Köz. Erzurum I. Geleneksel Aşıklar Şenliği Özel Sayısı 1 (1), Ağustos 1979.
- Köz. II. Geleneksel Aşıklar Şenliği Özel Sayısı. 1 (4), Mayıs 1980.
- Köz. Narman III. Sümmanî Şenlikleri Özel Sayısı. 1 (2), Kasım 1979.
- TAHİR KUTSİ MAKAL, *Sahne Ozanlar/Aşık İhsani ve Ali İzzet'in İç Yüzü*. İstanbul 1969, 63. s.

- TAHİR KUTSİ MAKAL, *Türk Halk Şiiri*. İstanbul 1975, 191 s.
- TAHİR KUTSİ MAKAL, *Aşıklar Şöleni*. İstanbul 1977, 165 s.
- BERNA MORAN, Batı Dillerine Çevrilen İlk Türk Şiiri. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 16, 1 Ekim 1988, 35-40.
- RAUF MUTLUAY, *Türk Halk Şiiri Antolojisi* (Düz.). İstanbul 1972, 258 s.
- İRFAN ÜNVER NASRATTINOĞLU, *Posoflu Aşık Zülâli*. Ankara 1987, 227 s.
- İRFAN ÜNVER NASRATTINOĞLU, Aşıklık Geleneğinin Bütün Gereklerini Yerine Getirebilen Fırat Havzalı Aşık Davut Suları. *Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu/5-7 Kasım 1987 Elâzığ*. Ankara 1989, 207-223.
- YAŞAR NABİ NAYIR (Haz.), *Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri*. İstanbul 1968, 407 s.
- ÜMIT YAŞAR OĞUZCAN (Der.), *Aşık Veysel/Hayatı-Şiirleri Hakkında Yazılanlar*. İstanbul 1972, X+150 s.
- HÂŞİM NEZİHİ OKAY, *Aşık Sümmânî*. İstanbul 1934, 32 s.
- HÂŞİM NEZİHİ OKAY, *Saz Şairi Aşık Sümmânî Hayatı ve Şiirleri*. (2. b. 1958) İstanbul 1948, 104 s.
- HÂŞİM NEZİHİ OKAY, *Seyranî*. İstanbul 1953, 286 s.
- HÂŞİM NEZİHİ OKAY (Haz.), *Bolulu Dertli Divanı Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul 1954, 112 s.
- HÂŞİM NEZİHİ OKAY (Haz.), *Dadaloğlu Hayatı ve Deyişleri*. Ankara 1959, 64 s.
- HÂŞİM NEZİHİ OKAY, *Köroğlu ve Dadaloğlu*. İstanbul 1970, 159 s.
- AHMET TALÂT [ONAY] *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevî*. İstanbul 1928, 166 s.
- AHMET TALÂT [ONAY], *Aşık Dertli/Hayatı-Divanı*. Bolu 1928.
- AHMET TALÂT [ONAY], *Çankırı Şairleri 2. cilt*, Çankırı 1931, 378+392 s.
- AHMET TALÂT [ONAY], *Aşık Tokatlı Nuri*. Çankırı 1933, 318 s.
- M. ZEKİ ORAL, *Nigdeli Şair ve Aşıklardan Ortaköylü Aşık Tahiri*. Ankara 1955, 105-2 s.
- CENAP OZANKAYA (Haz.), *Kırk Halk Şairi/Hayatları ve Eserleri*. İstanbul 1960, 195 s.
- M. OĞUZ ÖCAL, İlhamî Demir (1932-1987). *Türk Folkloru Araştırmaları*. Ankara 1981 (1), 1988, 129-131.
- ETHEM ÖNÜR, *Aşık Ali İzzet Özkan Kıbrıs Adasında Neler Görmüş*. Ankara 1953, 63+1 s.
- M. ADİL ÖZDER, *Doğu İllerimizde Aşık Karşılaşmaları/I. Kitap*, Bursa 1965, 84 s.
- KUTLU ÖZEN, Halk Şairi Tâlibi Coşkun. *Sivas Folkloru*. 1, 4 (43), Ağustos 1976, 11-14; II, 4 (44), Eylül 1976, 22-24; III, 4 (45), Ekim 1976, 24-27; IV, 4 (46), Kasım 1976, 17-19; V, 4 (47), Aralık 1976, 21-23.
- ÂŞIK ALİ İZZET ÖZKAN, *Sürmeli*. İstanbul 1966, 32 s.
- ÂŞIK ALİ İZZET ÖZKAN, *Kırkambar*. İstanbul 1974, 62 s.
- H. CAHİT ÖZTELLİ, *Zileli Şairler*. Samsun 1944, 14 s.

- CAHİT ÖZTELLİ (Haz.), *Karacaoğlan Hayatı-Sanatı-Şiirleri*. İstanbul 1952, 119 s.
- CAHİT ÖZTELLİ (Haz.), *Dertli-Seyrani Hayatı-Sanatı-Şiirleri*. İstanbul 1953, 108-3 s.
- CAHİT ÖZTELLİ (Haz.), *Köroğlu ve Dadaloğlu Hayatı-Sanatı-Şiirleri*, İstanbul 1954, 119 s.
- CAHİT ÖZTELLİ, (Haz.), *Halk Şiiri XIV.-XVII. Yüzyıllar*. İstanbul 1955, 128 s.
- CAHİT ÖZTELLİ (Haz.), *Halk Şiiri XVIII. Yüzyıl*. İstanbul 1955, 110 s.
- CAHİT ÖZTELLİ, Kul Oğlu. *Türk Dili*, 6 (61), Ekim 1956, 34-37.
- H. CAHİT ÖZTELLİ, Gevherî'nin Hayatı İle İlgili İki Koşması. *Türk Folklor Araştırmaları*, 10 (199), Şubat 1966, 3992-3993.
- H. CAHİT ÖZTELLİ, Ressam Levnî Üzerine Yeni Bilgiler. *Türk Dili*, 15 (176), Mayıs 1966, 509-512.
- CAHİT ÖZTELLİ, Günümüz Halk Ozanlarından Birisi Ali İzzet. *Türk Dili*, 16 (190), Temmuz 1967, 820-823.
- H. CAHİT ÖZTELLİ, Yeni Bilgilerle Köroğlu. *Türk Dili*, 19 (209), Şubat 1969, 675-680.
- H. CAHİT ÖZTELLİ, 17. Yüzyıl Aşıklarından Şahinoğlu. *Türk Folklor Araştırmaları*, 12 (238), Mayıs 1969, 5277-5279.
- H. CAHİT ÖZTELLİ, Ali Ufkî, Karacaoğlan ve İstanbul. *Türk Folklor Araştırmaları*, 12 (239), Haziran 1969, 5308-5310.
- H. CAHİT ÖZTELLİ, 16. Yüzyılda Karacaoğlan, *Türk Folklor Araştırmaları*, 12 (242), Eylül 1969, 5387-5388.
- CAHİT ÖZTELLİ, (Haz.), *Karacaoğlan/Bütün Şiirleri*. İstanbul 1970, 374 s.
- H. CAHİT ÖZTELLİ, Ressam-Şair Levni *Türk Folklor Araştırmaları*, 13 (263), Haziran 1971, 5995-5999.
- CAHİT ÖZTELLİ, On Dokuzuncu Yüzyıl Ozanı Deli Boran. *Türk Dili*, 30 (278), Kasım 1974, 908-910.
- H. CAHİT ÖZTELLİ, Erzurumlu Emrah'a Mal Edilen Şiirler. *Folklor Araştırmaları Kurumu Yıllığı*. Ankara 1975, 44-76.
- H. CAHİT ÖZTELLİ, *Uyan Padişahım*. İstanbul 1976.
- H. CAHİT ÖZTELLİ, Ercişli Emrah Üzerine Çalışmalar. *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı* 1976. Ankara 1977 161-190.
- KADRI ÖZYALÇIN, Deliktaşlı *Ruhsatî Hayatı ve Eserleri*. Sivas 1936, XV+229.
- KADRI ÖZYALÇIN - KEMAL GÜRPINAR, *Şarkışlalı Serdari*. Sivas 1938, 89 s.
- SÜLEYMAN TEVFIK ÖZZORLUOĞLU, *Aşık Ömer Divanı*, İstanbul 1932, 90 s.
- ALİ PÜSKÜLOĞLU, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1975, 572 s.
- LYUBINKA RAJKOVIĆ, Saz Şairi Yazıcı'nın Bilinmeyen İki Şiiri. *Sivas Folkloru*, 29 (269), Şubat, 429-430.
- SAİM SAKAOĞLU, Ölümünün Üçüncü Yılında Aşık Hicrânî. *Türk Folklor Araştırmaları*, 15 (291), Temmuz 1969, 5344-5345.

- SAİM SAKAOĞLU, Ferrahî'yi de Kaybettik. *Türk Folklor Araştırmaları*, 12 (240), Temmuz 1969, 5344-5345.
- SAİM SAKAOĞLU, Karacaoğlan'da Halk Kültürü. *Türk Kültürü*, 16 (187), Mayıs 1978, 415-423.
- SAİM SAKAOĞLU, Köroğlu'nun Şiirlerinde Benzetmeler. *Köroğlu Semineri Bildirileri*. Ankara 1983, 71-81.
- SAİM SAKAOĞLU, Aşık Edebiyatında Mısra Değişiklikleri ve Seyrânî'nin Şiirlerinden Örnekler. *Türk Dili*, 49 (397), Ocak 1985, 44-59.
- SAİM SAKAOĞLU, Konyalı Aşık Mehmet Yakıcı I. *Halk Kültürü*, 2, 1985, 65-81.
- SAİM SAKAOĞLU, Karacaoğlan'ın Türkçesi. *Türk Dili*, 50 (405), Eylül 1985, 94-110.
- SAİM SAKAOĞLU, Karacaoğlan'da Sanat Endişesi. *Türk Kültürü*, 24 (279), Temmuz 1986, 448-452.
- SAİM SAKAOĞLU, Konyalı Mehmet Yakıcı ve 1928 Yılı Kıtık Destanı. *Erciyes*, 9 (106), Ekim 1986, 8-9.
- SAİM SAKAOĞLU, *Dadaloğlu*. Ankara 1986, 159 s.
- SAİM SAKAOĞLU, Ozan, Aşık, Saz Şairi ve Halk Şairi Kavramları Üzerine. *III. Milleterarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri I Genel Konular*, Ankara 1986, 247-251.
- SAİM SAKAOĞLU, Türk Saz Şiiri Tarihini Yazmak Neden Zordur. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1 (2), 15 Şubat 1987, 42-44.
- SAİM SAKAOĞLU, Can Sağ İken Yurt Vermeyen Aşık : Çıldır Şenlik. *Türk Yurdu*, 8 (5), Haziran 1987, 24-26.
- SAİM SAKAOĞLU, *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*. 4. Cilt, İstanbul 1986, 369-405, 6. cilt, İstanbul 1987, 77-117, 7. cilt, İstanbul 1987, 321-272, 9. cilt, İstanbul 1988, 215-265. (İlgili sayfalarda 16, 17, 18 ve 19. Yüzyıl Saz Şiiri anlatılmıştır).
- SAİM SAKAOĞLU, *Ercişli Emrah*. Ankara 1987, VI+175 s.
- SAİM SAKAOĞLU, Karacaoğlan'ın Edebiyatımızdaki Yeri. *Mehmet Kaplan İçin*. Ankara 1988, 201-210.
- SAİM SAKAOĞLU, Bayburtlu Zihnî Halk Şairi midir? *Türk Kültürü Araştırmaları* 26 (1), Ankara 1988, 141-145.
- SAİM SAKAOĞLU, *Bayburtlu Zihni*. İstanbul 1988, IX+187 s.
- SAİM SAKAOĞLU - ALİ BERAT ALPTEKİN, *Dadaloğlu Bibliyografyası*. Ankara 1988, 77 s.
- YURDANUR SAKAOĞLU, İslamiyetin Kabulünden Sonraki İlk Halk Şiirleri. *Halk Kültürü*, 2, 1984, 93-105.
- SABRİ ÖZCAN SAN, *Aşık Hicrânî*. Ankara 1987, 8+278 s.
- ALİ SARACOĞLU, Kısa Notlarla Ercişli Emrah. *Türk Dili*, 4 (43), Nisan 1955, 418-428.
- ABDULLAH SATOĞLU, *Başlangıçtan Bugüne Kadar Kayseri Şairleri*. Kayseri 1962, 143 s.

AHMET ADNAN SAYGUN, *Karacaoğlan*. Ankara 1952, XLIII+50 s.

Seçme Halk Şiirleri. Ankara 1928, 31 s.

NEJAT SEFERCİOĞLU (Haz.), *Karacaoğlan Bibliyografyası*. Ankara 1981, 64 s.

NEJAT SEFERCİOĞLU - AYDIN KURAN, *Aşık Veysel Bibliyografyası/Ölümünün 10. Yıldönümü Dolayısıyla*. Ankara 1983, 52 s.

REFİK AHMET SEVENGİL, *Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri*. İstanbul 1965, 427 s.

REFİK AHMET SEVENGİL, *Çağımızın Halk Şairleri*. İstanbul 1967, 349 s.

Sivas Folkloru. Aşık Veysel Özel Sayısı. 1 (4), Mayıs 1973.

Sivas Folkloru. Talibî Coşkun Özel Sayısı. 4 (43), Ağustos 1976.

MEHMET SOLMAZ (Haz.), *Gaziantep Şiirleri Antolojisi. 1. Cilt*. Gaziantep 1964, 100 s.

SALİH ŞAHİN, *Ozanlık Gelenekleri ve Doğulu Saz Şairleri*. Ankara (1984 ?), 394 s.

ÂŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU, *Sazımdan Sesler*. Ankara 1949, 32 s.

ÂŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU, *Dostlar Beni Hatırlasın* (Düz. Ümit Yaşar Oğuzcan). Ankara 1970, 302 s. (1972, 1973. vd.)

NAIL TAN - HAYRETTİN İVGİN, *Aşık Tahiri Bibliyografyası*. Ankara 1983, 32 s.

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL, XVII. Asır Sazşairlerinden Üsküdarî. *Ülkü*, 8 (44), Ekim 1936, 119-24.

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL, XVII. Asır Sazşâirlerinden Kâtibî Hakkında Notlar. *Ülkü*, 8 (47), Ocak 1937, 351-56.

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL, XVII. Asır Sazşâirlerinden Karacaoğlan Hakkında Tenkidli Bir Bibliyografya ve Şairin Neşredilmemiş Bir Şiiri. *Ülkü*, 15 (85), Mart 1940, 88-96.

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL, XVII. Asır Sazşâirlerinden Koroğlu. *Ülkü*, 16 (95), Ocak 1941, 441-44.

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL, Dadaloğlu Hakkında Tenkidli Bir Bibliyografya ve Yeni Bir Eser. *Ülkü*, 17 (100) Haziran 1941, 381-84.

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL, XVII. Asır Sazşâirleri Hakkında Notlar: I - Bur-salı Halil ve Bilinmeyen Bir Şiiri; II - Şahin'in Bilinmeyen Bir Şiiri; III - Safâî'nin Bilinmeyen Bir Şiiri, *Türk Kültürü*, 7 (65), Mart 1968, 281-88.

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL, Şâhin'in Bir Türküsü. *Kubbealtı Akademi Mecmuası*. 1 (1), Ocak 1972, 32-36.

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL, Kâtibî, XVII. Asır Sazşairi. *Türk Ansiklopedisi*, 21 (167. Fasikül), 1974, 402-403.

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL, Koroğlu. *Türk Ansiklopedisi*, 22 (172. Fasikül) 1974, 230-31.

AHMET KUTSİ TECER, *Halk Şairleri*. Sivas 1932, 16 s.

AHMET KUTSİ TECER, Karacaoğlan'a Yeni Bir Bakış I, *İstanbul*, 1 (10), Ağus-tos 1954 6-9. 50; II 1 (12), Ekim 1954, 7-8. 52; III 1 (14), Aralık 1954, 8-11.

250 *Türk Saz Şiiri*

TAHA TOROS, *Dadaloğlu, XIX. Asır Çukurova Saz Şairi*. Adana 1940, 64 s.

Türk Folklor Araştırmaları. Âşık Veysel Özel Sayısı 15 (296), Mart 1974.

AHMET FAİK TÜRKMEN, *Hatay Şairleri*. Antakya 1939, 651 s.

ŞÜKRÜ ERDOĞAN ULU, *Darende şairleri Antolojisi*. Ankara 1950, 109 s.

MURAD URAZ, *Âşık Sümmani ile Gülperi*. İstanbul 1941, 101 s.

MEHMET EDİP UYSAL, Talibî Coşkun'un Kişiliği. *Sivas Folkloru*. 4 (43), Ağustos 1976, 5-6

NESİP YAĞMURDERELİ, *Sümmani/Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul 1939, 184. s.

S. SIRRI YALÇIN, *Halk Şairi Talibî Coşkun'un Hayatı ve Eserleri*. Sivas 1935, 48 s.

MAHMUT KEMAL YANBEĞ (Haz.), *Bayburtlu Celâli/Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul 1963, 79 s.

İLHAN YARDIMCI, *Büyük Halk Şairi Bayburtlu Hicrânî*. İstanbul 1968, 96 s.

CEMİL YENER, *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul 1973, 468 s.

YUSUF ZİYA, *Halk Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul 1930, 75 s.

YUSUF ZİYA, *Seyrânî*. İstanbul 1933, 48 s.

TEKKE ŞİİRİ

PROF. DR. ABDURRAHMAN GÜZEL

GİRİŞ

Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatı, Türk edebiyatının İslâmiyetten önce ve İslâmî dönem klâsik tasnifinin devreleri içinde yer almaktadır. Bu edebiyat, işlediği konular ile halk dilini, düşüncesini zevkini, duygu ve inancını esas alarak, halkın bütünü ile iç içe bulunmakta ve her zümreye de hitabetmek suretiyle birleştirici - bütünleştirici bir rol oynamaktadır. Bu edebiyat, vermek istediği mesajları, halkın anlayabileceği bir anlatım tarzı içinde yani onlara ulaştırmaya çalışmaktadır. Bu edebiyatta; Ahmed Yesevî'nin *Hikmet*'lerindeki öğretici unsur ile, Yunus'un *İlâhî*'lerinde, duygu, düşünce ve telkinleri, inandırıcı ve coşturucu mükemmellikte kılan ifade tarzlarını başlangıçtan günümüze kadar aynen bulmaktayız. Hatta bu duygu ve düşüncelerin, Tekke şairlerimizin *İlâhî*'lerinde mükemmelleştiğini ve çeşitli coğrafyalara yayılan, farklı sosyal yapıya sahip Türk toplumları arasında bile millî kültür unsuru olarak önemli görevler üstlendiğini de görmekteyiz.

Bu edebiyatın fikir kaynağı ve temel ideolojisi, İslâm dini ve *tasavvuf*tur. Ayrıca dil, vezin ve nazım şekilleri gibi dış unsurları bakımından çoğu zaman millî ruhu aksettirme yollarına gitmiştir. Bunun sebebi de Türk milletinin, İslâm imanı gibi, İslâm tasavvufunu da yine Türk'ün inanma uslûbuyla birleştirmiş olmasıdır. Kadrosunda Divan şairleri ile birlikte Sâz şairleri de bulunan bu edebiyat, Halk edebiyatı ile Divan edebiyatı arasında bu iki edebiyatı birbirine yaklaştıran, her iki edebiyatın hitabettiği ayrı ayrı zümreleri birleştiren bir "edebiyat köprüsü" vazifesini görmektedir¹.

Bu edebiyatı meydana getiren eserler, ister manzum, ister mensur olsun, hepsi aynı gayelerle yazılmışlardır. Bu sebeple Ahmed Yesevî'nin *Fakr-nâme*'si Hacı Bektaş-ı Veli'nin *Makalât*'i, Yunus Emre'nin *Risâletü'n-Nushiye*'si, Kaygusuz Abdal'ın *Sarayname*'si, Hacı Bayram-ı Veli'nin *İlâhî*'leri, S.Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necat*'i, Eşrefoğlu Rûmî'nin *Müzekkinü'n-Nüfus*'u, Akşemseddin'in *İlâhileri*, Niyazi-i Mısri'nin *Divan-ı İlahiyât*'i, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Marifetname*'si vb. arasında fikrî unsur ve dinî vecd bakımından hiç bir fark yoktur. Hatta bu tasavvufî manzumeler, mensur tasavvufî eserlerin birer özeti

¹ Nihad Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı*, İstanbul 1971, C. 1, s. 216.

gibidir. Tekkeye mensup edipler, öğretici-eğitici görevleri sebebiyle eserlerinin pek çoğunu özellikle manzum olarak yazmışlardır. Çünkü Türkler, şair tabiatlı bir millettir. Bu sebeple Türk insanının, tasavvufu bu yolla daha iyi öğrenebileceği konusu da hep ön plânda tutulmuştur.

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı, vezin, kafiye, anlatım şekli, dil ve üslup özellikleri bakımından İslâm'dan önceki edebiyatımızın tesiri altında kalmış, Türkler'in İslâm dinini kabullerinden sonra da İslâmiyet ile yeni bir ruh, tasavvufî da düşünce zenginliği kazanmıştır. Bu itibarla bir ucu Divan tarzı Türk edebiyatına, bir ucu da Saz şiirine bağlanan Tekke edebiyatı mahsulleri dinî ve tasavvufî karakterli manzum ve mensur eserlerden meydana gelmektedir. Yani bu edebiyat; şeklen Divan ve Saz şiiri şeklini, öz olarak da dinî-tasavvufî ve fıkîrî muhtevayı işleyerek bir bütünlük arz etmektedir.

Bu edebiyat, M.F.Köprülü'nün *İslâmiyet'den sonraki Türk Edebiyatı'nda, "Millî Ruh ve Millî Zevki anlayabilmek için en çok tetkike lâyık bir devir, halk lîsânını ve halk veznini kullanmak suretiyle geniş bir kitleye hitâbetmiş ve eserleri asırlarca yaşamış büyük mutasavvıflar devridir"*² dediği müstakil "*Mutasavvıflar Devri Türk Edebiyatı Bilim Dalı*"dır.

Bu edebî mahsuller, günümüze kadar Türk ilim âlemince maalesef yeterince ele alınıp incelenmemiştir. Ancak, ya Divan edebiyatı içinde ya da Halk edebiyatı içinde sadece varlığından haberdar edilebilmiştir. Bu sahada yazılmış binlerce ciltlik eserler kütüphanelerde Türk araştırmacılarını hâlâ beklemektedir.

Türk edebiyatının bütünlüğüne zarar gelmemek kaydıyla, diğer (Türk Dili-Divan Edebiyatı - Türk Halk Ed., Yeni Türk Edebiyatı, bilim dallarında olduğu gibi "Dinî - Tasavvufî Türk Edebiyatı" [Tekke Edebiyatı])nın da müstakil bir disiplin olarak incelenmesi, bilimsel açıdan kaçınılmazdır. Eğer bu sahayı gerektirdiği gibi biz araştıramaz isek, batıların bunu bizden daha evvel araştırmış olduğunu ve tekrar araştıracağını da bilmemiz gerekir.

Niçin kendi kültürümüze zamanında biz sahip çıkamıyoruz? Bizden evvel bu sahada F.Babinger, Kissling, R.Paret, Massington, Thsudi, Gross, Duda, Jansky, Kraelitz, Schaendlenger, Németh, B.Flemming, Annemaria Schimmel, vb. pek çok ve sadece *Alman* bilginlerinin çalışmalarını çok iyi biliyoruz.

"Dinî-Tasavvufî Türk (Tekke) Edebiyatı" eserleri, konuları, muhtevası itibarıyla araştırma sahası çok geniş olan bir bilim dalıdır. Fakat bu bilim dalından günümüze kadar gereği gibi bahsedilmemiştir. Hatta bunun araştırma sahasına giren konular bile, bazı yan bilim dalları tarafından sadece ismen zikredilmekle yetinilmiştir.

² M.F.Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1979, s. 1.

“Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı” araştırma sahasının ve eserlerinin konuları bakımından değişik kitleleri belirli noktalar etrafında kolayca birleştiren ve kaynaştıran bir özelliğe sahip olması bakımından günümüzde de “müstakil bir disiplin” olarak ele alınmasında fayda vardır.

A) Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı’nın Tarihi Gelişmesine Kısa Bir Bakış

1. Tarihi Gelişme Açısından Tekke Şiiri

Bilindiği gibi Türkler, göçebe hayatlarının icabı olarak Müslüman olmadan önce, muhtelif medeniyet zümrelerine sahip oldukları gibi çeşitli itikat sistemlerini de benimsemişlerdir. Başlangıçta Türk aşiretleri arasında “*Budizm, Maniheizm, Şamanizm.... vb.*” gibi inanç mensuplarına rastlarız³. Hatta Bizans ordularında birkaç Hristiyan Türk’ün bulunduğunu⁴, Oğuz Türkmenleri arasında Hristiyanlığın çok kısa ve sınırlı bir zaman içinde yayılma istidadı gösterdiği, ancak yayılamadığı, yani Teshir ve Gürkan Nehri havzasını alan Türklerden de birkaçının Zerdüş mezhebini kabul edenlerin bulunduğunu⁵, Hazarların Musevî olduğunu, Hazarlarla coğrafi münâsebetleri bulunan Kıpçaklar ve Oğuzlarda Turanî tesirler görüldüğünü biliyoruz⁶. Bugün dahi dünyanın muhtelif bölgelerinde Türkler arasında çeşitli dinî inanca sahip, yani genel anlamda % 2 nisbetinde İslâmî olmayan inançların mevcudiyetini biliyoruz. Türkler, VIII. yüzyıldan itibaren müslüman olmağa başlamışlardır. Bilhassa Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han’ın 920’de İslâmiyeti resmen kabul etmesiyle, Türkler kitle hâlinde müslüman olup ilk İslâmî-Türk devletini kurmuşlardır.

Böylece Türklerin İslâmiyeti kabulü ile; din, dil, kültür, fikir yapısı, dil ve edebiyatlarında önemli değişiklikler meydana geldi. Zaten Türkler, tek Tanrı inancına eskiden beri sahip bulunuyorlardı. Bu bakımdan İslâmiyeti de bütün ruhu ve benliği ile benimsediler. Yukarıda ifa ettiğimiz kültür ve medeniyette bazı farklılıklar olmasına rağmen inanç sistemi üzerinde fazla bir değişiklik olmadı. Ancak ilk dönemlerde İslâm tasavvufunun, bir akîde ve ideoloji hâlinde nazarı, diğeri tarikat ve teşkilât hâlinde amelî ve içtimâî olmak üzere iki cephesi göründü.

İslâm dininin çıkışından sonra, İslâmiyet dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmağa başladı. Bu vesile ile her bölge, —daha önceki sahip oldukları kendi inançlarının da tesiri ile— İslâmiyeti muhtelif şekillerde telakkî etmeye başladılar. Bunlar da:

³ Mehmed Fuat Köprülü, “Anadolu’da İslâmiyet” *Türk Yurdu*, C.V, İstanbul 1925, s. 288.

⁴ M.F.Köprülü, a.g.m., s. 287; *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1981, s. 48.

⁵ Bardhold, *Orta Asya Türk Tarihi*, 3.Ders, s. 37.

⁶ M.F.Köprülü, a.g.m., s. 288.

1. Vasıta-ı marifette, kaza ve kaderle irâde meselesinde ilhama müstenid tevhid'i bir nokta-ı nazar kabul eden "İşrak Felsefesi: Philosophie de l'illumination" mensupları,

2. *Kur'an* ve *Sünnet*'ten ayrılmayarak, bilhassa Allah'a imanı gaybe müteallik addedip onda zerrece tereddüt ve tefekküre müsade etmeyen, farz ve nafile ibadetlerle meşgul olanlar.

Burada birinci cereyanda "fikrî tasavvuf", ikincisinde de "Zühdi tasavvuf" doğmuştur.

Biz bu incelememizde, sadece bu fikrî ve zühdi tasavvuf çerçevesinde yazılan edebî ürünler üzerinde duracağız. Türkler'in İslâm dinini kitleler halinde kabullerinden sonra, tasavvuf cereyanının asıl merkezi Horasan olmuştur. X. ve XI. yüzyıllarda Herat, Merv, Nişabur, Buhara, Fergana gibi diğer İslâm merkezlerinde tasavvuf cereyanı geliyor, bu duygu ve düşünce Türk dervişleri vasıtasıyla göçebe Türklerin yaşadığı bozkırlara ulaştırılıyordu. Fergana'da Türkler kendi şeyhlerine "Bab", yani "Baba" adını veriyorlardı. Horasan'da da büyük mutasavvıflar yetişiyordu. Meşhur sofî Muhammed Mâşûk-ı Tûsî ile Emir Ali Abu, Türk idiler⁷.

Ananaye göre temel dayanaklarını. Hz. Ebû Bekir veya Hz. Ali vasıtasıyla Hz. Muhammed'e kadar götüren süfliğin yayılması, tekkelerin devlet adamları tarafından da desteklenmesi suretiyle tasavvufî fikirler her yerde kuvvet kazanıyordu. Türkler; Karahanlı, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde İslâm akîdelerine sıkı sıkıya bağlı idiler. Ancak diğer İslâm ülkelerinde mevcut olan bazı itizâlî (ayrılık yaratan) durumlar, zamanla Türklerdeki birlik ve beraberliği bozmak gayesiyle Türkler arasına da kasıtlı olarak sokulmuştu. İşte bu bozguncu hareketleri bertaraf etmek neticesi olarak, Türk çevrelerinde millî-dinî birlik ve beraberliği temin etmek kaydıyla tasavvufî esasların, dinî ve şer'î esaslara derin ve samimî bir şekilde uygunluğu sağlanıyordu. Bunun ilk örneğini Ahmed-i Yesevî'nin hikmetlerinde görüyoruz. Onun dervişleri de, aynı metodu takiple Türk toplumunu birlik ve beraberlik muhtevasında tasavvufî fikirlere alıştırmıştır. Ayrıca onlar Türkistan mutasavvıflarının menkıbe ve kerametlerini şehirlerden çıkararak bozkırlardaki göçebe Türkmenlere kadar ulaştırmışlardır. Bu ulaşma ve birleşmede dervişlerin rolü büyük olmuştur. Zira dervişler hem halk arasında dolaşüyor, hem ilâhiler okuyarak onlara "Allah sevgisi" vermeye çalışıyorlardı. Bu sevgide halkın dünya ve âhîret mutluluğuna ulaşacağı mesajları bulunuyordu. Yani insanların, İslâm dinindeki itikad, ibâdet ve ahlakî kurallara tam olarak uymaları neticesinde; hem "insan-ı kâmil" olabilecekleri, hem cennete ulaşmanın sırlarını öğrenecekleri, hem de daimî mutluluk yollarına ulaşabilecekleri gösteriliyordu. Bu özellikleri ile dervişler, eski Türklerdeki

⁷ Mevlânâ Nureddin Abdurrahman İbn Ahmed (Molla) Câmî, *Nefâhatü'l-Üns min Hadratî'l-Kuds Tercümesi* (Tercüme edenler: K. Candogan - S. Malak), İstanbul 1971, s. 358-360.

“ozan”lara benzetilmektedir. Zira bu “eski ozan”lar müteakip dönemlerde yerlerini “ata-bab-baba...” ünvanlı dervişlere bırakıyorlardı. Bu sebeple Türkler, eski ozanlara gösterdikleri, saygı, muhabbet ve inancı fazlası ile dervişlere de gösteriyorlardı. Bu itibarla dervişlerin Türk toplumu üzerindeki tesiri daima görülmektedir.

Menkıbeye göre Hz. Peygamberin sahabesinden olarak gösterilen Arslan Baba ile Ozanlar Piri Korkut Ata, Çoban Ata bunlardan kalmış bazı hatırayı yaşatıyordu. Ahmed-i Yesevî zamanında, göçebe Türkler arasında, Sir-i Derya bozkırlarda anladıkları dilde yani öz Türkçe ile halka hitabederek islâm akidelerini ve ananelirini onlar arasında yaymağa çalışan dervişleri biliyoruz⁸. Ama Ahmed-i Yesevî bunların çok çok üstünde bir derviş olarak birlik ve beraberlik ufkunda büyük hizmetler etmiştir ki, bunda tasavvuf cereyanının rolü büyüktür. Yani tasavvuf, hem Türkler arasında *İslâm dininin* kabulüne paralel olarak hızla yayılıyor, hem de bu yeni dinin Türkistan’da yayılma ve benimsenmesinde etkili oluyordu. Bu etkiyi yürüten ve kendi adına izâfetle, *Yeseviye*” adıyla bir tarikat kurarak hatırası; Orta Asya, Azerbaycan, Anadolu ve Volga Türkleri arasında yüzyıllarca yaşayan ilk Türk Sûfisi Hoca Ahmed Yesevî idi⁹.

Görülüyor ki Ahmed Yesevî, ilk Türk sûfisidir. Bu zatın muhatabı tamamıyla “*halk-cumhur*” dur. Dinî konuları, anlaşılamaz olmaktan kurtarmakta, onu anlaşılır bir hale getirerek, bütün dinî konuları sûfiyâne esaslarla öğretmek için “Hikmetler” söylüyordu. Bu itibarla Ahmed Yesevî, “Dinî-Tasavvufî-Türk Tekke Edebiyatı”ımızın kurucusu ve *Divân-ı Hikmeti* de bu edebiyatımızın ilk tarihî belgesidir¹⁰.

Divân-ı Hikmet, Hakaniye Türkçesinde, yani hem aruz, hem de hece ile yazılmıştır. O, vecdli ve heyecanlı bir şair değildir, fakat dinî ve tasavvufî nazımları bu vecd ile Türk diliyle ilk söyleyendir. Dolayısıyla Türkler, kendi dinlerinin dinî ve tasavvufî duygularını ilk önce Türk diliyle ondan dinledikleri için “Yeseviye Tarikatı” Türkler arasında çarçabuk büyüdü¹¹.

Ahmed Yesevî, müslüman Arap ordularının, hatta müslümanlığı kabul eden ilk Türklerin savaş yoluyla yapmaya çalıştıkları işi, tasavvuf yoluyla daha kolay yapmıştır. Bunun sebebi; Yeseviliğin, İslâm imanının, Türkün inanış üslubuyla ve Türk inanışlarının yaşayan hatıralarıyla birleştirmiş olmasıdır. Yesevî tarikatı, Allah’a varma yolunda heyecan duyanların bu heyecanlarını, sazlarla birlikte söyleyen şiirle musiki ile, hatta dinî rakslarla ifâde yolunu açtığından, ötedenberi vicdan duygularını aynı güzel sanatlarla ifâdeye almış bir mil-

⁸ M.F.Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 17-20

⁹ M.F.Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 193.

¹⁰ H.T.Hamamizâde-H.Â.Yücel, *Türk Edebiyatı Nümüneleri*, İstanbul 1927, s. 37.

¹¹ İsmail Habib, *Edebiyat Bilgileri*, İstanbul 1942, s. 224.

letin ruhunda İslâm imanına büyük yakınlık yaratmıştır. Yesevî'nin "Türk (Tekke) Edebiyatı" adı altında halk üzerindeki tesiri büyük ve devamlı olmuştur¹².

Ahmed-i Yesevî'den sonra Orta Asya'da Tekke edebiyatının temsilciliğini yapan, ve onun müridi Hakîm Süleyman Ata (Öl.1186)'dır. Onun *Bakırgan, Ahir Zaman ve Hz. Meryem* kitapları bu sahanın önemli eserleridir¹³.

Orta-Asya'da A.Yesevî ve Hakîm Süleyman Ata ile başladığı kabul edilen dinî tasavvufî-Türk Tekke Edebiyatı, Türklerin Anadolu'ya göçüp yerleşmelerinden¹⁴ sonra Anadolu'da da kendini göstermiştir. Anadolu'ya gelen Türkler, ilk iş olarak Anadolu'da fikrî faaliyetlerini devam ettirdiler. Buralarda tasavvufun kısa zamanda yayılması, Yesevî tarikatının Anadolu'da halk eğitim-öğretim merkezi olan Tekkelerin kurulmasına ve bu tekkelerin çeşitli kollarının fethedilen her vatan köşesine ulaştırılmasına yol açmıştır¹⁵. Anadolu'da tekkelerin ve çeşitli tarikat kollarının kurulup gelişmesiyle, Tekke edebiyatı da aynı şekilde gelişmiştir. Kalabalık halk topluluklarına hitaben tekkelerde yetişen şairler, Türk halkına, sade ve güzel bir dille, şiir ve ilâhiler söylemeğe başlamışlardır. Böylece Anadolu'da tarikat şairleri vasıtasıyla zengin ve kuvvetli bir tasavvuf edebiyatı kurulmuştur¹⁶. Bu edebiyatın Anadolu sahasında kuruluşunun öncüleri, başlangıçta Orta Asya'dan gelen dervişlerdir. Bunlar, Ahmed-i Yesevî'nin ve diğer Yesevî Türk şairlerinin Türkçe şiir ve ilâhilerini de getiriyorlardı. Ayrıca Farsça eserler meydana getirmiş olmalarına rağmen çevresindeki halk az veya çok Türkçe bildiği için, Mevlâna (1200-1273) ve Sultan Veled (1226-1313) Farsça ve Türkçe sûfiyane şiirler yazmışlardır.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Arapça olan *Makalat*'ı Türkçeye manzum ve mensur olarak tercüme edilmiştir¹⁷. Ayrıca Ahmed-ı Fakih¹⁸ (13-14) Şeyyad Hamza¹⁹ ve Yunus Emre²⁰ (Öl.1320), Sultan Veled, Aşk Paşa, Gülşehri, Kaygusuz Abdal, Sâid Emre gibi sûfî Türk şairleri bu edebiyatımızın temelini oluşturmuşlardır. Türkçe söylemek suretiyle halk üzerinde daha fazla etkili ol-

¹² N.S.Banarlı. a.g.e., s. 279.

¹³ Banarlı, 282; Köprülü T E İ M, s. 87-97; Yeni Türk Ansiklopedisi C.4, İstanbul 1985, s. 27.

¹⁴ Köprülü T E İ M, s. 183-190.

¹⁵ Köprülü T E İ M, s. 195-235.

¹⁶ Banarlı, a.g.e., C.1, s. 285.

¹⁷ (4) Makalat tercümesinin "*Vilayet-nâme*"de Molla Saadeddin veya Said Emre diye tanınan mürid tarafından Türkçe'ye çevrildiği beyan ediliyor. Bu beyânı Köprülü ve Gölpınarlı olduğu gibi kabul etmiştir. Eserin neşrini ve incelenmesini yapan Esad Coşan ise bu ifadeleri şüpheli bulur. Bu sebeple, eserin yeniden incelenmesi gerekir. Bakınız Esad Coşan, *Makalat*, Ankara, 1986, s. XLVIII-XLIX.

¹⁸ Köprülü, T E T, 261-2

¹⁹ Köprülü, T E T, 262-3

²⁰ Köprülü, T E T, 265-69.

muşlardır. İslâmî emirleri, halkın anlayabileceği bir şekilde hece vezniyle ve dörtlüklerle söylemişlerdir. Daha sonraki yüzyıllarda bunların yolunda yürüyen bu şâirlerin Türk dilini kullanışları, Türkçeye hizmetleri büyüktür.

XIII. yüzyılda Anadolu'da "sırt-ı hikmet" manzumesinden olmak üzere fıkır, tercüme ve tasavvufî hareketler bir hayli ilerlemiştir. Mevlâna Celâeddin-i Rûmî, Ahmed Fakih, Şeyyad Hamza, Sultan Veled, Hacı Bektaş-ı Velî, Yunus Emre, Kaygusuz Abdâl bu "sırt-ı hikmet" in Anadolu temsilcileridirler. Bunlar bulundukları bölgelerde düşünce ve duygularıyla Anadolu halkına fikrî bakımından büyük hizmetlere temel olmuşlardır.

Çünkü bu asırda insanlar, buhranlar, isyanlar ve istilâlarla muzdariptir. Bu sosyal romantizmin içinde tekkeler; insan gönüllerini aşka ve Allah'a kanatlandırmakla topluma bir ümit, bir huzur ve teselli kaynağı olmuştur. Dolayısıyla bir taraftan Anadolu Selçuklularının sûfilere derin saygı göstermeleri, öte yandan Moğol istilâsından kaçan büyük sûfilerin Anadolu'yu vatan edinmeleri bunda etkili rol oynamıştır. Türkistan'dan, Horasan'dan ayrılan nice sûfî Irak ve Suriye gibi ülkeleri de denemekle beraber, kendi iman hayatlarına en uygun çevreyi Anadolu'da bulmuşlardır. Bu vesileyle Türk tekke edebiyatının en büyük şâirleri bu yüzyılda Anadolu'da yetişmiştir²². Böylece Anadolu'da Türkmen halk arasında tekkeler vasıtasıyla bir "Tasavvuf hayatı" başlamıştır. Bu hayatın edebî mahsulleri gerek dil, gerek vezin, şekil ve söyleyiş bakımından çok daha millî olan "Türk Tekke Edebiyatı" nı doğurmuştur. Bu edebiyatın manzum yanını teşkil eden ve halk arasında gelişen bu "Tekke Şiiri" Anadolu'da Türkçenin en güzel bir şekilde olgunlaşarak yerleşmesini sağlamıştır. İlk başlangıcını Orta Asya'da "Yesevîlik" tarikatında gördüğümüz bu edebiyat, daha çok, halkın, hatta göçebe halkın malı olarak halk zevki, halk anasıyla meydana gelmiş tasavvufî bir "Tekke Edebiyatı"dır. Bu edebiyatın en kuvvetli temsilcisi XIII. yüzyıl Anadolu'sunda Yunus Emre'dir. Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal Türk dili ile Tekke edebiyatını daha sonraki asırlarda âbideleştirmiştir²³. Zira Yunus Emre, Türk millî mefkûresinin ve İslâm dininin umdelerini Anadolu'da Türk diliyle söylemiştir. Bu söyleyiş, halk tarafından âdeta gökten inmişcesine benimsenmiş ve tatbik edilmiştir. Daha sonra onun takipçileri de dinî umdeleri Türkçe anlatmışlardır.

Hususiyle Yunus Emre, Anadolu sahasında halk diliyle, halka İslâm dinini bütün kurallarıyla anlatan Tekke edebiyatının en büyük şâiridir. Orta Asya'da

²¹ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal*, Ankara 1981; *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, Ankara, 1983, *Dilgüşa*, Ankara 1988; *Sarayname*, Ankara 1989; *Kaygusuz Abdal Bibliyografyası*, Ankara 1987.

²² Köprülü, T E İ M, s. 339-40; N.S. Banarlı, a.g.e. C.I. s. 307.

²³ Mutasavvıf Divan şâirleri için bakınız: M.F.Köprülü, *Eski Şâirlerimiz, Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1963, V.M.Kocaturk, *Divan Şiiri Antolojisi*, Ankara 1963; N.S.Banarlı, a.g.e., C.I., s. 325.

Ahmed Yesevî ile başlayan Türk tasavvuf şiiri, Türkistan, Horasan ve Anadolu'da en üstün seviyeye Yunus Emre'yle ulaşmıştır.

Yunus'un duygu ve düşünce âlemini hazırlayan kültürün kaynağında "İslâm imanı" vardır. Bu iman, dünyanın üç kıtasında tecrübe edilmesine rağmen en güzel meyvesini Anadolu'da vermiştir.

Yunus, insan olan herkese; fakir, zengin, Hristiyan ve Müslüman ayırımı yapmadan samimî bir sevgiyle bağlıdır. Ondaki bu insan sevgisi, Allah'tan insana bir nur olarak gelip bedenleşmiş bütünleşmiş bir cevher bulunduğunu bilmesindendir. Yunus, işte bu nûr bütününe yani Allah'a âşıktır. O gönlünde yalnız Allah'ı bilmenin heyecaniyle doludur. Bu heyecanı, Mûsâ Peygamber'in konuştuğu çoban kadar saf bir gönülle duyar, aynı saflıkla söyler.

Yunus, duymuş, düşünmüş, inanmış ve bütün bu duyuş, düşünüş ve inanışlarını büyük bir sâdelik ve kolaylıkla şiirleştirmiştir. İslâm'a, taassupçu bir zihniyetle yaklaşanların, üzerinde durmaktan çekindiği birçok iman meseleleri ile *Cennet, Cehennem, Sırat* vb. gibi kavramlar, onun en zeki ve hür düşüncelerine konu olmuştur. Şiirleri, eskilerin "Sehl-i mümteni" dedikleri, her dilin söyleyemeyeceği bir açıklık ve kolaylıkla terennüm edilmiştir²⁴.

XIV. yüzyılda Anadolu'da Tekke edebiyatı, XIII. yüzyıldaki kadar bahtiyar bir devir yaşamıştır. Bu asrın ilk yarısında "*Tasavvufî Halk Edebiyatı*" Yunus Emre'nin yolunda yürümüştür. Yunus tarzı söyleyiş, onun bu asırdaki çağdaşlarınca ideal söyleyiştir. O kadar ki bu asırların Tekke şairleri, şiiri Yunus gibi söylemeğe çalışmakla kalmamış, bazan Yunus'un ya "*Emre*"liğini ya da bizzat "*Yunus*" adını ünvan olarak kullanmışlardır. Bu hâdise, Yunus'u tâkip edenlerin tam bir tasavvuf terbiyesi içinde olduğunu gösteriyordu. Bunlar İlâhî'ler söyleyerek asrın Tekkelerinde büyük rağbet görüyorlardı²⁵. Bu asırda *Sâid Emre* ve *Kaygusuz Abdal*, Yunus'un en önde gelen muakkiplerinden olan şairlerdir. Aynı asır Tekke şairlerinden *Gülşehri, Aşık Paşa, Eflâkî Dede* ve *Elvan Çelebi*'yi de zikredebiliriz.

Yunus Emre'nin muakkiplerinden ve XIV. asrın meşhur Tekke şairlerinden *Kaygusuz Abdal*; tam manasiyle bir dinî-tasavvufî Tekke şairidir. Zira onun eserlerinin temeli tasavvuftur. O, tasavvufî vecd ve heyecan bakımından en az Yunus Emre kadar başarılı şiirler vermiştir. Kaygusuz, sanatı yönüyle de ondan geri kalmadığı gibi, eser ve şiirlerinin miktarı itibarıyla da onun üstündedir. Onun onyedi bin beyte yaklaşan şiirleri ve on yedi eseri bize büyük bir mirastır. Ancak Kaygusuz Abdal, eserlerinin bu cesameti içinde kaybolmaz. Ufak tefek bâzı kısımlar hariç onun şiiri her zaman üstün bir seviye gösterir.

²⁴ N.S. Banarlı, a.g.e., C. I, s. 331-332.

²⁵ N.S. Banarlı, a.g.e., C. I, s. 397

Kaygusuz Abdal'ın eserlerine bir bütün olarak bakıldığı zaman onun asıl ilham kaynağının Kur'ân-ı Kerim ve hadisler olduğu görülür. Bu bakımdan o, bütün eserlerinde Kur'ân-ı Kerim'e ve Hz. Muhammed'e derin bir muhabbet ve ihlâslı bir imanla bağlıdır. O, eserlerinde "Allah'a varma" yollarını, Kur'ân-ı Kerim'den âyetler getirerek, Hz. Muhammed'den hadisler hatırlatarak tam bir vukufiyetle açıklamaktadır.²⁶

Alâiyeli Alaaddin Gaybi (Kaygusuz Abdal); eserlerinde dinî-tasavvufî duygu ve düşüncelerini Kur'ân-ı Kerim hükümlerine göre, Türk dilinin de "fonetik-morfolojik-sentaks-semantik...vb", bütün kurallarına uygun olarak en mükemmel bir şekilde işleyen büyük bir şairdir. O, dinî konuları halkın en kolay anlayabileceği sade bir ifâde gücüyle ele alır. Hatta o, her eserinde Türkçenin üstünlüğünü çeşitli vesilelerle ele alır ve "... *ben Türkçe'den başka dil bilmezem...*" derken, Türk dilinin de sonradan ortaya çıkmış bir dil olmadığını her vesile ile vurgulamıştır. Kaygusuz'a göre Türkçe, Hz. Âdem'den bugüne kadar varlığını hâlâ sürdürmektedir. Yani Kaygusuz Abdal, "Türkçe"nin kökeninin Hz. Âdem'e kadar götürülmesini *Gülîstan* adlı eserinde manzum olarak ele alır.

Bu eserde Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetteki hayatı kısaca ele alınır. Bilinen suç sebebiyle Hz. Âdem'in cennetten çıkması emredilir. Fakat Hz. Âdem "belki affedilirim." ümidiyle bir müddet daha cennette kalmakta ısrar eder. Bu durum muvacehesince Cenâb-ı Hak Cebrail'e buyurur:

— Yâ Cibril, git Âdem'e söyle. Cennetten çıksın!"

Cibril, görevini harfiyyen yerine getirir. Fakat Hz. Âdem cennette kalma arzusunda ve suçunun affı konusunda ısrarlı gibi görünür. O zaman Cenâb-ı Hak Cebrâil'e tekrar buyurur.

— "Ya Cibril, git Âdem'e TÜRKÎ DİLİNCE söyle, durmasın, cenneti en kısa zamanda terk etsin" der.

Gülîstan'da bu durum manzum olarak kısaca şöyle anlatılmaktadır:

Hak buyurdi Cebrâil'e var didi
Âdem'i cennet içinden sür didi

Geldi Cebrâil Âdem'e söyledi
Hak (buyrugunu) ayân eyledi

Cebrâil didi: "Çıkgil Uçmag"dan Âdem
Tanrı'nun buyruğı budur iş bu dem

²⁶ Kaygusuz Abdal hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal*, Ankara 1981.

Nice ki söyledi her-giz gitmedi
Cebrâil'un sözünü işitmedi

Türk Dili'n Tanrı buyurdu Cebrâil
Türk Dilince söylegil dur git digil

Türk Dilince Cebrâil "Hey dur" dedi
"Duru-gel uçmagun terkin ur" dedi.²⁷

İşte bu buyruktan sonra Hz. Âdem cennetten çıkar. Kaygusuz bu eseriyle Hz. Âdem'in de *Türkçe* bildiğini ve *Türkçe* ile anlaştıklarını özellikle ifade etmektedir. Yani Kaygusuz Abdal, Türkçeyi "İlk insan Hz. Âdem" in de bildiğini, kendisine cennette bu dille hitabedildiğini, bu dili anladığını ve bu sebeple de cennetten çıktığını vurgulamaktadır. Türkçenin Kaygusuz Abdal tarafından bu ve buna benzer daha pek çok özellikleri dünyanın hiçbir kültüründe edebiyatında ve şairinde bu kadar samimi bir şekilde ele alınmamıştır. Zira şâir, Yaratıcı ile böylesine iç içe "*Türkçe*" konuşabilmektedir. Ayrıca Kaygusuz Abdal; Allah'ın "âlim" sıfatı ile bütün dilleri bildiğini, insanoğlunun Allah'a her zaman "*şah damarından daha da yakın olduğunu*" bu vesileyle de olsa anlatırken, Türklerin İslâm dini ve tek Tanrı inancını sonradan değil, tâ ezelden beri ilk insan Hz. Âdem'in yaratılışından bu yana kabul etmiş olduğunu da sarahaten bilen ve vurgulayan bir şairdir.

XV. yüzyılda dinî-tasavvufî Türk edebiyatı, özellikle çeşitli coğrafyalarda bulunan Türk toplulukları arasında fıkırî-dinî ve mimarî yönden bütün canlılığı ile geliyor ve merkezden muhite doğru yayılıyordu. Bu yayılma esnasında XV. yüzyıl Anadolu'sunda gittikçe güzelleşen bir mimarî ile kurulan ve sayıları süratle çoğalan mescidler-câmilere, medreseler - tekkeler - türbeler, sebiller - çeşmeler vb. dinî hayat kadar, Tekke edebiyatının da yücelmesine vesile olan âbide eserler ortaya konuluyordu. Böylece aynı çağ Anadolu'sunda Tekke edebiyatı bir çıg gibi büyüyordu. Eserler fazlası ile verliyordu.

Mevlâna - Celâleddin-i Rumî, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre vb. gibi büyük mutasavvıfların kendi dönemlerinde ortaya koydukları zengin tasavvufî hayatın, XV. asırda bunları örnek alan Alaaddin Gaybi (Kaygusuz Abdal) Hacı-Bayram-ı Veli, Akşemseddin, Yazıcıoğlu Mehmed, Gülşehri Süleyman Çelebi, Eşrefoğlu Rûmî, Kemal Ümmî, Emir Sultan, İbrahim Tennûri, Ruşeni, Şirâzî vb. gibi pek çok şairler de yetişmiştir. Bu mutasavvıf şairler, hem eski gelenek çerçevesinde dinî hayatı, edebi sahada en güzel meyvelerini verirken, hem de İslâm dininin kurallarını en güzel bir şekilde Türk insanına, Türk dili ile, onların anlayabileceği bir tarzda anlatıyorlardı.²⁸

²⁷ A.Güzel, a.g.e., s. 220-1.

²⁸ N.S.Banarlı, a.g.e., C.1, s. 479, 504.

Bu yüzyıl şairlerinden Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necârî*, şekil itibarıyla divan tarzında ise de muhtevâ itibarıyla Tekke edebiyatı edebî mahsulleri arasındadır. Bu dönemde Anadolu'da *"fıkri ve zühdi"* hareketler bir hayli yoğunlaşmış gözükmektedir.

Tarihimize *"Fâtih Rönesansı"* tabiriyle geçen sosyal hayat ve nizamıyla muhteşem bir yapıya bürünen Osmanlı-Türk Devletinin bu asrı, Fâtih'i yetiştiren büyük bir mutasavvıfın da yaşadığı devirleri içine alır. Akşemseddin, adıyla anılan bu büyük veliden günümüze tasavvufî ve tıbbî bazı eserler kalmıştır²⁹. Akşemseddin'in yazmış olduğu *Divan* bugüne kadar ortaya çıkmamışsa da bazı ilâhileri, eski mecmua ve cönklerde mevcuttur³⁰. O'nun *"Sûfiler"* redifli ilâhisi, sûfilerin bütün özelliklerini ortaya koyduğu gibi, Tekke edebiyatının da genel mahiyetini belirlemiş olmaktadır. Zirâ, sûfilerle ilgili bütün bilgi ve ıstılâhlar, Tekke edebiyatının bünyesinde incelenmektedir. Bu açıdan şiirin metnini aşağıya alıyoruz.

Sinelerin 'ışk elinden itdi biryân sûfiler
 Dîdelerin hicr elinden kıldı giryân sûfiler
 Perde-i nefsi geçübün ka'be-i kalbe irüp
 Ol haremde nefslerini itdi kurbân sûfiler
 Baş u cânlar terk idüben dostlarını gördiler
 Şol cenâb-i lâ-yezâlî cân u cânân sûfiler
 Kendülerden kendülere seyr ü seyrân itdiler
 Kendülerde gördiler hem nûr-ı yezdân sûfiler
 Hem cihânı gördiler kim cümle esmâ zıllıdır
 Zıllı koyup buldılar hoş dâr-ı sübhân sûfiler
 "Ayn-ı tevhid açıluban gördiler kim kâinât
 Cümle esmâ vü mezâhir zât-ı sübhân sûfiler
 Ma-sivâyı terk idüben buldılar ma'sûkların
 Pes anunla bâki kalup itdi cevân sûfiler
 Her neye kim bakdılarsa gördiler şehirleri
 Enfûsî âfâk içre mest ü hayrân sûfiler
 Kendülere âşık oldı fi'l-hakîka kendüler
 Pes anuncün kendülere itdi seyrân sûfiler

²⁹ N.S.Banarlı, a.g.e., C.1, s. 624-25; Ali İhsan Yurt, *Fatih'in Hocası Akşemseddin*, İstanbul 1972, s. XXXIII-V vd.

³⁰ Bak: Millî Kütüphane, Mecmua'-ı Eş'ar, FB. no:442; K. Eraslan, "Akşemseddin'in Dini-Tasavvufi Şiirleri", *Türk Dili*, say. 394.

Cân u cismi çün münevver itdiler envârıla
Dü cihân da oldılar hoş şems-i tâbân süfler

Çünkü mir'ât oldılar esma vü zâte âşikâr
Oldılar pes dü cihânda Hakk'a bürhân süfler³¹

XVI. yüzyılda Tekke edebiyatı, Yunus Emre'den beri, onun yolunda bir şair yetiştirmemekle beraber, (Akşemseddin misalinde olduğu gibi) aynı yolda eserler vermeğe devam ediyordu. Tekkelerde ve tekke mensupları arasında bestelenek okunmak için yine ilâhiler söyleniyordu. Mutasavvıf halk şairleri bu ilâhileri, yine Yunus Emre tarzında ve onun yolunda söylüyorlardı. Tekke şairleri içinde medreseden yetişenler ve Divan tarzı şiirler söyleyenler de eksik değildi. Bunlar şiirlerini umumiyetle aruz vezniyle ve gazel tarzıyla yazıyorlardı. Tekke edebiyatının bu çeşit şiirlerinde Mevlâna ve Yunus tesiri mevcuttu. Fakat Tasavvufi Halk Edebiyatı'nın en bol ve en güzel şiirleri yine bu dervişler arasında, Yunus tarzının bir devamı halinde idi. Halk söyleyişinin ve hece ile ilâhî tarzının bu kuvvetli terennümleri, ardı arası kesilmeyen bir takım ses ve heyecan dalgaları halinde, memleketin her tarafına yayılıyordu. Bu asrın tasavvuf şairleri arasında, Gülşenî tarikatı'nın kurucusu *Şeyh İbrahim Gülşenî*'nin; Melâmîyye-i Bayramîyye tarikatı'na mensup *Ahmed-i Sârbân* ve Halvetiyye tarikatı mensuplarından *Vahib Ümmi*, (Ölm. 1595) *Ümmi Sinan*'ın müstesna mevkileri vardır. Bu isimlere *Şeyh Aziz Mahmud Hüdâî*'nin üstadı ve *Hacı Bayram-ı Velî*'nin müridlerinden, *Bursalı Muhyiddin Üftâde* (öl.1580), *Seyyid Seyfullah Halvetî* (öl.1601)yi, *İdris Muhtefî* (öl.1615)yi de katmak yerinde olur.

İbrahim Gülşenî (1426 ?-1533), Halvetiliğin bir kolu halinde gelişen Gülşenî tarikatının kurucusudur. Hem Divan tarzında, hem de Yunus tarzı şiirleriyle tanınmış bir sûfi şairdir.

Gülşenî, Mevlâna'nın tesiri altında, hatta Mevlâna'ya nazire olarak *Mânevî* adlı, kırkbin beyitlik bir mesnevî yazmıştır. Gülşenî, *Manevî* adlı eseri dolayısıyla Tekke edebiyatında haklı olarak büyük bir üne sahip olmuştur.

Gülşenî dervişdür gül, goncaldur Mesnevî
Bülbül-i şeydâ okur geh Mesnevi geh Ma'nevî

gibi beyitler ona aittir.

Bu sûfi şairin Divan tarzı gazellerinde kuvvetli bir Mevlânâ hayranlığı görülür. Yunus tarzı ilâhilerinde ise Tekke şiirinin *Hacı Bayram-ı Velî*'de gördüğümüz, deniz ve sema için ayarlanmış, ahenkli ve raksân üslûbu vardır.

Benim gönlüm alan dilber
Gider derler gider derler
Beni terk o Leylî Mecnûn
Eder derler eder derler

³¹ K.Eraslan, a.g.m., s. 416.

Ne sevdâdur deynüz bana
 İşidüp kalmanız tana
 Gönül benden kaçub ana
 Gider derler gider derler

Ahmed-i Sârbân, aruz ve hece ile ayrıca âşıkane şiirler söylemiştir.

Ümmî Sinân (? - 1551) aruz ve hece ile söylediği ilâhileriyle büyük şöhret kazanan ve Halvetîliğin Sinaniyye kolunu kurmuştur. Hece ile şiirleri Yunus tarzının devamıdır.

Bu asırda Bektaşî şairlerinden Hatayî, Kalender Abdal, Muhiddin Abdal, Yetim Ali Çelebi, Askeri vb. anabiliriz.

XVII. yüzyılda Tekke edebiyatı, gittikçe çoğalan tekkelerden Türk musiki-siyle ahenkli, coşkun ve raksan ilâhilerin yayıldığı bir hava içinde gelişmiştir. Bu ilâhiler, geçen asırlarda ilâhî söylemiş Tekke şairlerini kendi besteleriyle tekrarlamak suretiyle söylenir. Bunlar Yunus Emre'den beri devam edegelen Tekke şiirini daha geniş sahalara yayan ve sevdiren hareketlerdir. Yunus tarzı söyleyiş yalnız Mevlevî tekkelerinde *Mesnevî'nin*, *Divan-ı Kebir'in* velhasıl ya Farisî ile yahut Divan tarzı söyleyişin yarattığı gelenek içinde, bu asra kadar fazla rağbet görmemiştir. Fakat XVII. yüzyıldan başlayarak hece ile söylenen ilâhilerin Mevlevî şairleri tarafından da itibar kazandığı bilinir. Meselâ bir Mevlevî olan Âdem Dede, asrın Yunus tarzı söyleyişinden zevk alan simalar arasındadır.

Bu asrın meşhur Tekke şairleri: Âdem Dede, Aziz Mahmud Hüdâî, Niyâ-zî-i Mısırî, Zeliî, Adlî, Zakirî, Lâmekânî Hüseyin, Derviş Osman, Sultan Ahmed, Ahizâde Hüseyin, Şeyhî, Fakir Edna, Kul Budala, Kul Mustafa, Abdülâhad Nuri, Akkırmanlı Nakşî, Oğlanlar Şeyhî İbrahim, Zakirzâde Abdullah Bi-çâre, Cahidî, Sarı Abdullah-Abdî, Elmalılı Sinan Ümmî, Geda Muslı, Yeşil Abdal, Dedemoğlu, Kul Hasan, Derviş Mehmed, Caferoğlu, Kul Nesimî, Um-misînanzade-Hasan, Divitcizade Mehmed Tâlib, Derviş Himmet, Sunu'llah Gâybî, Abdülkerim Fethî, Şeyh Mehmed Nazmî, Abdülhay, Himmetzade Abdullah Abdî, Hasan-Kenzî, Abdurrahman Vali, İbrahim Nakşî vb.dir.

XVIII.yüzyılda Tekke edebiyatı umumî bir duraklama ve gerileme hayatı içindedir. İmparatorluğun bu çağında Tekke edebiyatı sahasında (Şeyh Galib hariç) eski eserler verilmez olmuştur. Daha çok halk kitlelerine seslenen bazı tarikat şeyhlerinin çok tanınmış eserleri bile bu dönemde ancak eski bilgi ve akideleri tekrarlayan, popüler hamle durumundadır. Tekke şairleri İstanbul'da, Bursa'da, İzmir'de vb. tarikat çevrelerinde Yunus geleneğini devam ettirmektedirler. Buna başka bir deyişle "ilâhî" geleneği de diyebiliriz. Tekrarlanan ilâhîler, zaman zaman, güzel, ahenkli ve samimi olmakla beraber, ekseriya her türlü söyleyiş sanatından uzak, vezin ve kafiye aksaklıkları içinde ve umumiyetle kültürsüz söyleşilerdir. Halk elinde mevcut olan ilâhî cönklerini dolduran

manzumeler arasında Yunus'un ve onun eski asırlardaki talebesinin şiirleri vardır. Bu gibi halk cönklerinde, şâh-ı Merdân Hazret-i Ali aşkıyla nazmedilmiş, Bektaşî Alevî nefeslerinin zenginliği, dikkati çekecek ölçüdedir. Bu tarz nefeslerde de Pir Sultan Abdal'ın tesiri aşikârdır. Bu cönklerde bizzat Pir Sultan'ın veya ona isnad edilen manzumeler mühim yer tutar. Bu asırda Bursalı Şeyh İsmail Hakkı, Edirne'de Gülşeni Dergahı Şeyhi *Sezâî*, *Keşanlı Şeyh Zâtî*, Üsküdarlı Şeyh Zekâî vb. gibi mutasavvıf şairler arasında en tanınmış olan hayatları ve eserleri etrafında menkıbeler teşekkül etmiş iki mühim isim: Diyarbakirli Ahmed Mürşîdi ile Erzurumlu İbrâhim Hakkı'dır³².

Bu yüzyılın Tekke şairleri; Mahvi, Mehmed Nasuhî, Mehdi, Hasan Senâyî, Bursalı İsmâil Hakkı, Mustafa Azbî, Üçüncü Sultan Ahmed Necib, Hasan Sezâyî, Süleyman Zâtî, Mustafa Nuzûlî, Neccezzâde Şeyh Rıza, Cemaleddin-i Uşşakî, Mehmed Salih Sahvî, Kul Şükrü, Şîn, Şâhî, Derun Abdal, Derviş Ahmed Gurbî, Kasım Dede, Ahmed Mürşîdi, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Üsküdarlı Hâşim, Tekirdağlı Mehmed Fahreddin Fahri, Mustafa Zekâyî, Selâmî, Şeyh Halil Kaygulu vb.dir.

XIX. yüzyılda Kuddusî, Turabî, Mihrabî, Vasfî-i Melâmî, Aynî Baba gibi birçok Tekke şairlerini tanıyoruz. Zaten Dertli, Seyrani gibi Tekke şairleri de "nefes"ler yazarak Tekke edebiyatı mensupları arasına giriyorlardı³³. Bu sebeple fazla bir gelişme bu asırda görülmemiştir. Tekke şairleri ancak eskileri tekrarlamakla yetinmişlerdir.

XX. yüzyılda, Cumhuriyet'in ilânı ile Tekke ve zâviyeler kapatılmıştır. Mevcut tekke şairleri de yeni gelişme göstermeden eskiyi tekrarlamakla yetinmişlerdir. Hatta Yunus tarzını bile tarikat ayinlerinde aynen okumuşlardır. Günümüzde Yunus, Hacı Bayram-ı Veli ve Kaygusuz tarzında şiirler söyleyen şairlerimiz az da olsa bulunmaktadır. Son zamanlarda, âşık tarzında şiirler söyleyen âşıkların da Tekke şiirine özendikleri görülmüştür. Konya'da her yıl yapılan "Âşıklar Bayramı"nda âşıkların eserlerinin pek çoğunda *dini ve fikri muhteva*'yı bulmaktayız. Bu sebeple, arada kısa bir zaman kesitinin boş ve durgun olmasına rağmen, 20. yüzyıl ikinci yarısında Yunus-Kaygusuz heyecanının tekrar canlandığı görülmektedir. Bu da dünle bugün arasındaki kültür bütünlüğünün devamıdır.

Netice olarak ifade etmek isteriz ki, Tekke şairleri; kendi dileklerini arzu-larını, ilâhî heyecanlarını fikrî ve zühdi norm içinde hep tasavvufî vecd ile söylemişlerdir. Bu şairler, millî, dinî ve beşerî sahada yazdıkları eserlerini, Türk toplumunun daha kolay anladığı, tahkiye, tasvir, mükâleme, nasihat ve hitap, doğrudan doğruya anlatma, tekrar, secî, mecaz vb. anlatım şekilleriyle mesajlar vermişlerdir.

³² N.S.Banarlı, a.g.e., C.1, s. 796.

³³ İ.Habib Sevük, a.g.e., s. 225.

Tekke şairlerinin şiirlerinde “fikrî unsur” ile “dinî vâcd” ön plânda olduğu için, Divan ve Halk şiirinde az görülen bir muhteva bütünlüğünü ve kitle iletişimini temin etmişlerdir. Bu bakımdan Tekke şairlerinin birleştirici yönü her dönemde vurgulanmıştır. Çünkü bu şairler, dinî muhtevâda Hz. Muhammed’in “*Ben size mekârim-ı âhlâkı tamamlamak için gönderildim*” hadisinin ihtiva ettiği mânâ çerçevesinde insanlara nefis terbiyesinin bilgisayar programını vermeye çalışmışlardır. Bu itibarla bu bilgisayara yerleştirilen bütün programlar yani temalar, kişilerin nefis terbiyesi konusunda uyarılmasını esas alır.

Bu temalar da; *Tekvin, vahdet-i vücud, insan ve insanın değeri, dünya ve dünyanın fâniliği, nefis ve nefis terbiyesi, aşk-zühed-zıkr, ahlak*,... vb. leridir.

2. Fikrî Açıdan Tekke Şiiri*

İslâm’ın şeriat hükümleri doğrultusundaki inancını, fikrî düşünceyle birleştiren tasavvuf³⁴, İslâmiyet’in kabulünden sonra Türkler arasında da yayılmaya başlamıştır. Bu başlayış, Türkler arasında fikrî ve zühdi açıdan önemli rol oynamıştır. Müslümanlığın Türkler arasında Orta Asya’da yayılması esnasında, metod olarak şair tabiatlı Türklerle şiirle hitab edilmiştir. İşte biz bu şiirlere Tekke Şiiri diyoruz Demek oluyor ki Tekke şiiri, fikrî kaynağını tasavvufтан almaktadır. Bu sebeple tasavvufun bir meslek olarak fikir ve kaynaklarına bakmak icab eder. Kaynaklarda “kendisini hikmete ve Allah’ı bilmeğe adanmak”³⁵ olarak tarif edilen ve Vahdet-i vücud ve Vahdet-i şühud³⁶ gibi iki ana prensibe dayanan tasavvuf, Molla Camî, Muhyiddin Arabî, Gazalî gibi İslâm bilgin ve mutasavvıflarınca İslâmî temellere oturtulmaktadır. Tasavvuf, esaslarını Hazret-i Ebu Bekr veya Hazret-i Ali vasıtasıyla Hazret-i Peygamber’e kadar ulaştırmekte³⁷, Küntü keniz³⁸ hadisini ve Kur’an’daki Rahman Suresini³⁹ kendisine delil olarak göstererek “*varlığın birliği*”⁴⁰ fikrini işlemektedir.

İslâm Bilgin ve mutasavvıflarınca İslâmî bir temele oturtulan tasavvuf, bu sayede, müslümanlığı kabul etmiş devlet adamlarından devamlı taraftar bulmuştur. Bu mesleğe mensup olanlar da büyük devlet adamları hatta sultanlar nazarında yüksek bir manevî nufuza ulaşmışlardır⁴¹. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eserinde bu hususlara da temasla şu fikirlerle yer vermektedir: “İslâm âlemindeki tasavvuf cereyanı daima gittikçe artan bir kuvvetle bütün İslâm memleketlerini işgal ve istila etmiş, her tarafa hızla yayılmıştır; Gazalî’den sonra Ehl-i sünnet akıdeleri ile de pek iyi te’lif edilmiş olan bu

³⁴ Ord. Prof. Dr. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 16.

³⁵ Doç. Dr. Mehmet Eröz, *Türkiye’de Alevîlik Bektâşîlik*, s. 189.

³⁶ Aynı eser, s. 192.

³⁷ Köprülü, a.g.e., s. 18.

³⁸ Eröz, a.g.e., s. 192.

³⁹ Köprülü, a.g.e., s. 306.

⁴⁰ Eröz, a.g.e., s. 194.

⁴¹ Köprülü, a.g.e., s. 18.

* Bu bölümün tertibi ve teşekkülü esnasında bana yardımcı olan sayın M.O. Öcal’a burada teşekkürlerimi sunmak isterim.

cereyan, XII. ve XIII. yüzyıllarda İran'da, Orta-asya'da, Suriye'de, Mısır'da, Anadolu'da hulasa bütün İslâm sahalarında bir çok tekkeler vücuda getiriyordu"⁴².

Bizim üzerinde duracağımız mesele, tasavvuf felsefesinin fikrî temelleri değildir. Biz, Köprülü'nün de ifâde ettiği gibi İslâm dünyasında tasavvuf felsefesini yaymak ve yaşatmak üzere kurulan tekkelerin çevresinde meydana gelen edebiyat-bilhassa manzum edebiyat- üzerinde duracağız.

Türk edebiyatı, İslâmiyet'in kabulünden asrımıza kadar, gerek tekkelerin mistik çevresinde, gerekse bu çevreden ilham alan şairlerin dinî-tasavvufî eserleriyle doludur. Bu eserler, içinde bulunduğumuz asırda incelenmeye değerlendirilmeye, ilmi usullerle tedkik edilmeye başlanmıştır. Köprülü'nün "... işte bu tekkelerde yaşayan mutasavvıfların hakiki yüzleri kalın menâkıb bulutlarıyla örtülmüş olsa bile, kuvvetli bir görüş, o bulutların arkasında bir çok mühim şairlere, derin ve serbest düşünceli bir çok mühim mütefekkirlere, samimi meczublara rastlayabilir". diye haklarındaki ihmale işaret ettiği mutasavvıflar, bilhassa-konumuzu meydana getirmeleri hascibiyle- tekke şairleri üzerinde yapılan tedkiklerden hareketle tekke şiirinin fikrî temelleri hakkında bazı görüşler ortaya koyacağız.

Yukardaki açıklamalar çerçevesinde Tekke şiirinin fikrî temelini tasavvuf felsefesinin meydana getirmesi tabiidir. Tasavvufta ise vahdet-i vücud prensibi mühimdir ve ekseriyetle mutasavvıflar bu hareket noktasından yola çıkmışlardır. Türkler Anadolu'ya gelmeden önce Maverâünnehr-İran kanalıyla İslâmiyet'i tanımış, kısa bir müddet sonra da Horasan erenlerin neşrettiği tasavvuf mesleğini benimsemeye başlamışlar; eski Türk dinine ait bir çok unsuru da böylece yaşatma imkânı bulmuşlardır"⁴³.

Ortaya koyduğu fikir ve hayat tarzı ile tasavvuf cereyanının Türkler arasında yayılmasında çok büyük payı bulunan ve "Hikmet" adı verilen dinî-tasavvufî şiirleriyle tekke şiiri geleneğinin teşekkül etmesinde mühim vazifeler ifa eden Hoca Ahmed Yesevî'den önce Türkistan'da tasavvuf yayılma zemini bulmuş, bu mesleği göçebe çadırlarında yaymaya çalışan Türk dervişleri ortaya çıkmış ise de Yesevî'ye kadar büyük bir başarıdan söz etme imkânına sahip değiliz. Ancak, buna rağmen göçebe çadırlarında" ...ilahîler, şiirler okuyan Allah rızası için iyilikte bulunan bu dervişleri saf Türkler, eskiden dinî bir kudsiyet verdikleri 'ozan'lara benzeterek hararetle kabul ediyorlar dediklerine kolayca inanıyorlardı"⁴⁴.

Bu bakımdan "Ahmed Yesevî gibi büyük bir mutasavvıf ortaya çıkıncaya kadar, Türk içtimâî çevresi, mutasavvıflara, dervişlere alışmıştı. Onlara iyilik ve

⁴² Köprülü, a.g.e., s. 195.

⁴³ Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan, Kolonizatör Türk Dervişleri, s. 18; Eröz, a.g.e., s. 251-256.

⁴⁴ Ord. Prof. Dr. M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 193.

saadet yollarını gösteren, ilâhiler, şiiirler okuyarak Allah ınzası için gtler veren bu dervişlere Türk halkı büyük sevgiyle bağlı bulunuyordu. Eski kamların, ozanların yerini ata, baba, bab ünvanlı dervişler almıştı⁴⁵.

İşte XII. asırda Ahmed Yesevî, şeyhi Yusuf Hamedanî'den aldığı ilhamla böyle müsait bir zeminde ortaya çıkmıştır. Ahmed Yesevî'nin belli bir temeli olmayan bir alanda Kırğızlardan, Kıpçaklara, Anadolu'ya Rumeli'ye kadar bir çok Türk şubesinde tesir icra etmesi dikkate şayandır. O, Türkistan'da müsait bir zemini olan tasavvuf felsefesini sistemleştirmiş, bir meslek hâlinde göçebe Türk çadırlarından hakan saraylarına kadar çeşitli yerlere yaymıştır.

Prof. Dr. Kemal Eraslan, hikmetlerinden hareketle Yasevî'nin Türkistan'da yaydığı fikirlerin esasını ş şekilde izah etmektedir: "...Ahmed Yesevî, mürşidi Şeyh Yusuf Hamedanî gibi Hanefî mezhebinde bir âlim ve şeriatçı idi. ... Bir mürşid ve ahlakçı hüviyetiyle onlara şeriat ahkâmını, tasavvuf esaslarını, tarikatının âdab ve erkânını öğretmeye çalışmak, İslâmîyeti Türklere sevdirmek ve ehl-i sünnet akıdelerini yaymak ve yerleştirmek başlıca gayesi olmuştur. ... Şeyhi gibi Ahmed Yesevî de Hz. Peygamberin sünnetine sıkı sıkıya bağlıdır. Tarikat sahibi olmasına ve tasavvufu benimsemesine rağmen hikmetlerinde şeriata aykırı hiçbir ize rastlanmaz. Şeriat ile tarikatı kolayca te'lif etmesi Yesevîliğin Sünnî Türkler arasında suretle yayılıp yerleşmesinde, daha sonra ortaya çıkan bir çok tarikatler üzerinde müessir olmasında başlıca sebep olmuştur"⁴⁶. Yesevî'nin şiiirlerinden de örnekler vererek onun tarikatını, şeriat ahkâmı üzerine bina ettiğini ve bu görüşünü yaymak üzere vucuda getirdiği hikmetlerinde buna muhalif bir ibâreye rastlamadığını ifâde eden Eraslan, bu husustaki fikirlerini şöyle sürdürür:

"İsıksızlarını hem canı yok hem imânı
Reslu'llah szin aydın ma'nâ kanı

beyitiyle ilâhî aşkını hem can hem de imân olduğunu dolayısıyla tasavvuf anlayışının temelini şeriat olduğunu belirtir. Esasen tasavvufta önemli bir yeri olan "fakr" anlayışının Hz. Peygambere isnad edilen "El-fakru fakrı" (fakr benim iftiharımıdır) mevzu hadisine dayandırılması da bu görüşle ilgilidir"⁴⁷.

Bunun yanında şeriat hükümlerine bağlı edebiyatı "zhdî edebiyat" olarak değerlendiren Gölpınarlı'ya göre tasavvufi edebiyat; cennet, cehennem, ahiret telâkkilerini aşmıştır. Gölpınarlı, tasavvufi edebiyatı şöyle değerlendirir: "*Bir yandan Hint-İran, Roma - Bizans efsâneleri, bir yandan Kur'an ve hadislerden alınan sözler, bir yandan peygamberlerin ve erenlerin hayatlarına ait menkâbe-*

⁴⁵ Eröz, a.g.e., s. 201.

⁴⁶ Prof. Dr. Kemal Eraslan, *Divân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, s. 29.

⁴⁷ A.g.e., s. 30-31.

ler, bir yandan tasavvufî umdeler, Türk Divan Edebiyatını yoğurmuş, bu edebiyata insani ve fikri bir yön vermiştir”⁴⁸.

Dini edebiyata “*zühdi edebiyat*”, Divan edebiyatına “*Tasavvufî Edebiyat*” diyen Gölpinarlı, zühdi edebiyatla, tasavvufî edebiyat (dîvân) arasındaki farkı, “Yunus’a atfedilen”;

Şol cennetin ırmakları akar Allah deyi deyü
Çıkmış İslâm bülbülleri öter Allah deyi deyü

mısraları ile başlayan şiirle, Yunus’un:

Uçmak uçmağum didiğin müminleri yeltediğün
Bir ev ile bir kaç huri arzum yokdur uçmağicün

beyitini karşılaştırarak göstermeye çalışır.

Gölpinarlı’nın bu yaklaşma tarzından Tekke şiiri hakkındaki kanaatini ancak Yunus ile ilgili örneğinden çıkarabilmekte isek de, onun Tekke şiirini ayrı bir bütünlük içerisinde telâkki etmemesinden dolayı, tekkelerin çevresinde teşekkül eden (kendisinin sandığı gibi sadece dîvan edebiyatı kalıpları içerisinde olmayan) ve şekil itibarıyla hem dîvan hem de halk şairleri tarafından kullanılan nazım şekillerini kullanan Dinî-Tasavvufî Tekke Şiiri geleneğini gözönüne alınmasından dolayı bir tasnif yanlışlığı içerisinde olduğunu söyleyebiliriz.

Zira, Erarslan’ın da ifâde ettiği gibi sadece şeriat ahkâmını göçebe Türkler arasında yaymaya çalışan ve Tekke şiirinin - XI. yüzyılda Karahanlı sahasında gördüğümüz dinî-tasavvufî parçalar hariç-ilk numûnelerini meydana getiren Yesevî’nin hikmetleri, Gölpinarlı’nın değerlendirmesine göre “zühdi edebiyat” içerisinde değerlendirilmelidir. Halbuki, Yesevî, ilk Türk tarikatının kurucusu ve ilk Türk mutasavvıfıdır. Ayrıca, bizim anladığımız mânâsıyla da bir dîvan şairi değildir. Bu bakımdan, Türk edebiyatının kültürel bütünlüğünü gözardı etmeden Ahmed Yesevî’nin hikmetlerini değerlendirecek (tasnif cephesinden) olursak onları “Tekke şiiri” bölümüne almak ve bunların Tekke şiirinin ilk numûneleri olduğunu kabul etmek durumundayız.

Tekke şiirinin ilk ortaya koyucusu ve ilk örneklerini veren mutasavvıf-şair olarak kabul ettiğimiz Yesevî’nin ortaya koyduğu tasavvufî umdeler onun halife ve dervişleri vasıtasıyla Anadolu’ya da getirilmiş Tekke şiiri geleneğinin Anadolu’da ortaya çıkması ve yayılması tabiatıyla Ahmed Yesevî’den mülhem olmuştur.

Anadolu’ya gelen Yesevî ve Hayderî dervişleri Yesevî tesirini Mevlana Celaleddin-i Rûmî, Sultan Veled, Ahmet Fakih, Şeyyad Hamza, Yunus Emre gibi şairlere de taşımışlar onların Yesevî, zaman zaman da İran - Arap tesiri altın-

⁴⁸ Abdülbâki Gölpinarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, s. 159.

da önceleri taklidî sonraları te'lif eserler vücuda getirmelerine vesile olmuşlardır.

Bu dönemde Anadolu, gerek Türkler arasında zuhur eden gerekse sair İslâm memleketlerinden Anadolu'ya geçen tasavvufî cereyanların ortaya koyduğu değişik fikirlere sahip tarikatların ortaya çıkışına da sahne olmaktadır. Birbirinden farklı fikirler neşreden bu tarikatlar, gerek hayat tarzları gerek edebiyat telâkkileri ve düşünce sistemleri itibarıyla da Anadolu'da Tekke edebiyatının zenginleşmesine yardımcı olurlarken bir yandan da taraftar kazanma mücadelesinde millî zevke yöneliyorlar, ancak, bazıları da haricî tesirlerin altında kalarak, Yesevî'nin hikmetlerinde gördüğümüz tarikat-şariat uyumunu, şariat ahkâmı aleyhine bozuyorlardı.

Bu dönemde bu fikirlerin aksine tasavvuf ve tarikatleri Anadolu'nun Türkleştirilmesi-İslâmlaştırılması gibi kutlu bir vazifeye yönlendiren mutasavvıflar-dervişler de zuhûr etmiştir. Esasen geçmiş tarihlerinde ülkeler fetheden "*alp tipi*"ni karşımıza çıkaran Türk milleti, geldikleri yeni mekânda bu fethetme "*gaza*" mübarekliğine de katarak "*gazi tipi*"ni yaratmıştır. Zaten başlangıcında dört tarafı tehlikelerle dolu olan ve henüz Anadolu'yu, Rumeli'yi Türkleştirememiş olan, haclı seferleri sebebiyle devamlı tayakkuz halinde bulunmak zorunda kalan ve yukardaki şekliyle temas ettiğimiz bazı hasletleri bulunan bir milletin tekkelere, mescidlere kapanarak mistik bir havaya bürünmeleri mümkün olmadığından tekkelerin neşrettiği fikirlerin ağırlık merkezini "din yolunda mücadele" teşkil etmekteydi. Nitekim, Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan'ın "Kolonizatör Türk Dervişleri" adlı makalesi⁴⁹. Anadolu ve Rumeli'yi Türkleştirmek üzere yola çıkan dervişlerin mücadele şekil ve şartlarını gösteren örneklerle doludur.

Mevlâna Celaleddin-i Rûmî ve oğlu Sultan Veled'in tasavvufî eserlerinin paralelinde Anadolu'da ilk güçlü mutasavvıf şâirler, XIII. yüzyıl ortalarında ortaya çıktılar. Bunlar fikir itibarıyla tasavvufun vahdet-i vücûd prensibine bağlı olan Yunus Emre "evvela herkesi Kur'an ve hadîs'e uymağa, şer'i esaslara en ufak teferruatına kadar riayete davet eder"⁵⁰. Bunu tasavvufun usûl ve esasının şariat olmasına bağlar ve buna riayet etmeyenin ebedî azab içinde kalacağını söyler⁵¹. Nitekim, Yunus'un şu beyitlerinde de bu ifadeyi doğrular ibareleri bulmaktayız:

İsrâfil sûru urula yer gök yüzü değşirile

Harâb ola yaşı u kuru çerh-i felek de yorula

Kimsene kalmaya bunda fenâ ola hepsi sinde

Mikâil'in dükkânında şol hak terâzi kurula

⁴⁹ Bu eser, önce Vakıflar Dergisi tarafından makale olarak basılmış, daha sonra Ocak Yayınları arasında kitapçık halinde çıkmıştır.

⁵⁰ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 301.

⁵¹ Köprülü, a.g.e., s. 301.

Cümle halâyık hep bite yeryüzünü düpdüz tuta
Hükmeyleye Cebbâr-i vakt mahşer dapa hep sürüle ⁵²

Ewel bize vâcib budur iyi hulk u amel gerek
İslâm adı konucağız yoldaşımız imân gerek

İsrâfil sürun urunca cümle mahluk uyanınca
Soru hesap sorulunca Arap dili lisan gerek ⁵³

Müslümanım diyen kişi şartı nedir bilse gerek
Tanrı'nın buyruğun tutup beş vakt namaz kılsa gerek

Her kim müslüman olmadı beş vakt namazı kılmadı
Bil ki müslüman olmayan ol tamuya girse gerek ⁵⁴

İşit sözünü ey âkil tanla seher vaktinde dur
Öyle buyurmuş ol kâmil tanla seher vaktinde dur

Okuna hadîs ü kelâm diyeler aleyhisselâm
Âşık isen belli bilem tanla seher vaktinde dur ⁵⁵

Sana derim ey velî dur erte namazına
Eğer denilsen ölü dur erte namazına ⁵⁶

Tasavvuf görüşünü, şeriat ahkamı üzerine bina eden Yunus Emre'nin lirizmini sağlayan *İslâmî-Nev-Eflâtunî* bir tasavvuf anlayışına sahip Mevlâna Celâleddin Rûmî'dir. Onun Mevlâna'dan ilham alan "...sufiyâne şiirleri Anadolu'da süratle yayılarak asırlarca devam etti, onun bir çok takipçi ve taklitçisi yetişti ve böylece halk diliyle ve millî hece vezniyle sūfiyâne şiirler yazmak ananesi, İran te'sirinin en kuvvetlendiği devirlerde bile kuvvetini kaybetmedi" ²⁴. Şiirlerini Farsça yazan ve İran kültürünün yoğun tesiri altında bulunan Mevlâna'dan Yunus'un tasavvuf görüşü itibarıyla istifade ederken, İran dili ve kültürünün - o dönem için- cezbedici tesirinde kalmayarak, millî kültüre ve millî zevke yönelmesi Türk edebiyatının Anadolu'daki inkişâf ve istiklâli açısından çok mühim bir hadisedir.

⁵² Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, s. 136.

⁵³ A.Gölpınarlı, a.g.e., s. 139.

⁵⁴ A.Gölpınarlı, a.g.e., s. 141.

⁵⁵ A.Gölpınarlı, a.g.e., s. 144.

⁵⁶ A.Gölpınarlı, a.g.e., s. 145.

⁵⁷ Ord. Prof. Dr. M. Fuat Köprülü, *Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış*, s. 336. (Bu makale, yazarın *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserine sonradan ilâve edilmiştir. Sayfa numarası bu kitaba aittir.)

Nitekim, Yunus Emre'nin bu yönelişi Anadolu'da kendisine bir çok taraf-tar ve takipçi sağlamıştır. Onun ilk büyük takipçileri, İran tesirinden tamamiyle kurtulamamış olsa da millî zevke de yönelen Aşık Paşa ile ondan daha millî ve müessir Said Emre ve Kaygusuz Abdal'dır. Bu şairler kuvvetli nazımları ile sūfiyâne konuları işliyorlar ve bu bakımdan da ayrı bir ehemmiyet kazanarak, Anadolu'da Tekke şiirinin takip edeceği çıkışı belirliyorlardı.

Bu arada, yukarda da temas ettiğimiz üzere, bazı Tekke şairleri —aynı fi-kir kaynaklarından beslenmiş olmalarına rağmen— zuhur eden yeni bazı tari-katların İslâm'a başka cephelerden bakarak, yıkıcı tesirlere kapılmaları gibi se-beplerle şeriat-tasavvuf birliğinden uzaklaşmalarından etkilenecek İslâm'a aykırı fikirler neşretmişlerdir ki, bunları burada uzun uzun anlatmakta bir fayda görmüyoruz⁵⁸.

3 — Dil ve Edebiyat Açısından Tekke Şiiri

Tekke şiirimizin ilk örnekleri olarak gördüğümüz Yesevî Hikmetleri-değer-lendirmelere göre-lirizmden uzak olarak kabul edilmektedir ki bu onun öğretici vasfından kaynaklanmaktadır⁵⁹.

Köprülü de bu edebiyatın başlangıcında öğretici bir vasıf taşıdığı ve “bizim görebildiğimiz ilk safhalarında —belki de propagandacı bir gaye takibettiği için— biraz kuru ve basit eserler”⁶⁰ verdiği fikrini taşırken, zaman içerisinde “incele incele Türk'ün millî dehasını gösterecek derecede hususî bir mahiyet almış, Acem mutasavvıflarının en yüksek mahsulleriyle ölçülebilecek eserler vücuda getirmişlerdir”⁶¹ şeklindeki düşüncesini de açıklar. Bu arada Köprülü, İslâmiyet'in kabulünden sonra üzerinde en çok durulacak, tedkik edilecek dev-rin, Türk millî lisanını kullanmaları, halk vezniyle yazmaları, geniş bir kitleye hitap etmeleri kendilerinden sonra gelenlere eserlerinin yön gösterici olması se-bebiyle Yesevî ve Yunus gibi büyük mutasavvıf şairlerin devri olduğunu da bel-lirtir⁶².

Türk şiirinin Anadolu'daki teşekkül ve tekâmül devirlerine bakıldığında “Mevlâna'dan sonra Anadolu'da yetişen velilerin, şeyhlerin ve dervişlerin çok zengin bir dinî edebiyat, musiki ve sanat eseri vucude getirdiklerini açıkça görürüz.”⁶³ Türkistan'da Yesevî'den aldıkları ilhamla Anadolu'ya gelen derviş-ler, Mevlevîlik gibi kültür, sanat ve edebiyatta incelmış ve münevverler arasın-da yayılmış bir tarikatın yanında, Bektaşîlik, Melamîlik, Halvetîlik, Bayramî-

⁵⁸ Bu hususta daha fazla bilgi için bakınız: Prof.Dr.Ethem Ruhi Fırlı, *Çağımızda itikâdi ve İslâmî mezhepler*, s. 12.

⁵⁹ Eraslan, a.g.e., s. 29.

⁶⁰ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 2.

⁶¹ Aynı yer.

⁶² Köprülü, Aynı eser, s. 1.

⁶³ Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3. Tip Tahlilleri*, s. 125.

lik... tarikatlarını meydana getirecek olan çevrelerde de bulunarak⁶⁴, birinciden Mevlâna'nın tefekkür sistemini diğerlerinden de millî zevk ve diğer ifade unsurlarını alarak, ilk güçlü temsilcileri olan Yunus Emre'yi edebiyatımıza kazandırmışlardır. Yunus Emre'nin ortaya çıkma şartları ve ekolü itibarıyla Köprülü şu fikirle yer verir: "XII. asır esnasında eski dinî-millî kahramanlık menkabe-leri yanında dünyanın faniliğinden, Vahdet-i vücud felsefesinden söz eden bir takım tasavvufî şairler de çoğalmaya başlamıştı. Bunları yazan mutasavvıf şairler, ekseriyetle akidelerini halk arasında yaymak gayesini gözettilerinden halka yabancı olan bu felsefî unsuru onun zevkine uygun bir şekle sokmaya çalışıyorlar ve bunun için o fikirleri lisan, edâ, şekil ve vezin bakımından millî bir kisveye sokmaya gayret ediyorlardı. Halkın zevkine daha yakın bir takım mutasavvıfların kendi akidelerini millî bir şekil altında halka sürmek istemeleri çok tabii idi. Meselâ Şeyyad Hamza gibi bir takımları bu işe teşebbüs ettiler. ... Yunus Emre bu yabancı felsefî unsuru Türk zevkinin hususî dehasına göre millî unsurla birleştirdi ve zevk bakımından Acem tasavvufî esaslarından tamamıyla ayrı bir mahiyette halkın zevkine uygun bir Türk tasavvuf edebiyatı vücuda getirdi⁶⁵. Köprülü bu fikirlerini "Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekamülüne Umumî Bir Bakış" adlı makalesinde de tekrarlar⁶⁶.

Şiirlerinde hem aruz hem de millî vezni kullanan⁶⁷ "Yunus'un ve Anadolu'da yetişen seleflerinin Ahmed Yesevî ve takipçilerinin tesirinde oldukları muhakkaktır; Hoca Ahmed Yesevî ile Yunus'un sanat unsurları bile hemen birbirinin aynıdır; yalnız Yunus'ta felsefî unsur daha geniş ve daha yüksek bir mahiyet alarak sarîh bir vücudîyye-i hayalîyye şekline girmiş olduğu gibi, ifade de didaktik kuru mahiyetten kurtularak lirik ve canlı bir şekil almıştır⁶⁸.

Bu lirik ve canlı edebiyat Yunus takipçilerinde yeni fikrî ve millî unsurlarla gelişmiş ve devam etmiştir. XIV. yüzyıl şairlerinden Hacı Bektaş halifelerinden olan Hacim Sultanın derviş⁶⁹ Said Emre ile Allah'a, Cebrail'e ve Adem'e Türkçe konuşturacak kadar Türkçeye ve milliyetine Bağlı Kaygusuz Abdal⁷⁰ Yunus Emre'nin iki mühim takipçisidir. Bu dönemde Hurufîlik akidelerine bağlı, derisi yüzülerek öldürülen Azerbaycanlı Seyyid Nesimî'nin sufiyâne şiiri de taşıdığı millî unsurlar, lirizm ve feci şeklindeki ölümü ve İslâm dünyasında ve bilhassa Anadolu'daki Tekke şairleri üzerindeki tesiri itibarıyla dikkat çekicidir⁷¹.

⁶⁴ *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, C.2, s. 12.

⁶⁵ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 255.

⁶⁶ Köprülü, "Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekamülüne Umumî Bir Bakış", *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 336-337.

⁶⁷ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 298; Gölpınarlı, a.g.e., s. 161.

⁶⁸ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 336.

⁶⁹ Köprülü, "Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekamülüne Umumî Bir Bakış", *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 347.

⁷⁰ Prof.Dr.Abdurrahman Güzel, bak giriş kısmı dipnot 27.

⁷¹ Köprülü, *Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekamülüne Umumî Bir Bakış*, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 348.

XVI. yüzyıldan itibaren Hurufîlik, Kalenderîlik, Haydarîlik gibi tarikatlardan aldıkları unsurlarla zenginleşen Bektaşî şiirinin taşıdığı millî unsurlar itibarıyla geniş bir çevrede yayıldığını görmekteyiz. Millî vezni ve halk dilini işleyen Bektaşî şairlerinin “--ekseriyetle medrese tahsili görmemiş, lâkin millî zevke vakıf— ince ve zarîf düşünceli, her basit şeye kolayca kanabilecek ibtidâî ve âdetâ hurafelere tapan bir zihniyete mâlik olmaları, sonra arûz veznini ve arûz şekillerini ekseriya çok fena ve kusurlu kullandıkları halde, bilâkis millî vezni ve millî şekilleri, tamamen Türk zevkine uygun bir tarzda istimal edebilmeleri”⁷² halkın onlardan bekledikleri sanat anlayışına uygun düşmekteydi.

Anadolu’da Tekke şiiri, farklı fikrî kaynaklara yönelmiş olsa da aynı güçlü şairlerin tesirleri altında gelişmesini sürdürmüştür. Ancak, tarikatlerin yapılarından kaynaklanan ayrılmalar bazı dil, şekil ve üslûb farklarını da beraberinde getirmiş, aynı güçlü şairlerden alınan ilhamlar farklı şekillerde şiirlere yansımıştır. Yesevîler “hikmet”, Bektaşîler “nefes”, Alevîler “deme”, Mevlevîler “âyin”, Gülşenîci “tapug”, diğer bazı tarikatler “cumhur”, geniş tasavvufî çevreler de “ilâhî”ler yazarak⁷³ tekke şiirinin millî zevk, dil, şekil ve üslûb itibarıyla en güzel örneklerini vermişlerdir. Bu şiirlerdeki lirizme karşılık, tarikat âdâbının ve tasavvufî telkinlerin yer alması bakımından daha kuru bir ifadeye sahip olan nutuklar da sade Türkçenin mahsullerindendir.

Tekke şairlerinin kullandığı bu iki mühim türün yanında — tekke şairlerinde bir âdet hâlinde yaşatılan— devriye ile şathiyye, destan ... gibi türleri de bu arada zikretmeliyiz. Bu edebî türlerin hepsini örneklerle ‘Nazım Şekilleri Bölümü’nde göreceğiz.

4 — Mütelsil Olarak Tekke Şiiri

“Türklerin İslâmiyeti kabul etmelerinden başlayarak XIX. yüzyıl sonlarına yani Tanzimat’a kadar 900 sene yoğun bir şekilde süren ve Anadolu Türk-İslâm medeniyeti devresi içerisinde ortaya konulan eserlerin belli başlı vasfını dinî bir muhtevası taşımaları teşkil eder⁷⁴. Bu asırlarda tekkeler, kapılarını her zümreden insana açmışlar, askerin, işçinin, saray mensubunun, vezirin, padişahın aynı his ve fikir çevresinde toplanmasını sağlamışlardır. Bu da tekke edebiyatının geniş bir sahada, büyük insan kütleleri arasında yayılmasını sağlamıştır⁷⁵.

Bir Türk tarafından ve Türkler arasında kurulan ilk tarikat olan Yesevîlik, Türk tasavvufunun en eski ve en aslî bir kısmını meydana getirmektedir⁷⁶. Moğol istilâsı ve diğer bazı sebeplerle Anadolu’ya gelen Yesevî ve Hayderî

⁷² Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 350.

⁷³ *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, C.2, s. 16.

⁷⁴ *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, C.2, s. 12.

⁷⁵ Aynı yer.

⁷⁶ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 114.

dervişleri bu tarikatların usul ve erkânı yanında “Eski Halk Edebiyatının bir çok unsurlarını alarak İslâm ruhunu o unsurlarla —yani eski millî şekiller ve eski vezinlerle— ifade edilen ilk⁷⁷ eser olan “Divân-ı Hikmet’te ifâdesini bulan Türkçe tasavvufî şiirin de ilk numunelerini beraberlerinde getiriyorlardı. Yunus Emre’ye kadar Anadolu’da Türkçe, yazı dili olarak pek yaygın değildir. Bunun yanında, Türkistan sahasında Yusuf Has Hacib, Ahmed Yesevî, Ahmed Yûknekî; Anadolu’da Ahmed Fakih, Şeyyad Hamza, Gülşehri ve bazı Türkçe şiirler de yazan Sultan Veled... gibi şairler tarafından kullanılmıştı.

Yunus Emre’den sonra Anadolu sahasında Tekke şiiri, Âşık Paşa, Eflakî Dede, Said Emre, Kaygusuz Abdal, Gülşehri, Hamid-i Veli, Hacı Bayram-ı Velî, Emir Sultan, Kaygusuz Abdal, Akşemseddin, Abdurrahim Rûmî, Eşrefoğlu Rûmî, Kemal Ümmî, İbrahim Tennurî, Dede Ömer Ruşenî, Muhiddin Dolu, Cemal-i Halvetî Abdurrahim Tirsî, Sünbül Sinan, İbrahim Gülşenî, Ahmed-i Sarban, Kaygusuz Vizeli Alaaddin, Ümmî Sinan, Üftade, Seyyid Nizamoglu, Arşî, Aznî, Kul Himmet, Muhyî, Zakirî Hasan, Lâmekanî Hüseyin, Nakşî, Aziz Mahmud Hudayî, Abdülahad Nurî, Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi, Gaybi Sunullah, Zakirzâde Biçare Abdullah, Sinan Ümmî, Vahib Ümmî, Derviş Himmet, Niyazî-i Mısırî, Kul Budala, Şeyh Gâlib, Erzurumlu Emrah...⁷⁸ gibi isimleri yetiştirmiştir.

Netice itibariyle, kaynağını —büyük nisbette— Kur’an ve hadisten alan tasavvuf, Türklerde XI. yüzyıldan başlayıp günümüze kadar gelen bir seyir içerisinde edebiyatımıza-tabiatıyla-yansımış, önceleri Acem tasavvufî eserlerini taklid eden şairlerimiz, daha sonraları millî haz ve zevklerine uygun bir şekilde öze dönerek dinî-tasavvufî hislerini ekseriyetle-kendi dilleriyle ve vezinleriyle dile getirmişler ve Yunus’un açtığı çığrdan yürüyen yüzlerce mutasavvîf şair yetiştirmiştir.

B. Tekke Şiiri ve Özellikleri

I – Tekke Şiirinin Şekil Bakımından İncelenmesi

I – Vezin

Tekke şiiri, halkın, anlayabileceği bir dille, başlangıçta millî vezin ve yaşıyan Türkçe ile meydana getirilen edebî mahsullerdir.

Tekke edebiyatında dikkat edilecek mühim bir nokta, onun da Divan ve “Âşık Edebiyatı” gibi, hem halk şiirine, hem klâsik şiirin cazibesine bağlı, iki

⁷⁷ Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 336.

⁷⁸ Bu ve burada isimlerini sayamadığımız tekke şairleri hakkında muhtelif antoloji ve ansiklopedilerle sair kitaplarda tafsillatlı bilgi bulunmaktadır. Bu hususta şu kaynaklara bakılabilir: *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri* 2-10. Cilt; Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 344-348; Abdülhakî Gölpinarlı, *Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi*; Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* 1-7. Cilt.

tarafı bir hüviyeti oluşudur. Bu yüzden Tekke edebiyatında da manzumeler aruz ve hece vezinleriyle yazılırlar. Ahmed Yesevî, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Hacı Bayram-ı Velî, Ahmed-i Sârbân, Ümmî Sinân, Niyazî-i Mısırî gibi Tekke edebiyatı büyükleri, aynı zamanda aruza da hâkimdirler. Fakat hitap ettikleri esas kitleye istedikleri telkini yapabilmek için heceyi de kullanırlar. Yine “Âşık Edebiyatı”nda olduğu gibi Tekke edebiyatının da asıl edebî mahsulleri heceli manzumelerde ortaya çıkmıştır⁷⁹.

Tekke edebiyatı mahsulleri vezin ve şekil bakımından Saz şiiri ve Divan şiiri ile ortaktır. Yani bu şiirlerde hem hece, hem de aruz vezni, hem Türk hem de Arap ve Acem şekilleri kullanılmıştır. Bu şiirler, kendilerine mahsus muayyen vezin ve şekilde ayırım yapmamak ve çok kerre Saz şiiri şekliyle Divan şiiri veznini veya Saz şiiri vezniyle Divan şiiri şeklini birleştirmek suretiyle aynı bir hususiyet kazanmışlardır⁸⁰.

Araştırmacılar, Tekke edebiyatı mahsullerinin vezni hakkında fazla bir şey söylemezler. Fakat verilen örneklerin çoğu hece vezni ile yazılmış şiirlerdir. Tekke edebiyatı mahsullerinin aruz ile yazılan Tekke şiirleri üzerinde fazla durulmadığı ve örnek olarak da bu şiirlere fazla yer verilmediği için Tekke edebiyatı mahsullerinin daha çok bir “hece edebiyatı” olduğu zannedilmiştir.

Halbuki Tekke şairleri içtimâî durumları da gözönünde tutarak halkın anlayabileceği şekilde hem hece, hem de aruz ile eserler vermişlerdir. Ancak aruz vezni oranı daha fazladır.

a) *Aruz*

Tekke edebiyatı edipleri, hece vezni bölümünde de kısaca ele alınacağı gibi, edebî mahsullerini yalnız hece ile yazmamışlardır; Tekke şairleri aynı zamanda aruz ile de yazmışlardır. Bu şairler, hemen hemen aruzun bütün kalıplarını kullanmışlardır. Tekke şairlerinin tercih ettikleri vezinlerin bazıları aşağıdadır.

1. *Bahr-i Hezec*

a) *Mefâilün mefâilün faülün*

Girüben 'ışk denizün boylayanlar

Ma'ânî izleyüb soy soylayanlar⁸¹

b) *Mef'ülü Mefâilün faülün*

Bu vezin çok kullanılan bir vezindir. Husûsiyle “mesnevîler, terc'-i bend ve terkeb-i bend”lerde daha çok kullanılmaktadır.

⁷⁹ İ. Habib, a.g.e., s. 225.

⁸⁰ Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*. S.5.

⁸¹ Kaygusuz Abdal, Dilgüşa. Mar., v. 211b.

İnsan ile geldüm insân oldum
İnsan libasında pinhân oldum⁸²

c) *Mef'ûlû Mefâilû Mefâilû Faülûn*

Bu vezin de gazellerde çokça kullanılmaktadır. Ayrıca müstezadlar da bu vezin ile yazılmaktadır.

Ol şâh-ı Kadî senün ile oldugın anla
Gönlüne senün gelübeni doldugın anla⁸³
Şem'a düşüben yandıgını pervâne bilmez
yanmakda murâd ne
Âşıklara sor 'ışıkla meydânda baş oynar
bu hâlde garaz ne⁸⁴

2. *Bahr-i remel*

Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilâtûn ile
Fâilâtûn Fâilâtûn Fâilûn

vezinleri de çok kullanılır.

Ben senün yüzünden özge kıble-i cân bilmezem
Şol zibâ hüsnî severem gayrı îmân bilmezem⁸⁵
ıy sıfâtun Ku'l-huvalahû Ahad
Her dem içinde Kâdir'sin her sa'at⁸⁶

3. *Bahr-i recez*

"4 Müstef'ilûn" ile bahr-i hezec'den "4 Mefâilûn" de Tekke edebiyatı mahsullerinde (bilhassa gazellerde) kullanılmaktadır.

Gönlüm yine şol dilberün hüsn-i cemâlün arzular
Gözlerinin elâsını yüzünün alın arzular⁸⁷
Yine vakt-ı hazân oldu durugıl yatma iy sâki
Bu gafletdür ne yatarsun bu'ömr kalmaz bize bâki⁸⁸.

4. *Bahr-i muzârî'*

Mef'ûlû Fâilâtûn Mefâilû Fâilûn

vezninin de gazellerde kullanıldığı görülür.

⁸² Kaygusuz Abdal, Terci'-i bend, Mar., v. 134a.

⁸³ Gülistan, Mar., v. 207b.

⁸⁴ Divan, Mar., v. 314a.

⁸⁵ Divan, Mar., v. 309b.

⁸⁶ Gevhermâme, Mar., v. 105a.

⁸⁷ Divan, Mar., v. 318b.

⁸⁸ Divan, Mar., v. 315a.

Pür oldı yine ma'nide cânun sefinesi
Dürr ü cevâhir doldı bu gönlüm hazinesi⁸⁹

Tekke edebiyatı mahsullerinde aruz hatalarına sık sık rastlanır. Bu Tekke edebiyatına ait eserlerde tabii bir unsurdur. Zira, bu edebiyatı meydana getiren şairler fazla tahsil görmüş kişiler değildirler. Esasında bu hatalar daha çok Türkçe kelimelerde, nadiren de Arapça ve Farsça kelimelerde kısa hecelerin vezin zaruretiyle uzatılması şeklinde ortaya çıkan "imâle", bu edebiyatın en çok rastlanan aruz bozukluklarındanr.

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun hecelerin vezin zaruretiyle kısaltılması neticesinde ortaya çıkan "zihâf" da bu edebî mahsullerde sık görülen aruz hatalarındanr.

Hakikat gevheri bite cânumda
Cevâhir gönlüm içinde cân oldı⁹⁰

Demek ki Tekke edebiyatı şairlerinin sık sık aruz veznini her türde kullandığını görmemiz mümkündür. Zira Tekke şairleri Acem edebiyatını da mükemmel denecek kadar bilmektedirler ve aruzun bütün kalıplarını kullanabilecek niteliktedir.

b. Hece

Tekke edebiyatı mahsullerinin büyük bir kısmı hece vezni ile yazılmıştır. Hece ile yazılan şiirlerde daha çok, "yedili", "sekizli" ve "onbirli" vezinleri kullanılmıştır. "yedili" şiirlerde duraklar, bazan 4 + 3, bazan 3 + 4 olmakta, bazı mısralar ise duraksız olarak kullanılmaktadır.

İçüm dışum nûr idi
Nûr ile ma'mûr idi
Durdugum yir Tûr idi
Mûsâ-yi Ümrân idüm⁹¹

Sekiz heceli şiirler bazan 4+4 duraklı, bazan ise duraksızdır.

Güneyi kuz eylemegil
Buz sözi yüz eylemegil
Sohbeti toz eylemegil
Ariflere dil-pezir⁹²

⁸⁹ Divan, Mar., v. 314b

⁹⁰ Kaygusuz Abdal, Divan, v. 293b.

⁹¹ Divan, Mar., v. 331-a-b.

⁹² Divan, Mar., v. 31 la.

Onbirli şiirlerde çoğunlukla 6 + 5 bazan 4 + 4 + 3 durakları kullanılır. Bu şiirlerde duraksız mısralara da rastlanır.

Beglerimiz çıktı Avlan üstine *
 O(n)lar gelür sultân Abdâl Mûsâ'ya
 Urum abdâlları hırka vü postın
 Bağlar gelür sultân Abdâl Mûsâ'ya
 Urum abdâlları gelür dost diyü
 Giydükleri nemed ile post diyü
 Hastalar da gelür dermân isteyü
 Sağlar gelür Sultân Abdâl Mûsâ'yâ

Bir niyâzum vardır Gani keremden
 Münkir bilmez evliyânın sırrından
 Kul Kaygusuz ayrı düşmüş pîrinden
 Ağlar gelür sultan Abdal Mûsâ'ya⁹³

2. Kafiye

Tekke şairleri, “kafiye” konusunda oldukça serbest hareket ederler. Divan şiirindeki “*mukayyed kafiye*”den, Halk şiirindeki “tam ve zengin kafiye”nin yanında “yarım kafiye” lere kadar hepsine sık sık rastlanır.

Gel ki bu meyhânede esrâr yiyem şarâb içem
 Sarhoş olam bekri bigi zühd ü sâlusdan geçem

Hemnişinüm ârif ola her hâlûme vâkıf ola
 Bâzum ahı kerkes neyüm şahbâzıla bile uçam⁹⁴

Ol şâh-ı Kadîm senün ile oldugın anla
 Gönüne senün gelübeni doldugın anla

Ol senünile ezelfiden bile gelüpdür
 Her lahza sana lutf ü kerem kıldugın anla⁹⁵

Nâgâh minâreyi karpuz mu sandın
 Düşün idi senün gündüz mi sandın

Sayıklarsın meger ki düş görürsün
 Özün gani bizi derviş görürsün⁹⁶

⁹³ A.Güzel, Kaygusuz Abdal, s. 164-165.

⁹⁴ Kaygusuz Abdal, Divan, v. 299b.

⁹⁵ Kaygusuz Abdal, Divan, Mar., v. 307b.

⁹⁶ Kaygusuz Abdal, Divan, Mar., v. 119b.

Tekke şairleri, bazan benzer sesleri dahi “kafiye” olarak kullanmaktadırlar; bazen de “Kaf-kef, kaf-gayın, te-dal ...” vb gibi, “Göz kafiyesi”ne aykırı kafiyeleri de kullanmaktadırlar.

Şaha zülfün boynuma dolaşdugı
Fâş idüben gizlü râzum açdugı⁹⁷

Bu ışk mevci yine başumdan aşdı
Sırum fâş eyledi râzumı açdı⁹⁸

Ben bu ışk görelî herdem ene'l-Hak söylerem
Hak diyenün sözine sıdkıla saddâk söylerem

Yirde gökde cümle şey'ün maksüdiyam maksüdi⁹⁹
Kasdıla izüm yitürüp çath-ı eflâk söylerem

Yine vakt-i hazân oldu durugel yatma iy sâkî
Bu gafletde ne yatarsın bu ömür kalmaz bize bâkî

Durugel bağçaya bir gel ağaçlar sözini dinle
Âh eyler çarhun elinden dökilmiş yire yaprağı

Hocasın özünü divşür bu dünyâ küllî fânîdür
Kefesden uçmadın kuşun durugel eyle yarağı¹⁰⁰

Kaygusuz Abdâl'a irdi ana cân ü gönül virdi
Anun ayagı toprağı anun cânıyla müştâğı¹⁰¹

Sen bahr-ı melelekütsin
Sen gevher ü yâkûtsin
Sen mübârek vücüdsin
Sen de gözet sendedür¹⁰²

1. Tam Kâfiye:

Yukarıda verdiğimiz örneklere rağmen, Tekke şairleri, çoğunlukla “tam kafiye”yi tercih ederler. Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal'ın eserlerinde, yani gerek “gazelleri”nde, gerek “mesnevî”lerinde asgarî iki sesin aynı olmasına da-

⁹⁷ Divan, Mar., v. 319b.

⁹⁸ İkinci mesnevi, Mar., v. 107a.

⁹⁹ Divan, Mar. V. 305 a

¹⁰⁰ Müstensih, italik olarak yazılan harfleri “kaf” ile yazmaktadır.

¹⁰¹ Divan, Mar., v. 315a.

¹⁰² Divan, Mar., v. 289a.

yanan “kafiye”ler kullanılmaktadır. Bilhassa “*imân, hayvân, Ummân, insân, mekân, pinhân, noksân virân, figân, perişân*” gibi sonu “...ân” ile bitenler onların en çok kullandığı “kafiye”lerdir. Ayrıca “*girîfdar, ber-dâr, bi-dâr, yâr, bazer, bâr, nâr, diyâr...*” gibi, sonu “..âr” ile neticelenen “kafiye”ler de Tekke şairlerinin çok kullandığı kafiyelerdendir.

Tekke şiirlerinde dikkati çeken diğer kusurlardan biri de, Arapça ve Farsça kelimelerle Türkçe kelimelerin kafiyelenmesidir.

Zühre vü mâh müşteri
Çarh-ı felek çenberi
Dünyâda ne kim varı
Sen de gözet sendedür ¹⁰³

İşk işine sabûr gerek görmege gözde nûr gerek
İşk yoluna varur gerek pîr ü cûvân ne nesnedür

Kaygusuz Abdâl ışkıla birlige birikdün ise
Dahi füzulluk eyleme bu sen ü ben ne nesnedür ¹⁰⁴

Münkirlere zulmet ola mahbûblara kuvvet ola
Tâliblerün tâ’atini Hazretde makbûl eyleye

İşkun dahı bir nişânı her kime irişdiyse
İkrâr ile kulluk idüp gönüllere yol eyleye ¹⁰⁵

Şâhun nûri çün gönlüme tecellî olaldan
Şemsdür delîlüm şem’i fanusdan haberüm yok ¹⁰⁶

Bu kırk yidi üç bir gönülümde sır oldu
Hâlim bu benüm il ü ulustan haberim yok ¹⁰⁶

Şerîk olma sakın bu mülk ü mâle
Kime kaldı bu cihân sana kala ¹⁰⁷

2. *Yarım kafiye*: kafiyeli kelimeler içindeki birer sessizin benzerliğidir.

hâ-z-âr

Yü-z-er... gibi.

3. *Zengin kafiye*: Kafiyeli kelimeler içindeki sesli ve sessizlerden birden fazlasının benzerliğidir. *Fezâsından - hizâsından ..* gibi

¹⁰³ Kaygusuz Abdal, Divan, Mar., v. 188b.

¹⁰⁴ Kaygusuz Abdal, Divan, Mar., v. 189b-29a.

¹⁰⁵ Kaygusuz Abdal, Divan, Mar., v. 290b.

¹⁰⁶ Kaygusuz Abdal, Divan, Mar., v. 317a.

¹⁰⁷ Kaygusuz Abdal, Divan, Mar., v. 235a.

Ayrıca uzun bir sesli ile bir sessiz birleştirilerek yapılan “kafiye” de “zen-
gin kafiye”dir.

4. *Cinaslı kafiye*: Cinas içinde gerçekleşen, yani manaları ayrı olmakla beraber, yazılışları aynı olan kelimelerle yapılan kafiyelerdir.

Gözler (gözün çoğulu) - gözler (gözlemek masdarından geniş zam. 3. şahıs çoğul)

Alliterasyon: Birbirini takib eden mısralar dahilinde benzer seslerin mısralara ahenk verecek tarzda kullanılmasıdır. Bir olup birikti birle birlige ...¹⁰⁸ gibi

Redif: Tekke şairleri, bilhassa gazellerde kafiyelerden sonra sık sık *redif* kullanırlar. Redifler umumiyetle “eyle-, ol-, i-,di bul-, gel-, ...gibi çok kullanılan fiillerdir.

Dünyâda gördükçe- rüyâda gördükçe-

İşka ‘âşık’ olan kişi râhat-ı cân ne nesnedür
Bi-nişânı nulmak için nâm ü nişân ne nesnedür¹⁰⁹

Oldur ‘âşık’ ışk yoluna canını kurban eyleye
Hayvân sıfatın terk ide özüni insan eyleye¹¹⁰

Ben bu işka bilîşeli âb-ı hayvan bulmuşam
Canımın terkin vuruban cân-ı cânân bulmuşam¹¹¹

Sen bu sun’a bak sâni’i gör ne hüner eyler
Kurı kamışın için kand u şeker eyler¹¹²

Ma’nî defteri cânında cem’ ola
Uyana bu ışk çerâğı şem ola¹¹³

3. *Nazım şekilleri*

a) *Divan Edebiyatına Ait Nazım Şekilleri*:

Tekke şairlerini, belirli bir nazım şekli ile sınırlamak doğru değildir. Zira, pek çok tekke şairi, dünden bugüne kadar, divan şairleri kadar divan tarzında kuvvetli eserler vermişlerdir.

Böylece tekke şairleri, nazım şekli bakımından hem divan edebiyatı, (gazel-mesnevi) hem de bilhassa halk şiiri (en çok koşma) nazım şekillerine kullanmışlardır.

¹⁰⁸ N.Pekolcay-S.Eraydın, *İslâmi Türk Edebiyatı*, İst. 1975. s. 65-66.

¹⁰⁹ Kaygusuz Abdal, Divan, Mar., v. 289b.

¹¹⁰ A.g.e., v. 290a.

¹¹¹ A.g.e., v. 291a.

¹¹² A.g.e., v. 218a.

¹¹³ A.g.e., Birinci Mesnevi, Mar., v. 97a.

Tekke şairleri, bilhassa nazım şekli itibariyle Divan şiiri tarzında, fakat muhteva itibariyle tekke şiiri türünde eserler vermişlerdir. Tekke şairlerinin Divan şiiri tarzında kullandığı nazım şekilleri şunlardır. “gazel, kaside, kıt’a, musammat, murabba, terkib-i bend, terci-i bend, rübâî, tuyug, mesnevî” Halk şiiri tarzından da, koşma ve mâniye bağlı şekilleri de kullanmışlardır.¹¹⁴

“Umumiyetle mâniler, anonim olmakla beraber taklîdî ve şairi bilinen mâniler de mevcuttur. Kanaatimize göre az da olsa Divan, daha doğrusu Tekke edebiyatı mümessili sayabileceğimiz şairlerde bu türün örnekleriyle karşılaşmak mümkündür. Bir misal olarak Erzurumlu İ.Hakkı (1115-1194/1703-1780)’nın mânilerini zikredebiliriz. İ. Hakkı’nın Divanında onbeş mâni bulunmaktadır.”¹¹⁵

Burada birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

Oldum sana hem-sâye
Sal üstüme hem sâye
Mihrin bana versin fer
Her niçe ki şems aya

Dil sende ya bendedir
Azâde ya bendedir
Yabanda değil bende
Gümgeşte ya bendedir

Dendandır inci denden
Fark olmaz inci tenden
İncitme can gönül yap
İncinme incitenden

Sen benliği koy hâk ol
Bed hûları at pâk ol
Şehvetle gazabdan geç
Dol aşk ile bi-bâk ol

Dilberde ki ol an var
Ol fer’den usan var
Sen sende bul ol mihri
Kim aksidir ol envar

Koy nig ü bedügânı
Aç dildeki dükkânı
Can ver gam-ı aşkı al
Bul sendeki dü kânı

İnsana cevabın ver
Hayvana cev âbin ver
Ger ehl-i kanâatsan
Men nefse cevâbın ver

Çü dâne gendümdendir
Has nam gendümdendir
Her kim bana neylerse
Hep kendi kendimdendir

Eyyâm-ı ömür ondur
Kabr içre tenim undur
Âlemde ne ün versem
İşittğim ol ündür

Sinemde çü balgam var
Nisyan çoğ u bil gam var
Dil bahri huruş eyler
Anda nice dalgam var

¹¹⁴ Hece ile yazılmış olan “ilâhî”ler şekil bakımından “Koşma”ya benzerler. Bunun yanında bazı mutasavvıflarımızın tasavvufî “Mânî”ler de kaleme aldığı görülmektedir. Bkz. Amil Çelebi-oğlu, “Erzurumlu İbrahim Hakkı Divanı’nda Mâniler”, *Türk Kültürü*, sayı 270. Ankara. 1985.

¹¹⁵ A. Çelebioğlu, a.g.m., s. 270. Yıl: XXIV, Ekim, Ankara. 1985, s. 355-357.

Candandır o dil beri
Kim buldu o dilberi
Âlem ki draht olur
Olmuştur o dilberi

Her anda anan anı
Fevt etmez o bir âni
Her yüzden eder seyrân
Ol hüsn ile ol âni

Dil sevdi o cânânı
Ah bulsa bu can anı
Seyr eylese ol yüzden
Hüsnü dil ü can anı

HAKKI gam-ı Hakkânî
Verse sana Hakk anı
Ol gamla dolup şâd ol
Anda deme Hak kanı

Mahlûk ile bil hakkı'
Masdar bul o müştakkî
Ewel O'dur Ahir hem
Pinhan ayan ey HAKKI¹¹⁶

Bilindiği gibi Tekke şairleri her zaman ve her yerde divan tarzından pek çok eserler vermişlerdir. Demek oluyor ki, Tekke şairleri aynı zamandan divan tarzından da mükemmel eserler vermektedirler. Bu sebeple yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi Tekke edebiyatı, gerek şekil, gerek muhteva yönünden Divan ve Halk edebiyatının bir terkibi, başka bir ifadeyle "Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı"nın en zengin bir sahasıdır. Birkaç Tekke şairinden verilen örnekler çoğaldıkça bu edebiyatın daha pekçok hususiyetlerinin tesbitinin mümkün olacağı görülecektir.

b) Tekke Edebiyatına Ait Nazım Şekilleri.

Tekke şiiri, bütün bir milletin malıdır. Zira o, millî dili ve halk zevkini kuvvetle yaşatmıştır. Âdeta halkın dinî ruhunu terennüm etmekle onun bu vecdini tanzim ve idare etme rolünü de üzerine almıştır. Bu bakımdan Tekke edebiyatı mamullerinde bir yandan Divan edebiyatının, diğer yandan da Âşık edebiyatının özellikleri görülür.

Bu edebiyatın dili, genel olarak halk edebiyatının diline yakınsa da, onda orta seviyedeki halkın kolaylıkla kullandıkları Arapça-Farsça kelimelere de rastlanır.

Tekke edebiyatı mahsulleri, şekil ve vezin bakımından Divan ve Saz şiiri ile ortaktır. Şöyle ki, Tekke şiirinde hem hece, hem aruz vezni, hem Türk hem de Arap-Acem şekilleri kullanılmıştır. Tekke şiirinin kendisine mahsus muayyen vezin ve şekli yoktur. Ancak belirtelim ki Tekke şairleri hem aruzu, hem de heceyi çok rahat kullanırlar. Tekke edebiyatının şekil bakımından Divan ve Âşık edebiyatları ile müşterek yanları vardır. Ayrıca vezin ve şekilde de çok

¹¹⁶ A.Çelebioğlu, a.g.m., s.

kere Saz şiiri şekliyle Divan şiiri veznini veya Saz şiiri vezniyle Divan şiiri şekillerini birleştirmek suretiyle ayrı bir hususiyet kazanmıştır.

*Saz ve Divan şiirindeki sınırlı konu ve belli zümrelere verilen ruhun haki-miyetine mukabil, Tekke şiirinde dinî ve tasavvufi ruhun hâkimiyeti vardır. Bunun en belirli tarafı, kendilerine mahsus ruhanî ve ilâhî bir vecdi terennüm etmeleridir. Tekke şiiri, Saz şiirine nispetle daha çok fikri ve felsefî, Divan şiirine nispetle daha fazla millî ve hayatidir. Tekke şairleri, diğer şairler gibi kendi ruhlarının ürperişlerini ve rüyalarını, dinî, ahlâkî düşünce ve duygularını söylemektedirler. Bu bakımdan Tekke edebiyatı mahsulleri, Türk milletinin İslamiyetle bütünleşmesi noktasından dini-millî bir edebiyatın doğmasını sağlamıştır*¹¹⁷.

Tekke şairleri, Divan ve Âşık tarzını iyi bilmelerine rağmen, eserlerini halka daha iyi anlatabilmek için halkın anladığı *millî vezin hece vezni* ile yazmışlardır. Onlar şiirlerinde, nazım şekli olarak “koşma”yı daha çok kullanmışlardır.

Kafiye şemaları bakımından “koşma” türüne giren hece vezni ile yazılmış Tekke şiirlerinin konuları ve edaları itibarıyla değerlendirilmesi gerekir. Bu itibarla Tekke edebiyatının araştırma sahası, genel olarak dinî muhtevalı manzum ve mensur eserlerden meydana gelmektedir. Biz bu çalışmamızda, sadece manzum eserler üzerinde duracağız. Onlar da: ilâhî, münacaat, Na't, medhiye, hikmet, nutuk, devriye, şathiye, miraciye, mevlid, ramazaniye... vb. leridir.

Tekke edebiyatı'nın kendisine ait müstakil bir nazım şekli olmamakla beraber, Divan ve Âşık edebiyatları nazım şekillerini ortak olarak kullanmaktadır. Bu nazım şekilleri de sırasıyla şöyledir.

1. *İlâhî:*

Mutasavvıf şairler tarafından söylenen dinî ve ilâhî fikirleri hâvî manzumelerdir. Daha çok Allah'ın birliğini, azamet ve kudretini anlatan veya telkin eden eserlerdir. Bunlar aruz ve hece ile yazılırlar.

İlâhîler, tarikatlarda şu isimlerle anılırlar:

a) *Âyin:* Mevlevî tekkelerinde okunur.

b) *Tapuğ:* Gülşenî tekkelerinde okunur.

c) *Nefesler:* Ekseriya Bektaşî-Alevî tekkelerinde okunur. Melamîlerde “vahdet-i vücûd” telkinleri hep “nefes”lerle yapılır. Bu tarz manzumelerde rindane, kalenderane, istihzalı bir edâ bulunur. “Nefes”ler; gazel, koşma tarzında hece vezniyle yazıldığı gibi, sonradan aruz vezni ile de yazıldığı olmuştur. Bu nefesler, daha çok “ayn-ı cam”lerde saz eşliğinde makamla okunur.

¹¹⁷ V.M.Kocatürk, a.g.e., s. 3-5.

ç) *Duraklar*: Ekseriya Halvetî tekkelerinde ve zîkrin iki faslı arasında bir, yahut iki zâkir tarafından okunur.

d) *Cumhurlar*: Mevlevî ve Bektaşî dergâhından başka tekkelerde herkes tarafından okunurdu.¹¹⁸

Tekke edebiyatının en mühim nazım şekillerinden biri olan ilâhî, hemen hemen bütün şairler tarafından işlenmiştir. İlâhilerde işlenen en mühim unsur, Allah'ın "Bir"liği meselesidir.

Tekke edebiyatının Anadolu sahasındaki ilk ve büyük üstadı Yunus Emre, bütün ilâhilerinde aşk, vahdet, yaratılış (tekin, sülûk, nefis, dünya v.s.) gibi temaları işlemektedir. Yunus'a göre, bütün varlıklar Tanrı'yı bilir ve O'nu hâl diliyle zikreder.

Yunus Emre'nin olarak bilinen, aslında XVI. asır Âşık Yunus'a ait olduğu merhum Prof.Dr. Faruk K. Timurtaş tarafından tesbit edilen¹¹⁹ şu meşhur ilâhîde bir dünya-cennet tasviri:

Şol cennetin ırmakları

Akar Allah deyü deyü

Çıkmış islâm bûlbülleri

Öter Allah deyü deyü

mısralarıyla başlar. Akan suların ve öten kuşların seslerinden duyulan Allah fıkırını belirtir. Şiir, böyle sesler içinde, tabiatı, hem insan hem de gönül gözüyle görmeğe başlar; bir ağaç karşısında:

Altundandır direkleri

Gümüştendir yaprakları

gibi mısralarla bizi, güneş ışığı ile aydınlanmış dalların, yaprakları renk ve ziya güzelliğine çeker. Bu ağaç ister cennetteki Tûba ağacı olsun; ister Orta Anadolu'nun bağıryanık toprağında yer bulup, su bulup her nasılsa yetişmiş bir cennet hâtrasıdır. Yunus'un ruhu, onun dış güzelliğinden iç güzelliğine ve taze ağaç dallarının uzayışındaki derin manaya varmasını bilecektir.

Uzadıkça budakları

Biter Allah deyü deyü

Evet, Allah, her yerde, her seste, her renkte vardır. Her şey O'ndan bir yankı, bir tezahürdür ve O'nu düşündürür. Bu dilsiz varlıklar o büyük yaratıcıyı bilir, duyar ve ararlar. Fakat bunlardan hiç birisi Yunus kadar güzel anlatamaz. Yunus, her şeyi o kadar kolay söyler ki, onun kadar bu kolaylığı başaran bir şair gibidir. Meselâ, Dünya yaratılaldan beri, milyonlarca gülleri bir bu kadar

¹¹⁸ Tâhirü'l-Mevlevî, s. 62.

¹¹⁹ F.K.Timurtaş, *Yunus Emre Divanı*, Ankara 1980, s. 254, 255.

gözler görmüş ve bunların pek çokları koklanmıştır. Ama “Güllerde Allah’ı koklayan ilk şair” Yunus olmuştur. Ağaç dallarının sallanması, yapraklarının Kur’an okuyormuş gibi güzel sesler fısıldaması yanında Yunus güllere gelir, ve:

Salınır Tûba dalları
Kur’an okur hem dilleri
Cennet bağının gülleri
Kokar Allah deyü deyü

gibi, her varlıkta Allah’ı duyup Allah’a inanın en üstün şiirlerinin birisini söyler¹²⁰.

Kaygusuz Abdal bir “ilâhî”sinde; “Herkes neyi arzu ederse onu bulur. Yalnız bunların hepsi “Allah’ın Birliği”nde kendini gösterir. Yani Bülbül de, Tûti de, Sarraf da ... vb. hepsi arzuladıklarını elde ederler. Ama bütün bu “varlık-yokluk” sınırlarını yalnız Allah bilir ...vb.” demektedir.

Bülbül’e gülzar gerek
Tûti’ye şeker gerek
Sarraf’a gevher gerek
Lâ ilâhe illallâh

Cân olanı cân bilür
İnsânı insân bilür
Her sırrı Sultân bilür
Lâ ilâhe illallâh

Cümle âlem zât imiş
Deryâ-yı hikmet imiş
Hakk-ıla vuslat imiş
Lâ ilâhe illallâh

Sâfi ol altun gibi
Tecellî kıl gün gibi
Leylâ di Mecnûn gibi

Lâ ilâhe illallâh

Tesbih-ü zıkr eylegil
Allah’a şükr eylegil
Bu sözi fikr eylegil
Lâ ilâhe illallâh¹²¹

Yüzün nûr-ı iman Elhamdüli’lîlah
Kaşun Mîhrâb-ı cân Elhamdüli’lîlah

¹²⁰ N.S.Banarlı, a.g.e., C.1, s. 331-332.

¹²¹ A.Güzel, a.g.e., s. 175-176.; A.Güzel, *Kaygusuz Abdal Bibliyografyası*, Ankara 1986,

Dolaşdı boynuma Pendü vah
Züflün gubâr-feşan Elhamdü'l'İlah

Cemalün şem'inün tecellisinden
Nûr oldu her mekân Elhamdü'l'İlah

Senün 'ışkun benim gönlüm içinde
'İyân oldı 'İyân Elhamdü'l'İlah

Bu genc-i sa'âdetün varlıgundan
Pür oldı her virân Elhamdü'l'İlah

Suretin nakşına hayrân olubdur
Zemîn ü âsüman Elhamdü'l'İlah

İki cihanda bu Kaygusuz Abdal
Seni bilür heman Elhamdü'l'İlah

Çalab'ım bir şâr yaratmış iki cihan arasında
Bakıcak didar görünür ol şarın kenâresinde

Nâgehân ol şâra vardım, ol şârı yapılır gördüm
Ben dahi bile yapıldım taş ve toprak arasında

Ol şârdan oklar atılır gelir çiğere batılır
Ârifler sözü satılır ol şarın pazaresinde

Şâkirtler taş yonarlar, yonup üstâda sunarlar
Çalab'ın ismin anarlar ol' taşın her pâresinde

Bu sözü ârifler anlar cahiller bilmeyip tanlar
Hacı Bayram kendi banlar ol şarın minâresinde.

Büyük pirlerin çoğu şair olmadıkları halde *İlâhi* türünde manzumeler söylemişlerdir. Bu sözlerde gereken edebî sanatları aramak doğru değildir. Zira bu sözler “duyuş” neticesinde söylenir. Bilinen bir durum vardır o da: Hakiki ilimleri-Hayyen an Heyy- Deriden diri olarak almışlardır. Dirinin sözünde ise dirilik eseri vardır. “Onun için nice ölü gönüller onunla tazelenmiş ve beslenip gelişmişlerdir.”

Bu sebeptendir ki Hacı Bayram-ı Veli gibi pirlerin sözlerini müritleri son derece büyük bir saygı ile korumuş ve takdir etmişlerdir. Buna delil olarak Şeyhü'l-İslam Seyyid Feyzullah Efendinin bu ilâhiyi şerhini aynen aşağıya veriyoruz.

Çalabım bir şar yaratmış iki cihan âresinde
Bakıcak didar görünür ol şarın kenâresinde

Çalap Türk lisanında Allahü Teâlâ'nın ismidir. Allahü â'lem muradları bu ola ki Allahü Teâlâ, iki cihan ki dünya ve âhirettir arasında şâr ki, yani bir şehir yaratmış ki ana âlem-i melekûtdır ervâha müteallik olan âlemdir Ruh-ı

insanî ol âlemde iken mücerredât silkinde olup müşâhede-i dîdara müstagrağ idi, Kendüsünün ol âlemde iken âlem-i mülk ü şahâdete nüzûl hulkını beyan ider ki

Nâgehân ol şâr'a vardım ol şâr'ı yapılır gördüm
Ben dahi bile yapıldım taş(u) toprak arasında

Nâgehân bir şehre vardım dediği kendünün anasından mürekkeb olan bedel-i insanıdır, ruhdur ki yani taş ve toprak mesâbesinde olan anâsırdan terekkeb olunan cisme ben dahi taalluk etdim. Pes vücûd-i insanın bir şehir oldu ki garâib-i âsân camî'dir nite ki dir ki (aynen)

Ol şar'dan oklar atılır gelür sine(ye) batılır
Ârifler sözü satılır ol şar'ın bazaresinde

Yani ol vücud-ı insandan garâyib-i âsâr zâhir olup top ve ok gibi kulûbde tesirât-ı azîmesi oldu Ol şehrin metâi-ı hakikisi âriflerin sözüdür yani ma'rife-tu'llahdır ve müteallikatına

Şâkirdleri taş yonarlar yonub üstâde sunarlar
Mevlânın ismini anarlar taşın her bir pâresinde

Şâkirdlerden murad o kuvâ-yı zâhiriye ve bâtûniyedir ki ruhun hizmetindedirler. Taş gibi sa'b ve müşkil nesnelerden derk ettikleri ulûm ve ma'arifi Allah'ın zikri ile ruha arz ederler. Bu âlemde ruhun kemâlâtı havas ve kuvâ-yı tarikatden hâsile olur. Meseyâ basar olmayup bir nesne görülme ve sem'olmayub bir sûret (savt) mesmu' olmasa yahut sûret ol (savt) hiss-i müştereke mersûme olmasa vesâir kuvâyı bâtûne ef'alini icra etmese bu âlemde ruhun derki nâkis olurdu Pes şâkird mesâbesinde kuva hidmetiyle ruh-ı insani kemalatda müterakkidir.

Bu sözüm ârifler anlar câhiller bilmeyüb tanlar
Hacı Bayram kendi banları ol şehrin minâresinde

Yani bu sözü ârifler söyleyüb hiç bir şeyden bir ma'nâ kasd ederler ki Hacı Bayram yani Hacı Bayram'ın ruhu kendüsü nida edüp bu sözü söyler ve bu söze vâkıf olmiyan işitdikde bundan murad ne ola deyü ayb ederler ki Hacı Bayram yani Hacı Bayram'ın ruhu kendüsü nida edüp bu sözü söyler Ol şehrin ki beden-i insandır anın minâresinden murad kalb-i sanevberidir ki nefis-i nâtika ve hakikat-ı insaniye ana müteallikdir. Mahall-i feyezân-ı envâr olmağla minâre gibi a'zâ-i insanın cümlesinden halidir. Temme Harrerehû mahfî¹²²

¹²² Fuad Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Velî Yaşamı-Soyu-Vakfı, Belgeler*, C.II, Ankara. 1983, s. 217.

Akşemseddin'den

     Ak  emse'd-dîn ferm yed rahmetu'll hi aleyhi

Bir  aceb deryâya  ar  oldum anu  p y n  yok
Mübtelâ kim olmu am bu derdim  n derm n  yok

Derdim  n derm n  dertd r ben anu  m st  k yam
Derdi kim buldiy sa ol dimes n derm n  yok

    meydanında   hun ben ki ser-b z olmu am
Niderem ol cân u ba i kim anu  c n n  yok

Bi  temenn  idici der-köy-i ma   k az ola
Bencileyin i lerinde  or olup v r n  yok

     ar b n n   idüp oldum  ar b t  bu gün
     olan ki in  n   lemde ad u  an  yok

Ma    n     y la ser-mest   hayrân olmu am
Niderem ol g  n  kim ma     aya mihm n  yok 

Zerk u s l s  bu     yol nda    maz z hid  
    n ma    d  ma     küfri yok  m n  yok

Kim ki ma     yüzünü görmedi bunda  eks z n
Ger söz oldur g rmeyiser g zin  n ins n  yok

Şems nig ru  v  lat  yol nda   ry n oluban
V   l oldu ölmeye her ki in  n   rf n  yok¹²³

E refo lu Rumi'den

Ya derdin gönder ya dev  
Senden hem ol hoş hem bu hoş

Ho tur bana senden gelen
Ya hil'att r yahut kefen
Ya t ze g l yahut diken
Senden hem ol hoş hem bu hoş

Halimi bir dem soragel
Diler isen ba r m  del
Ey lutfu hem kahr  güzel
Senden hem ol hoş hem bu hoş

Ya ba  u ya bost n ola
Ya bend   ya zindan ola
Y  vas    ya hicr n ola
Senden hem ol hoş hem bu hoş

¹²³ K.Eraslan, a.g.m., s. 34-41.

Gelse celâlınden cefâ
 Yahud cemâlinden vefâ
 İkisi de cana safâ
 Senden hem ol hoş hem bu hoş
 Gâhı nûş u gâhı nişdir
 Gâhı merhem gâhı rişdir
 Eşrefzâde hem dervişdir
 Senden hem ol hoş hem bu hoş ¹²⁴

ÜMMİ SİNÂN'DAN

- Men Hudâ'nun tevhid-i bağında devlet ehliyim
 1. Hamdû li'llah çok şükür zâtında vahdet ehliyim
 Bâreke'llah hoş tecelli eyledi ol padişâh
 2. Mustafâ'nun vechinün şevkinde işret ehliyim
 Hoş safâdur san'atun Allâhü a'lem kim bugün
 3. Hak te'âlâ aşkınun bağında halvet ehliyem
 Kismet-i evvel nasîbin almayadan gizlüdür
 4. Âteş-i 'aşk ile pişmiş yahşi ni' met ehliyem
 Mürşid-i kâmil çerâğından müneverdür cihân
 5. Pir azinüm himmetinde nûr-i 'izzet ehliyem
 Tevhidün deryasına bahrı olan gelsün berü
 6. Ol Rahîm'ün rahmeti nehrinde mürüvvet ehliyem
 Sundı Lokmân kalb-i emrâzun devâsı yağını
 7. Oertlü cânlara salâdur 'ilm-i hikmet ehliyem
 'id-i vasia ırmak için çille-gâhum erba'in
 8. 'id-i ekber hacc-ı "ekber" oldu nusret ehliyem
 'Aşk oldur ma "şukun şevkinde ser-gerdân olan
 9. 'Aşk ile buldum vefâlar özge sohbet ehliyem
 Gün gibi dîdâr-ı şevkinden müşerref oldu cân
 10. Kalmadı zulmet siyâhı Hakk'a vuslat ehliyem
 Şöhret (ü) nâm sâhibidür anıman Ümmi Sinân
 11. Dem-be-dem dost işiginde nâsdan üzlet ehliyem ¹²⁵

¹²⁴ Abdullah Uçman, *Bursalı Velîyüddin Eşrefoğlu Rumi*, İstanbul 1976.

¹²⁵ L.Ekiz, *Ümmi Sinan Divanı*, s.

2. Tevhid'ler:

Tevhid, sözlük anlamıyla “birlemek”tir. Divan ve Tekke edebiyatlarında “Allah'ın varlığına ve birliğine” dair yazılan manzum ve mensur eserlere verilen isimdir. Eski şairler, âlimler, yazarlar, eserlerine daima “tevhid” ile başlarlar idi.

Manzum olarak yazılan “tevhidler”, kaside, gazel ve mesnevi tarzındadırlar. Tevhid'lerde yer alan husus; ayet ve hâdislere dayalıdır. Yani, ayet ve hadisler, ya aynen, ya meâlen veya telmihen alınarak manzum hâle getirilirler.

Tevhidlerde konu itibarıyla şeriat umdeleri ve tasavvufi muhteva işlenir. Şerî olarak Allah'ın birliği, yüceliği ve sıfatları, tasavvufi olarak da Kenz—i mahfi ve vahdet-i vücud" ele alınır¹²⁶. Ali Nihad Tarlan, “Divan Edebiyatında Tevhidler” konusunda yaptığı araştırmada, tevhid türünü herhangi bir edebî sınıflandırmaya göre değil. Tevhidin bizzat şer'î veya tasavvufi oluşuna göre değerlendirmiştir. Aslında yapılması gereken de budur. Mutasavvıf bir divan şairiyle bir tekke şairinin arasında zihniyet ve yaşayış bakımından bir fark yoktur. Böyle olunca, meydana getirilen bir eserde de fazla bir farkın olmayacağı bellidir.

Tevhid türü, klâsik şairlerimiz tarafından müretteb bir divanda hemen daima ilk sıralardadır. Bu sistem mutasavvıfların divanlarında da uygulanmıştır, denebilir. Ancak, tasavvufi tevhidlerin genel karakteri, şer'î tevhidlere göre biraz değişiktir. Bu manzumelerde tefekkür, feraset ve tevil daha fazla kendini gösterir. Bu hususiyetleri belirttikten sonra adı geçen türün mahiyeti ve tarifi için; Allah'ın vahdaniyeti (birliği), esması, fiilleri, sıfatı ve zatı söz konusu edilerek (bu özellikler çerçevesinde) insan bilgisinin Allah'ın zatını idrakı, tevhid makamları, kesret-vahdet münasebeti, yaratılış ve kainatın aslî yapısı gibi bir çok fikir unsurunun bir arada yorumlandığı manzumelere tevhid diyebiliriz¹²⁷. Bu muhteva doğrultusunda birkaç örnek verelim:

Şeyhî'den:

1. Nedürîkî cihanda izzet ü câh
Eser-i lâ ilâhe illallâh
2. Kime düşse olur saîd-i ebed
Nazar-ı lâ ilâhe illallâh
3. İtdi dünya dünini nûrânî
Kamer-i lâ ilâhe illallâh
4. Toludur arş ü ferş ü kevn ü mekân
Haber-i lâ ilâhe illallâh

¹²⁶ N.Pekolcay-S.Eraydın, a.g.e., s. 126 vd.

¹²⁷ Ali Nihad Tarlan, *Divan Edebiyatı'nda Tevhidler*, F.IV, İstanbul 1936, s. 4'de geniş bilgi mevcuttur.

5. Âlem ü âdemün zuhûrî nedür
Mazhar-i lâ ilâhe illallâh
6. Kimyâdur ki kalbî hâlis ider
Cevher-i lâ ilâhe illallâh
7. Açıcak tayy olur sicill-i vücûd
Mazhar-i lâ ilâhe illallâh
8. Li-meni'l-mülk hutbesine urîlur
Minber-i lâ ilâhe illallâh
9. Gösterür rûha kurb-ı ev ednâ
Rehber-i lâ ilâhe illallâh
10. Şâm-ı şîrk ü zalâm-ı küfri sürer
Seher-i lâ ilâhe illallâh
11. Kıymetinde görür du âlem-i Hak
Güher-i lâ ilâhe illallâh ¹²⁸

NİYAZÎ-İ MISRÎ'DEN

1. Zihî kenz-i hafî k'andan gelür her vârl olur peydâ
Kimi zulmet zuhûr îder kimi envâr olur peydâ
2. Zihî deryâ-yı vahdet kim kesilmez hergiz emvâcî
Bu kesret âlemî andan doğup nâçâr olur peydâ
3. Ne sihr-i bü'l-acebdür kim bu yüzden görünür ağıâr
O yüzden gayrı yok tenhâ gelür dildâr olur peydâ
4. O yüzden görülen ağıâr döner şem'-î cemâlinden
felekler de görüp ânî döner edvâr olur peydâ
5. Taşınur günde yüz bin cân adem iklimine her dem
Gelür yüz bin dahî andan bulur a'mâr olur peydâ
6. Dışın iç hayâlâtî için dışâ zuhûratî
Birinden ol birin tuhfeler her bâr olur peydâ
7. O devr ile gelüpdür enbiyâ mürsel merâtibce
Gehî mü'min zuhûr îder gehî küffâr olur peydâ
8. Tecellî eyledikçe ol sarây-î sırr-ı ahfâdâ
Bu sûret âlemî içre sat u bâzâr olur peydâ
9. Anun zâtına gâyet sun'unâ hergiz nihâyet yok
Anunçün her bir isminden gelür bir kâr olur peydâ

¹²⁸ Şeyhî, *Tevhid, Şeyhî'nin Husrev ü Şirini*, haz. Faruk K.Timurtaş, İstanbul 1969, s. 8.

10. Tecellî eyler ol dâim celâl ü geh cemâlinde
Birînün hâsîlî Cennet birinden nâr olur peydâ
11. Cemâlî zâhir olsa tiz celâlî yâkalar âni
Görürsün bir gül âçılrsa yanındâ hâr olur peydâ
12. Bu sırdandır ki bir kâmil zuhûr itse bu âlemde
Kimî ikrâr ider âni kime inkâr olur peydâ
13. Elî ârif celâl içre cemâlini görür dâim
Bu hâristânun içinde anâ gülzâr olur peydâ
14. Ne sırdur ki iki kims nazar eyler bu ekvânâ
Biri ancak görür dâni biri deyyâr olur peydâ
15. İçi ummân-ı vahdetdür yüzü sahrâ-yı kesretdür
Yüzün gören görür ağıâr içinde yâr olur peydâ
16. Alan lezâtı birlikden halâs olur ikilükden
Niyâzî kanda baksâ ol heman dîdâr olur peydâ
17. Görür ol kenz-i mahfiden nicezâhir olur eşyâ
Bilür her nakş-ı sûretten nice esrâr olur peydâ ¹²⁹

3 — Mûnâcaat:

Sözlükte “fısıldama, kulağa söyleme; Allah’a dua etme, yalvarma, Allah’a dua mevzulu manzume, şiir” manalarına gelir. Bu tür eserler, sadece Allah’a yalvarmak ve iştîyak duygularını açıklamak için değil, aynı zamanda Hz. Peygamber’e karşı da yazılırlar. Hz. Peygamber için yazılan mûnâcaatlar, naatlarından muhteva yönüyle ayrılırlar. Burada Hz. Peygamber’e atfen Kemali Efendi tarafından yazılan bir mûnâcaat örneği verelim:

Neler çekmekdeyim derdinle sensiz yâ Resûlallah

Gamınla geçmedi bir an mihensiz yâ Resûlallah

Şikâyet mi, değil haşâ bihakk-ı Haydar ü sıbteyn

Beni benden halâs et eyle bensiz yâ Resûlallah

Ayırma zümre-yi rindandan bu abd-i mahzûnu

Meseldir derler olmaz gül dikensiz yâ Resûlallah

Bu kemân içre Yakub’um cûdayım mâh-ı Kenân’dan

Göz a’mâ bî nevâ beyt-ül hazensiz yâ Resûlallah

Ne ten lâzım ne can lâzım ne nâm ü ne nişan lâzım

Olaydım hakine medfun kefensiz yâ Resûlallah

Cemâlin görmeyen bu dâr’da râhat yüzü görmez

Uyup nefse çıkar dâr’a resensiz yâ Resûlallah

¹²⁹ Niyâzî Mısri, Tevhid Ali Nihad Tarlan, *Dîvan Edebiyatında Tevhidler*, İstanbul, 1936, IV, 32 vd.

KEMÂL gülşen-ı hüsnünde bir sûride bülbuldür.
Koma bu bağda serv ü semensiz yâ Resûlallah ¹³⁰

Eski şairler, divanlarına “tevhid” ve “münacaat”la başladıkları gibi, divanlar dışındaki İslâmî eserlerin başında da münacaatların yer aldığı görülmektedir. Münacaatlar, menzum ve mansur olarak da bulunur. Manzum münacaatlar, ekseriyetle kaside, gazel, kıta, mesnevî vb. tarzında yazılırlar. Münacaatlar da yer alan esaslar, tevhidlerde olduğu gibi, âyet ve hadislerden bizzat iktibas edilerek veya bu iki kaynaktan meâlen, telmihan alınarak yazılmıştır.

Elmalı Hamdi Yazır Allah’a sığınmayı, O’ndan yardım istemeyi mensur olarak seçili bir şekilde şöyle söyler:

“İlâhî hamdini sözüme sertâç ettim. Zikrini kalbime mirac ettim, kitabım kendime minhâc ettim. Ben yoktum var ettin, varlığından haberdâr ettin, aşkınla gönlümü bîkarar ettin. İnâyetine sığındım kapına geldim, hidâyetine sığındım lütfuna geldim, kulluk edemedim affına geldim.” ¹³¹

Manzum münâcatlara edebiyatımızda pek fazla örnek bulabiliriz.

Süleyman Çelebi, *Vesiletü'n-Neca'*ındaki “Münâcaat”ında her işin evvelinde Allah’ı zikretmenin fazileti ve faydalarını anlatmaktadır. Kim ki gününe Allah adıyla başlarsa o bütün işlerinde başarıya ulaşır. Onun için başarı kapıları sonuna kadar açıktır. Yeter ki kul, her nefeste Allah’ı zikredebilsin. İşte Süleyman Çelebi bunu şöyle özetlemiştir:

Allah adın zıkr idelümü evvelâ
Vâcib oldur cümle işde her kula

Allah adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ide Allâh ana

Allah adı olsa her işin öni
Hergiz ebter olmaya anun sonı

Her nefesde Allah adın di müdâm
Allah adıyla olur her iş temâm

Bir kez Allah dise aşk ile lisân
Dokulur cümle gunah mîl-i hazân

İsm-i pâkin pâk olur zıkr eyleyen
Her murâda ırışur Allah diyen

Aşk ile gel imdi Allah diyelüm
Derd ile göz yaşile âh idelüm

¹³⁰ Kemâlî, *Aşk sızıntıları*, s. 89.

¹³¹ H.Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C.I. İstanbul 1960, s. 7.

Ola kim rahmet kıla ol pâdişâh
 Ol Kerim ü ol Rahîm ü ol ilâh
 Birdür ol birliğine şek yokdurur
 Gerçi yanlış söyleyenler çokdurur
 Cümle âlem yoğ iken ol var idi
 Yaradılmışdan gani cebbâr idi
 Var iken ol yoğ idi ins ü melek
 Arş ü ferş ü ay ü gün hem nüh felek
 Sun ile bunları ol var eyledi
 Birliğine bunları kıldı delîl
 Ol didi bir kerre var oldu cihân
 Olma dirse mahv olur ol dem hemân
 Bâri ne hâcet kılavuz sözü çok
 Birdür Allâh andan artuk Tanrı yok
 Haşre dek ger dinilürse bu keîâm
 Nice haşr ola bu olmaya temâm
 Ger dilersiz bulasız oddan necât
 Aşk ile derd ile idün es-salât¹³²

ÜMMİ SİNÂN'DAN BİR MÜNÂCAAT:

- Ey cümle halkun maksudı al gönlümü senden yana
1. Ey külli şey'ün mevcûdî al gönlümü senden yana
 Budur yüregüm yarası gitmedi yüzüm karası
 2. Ey bî-çâreler çaresi al gönlümü senden yana
 Nefs elinden âvâreyem hırs elinden bî-çâreyem
 3. Gayrı kime yalvarayum al gönlümü senden yana
 Kurtar nefsün belâsından cân bu lütfu bular senden
 4. Nola ihsân ola senden al gönlümü senden yana
 Elüm sana irmekliğe gözüm seni görmekliğe
 5. Tapuna yüz sürmekliğe al gönlümü senden yana
 Nefsün meyine kanmasun firkat odına yanmasun
 6. Mâ-sivâdan aldanmasun al gönlümü senden yana
 Da'im sen ol dilde sözüm seni fıkır eylesün özüm
 7. Gâyriya bakmasun gözüm al gönlümü senden yana

¹³² F.K.Timurtaş, *Mevlid*, İstanbul 1980, s. 4-5.

- Mustafa'nun hürmetine Murtaza'nun hizmetine
 8. Şol birliğün hürmetine al gönlümü senden yana
 Gözlerümi giryân eyle ciğerümi biryan eyle
 9. Esrâr ile hayrân eyle al gönlümü senden yana
 Evliyâlar hürmetine enbiyâlar 'izzetine
 10. Mukarrebler kurbetine al gönlümü senden yana
 'Aşkuna yoldaş almağa derdüne dildaş olmağa
 11. Sırruna hâlâdaş almağa al gönlümü senden yana
 Ey keremler kânı hâce sensin yücelerden yüce
 12. Ayrılmasun bir zerrece al gönlümü senden yana
 Ümmî Sinân dır yaradan götür perdeyi aradan
 13. Kurtar beni bu yaradan al gönlümü senden yana¹³³

4 — Na't:

Na't, bir şeyi medhederek anlatma, vasıflandırma; daha çok edebiyatımızda Hz. Muhammed'i medhetmek maksadıyla yazılan manzum ve mensur eserlerdir. Divan ve Tekke edebiyatlarında, Hz. Muhammed için yazılmış pek çok "na't"lar vardır. Ayrıca diğer peygamberler, veliler, din büyükleri, müşhidler, halifeler hakkında da "na't"lar vardır. Na'tlar, divanlarda tevhid ve münacaatlardan sonra yer almakla beraber, sadece na'tla başlayan divanlar da vardır.

Manzum na'tların hemen bütün nazım şekilleriyle kaleme alındığını görmekteyiz; fakat, *kaside* tarzında olanlar daha çoktur.

Na'tlarda, daha çok Hz. Muhammed'e karşı duyulan sevgi ve saygı dile getirilir. O, beşeriyetin en hayırlısıdır. Âlem O'nun nuru ile aydınlanmıştır. Hiç kimse Allah'a yaklaşmakta O'nun ulaştığı makama erememiştir¹³⁵.

Na't, insanın kendisini Peygamber'de aramasıdır. Na't Peygamber'in şiirle yapılmak istenilen bir portresidir. Bu portreyi, herkes kendi kudretine göre ayrı ayrı yapar. Ama neticede aynı noktanın tasvir edildiği görülür. Na't, en ileri ve en mükemmel bir aşk âbidesidir.

Fuzulî "*Su Kasidesi*"nde, insanı öyle anlatır ki, sanki vadiler arasında akan suyun sabırsızlıkla denize kavuşmak için koşması gibi, insan da Mevlâsına böyle koşmalıdır. Şeyh Galib'in Na't ında da insan, ebedî sultanlığı ilâhî takdirle takdir ve ilâhî hükümlerle teyit edilmiş olan Peygamberi, sonsuza kadar bütün ufukları dolduran ümmetinin ortasında, dımdık ve pırl pırl durur gibi görür.

¹³³ Ümmî Sinan,

¹³⁴ M.Gülşen, *Külliyat-ı Hayret-i Hüdayi*,

¹³⁵ N.Pekolcay, a.g.e., s. 157.

Na'tlarda âyetler ve âyetlere telmihler fazladır. Edebiyatımızda na't yazan pek çok şairimiz vardır. Hemen hemen, tertib edilmiş bütün divanlarda na't teorik olarak vardır denebilir. Yunus Emre, Süleyman Çelebi, Fuzûlî, Şeyyad Hamza, Ruşenî, Necâtî, Aziz Mahmud Hûdâî, Şeyhü'l-islâm Yahya Efendi, Fehim, Nakşî Efendi vb. bunlardandır. Aşık Yunus'tan bir na't örneği;

Canım kurban olsun senin yoluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed
Şefaât eyle bu kemter kuluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Mü'min olanların çoktur cefâsı
Âhirette olur zevk ü safâsı
On sekiz bin âlemin Mustafa'sı
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Na'tlar bütünüyle Hz. Peygamberi överler, onu tavsif ederler. O nun yaratılışının, âlemin yaratılmasına sebep olduğunu; varlıkların Muhammedî nura olan aşklarını v.s. anlatırlar. Ondan istimdat dilerler. Örnekleri fazladır.¹³⁶

5. Miraciyeler

Mirac, "göge çıkma"dır. Hz. Muhammed'in Receb ayının 27. gecesı "Burak" ile göge çıkması, orada Cenâb-ı Hakk ile bizzat görüşmesidir. Ayrıca burada diğer peygamberlerin ruhları ile de görüşmüştür.

Miraciye: Hz. Muhammed'in miracından bahseden eser veya bu münasebetle yazılan parçalardır. Miraciyeler manzum ve mensur olarak yazılmışlardır.

Manzum miraciyeler, ekseriyetle "kasîde ve mesnevî" tarzında yazılmışlardır.

Konusu itibariyle de, Kur'an-ı Kerim'den İsra suresi ile alınmıştır. Yani bu surede Hz. Muhammed'in bir gece Mescid-i Harem'den Mescid-i Aksa'ya kadar götürölüşü, Sonra da "Burak" ile göge çıkarılma olayı en ince teferruatına kadar anlatılmaktadır.

Mirac, Hz. Muhammed'in Hakk'a bizzat yakınlık anıdır. Cebrael, Hz. Muhammed'e gelerek, ona Hakk'ın davetini tebliğ eder ve ebediyyet bağından kendisi için bir "Burak" gönderildiğini haber verir.

Mirac inancı, sadece müslümanlarda değil, diğer dinlerde de "Himmelfahrt" olarak vardır. Hatta mirac ve miraciyeler, eski Türk dinlerinde de mevcuttur. Biz burada ele aldığımız miraciyelerde Hz. Muhammed için yazılanlardan örnekler vereceğiz.

¹³⁶ N.Pekolcay, a.g.e., s. 190-191.

Türk edebiyatında manzum mi'rac-nâmeler üzerinde ciddi bir çalışma, Metin Akar tarafından Hacettepe Üniv. Edebiyat Fakültesi'nde "Doktora Tezi" olarak hazırlanmış ve daha sonra da Kültür Bakanlığı "Bin Temel Eser Dizisi"nde basılmıştır. Bu bölümdeki metinler bu eserden seçilmiştir.

Mİ'RACÜ'N-NEBÎ" ALEYHİ'S-SALATİ VE'S-SELLEM ¹³⁷

Hak ta'âlâ bîr tecellî kıldı tâ
 Mustafâ her hâle olsun âşinâ
 Eyledi Cibril'e ferman o zamân
 Git didi mahbûbunu al gel hemân
 Hayy iken İdris ile İsâ gibi
 Âlem-i ulvîyi görsün ol Nebî
 Arş u Firdevs'i temâşâ eylesin
 Sonra gitsin halka bir bir soylesin
 Geldi Cebrail didi ol Hazret'e
 Yâ Muhammed müjde bu nev-devlete
 Öyle bir devlet ki ey nûr-ı Hudâ
 Virmemiş bîr kimseye asla Hudâ
 Şâdumân ol ey Resûl-ı muhterem
 Aş'ına da'vet ider Rabbü'l-Enâm
 İstiyor vâkıf kıla esrârına
 İlmin irsin hem Behişt ü Nâr'ına
 Olmaya kavlinde tâ zann u gümân
 Sıhhat üzre kılasın halka beyân
 (Gel gıdelim Hazret'e yâ Mustafâ)
 (Muntazırdır anda ashâb-ı safâ)
 (İşte Cennet'den getirdim bîr Burâk)
 Kim ezelden vardır anda iştiyâk
 Fahr-ı âlem hamd idip kalkdı hemân
 Çekdi Cebrâ'il Burâk'ı ol zamân
 Muntazırdır anda ashâb-ı safâ)
 (İşte Cennet'den getirdim bîr Burâk)
 Kim ezelden vardır anda iştiyâk
 Fahr-ı âlem hamd idip kalkdı hemân
 Çekdi Cebrâ'il Burâk'ı ol zamân

¹³⁷ Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'rac-Nâmeler*, Ankara 1987, s. 113 vd.

Çün Burâk'a râkıb oldu ol-Celîl
Pişine Cibrîl düşüp oldu delîl
(Tarfetü'l-ayn içre ol Şâh-ı Harem)
(Geldi Kuds'e basdı Aksâ'ya kadem)

Saff açıp ervâh-ı cümle enbiyâ
İtdiler ta'zîm ü tekrimi ana
Der-akab anda ikamet itdiler
Süy-i mihrâbı işâret itdiler
Söyledi ol dem ana peyk-i Hudâ
Yâ Muhammed halka sen ol muktedâ

Ez-ezel sensin İmâmü'l-enbiyâ
Tâ ebed sensin himâmü'l-enbiya
Mescid ü mihrâb ü minber tâ kıyâm
Ba'dezin cümle senindir yâ Hümâm
Geçdi mihrâba o dem Hayrül-enâm

Enbiyâ ervâhına oldu imâm
Kıldı Aksâ'da iki rek'ât namaz
Eyledi Hakk'a tazarrü'la niyâz

Çün tamâm oldu tazarrü'la niyâz
Âsumâna doğru bakdı Şâh-bâz

Virdi per Cebrâil ol şâh'a hemân
Süy-i Hakk'a oldular anlar revân

Ân-ı vâhidde demâya irdiler
Sidre-i âlâya birden girdiler

Buldu anda kâr-ı Cibril ihtitâm
(Geldi Refref pişine virdi selâm)

(Aldı ol Şâh'ı cihan'ı ol zaman)
Andan a'lâya ulaştırdı hemân

Karşı geldi cümleten ehl-i semâ
Dıdiler ehlen ve sehlen merhabâ

(Merhabâlar yâ Muhammed didiler)
(Ey şefa'at kânı Ahmed didiler)

Her birı mi'racı tebrik eyledi
Cümlesi birden bu kaylı söyledi

(irmedi ewel gelen bu devlete)
(Kimse lâyk olmadı bu rif'ate)

(Var yürü meydân senindir bu gice)
Sohbet-i Sultân senindir bu gice)

Fahr-ı âlem gitdi andan da öte
Çıkdı ol demde huzûr-ı İzzet'e

Bi-hurûf u lafz u savt ol Kibriyâ
(Bir hitâb itdi didi yâ Mustafâ)

(Her murâdın söyle tâ olsun revâ)
(Eyleyem bir derde bin türlü devâ)

(Mustafa didi eyâ Rabbü'r-Rahîm)
Ey Hatâ-puş ü atası çok Kerim)

(Yâ ilâhî Hazret'inden hâcetim)
(İsterem makbûl olsun ümmetim)

(Hak ta'âlâ'dan irişdi bir nidâ)
(Yâ Muhammed ben sana kıldım atâ)

(Ümmetin virdim sana ben yâ Habib)
(Cennet'i ben anlara kıldım nasîb)

Şimdi git bu hâli ta'rif eyle hep
Söyle bir bir her ne gördünse bu şeb

Emr-i Hak'la döndü andan Mustafâ
Virdi per Refref ile Cibril ana

Lezzet-i didâr-ı Hakk'a doymadan
Geldi kendi dârına gün doğmadan

Söyledi ferdâsı gün ahvâli hep
Didi mi'râc eyledim ben bu şeb

Süy-i Hak'dan geldi Cibril-i emîn
Da'vet-i Hakk'a didi oldun karîn

Virdi per çıkdık bu yirden biz hemân
Öyle bir sür'atle uçduk ki o ân

Kuds'e gitdik anda ben kıldım namâz
Eyledim Allâh'a Aksâ'da niyâz

Sonra vardık âsumân-ı rif'ate
Anda ben çıkdım huzur-i İzzet'e

Hak hitâb itdi didi ol dem bana
Git bu hâle eyle halkı âşinâ
Kıldı Firdevs'iyle tebşîr ümmeti
Açdı İslâm'a livâ-yı rahmeti
Oldu mü'minler bu işden şâdumân
İtdiler tasdîk ü tebrîki ol an
İtdi kûftâr-ı Kureyş ammâ inâd
İtmedi anlar bu kavle i'timâd
Oidiler dursun hele sırr-ı semâ
Kuds'i vasfeyle bize gel ibtidâ
Şöyle gel sen bizlere andan nişân
Kimi nişan ile olur da'va ayân
Kuds'i ta'rif eyledi Hayrû'l-enâm
Söyledi bir bir nişânın bi't-tamâm
Didiler anlar işitmişsin bunu
Var mıdır şâhid bize söyle onu
Geçdi birkaç gün güşâgüşla zamân
Mekke'ye geldi Kudüs'den kârübân
Kârübânı yolda görmüşdi Nebî
Söyledi ahvâlini vâki' gibi
Kârübân sâhibleri de ol zamân
İtdiler hayret ile hâli beyân
Oldu şâhidlerle sâbit işbu hâl
Geldi ehl-i küfre hûsrân u melâl
Şâd oldu anda cümle mü'minin
Rahmetu 'İlâhi aleyhim ecma'în
Muhammed'e bir gice Çalab'dan indi Burak
Cebrâil eydür hocam mî'râca kıyırdı Hak
Aç kendüne cinânun Behişt ü didâr senün
Seni okur Sübhânun ne yatarsın kıl yarak
Urdu mî'râc kaskına yüridi âbdestine
Secde kıldı dostına dîmedi yakın irak
Gitdi yık Hazreti getürdi Burak atı
Nûrdan idi hil'ati gözû gevher yüzi ak

Kadem bir taş basdı taş kopdı bile vardı
Kâf yâ mübârek didi şöyle kaldı mu'allak

Taş eydür gelesini bir kadem basasını
Resûl eydür gelürem buyurur-ısa ol Hak

Göklere haber oldı yir gök şâdılık toldı
Eydürler Ahmed geldi bezendi sekiz Uçmak

Gör Muhammed n'eyledi gökleri seyr eyledi
Ümmetini toyladı Arş'a hemin varıcak

Çün geçdi felekleri ün geldi kim gel beri
Kaldurdum perdeleri hemân cemâlûme bak

Didârum sana âyân gösterem bellî beyân
İn Burak'dan ol yayan Arş'uma bas bir ayak

Ferîşteler geldiler Burak'dan indürdiler
Na'lini döndürdiler ol dem yürüdi yayak

Üveys yıırinden turdı Arş'da na'lin döndürdü
Muhammed anı gördi visâle döndi firâk

Çün dost dostla kavuşdı yüz bin kelâm danışdı
Ümmeti-y-çün çalışdı oldur Resûl-i mutlak

Mi'râcdan döndi yine girü geldi evine
Geldi gördi henüz kim dōşeciği ısıcak

Nece bin yıllık yola bir demde vara gele
Yunus eydür kim ola Muhammed'dür o mutlak

Ümmete ümmet diyen ümmet kaydını yiyen
Eger ümmeti isen di İslâm dînine bak ¹³⁸

6. Mevlidler

Mevlid, zaman ismi olarak; “herhangi bir kimsenin doğduğu zaman” özellikle Hz. Muhammed’in doğduğu gecedir; mekân ismi olarak da “Hz Muhammed’in doğduğu eve “Mevlidü'n-Nebi” adı verilir. Mevlid, Hz. Peygamber’in doğumu veya Hz. Muhammed’in doğumunu anma bayramı, yani “Kutlu Doğum Günü”dür.

Mevlid, Türk edebiyatında manzum olarak yazılmıştır. Özellikle Hz. Muhammed’in hayatı, büyüklüğü, diğer peygamberlerden üstünlüğü dile getirilmiştir.

Mevlid üzerinde başlangıçta İslâm dünyasında bazı eserler yazılmıştır.

¹³⁸ Yunus Emre Divanı, Haz. F.K.Timurtaş, İstanbul 1972, s. 90-91.

Türkler arasında da bilhassa ‘‘Siyer-i Nebi’’ adı ile yazılan bu tür manzum eserler bir hayli fazladır.

Özellikle Kadı Dar r’in *Siyret ’n-Nebi’si* mevlid geleneğinin Türk edebiyatında ilk örneklerindendir.

Fakat Türk edebiyatında mevlid geleneğinin en güzel  rneği Süleyman  elebi’nin *Vesiletü’n-Necat*-mevlid’i idi.

Bu eser, ‘‘Tevhid, Münacaat, Dua, Vel det, Mirac, Vefat, Hatime’’ vb. bölümlerinden oluşmuştur.

XV. yüzyılda Süleyman  elebi’yi takib ederek mevlid yazan diğer mühim şairlerden

Sinanoğlu (1478), Ebu’l Hayr (1491), Halil, Hamdi ve Ahmed’in vb. mevlidlerini de sayabiliriz.

Özellik aynı tarzı ifade eden, fakat Hz. Muhammed yerine Hz. Ali’yi anlatan Mevlid’ler de yazılmıştır. Bu hususda XIX yy da Süleyman Celaleddin’in ‘‘Mevlid-i Cenâb-ı Ali Kerremal/ah’ın Vechehi’’ adlı eserini zikredebiliriz.

Süleyman  elebi’den

PEYGAMBER’İN DOğUMU

 mine Hatun Muhammed anesi
Ol sedeften toğdı ol d r d nesi
Çünki Abdu’lahdan oldu h mile
Vakt irişdi hefte v  eyyâm ile
Hem Muhammed gelmesi oldu yakın
Çok  l metler bel rd  gelmed n
Ol Rebi- l-evvel ayı nicesi
On ikinci gice isneyn gicesi
Ol gice kim toğdı ol Hayr- l-beşer
Anası anda neler gördü neler
Didi gördüm ol Habib n anesi
Bir aceb nur kim güneş perv nesi
Berk urup  ıkd  ev mden nâgehân
Göklere dek n r ile t ld  cihân
Gökler açıldı v  feth oldu zulem
   melek gördüm elinde    alem

Biri meşrık biri mağribde anun
Biri tamında dikildi Ka'be'nün

İndiler gökden melekler saff u saf
Kâ'be gibi kıldılar evüm tavâf

Geldi hûriler bölük bölük buğur
Yüzleri nûrından evüm toldı nûr

Hem havâ üze dōşendi bir dōşek
Adı Sündüs dōşeyen anı melek

Çün göründi bana bu işler ayân
Hayret içre kalmış idüm ben hemân

Yarılup divâr çıkdı nâgehân
Üç bile hûri bana oldu ayân

Bâzılar dirler ki ol üç dilberün
Asiye'ydi biri ol meh-peykerün

Biri Meryem Hâtun idi âşikâr
Birisi hem hûrilerden bir nigâr

Geldiler lutf ile ol üç meh-cebin
Virdiler bana selâm ol dem hemin

Çevre yanuma gelüp oturdılar
Mustafâ'yı birbirine muştılar

Didiler oğlun gibi hiç bir oğul
Yaradılalı cihan gelmiş değül

Bu senün oğlun gibi kadri cemîl
Bir anaya virmemişdür ol Celil

Ulu devlet buldun ey dildâr sen
Toğısardur senden ol hulki hasen

Bu gelen ilm-i ledün sultânıdur
Bu gelen tevhid ü irfân kânıdur

Bu gelen aşkına devr eyler felek
Yüzine müştakdur ins ü melek

Bu gice ol gicedür kim ol şerîf
Nûr ile â'lemleri eyler lâtif

Bu gice dünyâyı ol cennet kılur
Bu gice eşyâya Hak rahmet kılur

Bu gice şâdân olur erbâb-ı dil
Bu giceye can virür ashâb-ı dil

Rahmeten li'lâlemîndür Mustafa
Hem şefî'-ül müznibindür Mustafa

Vasfını bu resme tertib itdiler
Ol mübârek nûra tergîb itdiler

Âmine eyder çü vakt oldu temâm
Kim vücûde gele ol Hayr-ül-enâm

Susadum gâyet harâretten katı
Sundılar bir cam tolusu şerbeti

Kardan ak idi vü hem soğuk idi
Lezzeti dahi şekerde yok idi

İçdüm anı oldu cismüm nûra gark
İdemezdüm nûrdan kendümi fark

Geldi bir ak kuş kanadıyle revân
Arkamı sığadı kuvvetle hemân

Toğdı ol sâatde ol sultân-ı dîn
Nûra gark oldu semâvât ü zemin

Yaradılmış cümle oldu şâdmân
Gam gidüp âlem yeniden buldı cân

Cümle zerrât-ı cihân idüp nidâ
Çağırışuban didiler kim merhaba

Merhabâ ey âli sultân merhabâ
Merhabâ ey kân-i irfân merhabâ

Merhabâ ey sırr-ı fûrkân merhabâ
Merhabâ ey derde dermân merhabâ

Merhabâ ey bülbül-i bâğ-ı Cemâl
Merhabâ ey mâh ü hurşid-i hüdâ
Merhabâ ey Hakdan olmayan cüdâ

Merhabâ ey cân-ı bâkî merhabâ
Merhabâ uşşâka sâki merhabâ

Merhabâ ey kurret-ül-ayn-i Halil
Merhabâ ey hâs-ı mahbûb-i Celîl

Merhabâ ey rahmeten li'l-âlemîn
Merhabâ sensin şefî'-ül-müznibin

Merhabâ ey pâdişâh-ı dü cibân
Senün için oldu kevn ile mekân

Ey cemâli gün yüzi bedr-i münir
 Ey kamu düşmüşlere sen destgir

 Ey gönüller derdinün dermânı sen
 Ey yaradılmışların sultânı sen

 Sensin ol sultân-ı cümle enbiyâ
 Nûr-ı çeşm-i evliyâ vü asfiyâ

 Ey risâlet tahtının sen hâtemi
 Ey nübüvvet mührinün sen hâtemi

 Çünkü nûrun rûşen itdi âlemi
 Gül cemâlün gülşen itdi âlemi

 Oldı zâil zulmet-i cehl ü dalâl
 Buldı bâğ-ı ma'rifet ayn-i kemâl

 Yâ Habiballah bize imdâd kıl
 Son nefes didârun ile şâd kıl

 Ger dilersiz bulasız oddan necât
 Aşk ile derd ile idün es-salât ¹³⁹

H. Ali Mevlidi:

H. Muhammed'e, Süleyman Çelebi'nin yazdığı mevlid gibi, Süleyman Celâleddin de *Mavlûd-ü cenâb-ı Ali kerrem Allâh-ü vecheh* adı altında, H. Ali için bir mevlid yazmıştır. Bu tarzda yazılmış başka manzum örnekler de vardır.

Süleyman Celâleddin'in Mevlid'i 1308 H. (1890 M.) yılında İstanbul'da basılmıştır. Çift kolon hâlinde 16 sayfalıktır. Başta bir tevhid şiirinden sonra münâcaat, na't-ı nebevî, imameyn (H. Hasan ve Hüseyin) hakkında bir şiirden sonra Dîbâce Önsöz", İlâhî, Mukaddime "başlangıç" ve yine kısa bir na't-ı nebevî yazarak H. Ali'nin doğumu bölümüne girmektedir.

Nitekim, H. Ali'ye bir medhiye, onun hâl ve niteliklerini bildiren bir diğer parça ile bir dua ve bir bitiriş şiiri mevlidi tamamlamaktadır. Bu mevlidin "Doğum bölümü"nden sonra bir örneğini buraya alıyorum.

"Mebhas-i mevlid-i Alî kerrem Allâh-ü vecheh ve Radi'y-Allah-ü teâlâ anh şefî-i rûz-i cezâ Hazret-i Muhammed Mustafa ve Kasım-ün-nâr-i fi'l-cennet.

Hazret-i Aliyye'l-Murtazâ râ salâvât.
 Ey muhibb-i sâdik-ı âli abâ
 V'ey olan gönlünde ihlâs-ü vefâ
 Murtazâ mevlûdunu dinle ayân

¹³⁹ Süleyman Çelebi, *Mevlid*.

Hâmem itsün vak'ayı şerh-ü beyân
 Hâşimî gülzârının hoş lâlesi
 Hem sa'adet mahınım bir hâlesi
 Yani ümm-ü pâk-i Hâh- Evliya
 Hayder-i kerrâr Aliyye'l-Murtazâ
 Fatma Bint-il-Esed ol kâmile
 Çün Ebû Tâlib'den oldu hamile
 Geldi ol pâkîze'ye başka şeref
 Hâmil-i dürr-ü yetim oldu sadef
 Geçmedeyken hefte-vü eyyam-ü mâh
 Geldi ol dildareye çün intibâh
 Gördü hamilinden çok âsâr-ı acîb
 Çün zuhûra geldi ahvâl-i garîb
 Sâl-i Fir otuzuna yetti hemân
 Yirmi üç yıl hicrete vardı zemân
 Sevk edib Hakk kadr'in ilânı anı
 Onüçüncü Receb'in Cum'a günü
 Olmuşıdi müddet-i haml'i temâm
 Oldu ol gün âzım-ı beyt-il-harâm
 Anda iken hâmil-i şîr-i nere
 İztirâbından oturdu bir yere
 Fitrât-ı zatiyyesi pâk-i tahûr
 Kim tecellî ezel etti zuhûr
 Kimseye vâkî' değilken bu şeref
 Doğdu beyt içre hemân hayr-ül-halef
 Basdı bağrına o dem nevzâdını
 Hem Esed tesmiyye kıldı âdını.

7. Hilyeler

Hilye, “Hz. Muhammed’in yazı ile tarif ve tavsifi”dir.

Hilyeler, Hz. Muhammed’in vasıflarını ve güzelliğini anlatan eserlerdir. Müstakil olarak yazıldığı gibi miraciyeler ve mevlidler içinde de yer alırlar.

Hilyeler, manzum ve mensur olarak yazılırlar. Manzum hilyeler, mesnevi tarzındadırlar.

Hakani'nin Hilye'sinden

Kâne resûlu'llâh (s.a.v.) Ezherü'l-Levn

Allah'ın Resûlü (s.a.v.) aydınlık yüzlüydü

1. İttifâk etdi bu ma'nâda ünem
 Ezherü'l-Levn idi fahr-ı âlem

2. Yüzünün hâlis idi ağı katı
Ruhları sâf idi sâfi sıfatı
3. Reng-i rûyî gül ile yek-dil idi
Gül gibi kırmızıya mâ'il idi
4. Kaplamışdı yüzünü nûr-ı sürûr
Sûre-i Nûr idi yâ matla'ı nûr
5. Mushaf-ı hüsn idi ol vech-i cemîl
Hatt-ı ruhsâresi nass-ı tenzîl
6. Gün yüzünden utanıp âb-ı hayât
Meskenin etdi verâ-yı zulumât
7. Vech-i berrâkınım ashâb-ı safâ
Humreti gâlib idi der hattâ
8. Gökde olmuşdı o rûy-ı rengin
Sem'-i cem-i harem-i illiyyîn
9. Ana vermişdi Kemâl-i zînet
Kâtib-i çehre-güşâ-yı frat
10. Arak-âlûd olıcak ol sultân
Gül-i pür-jâlcye benzerdi hemân
11. Hem demişler dürür eşrâf elhâk
Ârız-ı pâk arak-nâk olıcak
12. Dâne-i dürr gibi rûyında teri
Hoş-nümâ eyler idi ol güheri
13. Şem'-i ruhsârı dönerdi mâha
İki kandil idi arş-ı ilâha
14. İtr-ı hûbiyla pür olurdu meşâm
Bûy-ı musk idi yâhûd anber-fâm
15. Terlese ol gül-i gülzâr-ı sürûr
Cûş ederdi sanasın kulzûm-ı nûr
16. Nitekim şu'le-i şem'-i Hâver
Berk ururdu ruh-ı pâkinde o ter.
17. Olup envâr-ı ruhı iki alev
Der ü divâra salardı pertev
18. Berg-i gül gibi o rûy-ı nigû
Terledigince olurdu hoş-bû
19. Gördi kevser arak-ı gül-bûyın
Nice akmasın ağzı suyun

20. Dahi s ma-y   erifinde anun
Bilin rdi garaz  ol c nun
21. N r idi  y ne-i vech-i Nebî
Zâhir olurdu r z  v  gazab 
22. Kendü nefsi için ol p k-neseb
Etmedi kimseye ömründe gazab
23. Olmad  hergiz o la' -i n -y b
Hiç kimseye c h nda  eker- b¹⁴⁰

8. Ramazaniyeler

Ramazaniye, Ramazan ayının faziletleri, Ramazan orucunu tutmanın gerekliliği ve faydalarını manzum olarak anlatan eserlerdir.

Ramazaniyeler ekseriyetle dörtlükler halinde mani türünde yazıldığı gibi, kaside ve gazel tarzında yazılanları da vardır.¹⁴¹

RAMAZAN-NÂME

Bismill hirrahmanirrahim

RAMAZANIN EVVELK  GECE FASLI

Geldi m h-  Ramaz nım
  ad olup sevinci canım
Ramazan-   erifiniz
Mübârek olsun sultânım

G   et sad y  bu gece
Et merhab y  bu gece
[Ey] benim devletli efendim
Gördüler ay  bu gece

Bu gece ay  gördüler
Yüzlerin yere sürdüler
Donandı kandiller ile
C miler ziynet buldular

Buldu c miler ziyneti
Lâzım bu ayın hürmeti
[Ey] benim devletli sultanım
Buldu s imler devleti

¹⁴⁰ Büyük Türk Klasikleri C.4, İstanbul 1986, s. 129-130.

¹⁴¹ Bu hususta daha fazla bilgi için bakınız Amil  elebio lu, *Ramazanname*, İstanbul

Devlete erdi sâimler
 Hem gecesinde kaaimler
 Kalkın ibâdet edelim
 Vakt-i sahurdur müminler

Mü'minlere verdi safâ
 Çağrışıp dedi merhabâ
 Sizlere geldi sultânım
 Müjde ile bekçi gedâ

Bekçi gedâ mesrûr oldu
 Gamgîn gönül pür-nur oldu
 Kalkın sürûr u şekl ile
 Beğim vakt-i sahur oldu

Oldu bu şeb ibtidâsı
 Şâd eyledi cümle nâsı
 Minârelerde sultânım
 Tesbîh ü temcîd sadâsı

Ol sadâ câna safâdır
 Bu gece bize merhabadır
 [Ey] benim devletli sultânım
 Bekçimiz şîrin-edâdır

Şîrin-edâdır sözleri
 Âgâha geldi sizleri
 Bu kadarca ma'zûr ola
 Hakk'a emânet sizleri

FASL-I RAMAZAN

Hak'tan bize geldi ihsan
 Müşkil işler oldu âsan
 Bu gecemiz ibtidâdır
 Ey mâh-ı sultan merhaba

Hakk'ın bize ihsanısın
 Hem ayların sultânısın
 Sen bir saâdet kânısın
 Ey mâh-ı sultan merhabâ

Hakk'tan getirdin atâlar
 Afv olur cürm ü hatâlar
 Şâd olur bay u gedâlar
 Ey mâh-ı sultan merhaba

L tfun bize verdi safâ
Bu gecemizdir ibtidâ
Söyler lis nım merhaba
Ey mâh-ı sultan merhaba

Mesr r ettin geldin beni
P r-n r ettin cân u teni
 m n ehli sever seni
Ey mâh-ı sultan merhaba

M jdecidir recep hemen
Konakçıdır  ehr-i  a'ban
Âşık sana ehl-i  m n
Ey mâh-ı sultan merhaba

On bir aya sensin serd r
Kulları afv eder Sett r
Mağf r olur vakt-i ift r
Ey mâh-ı sultan merhaba

C n(a) safâ senden gelir
Derde dev  senden gelir
L tf u at  senden gelir
Ey mâh-ı sultan merhaba

Geldi g zellendi hav 
Ehl-i dertler buldu dev 
Can b lb l  eyler nev 
Ey mâh-ı sultan merhaba

Bu gece iyd etti  lem
Münâfıklar etti mâtem
Min reler kandil ile
Buldu  erefler dem-be-dem

 KİNCİ GECE FASLI

Bi-hamdill h hele erdik
Bu mâh-ı izzeti gördük
Sağ esen eriştik   k r
Y z m z yerlere sürdük

Eriştik   k r ramazana
Ne mutlu erişen cana
Gelince bu mâh-ı  erif
Safâ bağışlar insana

Sâim olan izzetlendi
 Bekçimiz de gayretlendi
 Şehr-i siyâmin devleti
 Minareler ziynetlendi

Sâim olan izzet bulu
 Kaaım olan devlet bulur
 İhlâs ile amel kılan
 Âhirette cennet bulur

Gökler kapısı açılır
 Âleme rahmet saçılır
 Bu mübârek ramazanda
 Hulle tonları biçilir

Mevlâ'nın ulu ni'meti
 Bilelim kadr ü kıymeti
 Mâh-ı ramazan gelince
 Bahş eder nâsa rahmeti

Rahmeti âleme dolar
 İzzeti dehre fer salar
 Hakk'ın büyük ihsânıdır
 Kulun günâhın yarlıgar

Yarlıgar günâhın kulun
 Hayr işlere varsın elin
 Sahur vaktinde makbûldür
 Dest açıp duâda olun

Bu aya hürmet gerektir
 Hürmet ü izzet gerektir
 Bu mübârek ramazanda
 Mevlâ'ya tâat gerektir

Girmez ele bu geceler
 Kalmadı kalbimde keder
 Bu gecelerde sultanım
 Mevlâ kula ihsân eder ¹⁴²

9. Medhiye:

“Birini övmek için yazılan manzum ve mensur eserler”dir. İki türdür.

a) Padişah, vezir, şeyhü'l-islâm... vb. gibi zamanın ileri gelen yaşayanlarını
 övmek için yazılan eserler,

¹⁴² A.Çelebioğlu, a.g.e., s. 39-46.

b) Dört halifeyi, ashab-ı kirâmı toptan ve ayrı ayrı, yahut “âriflerin kutbu” sayılan velîleri mesh için yazılan eserlerdir. Halk bu nevi şiirlere *ilâhî*, aruz şairleri ise istigase Tekke şairleri “istimdât” adını vermektedirler.. *İstigase*; dört halifenin, ashab-ı kirâmın ve evliyaullahın ruhanîyetlerinden şefaât dileme ve onların her zaman ve her yerde kendilerine yardımcı olmalarını istemeleridir. “Medhiye”lerde çok kerre *kaside* kullanılmakla beraber, diğer nazım şekillerine de müracaat edilmektedir. Dört halife içinde kandilerine en çok *medhiye* yazılan Hz. Ali ve Hz. Ebu Bekir’dir. Çünkü tarikatların çoğu bu ikisine nesep itibariyle bağlanmaktadır. Bazı derviş şairlerin mensûbu oldukları tarîkin pîrine veya silsilelerine yahut da aziz bildikleri mürşitlerine hitaben *medhiye* yazdıkları olur. Bu tür ilâhîlerde, o mürşidin vasıfları uzun uzun anlatılır.

Ölümler hakkında yapılan *medhiyelerde* şair ondan bir menfaat beklemeyeceği için bunlarda *inanış hakikatı* vardır. Diriler hakkındaki *medhiyelerin* en zayıf ciheti ve en kabarık vasfı ise ‘*hakikatsizlik*’tir. Yani *medhiyelerde* şair medhettiği kimsenin medhe hak kazanan liyâkatından ve eserinden ziyade *medih hakkında mefhumlar ve mazmunlar* avlamaya ehemmiyet verir.

Yunus için Kemâlî’den bir *medhiye* örneği:

— 1 —

Ezelden bezm-i uşşak’a giden bir pirdir Yûnus
Makam-ı kuds-i lâhut’a eren tek birdir Yûnus
Saray-ı “kûnfekân”ın zevkinin tasviridir Yûnus
Rumûz-i lûbb-i Kur’an metnin tefsiridir Yûnus

İltirmiş kendini, kendinde bulmuş Zât-ı Mevlâ’yı
Açılmış gönlü, görmüş can gözile Sırr-ı Esmâ’yı
“Hârim-i Lîmaallah”a girip mahvetmiş eşyayı
Kitab-ı kâinat-ı aşkı bir teşhirdir Yûnus

O insanlık içinde gevher-i yekta-yı ma’nadır
Hazinedar-ı eş’ar, hem emîn-i ilm-i a’lâdır
O Hak’la söyleyen, hak söyliyene bir mûrg-i güyâdır
Cenâb-ı Kibriya’nın mazhar-ı takdiridir Yûnus

Tekke edebiyatında görülen *medhiye* türü eserlerde genel olarak bu hususiyetler vardır. Tekke mensubu şairler, klasik şairler gibi *medhiye* tarzı manzumeleri herhangi bir maddi beklenti (caize) karşılığında yazmaz. Bunlarda *ilâhî* türün ve *ledünnî* aşkın bütün özellikleri görülür.

3

Ümmî Sinan’dan mürşidine bir *medhiye*:

Pirün ‘azizüm bâ-sefâ seyrâna gelmişem saña
Mazhar-ı zât-ı Mustafâ sultâna gelmişem saña

Ey "küntü kenz" ün mazharı tâlib-i Hakk'ın rehberi
Ey mürşidlerin serveri ihsana gelmişem sana

Ey kân-ı 'ilm (ü) 'irfânun mazhar-ı sırr-ı Sübhân'un
İder iseñ kabûl cânım kurbâna gelmişem saña

El-mühinüne lâ-yemût hayy (u) bekâsın bî-vücûd
Sundum saña elümi tut Lokmân'a gelmişem saña

Zâhir tenüm bâtin cânım döndüm saña külli yönüm
Kalmadı zann (u) gümânum îmâna gelmişem saña

Yandı ciğer oldı kebâb dilerem ola feth-i ebvâb
Nüş itmege âb-ı hayât mestâne gelmişem saña

Yüz bürüyüben aglayu himmetüne bil bağlayu
Katre oluban çağlayu ummâna gelmişem saña

İrgürmege mahbubıña talibleri matlubıña
Barâz-ı kalbün bâbına dermâna gelmişem saña

Girdüm bu 'aşk bâzârına komaz bugünün yarına
Yanmağa derdün nârına pervâne gelmişem saña

Ol "küntü kenz"i bulmaga sırrına 'ârif olmağa
İlm-i ledünnî bilmeğe irfâna gelmişem saña

Ben bilmezem ahvâlümi bulmağa toğrı yolunu
Bî-çâreyem tut elümi dîvane gelmişem saña

Bulmaga vasl-ı yârımı kodun nâmûs (u) 'ârımı
İrgürmege katârumı kurbana gelmişem saña

Ümmî Sinân eydür pîrüm artdı benim âhum zârım
Envârı gözlerüm Sübhân'a gelmişem saña

4

Cem' olmuş dervişleri
Pîrim Abdülkâdir'in
Yolunda sâdikları
Pîrim Abdülkâdir'in

Elim verdim eline
Kurban olam diline
Canlar feda yoluna
Pîrim Abdülkâdir'in

Arısının balıyım
Bahçesinin gülüyüm

Bağının b lb l y m

Pîrim Abdülkâdir'in

 nk r eden ol eri

M r  it eder  eytanı

Aslıd r r Geyl ni

Pîrim Abdülkâdir'in

Sana direm hey kişi

Kalpten çıkar te v  i

Oda yanmaz derv  i

Pîrim Abdülkâdir'in

Evliyalar rehberi

Hakkın sırta mazharı

Ba ında kudret g l 

Pîrim Abdülkâdir'in

Hak katında uludur

 ki cihan doludur

E refo lu kuludur *

Pîrim Abdülkâdir'in ¹⁴³

10 — Hikmet:

Yalnız Ahmet Yesevî'nin manzumelerine verilen isimdir. Zaten onun şiir mecmuasının adı da "Divan-ı Hikmet"dir. Ahmet Yesevî'nin tasavvuf anlayışında z h d  unsur hakin olduğu için, onun manzumelerine hep birer "Hikmet" gibi bakıldı. Hikmet bilgisi bir bakıma tasavvuf bilgisi demektir. Orta Asya T rkl   n n bu büyük mutasavvıfı hiç de kuru bir zâhid gibi kalmış değildir.

Bilmelidir Mollalar "Ene'l-Hakk"ın ma'nisinin

Kal ehline hâl ilmin Hak görmedi m n s p

Görülüyor ki Ahmet Yesevî, hece ile yazdığı manzumelerinde 14'l  yani 7+7 duraklı vezinler tercih ediyor. ¹⁴⁴

Hikmetler; genel anlamıyla İslamiyet'in esaslarını,  eriatin ahkâmını ve ehli sünnet akidesini, İslâmiyet'e yeni girmiş veya henüz girmemiş Türklere öğretmek, tasavvufun inceliklerini ve tarikatının  d p ve erkânını müridlere telkin etmek için Ahmed-i Yesevî tarafından yazılan eserlerdir. Bu gayeye uygun

* E refo lu Rumi,

¹⁴³ E refo lu Rumi, *hayatı ve menk beleri*, H. Abdullah Uçman,  nder Akıncı İstanbul 1976, s. 118.

¹⁴⁴ İ.Habib, a.g.e., s. 149-151; Ahmet Talat Onay, *Türk Halk  iirinin  ekil ve Nevileri*, İstanbul 1928, s. 97-98.

olarak hikmetlerin, öğretici (didaktik) bir hususiyet taşıması, dolayısıyla sanat endişesinden uzak ve basit olması tabii karşılanmalıdır. Bununla beraber ifade-deki samimiyet ve sûfiyâne hikmetlerdeki coşkunluk onları basit manzumeler olmaktan da zaman zaman kurtarmaktadır.

Ahmet Yesevî'nin hikmetlerinin muhtevası; şekil ve dil yapısı, onun yetiştiği çevre, hayatı, şahsiyeti, gayesi ve hitap ettiği zümrenin sosyal ve kültürel yapısı ile ilgilidir. Bir mürşid ve İslâm mücahidi olan Ahmed Yesevî'nin İslâmiyet ve tasavvuf hakkındaki inanç ve fikirlerini Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatımızın eskiden beri bilinen şekilleri içinde hece vezniyle ve sade bir dili ifade etmesi *Hikmet tarzını* doğurmuş ve bu tarz yesevî dervişleriyle gelenekleşmiştir. Yesevî tarikatinde, şeyhin sözlerini ve hikmetlerini öğrenmek, hikmetleri âyinlerde belli bir makamla okumak ve yaymak önemli bir husustur. Bu sebeble gittikçe daha geniş bir bölgeye yayılan hikmetler zamanla hem muhteva, hem dil değişikliğine uğramış, ilâvelerle zenginleşmiştir. Bununla beraber çeşitli bölgelerde başka başka Yesevî dervişleri tarafından derlenip *Divan-ı Hikmet* adı altında bir araya getirilen hikmetler esaslarından hiçbir şey kaybetmemişler, Yesevilik'in bütün hususiyetlerini taşımışlardır. Şüphesiz ki bunda Ahmet Yesevî'nin hikmetlerinin kutsal kabul edilmesinin de önemli payı vardır. Böylece hikmetler bir şahsın eseri olmaktan çıkmış, ortak inanç ve düşüncenin mahsul-leri haline gelmiştir.

Fuat Köprülü'nün belirttiği gibi; hikmetlerin fikrî yönünü, dinî, tasavvufî unsurlar; şekil yönünü de, millî unsurlar teşkil eder. (bk. "Ahmet Yesevî" mad. 1A, c.1, s.214). Hikmetlerin muhtevasını buna uygun olarak İslamiyet, Türkistan tasavvufu ve Yesevilik'e ait esaslar, inançlar ve akideler oluşturur.

Bunun dışında bazı hikmetlerde amelî ahlâk ve muhitin sosyal aksaklıkları üzerinde de durulmuştur. Mûnaâcat, na'at ve ilk dört halifeye medhiye dışında kalan hikmetlerin dile getirdikleri konular şöylece sıralanabilir: İlâhî aşk; Allah'ın birliği, mutlak irade ve kudreti; Hz. Peygamber'in tazîmi ve sevgisi; Hz. Peygamber'in şeriat ve sünneti, zühd ve takvâ, ibadet, İslâm menkubeleri, ahiret hayatı, kıyamet ahvali, cennet ve cehennem tasvirleri, dünyadan zâhidane şikâyet, dervişliğin faziletleri, İslâm mutasavvıflarına ait kussalar, zıkr ve halvet gibi Yesevî tarikatının âdâb ve erkanı ile ilgili hususlar en teferruatına kadar anlatılır.¹⁴⁵

Ahmed Yesevî, Hz. Peygamber'in şeriatine ve sünnetine sıkı sıkıya bağlıdır. Tarikat sahibi olmasına ve tasavvufu benimsemesine rağmen, hikmetlerinde şeriate aykırı hiç bir ize rastlanmaz. Şeriat ile tarikatı kolayca telif etmesi, Yesevilik'in sünnî Türkler arasında süratle yayılıp yerleşmesinde, daha sonra ortaya çıkan birçok tarikatler üzerinde müessir olmasında başlıca sebep olmuştur. Ahmed Yesevî,

¹⁴⁵ K.Erarslan, *Divan-ı Hikmet'den Seçmeler*, Ankara 1983, s. 43-45.

Mini hikmetlerim fermân-ı sübhân
Okup uksang hemen ma'ni-i Kur'an

Mini hikmetlerin kn-ı hadisdr
Kişi by iltmese bilgil habîsdr

beyitleriyle hikmetlerinin Kur'an-ı Kerim'in ahkâm ve emirlerini, Hz. Peygamber'in hadislerinde ifade edilen hakikatleri dile getirdiğini açıkca bildirmektedir. Bu beyitler aynı zamanda onun ehl-i sünnet akidesine bağlılığını da ortaya koymaktadır.

Ahmet Yesevî'ye göre aşksız kişi, insan bile değildir, şeytan kavmindendir.

'Işksız kişi âdem irmes anglasangız
Bi-muhabbet şeytân kavmi tinglasangız

İlâhî aşk da iman gibi Allah'ın insanlara bir lütfudur. Bu ltfa mazhar olan kişinin işi aydınlanıp her türlü kötülük ve şislikten arınır, dışı ise aşk ateşiyle yanıp kavrulur.

Sübhân izin bendesiğe lutf eylese
İşi yanıp taşi kyp biryan bolur
Pir itekin tutup 'âşık yolga kirse
Haknı izlep iki közi giryân bolur

İnsan ancak ilâhî aşk ile benliğinden sıyrılıp Hakk'a kavuşabilir. Bu aşk benliği yok edip ikiliği ortadan kaldırır.

Işkı tiğse kydrgsi cân u tenni
Işkı tiğse vîran kılur mâ v menni

İnsanı Allah yolundan alıkoyan nefstir. Onun işi nefis dağından aşmak, yani nefis bağlarından kurtulmak gerekir:

Kul hâce Ahmed nefis tağıdın çıkıp açtı
Fenâ fi'llâh makâmıga yavuklaştı

başka türlü fenâ fi'llâh makamına ulaşmak da mümkün değildir.

İnsanlar her an hazır olmalı, gaflete düşmemeli, ölmeden önce ölmelidir ki, fenâ fi'llâh makamına erişebilsin:

Başıng kiter bu yıllarda hâzır bolgil
Işık yolıda lmes bunun zinhâr lgil

Birçok hikmetlerinde yalancı âşıktan, yalancı sfiden şikâyetle bulunur:

Yalğan âşık yalğan sufi krdm sgdm
Ol sabeddin altmış çde kirdim yirge

İnsanın kendisini bilmesi Hakk'ı bilmesi demektir. Gafletten uyanmak, gönül gözünü parlatmak gerekir. Ancak o zaman Allah katında makbul bir kul, Hz. Muhammed'e lâyık bir ümmet olur:

Özini bildi irse Hakk'nı bildi
Hudâdın korkdı vü insafğa kildi

İnsanın gururlanması, kendisini büyük göstermesi câiz değildir. Ululuk yalnız Allah'a mahsustur, kul ise aczini bilmek zorundadır. Aslı toprak olan cismimizin hiçbir değeri yoktur, aynı zamanda murdar olan cismimiz kötülük kaynağıdır:

Aslım tofrak neslim tofrak parçadın hâr
Barıp ötseng murdâr cismin kılğusu câr

İnsanoğlu hakikati kendi başına bulamaz. Bir pîre bağlanmalı, tarikata intisap etmelidir. Ahmed Yesevî'ye göre asıl pîr Hz. Muhammed'dir.

Pîr-i mugân hak Mustafâ bi-şek biling
Kayda körseng vasfın ayıp ta'zim kiling

Ahmed Yesevî'ye göre şeriat ile tarikat birbirinden ayrı şeyler değildir. şeriata dayanmayan tarikat bâtıldır. İnsanın postu şeriat, içi ve özü ise tarikattır. Bu anlayış bu devir sûfîlerinde görülen başlıca hususiyetlerden biridir.

Post-i îmân şeri'atdur mağzı tarîk
Tarîk kîrgen Hak'dın ülüş aldı dostlar

Şeri'atke râst muvâfık tarikatnı
Meşâyihlar tarîka-ı bih-bûd dirler

Şeri'atnı şerâyitin bilgen âşık
Tarikatnı ma'nasını bilür dostlar

Tarikatnı işlerini edâ kılup
Hakikatnı deryasına batar dostlar ¹⁴⁶

11. Nutuk:

Tarikate yeni girecek olan "muhibb"lere onun rehberi olan mürşid tarafından tarikaten âdab ve erkanını, derecelerini öğretmek irşad etmek maksadıyla söylenen manzum eserlerdir.

Evvel tevhid sürerler mürşid dilinden
Erişir cânına fazlı Hüdânın
Kurtulursun emmarenin elinden
Erişir cânına fazlı Hüdânın

İkincide verir "lafzatu'llâh"ı
Anda keşfederler sıfatu'llâh'ı
Hasenat yeter der eder günâhı
Erişir cânına fazlı Hüdânın

¹⁴⁶ Daha fazla bilgi için bak: K.Erarslan, a.g.e., s. 29-38.

Üçüncü "ya Hû" ismini oku
Garib bülbül gibi durmayıp şaki
Kendi vücudunda bulagör Hakkı
Erişir cânına fazlı Hüdânın

Dördüncü esmâya nâil olasın
"Ene'l-Hak" sırrına vâkıf bulasın
Dahi ölmezden sen, evvel ölesin
Erişir cânına fazlı Hüdânın

Gel imdi sen dahi şeyhin haline
Karışasın evliyanın yoluna
Dalasın sen âb-ı hayat gölüne
Erişir cânına fazlı Hüdânın.

Bir de Kaygusuz Abdal'dan "Nutuk" örneği verelim; Kaygusuz, Allah'a hakikî mânâda kulluk edecek tarıkata intisap edenin, kısacası insan olarak doğup, insân-ı kâmil kişinin mutlaka edeb öğrenmesi gerektiğini telkin etmektedir.

NUTUK

1

İy özin insân bilen
Var edeb öğren edeb
(iy) edep erkân bilen
Var edeb öğren edeb

2

Edebdür asl-ı tâat
Küllî sıfât cümle zât
Varlığını edebe sat
Var edeb öğren edeb

3

Gel Hakk'a olma asi
Tâ gide gönlün pası
Dört kitabûn ma'nîsî
Var edeb öğren edeb

4

Gaflet içünden uyan
Edebsüz olma iy cân
Edebdür asl-ı îmân
Var edeb öğren edeb

8

Gel Hakk'a ikrâr isen
Âşıklara yâr isen
Yüz suyun ister isen
Var edeb öğren edeb

9

Edeb gerekdür ere
Tâ yolu doğru vara
Edebsüz olma yire
Var edeb öğren edeb

10

Edebi bekler tâlib
Edebdür Hak'dan nasîb
Edebsüz olma habîb
Var edeb öğren edeb

11

Edeblü ol cân isen
Hakk'ı bil insân isen
Muştâk-ı Sultan isen
Var edeb öğren edeb

5

Edeb gerektür kula
Tâ işi temiz ola
Edebsüz girme yola
Var edeb öğren edeb

6

Edebdür Hakk'a yakın
Bilür isan Hak Hakkın
Edebsüz olma sakın
Var edeb öğren edeb

7

Bu edeb 'atayidür
Âşıkâ yüz suydur
Evliyâlar hûyudur
Var edeb öğren edeb

12

Edebdür Hakk'a delîl
Ebedden olma gâfil
Olmayasın bî-hâsıl
Var edeb öğren edeb

13

Kaygusuz Abdâl uyan
Işkı bil ışka boyan
Şöyle dimişdür diyen
Var edeb öğren edeb ¹⁴⁷

12. Devriye:

Tekke edebiyatının en karmaşık ve izahı en zor olan türlerinden birisi de “devriyye” denilen edebî türdür. Bu tür hakkında izahata geçmeden evvel, daha önce yapılan bazı araştırmalardan söz etmek yerinde olacaktır. Klasik Arap ve Acem mutasavvıflarında da görülmekle beraber, Türk edebiyatında fevkalâde bir seviyeye ulaşan devriyye türü eserler “fıkır”, “tarihî” yönden bu güne kadar ilmî bir araştırmayla tanıtılmamıştır. Yapılan birkaç çalışma ise türün bütün özelliklerini vermemektedir. Kifayetsiz de olsa bunlardan bazılarını değerlendirmek icap eder.

Devir nazariyesiyle ilgili ilk ciddî araştırma yapan kişi Rıza Tevfik'tir. O, bu konuda “Peyam'ın edebî ilavesinde” “Devriyeler” başlıklı ¹⁴⁸ bir makale yayımlamıştır. R. Tevfik, devriyelerin anlaşılması için tasavvufun “Tekvin” (yaratılışla ilgili kabûlü) anlayışının bilinmesi iktizasını belirtir. Adı geçen makalesinde o, devir nazariyesinin mahiyetini hülâsa eder:

“... Devriyye dediğimiz şürlerin mevzuunu, mahiyetini ve ehemmiyetini anlamak için şu kadar bilmek kifayet eder ki, âlem-i maddiye yani en sonra zuhur eden âlem-i süflîye düşen bir varlık ibtida *cemâd* suretinde tecelli eder, sonra *nebât*, sonra *insan* suretlerine irtikâ eyleyerek akibet “*melekiyyet*” derecesine suûd eder, ferîşte-nihâd olur ki “*insan-ı kâmil*”, “*kutb*” ona derler. Bu

¹⁴⁷ A.Güzel, *Kaygusuz Abdal*, s. 178-180.

¹⁴⁸ R.Tevfik, *Peyam* (Edebi İlave) nr.25, 12.3.1330, 2.3.1914, aynı yazı için bkz A.Uçman, *Rıza Tevfik, Tekke ve Halk Edebiyatı ile ilgili Makaleler*, Ankara 1982, s. 88-89.

mertebeyi bulunca “*Visâl-i Hakk*” saadetine nâil olarak vücûd-ı mutlak’a rücû eder ve O’nda fânî ve müstehlîk olur. Asıl O’ndan gelmiş ve kademe kademe âlem-i maddiye, âlem-i şudûda inmişti yâ... Yine *mertebe-i mertebe suûd* ederek aslına rücû eder. Bu hareket-i devriyye bir daireye teşbih olunmuş ve “Vücûd-ı Mutlak”dan ânâsır âlemine ininceye kadar vakî olan kısmına “*Kavs-i nüzûl*”, ânâsırdan yükselip asla rücû edinceye kadar icra edilen seyahate “*Kavs-i urûc*” denilmiştir...”¹⁴⁹

R. Tevfîk, fikirlerini teyid etmek için Mevlâna’dan, İbn Yemin’den ve Şîrî gibi şairlerden devriyyeler bulup incelemiştir. Daha sonra yapılan bazı araştırmalar da pek fark taşımaz. Fuat Köprülü’nün devriyyeleri daha çok panteist ve kabalist felsefelerle mukayese ederek, tasavvufî devir nazariyesinin bunlardan farklı olduğu neticesine vardığı görülür.¹⁵⁰ Gölpinarlı ise konuyla ilgili genel bir bilgi vermektedir.¹⁵¹ Amiran Kurtkan’ın araştırmalarında sık sık bahsi geçen “*Devriyye*” fıkriinde konuya çok değişik açılardan yaklaşılmakta, nüzûl ve urûcu hadiseleriyle ilgili Kur’anî ve ilmi yorumlar getirilerek mühim neticelere varılmaktadır.¹⁵² Meseleye “*evrim*” fikri açısından (daha doğrusu biyolojik ve rûhî tekâmül nazariyeleri) açısından yaklaşan İsmail Yakıt, çeşitli araştırmalarında tekâmülün izahını yapmaktadır.¹⁵³ Devriyeler üzerinde yapılacak geniş bir araştırma bu türün edebî ve fıkri yönünü ortaya koyacaktır. Biz burada geniş tartışmalardan çok, devriyye türünün Tekke edebiyatındaki görünüşü üzerinde duracağız:

Devir: Genel anlamda “dolanmak, dairevî bir hareketle dönmek” manalarına gelir. Bu manadan hareketle çeşitli ilim dallarında hususî istilâh olarak kullanılmıştır. Hakikî ve mecazî manada, bir şeyin kısa veya uzun bir hareketten sonra, ilk vaziyetine dönerek, tekrar aynı hareketine geçmesidir. Muhtelif ilim dallarında bu manadan hususî istilâhlar meydana getirilmiştir¹⁵⁴. Bunlar arasında astronomi, astroloji, felsefe, mantık, tıp, edebiyat ve tasavvuf gibi ilim disiplinlerinde ve takvim hesaplarında kullanılan bir tabir olarak, “belli bir zaman”ı ifade manasını kazanmıştır. Tarih ve edebiyatta daha çok bu mana ile kullanılmıştır.

¹⁴⁹ A.Uçman, *R. Tevfîk’in Tekke ve Halk Edebiyatı ile ilgili makaleleri*, Ankara 1982, s. 88-89.

¹⁵⁰ Fuat Köprülü, *T.E. İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976, s. 323, 327.

¹⁵¹ A.Gölpinarlı *Tasavvufdan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri* İstanbul 1977, s. 94.

¹⁵² Amiran Kurtkan Bilgiseven, “Prof.Dr.Mehmet Eröz’e Göre Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 44’ten ayrı basım). İstanbul 1986.

¹⁵³ İsmail Yakıt (Doç.Dr.) “Darwin’den önce İslâm Filozoflarından Evrimle İlgili Fikirler”, *İ.Ü.Edebiyat Fak. Felsefe Arkivi*, Sayı 24, İstanbul 1984, İbn Sinâ’da İnsan Ruhunun Evrimi ve Modern Biyolojik Düşünceye Katkısı, *Uluslararası İbn Sina Sempozyumu (Bildiriler)* Millî Ktp. Yay Ankara 1984.

¹⁵⁴ Bakınız: İslâm Ansiklopedisi, “Devir” maddesi, C.3, s. 558; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, “Devir” maddesi, C.2, s. 280; M.Z.Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, “Devir” maddesi, C.1, s. 435.

Devriye ise; yaradılışın başlangıcı ve sonu, varlığın nereden gelip nereye gittiği ve bu ikisi arasındaki safahatın tasavvufa göre izahıdır. Yani “tekvîn” “sudûr” ve “tecelli” meselelerini tasavvufta daireye benzeterek izah ettikleri için buna “devir” demişlerdir. Bundan doğan edebî türe de “devriyye” ismi verilmiştir. Bu “devriye” anlatan bir daireyi 180 derecelik iki parçaya ayırarak yapılan tefsirler vardır. Buna göre:

1. Kavs-i Nüzûl

2. Kavs-i Urûc, olarak isimlendirilirler.

1. Kavs-i Nüzûl: Yukarıdan aşağıya doğru inen yay üzerinde gösterilen merhalelerdir. Sırası şöyledir: İlk önce levh-i mahfuzdan ayrılan “nûr-ı ilâhî” sırasıyla “akl-ı küll”den “dokuz akl”a, onlardan “dokuz nefis”, onlardan “dokuz felek”e, onlardan “tabâyi-i erbaa (kuru-yaş-soğuk-sıcak)”, onlardan “anâsır-ı erbâa”ya geçer. İnsan, bu “anâsır-ı erbaa”nın tezahürleri şeklinde karşımıza çıkan “madenler-nebâtlar-ve hayvanlar” âleminin milyonlarca parçası hâline gelir. Bir erkekle bir kadın; madenler, nebâtlar ve hayvanlar âleminde aldığı çeşitli gıdalar yoluyla bu parçaları toparlar ve tek bir hücre halinde erkeklik ve dişilik taşıyan iki ayrı hücre olarak rahmin içinde bir hücre şekline dönüşür. O tek hücre, ana rahmindeki dokuz ay ile, doğumdan sonraki ilk dokuz ay sırasında çok yüksek bir gelişme ve büyüme hızı içinde insan bedeni durumunu alır. Böylece insan, “kesret”den “vahdet”e doğru giderken bir daire etrafında hareket etmektedir. Bu “daire”nin bir noktasında “ilk” ve “son” hâller kucaklaşmaktadır. Bu hususu şöyle hulâsa edebiliriz.

a) Türk soflerine akseden bu “devir” nazariyesi, Arab dünyasından alınma olup, Arap telâkkilerine de eski Yunan’dan geçmiş bir panteizm anlayışı olabilir. “Vahdet-i vücût” telâkkisinden de daha ileri giden bu panteist anlayışı İslâmîleştirilmiştir.

b) Modern tıbbın ulaştığı neticeler, insanın hücrelerden meydana geldiği, hücrelerin daha küçük atomlardan oluştuğu gerçeğidir. Bu atomlar “yok” tan “var” olmadıkları gibi “var”dan da “yok” olmazlar. Sadece şekil değiştirirler. Yani dünyadaki bütün varlıklar bir “devir” ve “seyir” hâli içindedirler. Fizik, kimya ve tıp ilimleri de “varlık ve yokluk” arasındaki devredilen devamlılığı böyle izah etmektedirler.

2. Kavs-i Urûc. “Kavs-i nüzûl” vasıtasıyla “âlem-i gayb”dan “âlem-i şuhûd”a inen varlık; önce madenlere, sonra nebata, sonra hayvana, en sonra da insan suretinde tecellî eder. İnsandan “insan-ı kâmil”e geçer “nûr-ı ilâhî” geri dönüp, “insan-ı kâmil”den Hak Taâlâ’ya ulaşır. Bu öyle ilâhî bir nûrdur ki, önce o makamlardan başlayıp, sayılan makamları geçtikten sonra, yine kendi makamına dönerek “devr”esini tamamlar. “Biz O’ndan geldik, elbette O’na döneceğiz (Bakara, 156)” sırrı tecelli etmiş olur. Bu geri dönüş safhasına

“Kavs-i Urûc”, “Seyr-i Urûc ve Meâd” denilir ki “devir” bunun sonundaki “insân-ı kâmil” basamağıyla tamamlanır.

3. Tarikata Giriş: “teslim ve ikran” gösterir. Bu bir nevi “nüzûl” ve “urûc” mahiyetindeki devriyelerdir. Bunlar daha çok Bektaşî tarikatında bulunmaktadır. Bu hususu Bektaşîlik üzerine yapılmış her monografide görebiliriz.

Netice olarak diyebiliriz ki; “devriyeler” üzerinde, son yüzyılda yapılmış müstakil bir esere rastlamadık. Ancak tarafımızdan böyle bir araştırma yapılmıştır. Yakın bir zamanda neşredeceğiz. “Bu konuda mukayeseli, ilmî bir etüd hazırlanabilir.” Sünnî tarikat müntesibi şair ve nasirler bu konunun hassasiyetini göz önünde bulundurarak pek fazla eser vermemişlerdir. Sadece Kur’an ve Sünnet çevrevesinde insanın ana rahmine düşüş anında, ölüm ve kabir hayatını “hayalî ve sofîyane” bir şekilde anlatan “devriye”ler yazmakla yetinmişlerdir. Böylece Türk edebiyatında “devriyeler” Mevlâna’dan başlayarak, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve daha birçok şair ve nâsirlerin eserlerinde yer alan edebî bir tür olmuştur.

Yalnız burada, edebiyatımızdaki “devir nazariyesi” ile “tenâsuh nazariyesi”ni birbirine karıştırmamak lâzımdır. Bazı tarikat şairleri “hulûl ve ittihad gibî-tenâsuh” akidelerini maddeleştirerek “devriyeler” hâlinde anlatmağa çalışmışlardır. Bu şairlerin “devri” ile, “hayalî ve sûfiyâne” olan “devir” arasında fark vardır. Bu kanaate göre, hayatında hayvanî bir sıfatla muttasıf olan insan, ölümünden sonra aynı hayvan suretine bürünerek tekrar bu âleme gelecektir. Halbuki “hayalî ve sûfiyâne olan devir” şeklindeki diğer Türk mutasavvıflarının manzum ve mensur eserlerinde bu “tenâsuh” akidesine dayalı böyle bir unsur bulunmaz. Burada “devir nazariyesi” Kur’an ve hadis muhtevasında işlenir.

Ayrıca bugüne kadar “devriye”lerin sadece manzum yazıldığı sanılmıştır. Halbuki “devriye”lere ait fikirlerin teşekkülünde önce mensur eserlerle anlatıldığı görülmüştür. Buna XIV-XV.yüzyıl mutasavvıflarından Kaygusuz Abdal (Alâaddin Gaybî)’nin mensur eseri olan Budalanâme’den, sonra da manzum eserleri olan Gülistan ve Mesnevî’lerinde aynı konuların manzum olarak anlatıldığını görmekteyiz.

Yunus Emre’den bir devriye örneği

Ey kardeşler ey yâranlar sorun bana kanda idim
Divanlar dinler isen diyivirem ezeli vatanda idim

Evel dilimdeki budur Tanrı bir rasûl Hak’dürür
Anı böyle bilmez iken bir acep güm anda idim

Kaalû belâ dinilmeden tertip düzen eylenmeden
Hak’tan ayru değil idim ol ulu divanda idim

Eyyub ile derde esir inledim ben çektim ceza
Belkis ile hem taht üze mühr-i Süleyman’da idim

Yunus ile balık beni çekti demeye yuttu beni
Zekerriyya ile kaçtım Nuh ile tufanda idim

İsmail'e çaldım bıçak bıçak bana kâr etmedi
Hak beni azad eyledi koç ile kurbanda idim

Yusuf ile bir kuyuda yatdım bile çektim ceza
Yakub ile çok ağladım bulunca efganda idim

İsa ile Musâ ile sürdüm çıktım Tûr dağına
İbrahim ile Mekke'ye bünyad bırakanda idim

Mi'raç gicesi Ahmed'in döndürdüm arşda na'linin
Üveys ile öründüm taç Mansur'la urganda idim

Ali ile saldım kılıç Ömer ile adl eyledim
On sekiz yıl Kaf dağında Hamza'yla meydanda idim

Yunus senin âşık canın ezeli âşıklar ile
Ol Allah'ın dergâhında cevân-ü seyranda idim

13. Şathiye:

Sözlüklerde “dudaklarda bir tebessüm uyandırmak maksadıyla söylenen manzume” olarak tarifini bulmuş olan bu tür, tasavvufî türde yazılanlar için de Allah ile tekellüfsüz, şakalı bir edâ ile konuşur gibi yazılan manzumelere verilen isimdir. Bu tür sonradan bazı şâirler tarafından şeriat ölçülerinden uzaklaşmıştır. Bu yüzden de küfriyattan sayılmıştır. Esasında şathiyeler ile bazı remizler izah edilmektedir. Bunu ancak erbabı anlamaktadır. Burada şathiyatın kısa bir tarihini verdikten sonra konuyla ilgili tarihî bir değerlendirme yapacağız. Şathiyat. İlâhî kitap ve sözlerde (Kur'an ve hadis gibi) geçen veya sûfî dilinde işlenen belli makamların sırlarını izah eden rumuzlarla örtülü kalbî ve hissî sözlerdir, şeklinde tarif edilebilir.¹⁵⁵

“Şath” kelimesinin kökeni hakkında “edebî bilgi”lerle ilgili eserler, tam bir kaynaktan faydalanmadan hükme varmışlar veya ıktibas etmişlerdir. Şemseddin Sami Beg, *Kamûs-i Turkî*'de kelimeyi sadece “hezeliyat” olarak tanımlamış; Faruk K. Timurtaş, lûgat manâsıyla “şath” aslında hezl kelimesi gibi “latife, şaka, eğlence, maskaralık etme”¹⁵⁶ anlamında bir mana vermiş, Tahir Uzgör ise, “şath kelimesi lûgat manasıyla, tasavvufî aşk hâlinin sarhoşluğu ile sekr halinde, halkın anlayamayacağı veya hoşuna gitmeyeceği sözler söylemek demektir”¹⁵⁷ diye tarif etmiştir. Bütün bu tabirler doğru olmakla birlikte, kelimenin lûgavî manasıyla ikinci dereceden önemli, daha doğrusu şematik yönünden bir tariftir.

¹⁵⁵ Mustafa Tatcı, “Ledünni şiirde şatahât Problemine Dair Notlar”, *Türk Kültürü* s. 280, Ankara 1986, s. 500.

¹⁵⁶ Faruk K. Timurtaş, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, s. 132.

¹⁵⁷ Tahir Özgör, *Edebiyat Bilgileri*, Veli Yayını s. 213.

“Şath” kelimesi sözlükte, Arapça, “ş-t-h” kökünden istikakla; sarsılma, hareket, titreme anlamına gelen bir “ism-i merre” yani, defa-kerre ismidir ki, hareketin bir defaya mahsus olduğunu belirtir. Kelimenin menşei hakkında Nazif Hoca, “Rûzbihân al-Bakî”yi incelediği eserde geniş bilgiler verir: “Aslında hareket, sarsıntı demek olup, onun elendiği ve dolayısıyla içinde fazla hareket vukû bulduğu için de un ambarına “miştâh denilir” der.¹⁵⁸ Kelime istilâh mânâsını H. III. ve IV. asırlardan itibaren kazanmıştır. Sûfiler “ve istiğrâk” hâlinde tecelliyâtâ gark olan kalb (sır)lerinin hareketini ve sarsılmasını kasdeden. Bu hareket ve sarsılmaya marûz kalan sûfi, dinleyenin çok garip karşılayacağı, meselâ Hallâc’ın “Ben Allah’ım” veya başkalarının “Ben Hakk’ın Bekâsı ile Bâkî, onun varlığı ile varım” demesi gibi sözler söyler. İşte bu şekilde söylenmiş sözlere şathiyât denilir.¹⁵⁹

Nazif Hoca’nın iktibasından, ‘Abû Nasr al-Sarrâc (ölm. 3.8.988) sûfilerin bu şekildeki sözlerini, çok dar iki kıyı arasında akan nehrin, kıyılarına taşan dalgalarına benzetir. Ona göre, bu sözlerde ilâhî tecellilerle dâimî bir hareket içinde olan sûfinin kalbinden dudaklarına taşan sırlardır. Bunları ancak bu hâlî idrak edenler anlayabilirler. Çok defa anlayamayanlar tarafından tenkide mâruz kalan bu sözlerin sahipleri, aynı mâhiyette sözlerin Kur’ân ve Hadis’te bulunduğunu ileri sürerler.¹⁶⁰ Devamlı Kur’ân hadisten misaller getirir. Bunlarda Allah için kullanılan, yed (el), ricl (ayak) gibi tabirlerle, hadislerden “Allah Adem’i kendi sureti üzere yarattı”, Rabbi güzel bir suret içinde gördüm, şeklindeki şath mahiyetinde kelâmlardır.

Ali Şîr Nevayî *Nesâyün-üh-Mahubbe* adlı eserinde, Şeyh Râzbihân’ın “şathiyât şerhi”nden bahsederken, “işaret dili ile sözleri var” diyerek şathiyâtın kısaca tarihini de vermektedir.¹⁶¹

Yunus Emre’nin “Çıktım erik dalına” şerhini yapan Muhammed Niyâzî-i Mısri, bir hatime addedeceğimiz son sözlerinde: “Gerçi görünüşte alay ve istihzaya ve çocuk eğlencelerine benzer, ama bâtunen Allah gelinleri olan ilâhî sırlar ve hakikat mânâsı olan bâkirelerin yüzlerini nâ-mahremlerden örtmek için çekilmiş duvak ve nikab gibidir, tâ ki, nâ-mahrem gözü görmeye ve eli ermeye Yunus Emre’ye bu beyt sahih olur. “Her bir âşık bu yolda bir türlü nişân vermiş. Biri nişân vermedi nişânımdan ilerü...”...Bu kaside “agreb-if-garâib” dendir. Misli gelmediğinden ancak Yûnus Emre’ye mahsûstur”, der.¹⁶²

Yunus Emre hakkında köprülû, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eserinde “Yûnus Emre’nin ahlâkî ve felsefî manzûmeleri yanında pek az şat-

¹⁵⁸ Doç.Dr.Nazif Hoca *Rûzbihân al-Bakî*, s. 71.

¹⁵⁹ Nazif Hoca, a.g.e., s. 71.

¹⁶⁰ Nazif Hoca, a.g.e., s. 71.

¹⁶¹ Ali Şîr Nevâyî, *Nesâyim-ül Muhabbe*, haz. Doç. Dr. Kemâl Erarslan İstanbul 1979, s.

¹⁶² A.Kabaklı, *Yûnus Emre*, Tokar Yayınevi s. 144.

hiyyât-ı sûfiyâne şeklinde şeylere de rastlanır”¹⁶³ diyerek, meselenin ilk habercisi olmuştur. Gene aynı eserde Mevlânâ’nın bir Farsça şathiye gazelini iktibas ederek, açıklamalarda bulunur.¹⁶⁴

Bir Yunus muakkibi olarak tanınan Kaygusuz Abdal (Alâddin Gaybî), birçok şathiyâtıyla tanınan bir şairdir. F. Köprülü, mezkûr eserinde; “Yücelerden yüce gördüm”¹⁶⁵ matla’ mısraıyla başlayan şiirini misal olarak verir. Kaygusuz’un dokuz bilinen şathiyesinin matlalarıyla birlikte “ilk defa” neşredilen ve “Dinle imdi şu ben ögeyim” matla’mısraıyla başlayan şathiyyesinin tamamı tarafımızdan verildi.¹⁶⁶

Konunun bir başka cephesi de mezkûr türün özelliği ve çeşitleri üzerindeki tartışmalardır. Fuat Köprülü şathiyeleri “Bazı mezcûplardan sadır olan bu kabil şeyleri taklidle, şuurlu mutasavvıflar tarafından da yazılan bu cins manzumeler, mânâ derinliğine nüfuz edemeyen “kal ehli”ne göre deli saçması gibi görünürse de tasavvuf rumûzuna layıkıyla âşinâ olanlarca onların pek sarîh bir manası vardır.”¹⁶⁷ diye açıklamıştır. Zamanımızın bazı edebiyat tarihçileri-kanaatimizce- bu sözlerden yola çıkarak şathiyâtı iki yönden incelemişler, fakat tavsifini yapamamışlardır. Yâni mesele anlaşılamamıştır. Faruk K. Timurtaş ve Tahir Uygör gibi araştırmacılar, eserlerinde¹⁶⁸ mezcûbâne sözlerle, bunları taklid eden sûfi şairlerin şathiyâtını ayrı ayrı telâkki etmişlerdir; bizce gerçekten “şathiyât” denilen eserler ister mezcuptan çıksın, ister aklı başında bir sûfiden sâdece sûfiyânedir. Zira kasdedilen “mezcûp” lafzı da tasavvufidir ve “fenâfillâh” ile alâkâlıdır. “fenâ makamını” yaşamayan, sekre girmeyen bir gönül ehli bu sözleri harcayamaz. Bu meselenin ve hatta şathiyât türünün ana kaynağı Kur’ân ve Hadis’le alâkalıdır. Dikkatimizi celbeden bir başka husûs ise, çok sonraları gelen bazı Bektâşî saz şairleri söyledikleri şath zannedilen şiirlerinde taklide düşmüşlerdir. Bu şiirlerin “hezl veya nefes” olarak değerlendirilmesi icâp eder. Zira araştırıldığında görülecektir ki, alay ve hezeliyât bu türde galebe çalar. Halbuki hakîkî şatahât incelendiğinde bir sekr (ilahi sarhoşluk) un yanında, “vahdet-i vücûd” sırrının düğümlendiği görülür. Bunun için Mevlânâ ve Yunus’un şathihâtı incelenmelidir. Niyâzî Mısırî’nin “çıktım erik dalına” şerhinde belirttiği, “misli gelmediğinden ancak Yunus Emre’ye mahsustur”.¹⁶⁹ sözleri bu gerçeğin yetkili bir ağızdan ifadesidir.

¹⁶³ M.F.Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 297.

¹⁶⁴ M.F.Köprülü, a.g.e., s. 298.

¹⁶⁵ M.F.Köprülü, s. 340; Bu eser Kaygusuz Abdal’a âit değildir. Bak. A.Güzel, a.g.e., s. 163-164

¹⁶⁶ A.Güzel, a.g.e., s. 176.

¹⁶⁷ *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 297.

¹⁶⁸ Tahir Uygör *Edebiyat Bilgileri*, s. 13 ve F.K.Timurtaş, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, s. 133; (Diğer bir çok müelliften misâl verilebilir. Ancak hepsi yaklaşık aynı şeyleri ifade ediyorlar.)

¹⁶⁹ A. Kabaklı, a.g.e., s. 144.

Kaygusuz'un; "Yücelerden yüce gördüm"¹⁷⁰ "bir kaz aldum ben karıdan"¹⁷¹ "kaplu kaplu bağalar"¹⁷², "yamru yumru söylerim"¹⁷³ "Benk ile seyretnemeğe"¹⁷⁴ "bugün bana bir paşacuk"¹⁷⁵ "Filibe'de bir karı"¹⁷⁶ "Edrene şehrinde bugün"¹⁷⁷ "Yanbolu'da bir karı"¹⁷⁸, gibi daha önce muhtelif defalar neşredilmiş bulunan şathiyeleri yanında hiç bahsedilmemiş şathiyeleri de vardır:

1

Dinle imdi şu ben beni ögeyin
Usta kerem elüm vardur her işde
Şöyle kesâd düşmüş iken...
Ya alkışla bulnasız ya kargışda

Durup bir şehre ugruluga vardum
Bir ok ile bin bir var yimez urdum
Çarşu çarşu dükkân komadum yardum
Bin tay ipek çıkardum bir kirişde

Evvel vardum usta yanında okıdum
Ustam beni doğdı ben kakıdum
Çulla hem bin bir çile bez dokıdum
Hisâbı var argaç ile arışda

Terziyüm parmaga yüksük takarum
Yanum sıra yitmiş şâkird nökerüm
Bir dürtişde bin bir kafdân dikerüm
Aslı vardur ignesini sürişde

Bir sıçrayışda doksan tepe aşdum
Bir avuçta yüz mut darı saçdum
Marsuvanda¹⁷⁹ at katır komadum geçdüm
Hiç önüme kimse gelmez yarışda

¹⁷⁰ Millet Ktb., Ali Emiri (Manzum Eserler) Blv. Nu:535, v.108b.; S.N. Ergun Halk Edebiyatı Antolojisi, s. 172; V.M. Kocatürk, T.Ş.A. s. 155.

¹⁷¹ P.N.Boratav-H.V. Fıratlı, İzahlı Halk Edebiyatı, s. 50-51; V.M. Kocatürk, Tekke Şiir Antolojisi, s. 149-151; A. Gölpinarlı, Kaygusuz Abdal-Hayatı-Kul Himmet 52-54.

¹⁷² P.N. Boratav-H.V. Fıratlı, a.g.e., s. 45-46; V.M. Kocatürk, a.g.e., s. 145-146, A. Gölpinarlı, a.g.e., s. 44-46.

¹⁷³ V.M. Kocatürk, a.g.e., s. 147; P.N. Boratav-H.F. Fırat, a.g.e., s. 47-48.

¹⁷⁴ P.N. Boratav-H.V. Fıratlı, a.g.e. s. 44-45.

¹⁷⁵ V.M. Kocatürk, a.g.e., s. 147-148.

¹⁷⁶ Divan, Mar. v. 334a-b; V.M. Kocatürk, a.g.e., s. 151-153.

¹⁷⁷ Bak: A. Güzel, a.g.e., anlatım şekillerinden "Mecaz" Bölümü; Mar., v. 333 a-b; Mustafa Tatcı, Şathiyat-ı Süfiyâne Geleneği, T.K. Sayı 267, Ankara 1985, s. 46-51.

¹⁷⁸ Divan, Mar., v. 333-334a.

¹⁷⁹ Eşekte.

Dahi yeltenürem illâ geçmedüm
 Çok günah işledüm illâ açmadum
 Anunda muzlimesinden kaçmadum
 Üç yüz altmış kelek kuçdum oruçda

Kaygusuz dir günâhların çok senün
 Günahını bağışlasun Hak senün
 Hiç bu sözde bir kusûrûn yok senün
 Oranlayup top top idüp sürişde¹⁸⁰

Yûnus'un Yakın Bir Zamanda Bulunan Bir şathiyyâtına, Mısır'ın Bir Şerhi¹⁸¹

Denize bir ip gerseler
 Üstüne ceviz serseler
 D ipi devşürseler
 Ne hoş olur cumburdısı

denizden murâd, 'âlem-i âhiret; ipten mûrâd, kişinin ömrüdür Dûnyâ mâ'nası-na dahi gelür. Şeriat mâ'nasına dahi gelür. Üzerine ceviz sermekten murâd, nefs-i 'unsûrisidir. İpün devşirülmesi kişinin 'ömr-i nâzenini reside-i itmâma irdükde 'amellerine göre âhiret cânibine gitmesidir.

Timurden evler yapsalar
 Üstüne çân assalar
 Sonra evleri yıksalar
 Ne hoş olur cangırdısı

Timurden ev yapması kişi şeddâdi binâlar kursa; üstüne cân asmaktan murâd kişinin sıyt u sadâsı kîdan kâfa sâvi olsa; sonra evlerin yıkılması, 'imârât-ı dünyâ harâb olub, hemân, kişinin yalnız evsâfı kalasıdır.

Şişeden bina kursalar
 Bir hayli vakit dursalar
 Sonra soba ilen ursalar
 Ne hoş olur şangırdısı

Şişe binâdan murâd, kişinin vücûd-ı 'unsûrisidir. Nâz-ı na'im-i zeynde olub, hayli vakitler mu'ammer olmakdur. Sonra soba ile urmakdan murâd, Melek-ül-mevtün gelmesi; şangırdıdan murâdi 'âlem-i âhirete gidüp bâkilerin âh u figânı-(dur)

Derviş Yûnus söyler bunı
 Sakın ipe serme unı

¹⁸⁰ Kitab-ı miğlâte, Belediye Ktb., O. Ergin Böl., Nu: 663, s. 224-225.

¹⁸¹ Mustafa Tatçı, "Yûnus'un Yeni Bir Şiiri mi?" Erguvân Edb. derg. Sayı 1, Ankara (Mart) 1985, S.8 (Bu şathiyyatın daha önce tam metni bilinmiyordu, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan Mısır'ın bir eserinde (yazma no:451) yine Mısır'ın bir şerhiyle beraber bulunup, adı geçen dergide tanıtılmıştır.

Yakındır d ny n sonu
Kopacak kıy metd r.

Derviş Yûnus söyler bunu, size nush-u pendid r. Sakın ipe serme unu, demek yâni ‘ mr-i nâzenini hevâ-yı n siva ile yile virme, z y  itme demek, Yakındur d ny n sonu, kopacak kıy metd r, kişinin mevtid r ki kıyâmet-i sug-radır.

Yerden göge k b yı salar
Tepesine dek  ksalar
Sonra bir tekme ursalar
Ne hoş olur g mb rdisi

Yerden göge k b yıkmak, ki in n ‘ib deti ya’ni yerden göge değin olsa; k blerin tepesine  kmak, ‘ib detini be en p isn d eylemi  oldu ı sıfat-ı zemi-meden ‘aceb sıfatı kişi (...) itdi i ‘amellerine tepme urmak gibidür. Cümle ‘a-melleri ipt l olub, g mb rt d r (.....)

k bradır All hu  lem bi’s-sev b.

XVI. yüz yıl Bekta i  airlerinden Azmi’nin  u  athiyesi en güzel örnekler-dendir:

Yeri g   ins   cinni yarattın
Sen ey mimar ba ı eyvanc  mısın
Ay  günü  arh  burcu var ettin
Ey mekân sahibi rah anc  mısın

Denizleri yarattın sen kapaksuz
Suları y r tt n els z ayaksuz
Yerleri temels z g   direksiz
Durdurursun acep iskanc  mısın

Kullanırsun kanadsuzca r zg r 
K rekle mi yaptın sen bu dağları
Ne yapıp da öldürürsün saçları
Can virip alırsın sen canc  mısın

Sekiz cennet yapdın sen  dem içün
Aldın büyük ba ı la anın suçun
Âdem’i Cennet’ten çıkardın ni  n
Buğday nene lâzım harmanc  mısın

Bir iken bin itdün kendi adını
Görmedüm sen gibi i   stadını
Ye irdirs n kurutursun odını
Sen bahçıvan mısın ormanc  mısın
 nip Beytullah’tan kendün dinlersin

Cibril’e perde altunda söylersün

Bu âteş-i Cehennemi neylersün
Hamamın mı var ya külhancı mısın

Hafâya çekilüb seyrâna durdun
Aklı yitmezlerün aklunı vurdun
Kıldan ince köprü yapdun da kurdun
Akar suyun mı var bostancı mısın

Bu kışlara bedel bu yazı yapdun
Evvel bahara karşı güzî yapdun
Mizânî iki göz terâzî yapdun
Bakkal mısın yoksa dükkâncı mısın

Kazanlarda katranların kaynarmış
Yir altında balıkların oynarmış
On bu dünya kadar ejderhan varmış
Şerbet mi satarsun yılançı mısın

Esirci misün koydun tamuya arab
Hoca mısın okur yazarsun kitab
Aslın kâtib midür görürsün hisab
İhtisabun mı var yoksa hancı mısın

Yüz bin tamut olsa korkmam birinden
Rahman ismi nâzip değil mi senden
Gaffâr-ı zebûnum demedün mi sen
Avf et günahımı yalancı mısın

Beni affeylesen düşen mi şamdan
Şahlar bile geçer böyle isyandan
Ne dökülür ne eksülür haznenden
Affetsen günahımı yalancı mısın

Şanına düşer mi noksan görürsün
Her gönülde oturursun yürürsün
Bunca cânı alup yine virirsün
Götürüp getiren kervancı mısın

Bilirsün ben kulum sen sultânımsun
Kalbde zikrüm dilde tercemânımsun
Sen benüm cânımda cân mihmanımsun

Gönlümün yarısı yabancı mısın
Belî delîl eyler kendün söylersün
İçerden AZMî'yü pazar eylersün
Yücelerden yüce seyrân edersün
İşin seyrân kendin seyrâncı mısın¹⁸²

¹⁸² Sadeddin Nüzhet, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, İstanbul 1955, s. 201-203.

C. Tekke Şiirinin Dil ve Üslûp Özellikleri

Tekke edebiyatında dil, halka hitap eden bir okumuşlar dilidir. Bu yüzden Divan ve halk şairleri, Tekke edebiyatı sahasında yazdıkları eserlerini, ortalama bir dille yazarlar. Dilleri, saz şairlerinininki kadar duru olmaz. Divan şairleri kadar ağır bir dil de kullanmazlar. Çünkü fikir ve duygularını halka yaymak arzusunu taşırlar. Bu yüzden şiirleri, zümrelere değil, kitlelere seslenmektedir.

Bu şiirlerde halktan ve köyden alınmış pek çok kelime ve deyimlerin yanında, kitaplardan çıkma yabancı kelimeler ve basmakalıp tasavvuf ve tarikat deyimleri de bulunur. Bazıları, pek dar bir tarikat zümresinin anlayacağı şekilde kapalı ve rumuzludur.¹⁸³

a) Anlatım şekilleri:

Tekke şairlerinin ifade tarzı, yaşadığı yüzyıla ve anlatacağı konuya göre sade ve açıktır. Onlar, tasavvuf umdelerini; halkın anladığı basit kelimelerle, benzetmelerle ve sade bir şekilde anlatmaya çalışırlar.

Tekke mensuplarının eserlerinde, “tahkiyeden. Delil ve ispat yoluna” kadar bütün anlatım şekillerine rastlamak mümkündür. Tekke edebiyatında kullanılan anlatım şekillerini şöyle sıralayabiliriz.

1. Nasihat ve Hitap Yoluyla Anlatma:

Tekke şairleri; anlatmak istedikleri veya vermek istedikleri mesajları, halkın anlayabileceği bir dil ile, hususiyle manzum olarak mesnevî tarzında vermektedirler. Bu anlatım tarzında da “Nasihat verme” üslûbunu kolaylıkla ve en mükemmel olarak kullanmaktadırlar.

Bu “Nasihat Verme” üslûbu ile ilgili olmak üzere birkaç örnek verelim:

Gel iy tâlib olan hayâli terk it
Hamûş ol bu kamu makâli terk it

Sakın bî-hûde sözlerden dilüni
İrişdüğü yire sungıl elüni

Bu cihân sahrasında yol bekleme
Hakk'ı sen kendüzünden ayrı görme

Var var iy gönül din yolına sen gâfil olma
Dînüni hâsıl eyle gönül bî-hâsıl olma

Uyuma gönül aç gözünü dört yanuna bak
Devşür öğünü kendüzüne kem 'âkil olma

Toprak ol 'acîb tekebbür eyleme
Haddünden artuk kelecî söyleme

¹⁸³ A.Kabaklı, a.g.e., C.2, s. 152.

Kanda bir miskin görürsen dut elin
Böyle varmışlar bu yolın ewvelin

Gül olgıl bu yolda diken olmagıl
Yol varan miskine düşmân olmagıl

Gel iy tâlib müstemî ol aç gözün
Neredesin çağlayıvar kendüzün

Çün âdemsin hikmete zulm eyleme
Bir söz ki aklı ziyândur söyleme
'Ârif isen yile virme fursatı
Bilmek istersen bu 'ilm ü hikmeti

Fikreyle Hakk'un hikmetin
Cümle odur zâhir bâtın
Ko bu ikilik sıfatın
Cehd eyle bir ile bir ol

'Âceb niçün yabandasın
Hak sende sen ki kandasın
İrak yire uzanmagıl
Kendüzüne gel hazır ol

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi Tekke şâiri Kaygusuz Abdal, iyi bir Müslümanın yapması ve yapmaması gereken şeyleri (emir ve nehipleri) gayet açık ve sade bir dille anlatmaktadır. Bu tür anlatım tarzında onun "*emir ki-pi*"ni kullandığı görülmektedir. Nasihat tarzında, dikkati çeken hususlardan biri de Kaygusuz'un öğüt vermeye başlamadan önce "*gel iy tâlib, iy gönül, iy can, iy insan, iy Hakk'ı isteyen, iy akl-ı kâmil, iy gâfil*" gibi hitaplarla söze başlamasıdır. Bilhassa *Dilgüşâ*'da bu "*hitap kısmı*" bâzen çok uzun sürmektedir:

Gel iy kendü hâline yol bulanlar
Ma'nide kendü mikdârın bilenler

İrişenler bu vahdet menziline
Cân ü baş terk idenler 'ışk yolına

Ma'ânî burcına seyrân idenler
Vücûdî katrasın 'ummân idenler

Girüben 'ışk denizin boylayanlar
Ma'ânî izleyüp soy soylayanlar

Ne dimekdür bilen ilm-i ledünni
Olan sıdk-ıla bu ışkun cününü

Bu ma'nî bahrine zevrâk düzenler
Bu vahdet kuşlarına fâk düzenler

İrişenler Süleymân menziline
 Olanlar 'andâlib vahdet gülüne
 Özini sultâna vuslat görenler
 Sultânı hayy özini mâ't görenler
 Ma'ânî meydânında bâz olanlar
 Hakikat burcına şehbâz olanlar
 Bu ma'ânî dürrine ma'den olanlar
 Hakikati kâmil insân olanlar
 Gel iy ârzü-yı vasl-ı cân kılanlar
 Vücûdı sebâtın vîrân kılanlar
 Görenler cânı aşkâre vücûdda
 Münâcât eyleyenler her sücûdda
 Kamu şeyde Hakk'ı ayân görenler
 Demini her nefes Hakk'dan uranlar
 İkilik duzagından kurtulanlar
 Bir-ile birlik idüp bir olanlar
 Vücûdın cân gibi 'azîz idenler
 Özün bilüp işin temyiz idenler
 Vücûdında hak-ıla bilişenler
 Vücûdı katrası bahre düşenler
 Özini Hak'dan ayru görmeyenler
 Özinde Hakk'ı gayri görmeyenler
 İrişüp menzile sâkî olanlar
 Fenâsuz tâ-ebed bâkî olanlar
 Bî-hicâb Hakk-ıla vuslat olanlar
 Sıfâtı zâta irüp zât olanlar

2. Doğrudan Doğruya Anlatma

Tekke edebiyatı mahsullerinin, her zaman öğretici mahiyette baş vurduğu ve çok kullandığı anlatım şekillerinden biri de “doğrudan doğruya anlatma”, tarif ve izah etme usulüdür. Gerek tasavvuf umdeleri, gerek dinî meseleler, bil-hassa mensur eserlerde bu uslûb içinde anlatılır:

İy tâlib bir dem kulak ol bu söze
 Bu 'atâ Hakk'dan nasîb oldu bize
 Nâsib oldu halümüzi anladuk
 Hikmetî cân kulağınla dinledük

Çok zaman  aşk ocağında canumuz
Yanmagile geçti budur etümüz

 Akl evine irdi çün kim menzilüm
Gönlümün seyr itdüğün söyler dilüm

Söyledigim sözün aslın iy habîb
Ne dimekdür kasdını anlar tâlib

Hikâyet çok söz öküş menzil ırak
Müyemi  ol söze iy tâlib-i Hakk

Âdemindür bu hakikat bu yakîn
Bu sarâyda varlık âdemdür hemîn

Cümle halkı âdeme yüz eyledi
Tevhîdi âdeme temiz eyledi

Âdemi bu cümle halka ol kadîr
Bu sarâyda eylemiştir dest-gîr

Bu sarây içinde âdem hoş emin
Zira âdemde bulundu bu yakîn

Çünkü yakîn âdem oldu Sultân'a
Bu nazar Allah'dan oldu insâna

Âdeme Hakk'dan irüşdi sa'âdet
Cümle halk âdem katında oldu mâd

Âdemi cümleye server eyledi
Zira Hakk Âdeme nazar eyledi

Çünkü Allah âdem'e kıldı yârî
Baş kodı âdem önündi halk varı

Cümle halka ihtiyâr oldu âdem
İhtiyâr bildi âdem'i halk tamâm

Âdemi bu ev içinde ol Bâkî
Cümle halka ma'nîde kıldı sâkî

İlm ü hikmeti âdemde gizledi
Âdemi hikmete perde yüzledi

3. Tahkiye

Bilhassa dünyanın yaradılışı ve peygamberlere ait kıssaların anlatılışında Tekke şairleri, "tahkiye uslûbu"na baş vururlar. Bu şairler, anlatacakları konuları halkın anlayacağı daha kolay şekliyle anlatırlar. Yani anlatacakları olaylardaki figürlerin (insan, hayvan, bitki, eşya, vb.) zaman ve mekânlarını destanî

bir hava içinde takdim ederler. Mukaddes kitaplardaki (*Zebur, Tevrat, İncil ve Kur'an'ı Kerim*) veya din uluları etrafında teşekkül eden menkabe, velâyetnâme, gazavetnâme vb. kıssalara benzeyen mistik, tasavvufî hikâyeleri de manzum ve mensur şekillerde anlatırlar. Ayrıca Tekke şairlerinde olduğu gibi sosyal hayatın ve bencilliğin karşısında hiciv ve şathiye tarzında tahkiyelendirmelere de rastlarız. Son olarak Devriye tarzında hayal, kurgu (science fiction: Bilim Kurgu) hikâyelendirmelerine de rastlamak mümkündür. Bu hususda da birkaç örnek verelim:

Ol zaman ki yog idi bu kâ'inât
Zât içinde nihân idi her sıfat
Zât içinde bu sıfât mestûr idi
Bu vücûd yok idi hemân nûr idi
Ne nebî var idi ol dem ne velî
Dahî söylenmedi idi lâ belî
Yir ü gök hazîne içinde sır idi
İkilik yog idi hemân bir idi

Âdem eydür bu kez bağışla suçum
Buğdayı ayruk yimeyün iy hakîm
Cebra'il dir hâkim oldur kim anun
Noksânı yokdur ol Ganî sultânun
Söz gerekmez dir Âdem dur git didi
Tanrı'nun buyruğu budur dut didi
Niçe ki söyledi hergiz gitmedi
Cebrâ'ilün sözünü işitmedi
Türk dilin Tanrı buyurdu Cebrâ'il
Türk dilince söylegil dur git digil
Türk dilince Cebrâ'il "hey dur" didi
Durugel Uçmagın terkin ur didi
Dutdı kolından ilerü yürüdi
Kapuya yakîn varınca sürüdi
Bu kez Âdem çok tevâzû eyledi
Bir lahza amân diyüben söyledi
Çünkü amân didi kodı Cebrâ'il
Âdeme teferrüc eyler ol âkil
Bu kez âdem yapraya sunar elin
Ya'nî yapragıla örter her hâlin

'Âşık Paşa Hoca'Attâr ü Sâ'dî
 Bular ki bulmuş-ıdı her murâdı
 Her biri bir haber virdi bu yoldan
 Ne kim bilmiş idi bildüğü hâlden
 Veli 'aceb haber söylemiş 'Attâr
 O kim sırrın günül içinde esrâr
 O 'Attâr kim bu Mantık'ı o düzmiş
 Karada istemiş deryâyı süzmüş
 Dimiş ki Kâf tagında bir ulu kuş
 Anı gören özin kıldı ferâmûş
 O Sîmurgun mekânı küh-ı Kâf'da
 İşidildi bu haber her tarafda
 Bu cümle kuşların sultânı oldur
 Kamu ansuz sûretdür cânı oldur
 Otuz bin kuş anı isdeyi gitdi
 Kalanı yolda kaldı biri yitdi

4. Mükâleme ve soru yoluyla anlatma

Tekke şairleri, tasavvufî bilgi ve motifleri zaman zaman karşılıklı "soru-cevap" şeklinde de anlatmaktadırlar. Bunlar tasavvufun bazı prensiplerini anlatmaya geçmeden önce bazan bu prensipler hakkında arka arkaya sorular sorarlar, cevaplar verirler. Böylece fikirlerini "soru-cevap" yoluyla daha tesirli bir hale getirirler.

"Soru-cevap" türünün en tipik misâlini Âşık Yunus'un "Dertli Dolab"ı ile Kaygusuz Abdal'ın "Dolabnâme"sinde görürüz. Âşık Yunus, "Dertli Dolab"ında; "Su Dolabı"na "Niçin inlersin?" diye sorar. O da "Benim derdim vardır. O da Mevlâ'ya olan aşkımdır, onun için inlerim" diye cevap verir. Kaygusuz Abdal "Dolabnâme"sinde Su Dolabı'na "Niçin yüzünü dâima suya sürersin, bağrın niçin delik, gözlerin niçin yaşla dolu, bu kadar zahmeti niçin çekersin?" diye sorar. Dolabda, bir ağacın başından geçen serüveni söyleyerek cevaplandırır.

Âşık Yunus ve Kaygusuz Abdal'ın bu türden eserleri tasavvufî motifleri, mecazlarla da anlatmaktadırlar. Bunun yanında tasavvufî bilgiler bakımından "soru-cevap" örneğine XVII. yüzyıl Tekke şairlerinden Niyâzi-i Mısırî'de de rastlıyoruz. O, tasavvufa ait bilgileri "tasavvufun ibtida ve intihâsının" ne olduğunu "soru-cevap" yoluyla herkesin anlayabileceği bir tarzda söylemektedir.

Niyâzi-i Mısırî "soru-cevap" adlı bu risalesinde tasavvufî; Yunan, İran, Hint ve Batı tesir ve tarifiinden uzak bir şekilde tam manasiyle İslam Şeriatı

içinde tarif eder. Onu müslümanın inanç temellerine uygun ve inandığı doğrudurada anlatır¹⁸⁴.

Burada  şık Yûnus'un "Dertli Dolab"ı ile Kaygusuz Abdal'ın "Dolabn mes"i ni örnek olarak vermek isterim;

"Dertli Dolab'da  şık Yunus, su dolabına niçin inilersin?" diye sorar. Dolab da şöyle cevap verir: "Benim derdim vardır. O derdim de Mevlâ'ya olan a kımdır.  şte onun için ve Allah'ın emri böyle olduğu için, hem hizmet-i ibadetimi yaparım, hem de inilerim-  kredirim. Ben dağda bir ağaç idim. Bir gün bir şahıs geldi, beni bu dağda buldu, dalımı budağımı kırdı ve beni dolaba la ık gördü. Sonra da dülgerler beni yondu, her  z mı yerli yerine koydu ve ben böylece dolab oldum. Suyu alçaktan alıp yukarı çekerim, dönüp yukarıdan aşağıya dökerim. Gördüğünüz gibi ben, gece-gündüz durmadan neler çekerim. Bir dağın ağacı olmama, al aklardan su alıp yükseklere d kmeme ve bütün acılarıma rağmen hiç şikayetçi değilim. Bil kis Mevlâ'nın beni böyle bir hizmete la ık gördüğünden dolayı da duacıyım" der.

Âşık Yunus, neticede Allah'a olan a kını ve g n hlarının affı için döktüğü göz ya larını dile getirir ve onun için inlediğini ve bu iniltinin bir acı iniltisi olmadığını, bilâkis   kr ne tesbihi olduğunu söyler:

 şte Dertli Dolab'ın metni

Dolab ni  n inilersin derdüm vardır inilerim
Ben Mevlâya  şık oldum onun içün inilerem

Benüm adum dertli dolab suyum akar yalap yalap
Böyle emreylemi  Çalab anun içün inilerem

Beni bir dağda buldılar kolum kanadum kırdılar
Dolaba la ık gördiler anun içün inilerem

¹⁸⁴ Niyâzi-i Mısri bu risalesinde  u soruları sorar ve yine kendisi cevap verir:

1) Tasavvufun ibtidası nedir? 2) Tasavvufun intihası nedir? 3) Avam ve sofilerin mabeynindeki fark nedir? 4) İman-ı tahkikinin tarifi nedir? 5) Sofiler akaidde ve ameliyyatda ne mezheb dedirler? 6) Bâyezid-i Bist mi hangi mezhebdeendir? 7) Sofilerin ekseri sözlerinden ten suhi mezhebinden oldukları mı anlaşılıyor? 8) Sofiler ten suhi ve diğer mezhepleri dahi r  ncce beyan mı ediyorlar? 9) Bunlar  eriat tarafından haram kılınan şeylerin bazılarını helâl mi sayıyorlar? 10) Dünyada iken Allah'ın görünmesi mümkün müdür? 11) Bir şeyin  sarını görmek kendisi görmek gibi olur mu? 12)  sarın görülmesi meselesi nedir? 13) Sofilerce cennet ve cehennem korkusu ne demektir? 14)  eriat ve hakikat nedir? 15) Bir kimsenin zahir ile amel etmesi o kimsenin imanını eksik kılar mı?

Dülgerler beni yondu her âzam yirine kondı
Bu inildüm Hakk'dan geldi anun için inilerem

Suyum alçakdan çekerem dönüp yüksekden dökerem
Görün şu ben ne çekerem anun için inilerem

Ben bir dağın ağacıyam ne tatlıyam ne acıyam
Ben Mevlâya duacıyam anun için inilerem

Derviş Yunus eydür ahı gözyaşı döker günahı
Hakk'a âşıkum vallahi anun için inilerem ¹⁸⁵

İkincisi Kaygusuz Abdal'ın "Kaside-i Dolabnâme"sidir. *Menâkıb-nâme*'ye göre Kaygusuz Abdal, bu kasideyi Hacc'dan dönüşü esnasında Âsi suyu üzerinde kurulu bulunan, fakat döndürülmeyen Dolab için söylemiştir. Şöyleki:

Kaygusuz Abdul, 40 dervişi ile Hac farızasını ifâ ettikten sonra, Anadolu'ya Şeyhi Abdal Musa'ya gelmek üzere yola çıktı. Şam'a geldi. Şehre girmediler. Halid Bin Velid ve Baba Amr orada yatardı. Ziyaret ettiler. Oradan Kal'a-i Humus'a geldiler. Âsi suyu üzerine konup oturdular. Âsi suyundan Humus Kalesine su çıkarılacaktı. Humus Kalesi ise yüksekti. Bu bakımdan su çıkarmak için büyük ve ağır bir dolap yapmışlardı. Dolap yapılırdı. Âsi nehri üzerine konur, fakat dolap dönmez. Meğerki bu dolabı yapan kişi Nasrani imiş. Usta, dolabın dönmeyişinden mütevellit çok üzülmüştür. Önce sırayla:

"İsa b.Meryem, Mûsâ, Kelimetu'llah ve Hz.Dâvud hürmetine dönmesi için Dolab'a and verilir, şöyleki, "Ya Dolab. Hz.İsâ hürmetine dön", dolab dönmez, bu sefer "Ya Dolab.Hz. Musâ hürmetine dön". derler, dolap yine dönmez. Nihayet,

"Ya Dolab! Hz.Muhammed hürmetine dön" derler, hemen dolab durduğu yerden hareket edip, su üzerinde dönmeye başlar. Bunu gören Hristiyan usta, İslâmiyetin büyük bir din olduğunu kabul ederek müslüman olur. Bu yüzden de dolab "Muhammedî Dolab" adını alır. Haber etrâfda yayılınca, herkes bu dolabı görmeye gelirler. Görenlerin kalbinde dolabın iniltisi başka bir tesir bırakıyordu. İşte bu dolabın iniltisinin meydana getirdiği tesiri Kaygusuz hülâsa olarak şöyle dile getiriyordu.

Dolabname'de Kaygusuz, bir su dolabına:

"Niçin yüzünü dâima suya sürdüğünü, bağrının niçin delik ve gözlerinin niçin yaşla dolu olduğunu, bu kadar zahmeti niçin çektiğini" sorar.

¹⁸⁵ Faruk K. Timurtaş, *Yunus Emre Divanı*, İstanbul 1972 (Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, Nu:1), s. 175; *Yunus Emre Divanı*, Ankara 1980, s. 242 (Kültür Bak. 1000 Temel Serisi nu:72).

Dolab Şöyle cevâb verir:

“— Ben yüce bir dağda ulu bir ağaç idim. Dallarım göklere ulaşırdı. Kuşlar, kumrular budaklarımda yuva yapardı. Bir gün bir şahıs gelip nacağı saldı. Bağrıma kemend takdılar, sokak sokak dolaştırdılar. O zamandan beri ben “dost!” diye inilerim. Felek bal tutardığı herkese sonunda zehir sunmamış mıdır? Süleyman, İşkender, Kayser, Kisra, Sam sonunda yok olmadılar mı?”

Kaygusuz, neticede insanın ancak Allah’ın fazlına dayanması gerektiğini söyleyerek şiiri bitirir.

Kaygusuz’un bu Dolab kasidesi; kafiyeleri ayrı sualli cevaplı iki kasideden müteşekkildir. Biri 11, diğerı 28 beyittir. Vezni “Mefâiln mefâiln feln” dr. İmalesi pek çoktur.

Birinci kaside, Kaygusuz’un dolaba hitabı şeklindeyir. İkinici kaside ise, dolabın Kaygusuz’a cevabıdır.

Bu tasavvufi şiir, bir ağaç dolabın devriyyet tarzı; başından geçenleri ihtiva eden bir hayâtıdır. şiir son derece şairâne ve hakimâne yir.

Kaside-i Dolab

Su’al itdüm bugün ben bir dolaba
 Didüm nin srersn yüz bu âba
 Neden bagrun delkdr gözlerin yaş
 Sebeb nedür sataşdun bu itâba
 Karârn yok gice gündüz dnersn
 Dkersn derdlü gözlerden hn-âba
 Elif kaddn bklmış enge dnmış
 İnlldni dzeltmişsn rebâba
 Gzn yaşı revân oldu seher-gâh
 Giceler varmadun bir lahza hâba
 Nin feryâd-ile zârı kılsun
 Meger derdün senün gelmez hisâba
 İnlldnden delindi derdlü bagrun
 Figanundan ciger döndi kebâba
 Nice virde haber sana bu devran
 Ki derdün defteri sıgmaş kitâba
 Ne cevri itdi sana bu çarh-ı gaddâr
 Ki devri içre dşbsn bu itâba
 Duhânundan boyandı göge gökler
 Firâkundan kara yirler turâba

Su'al itdüm dolabun döndüğinden
Dönüben çün dolab geldi cevâba

Cevâb dâden-i dolâb Baba Kaygusuz Sultan

Dolab eydür eyâ çeşmüm çerâğı
İşitmege cevabum aç kulağı

Benüm budur sorarsan ser-güzeştüm
Ki ben yaylar idüm bir yüce tagı

İrişmezdi boyuma altmış arşun
Belüme dahı on dem kucağı (kuşağı)

Geçürmişdüm serâdan gökleriümi
Süreyyâ'ya yitirmişdüm budâğı

Tokuz ay derneşüb ben dürlü kuşlar
Budagımdı tutardı otagı

Öterdi Tûti ve Kumrı ve Dürrâc
Geçürdüm bir zaman (ben) bunca çağı

Hevâ kebûter murg bağın gezerken
Örılmış 'ömr kuşının tuzacı

Kazâ irdi meger dest-i kederden
Ki bir şahs irişüb çaldı bıçağı

Yıkılıb yatdum oldum yüzün üzre
Kırıldı kalmadı budum budacı

Delüb boynuma takdılar kemendi
Sürüdiler dolandum her sokacı

Nice Müddet sokaklarda yüzüme
Gelüb giçen basarlardı ayacı

Yidi Eyyüb-veş bagrumı kurtlar
Ciger-kânın döker çeşmüm kapacı

Zekerriyâ gibi biçüb belümden
Dolab içün düzetdiler yeracı

Temür mihlar Dokunub yüregüme
Kazâ dest-y-ile çomacı

Dolab oldum gice gündüz dönerem
Su üstinde tutar oldum otagı

İnilerüm dün-ü gün dost diyüben
Gözüm yaşsı sular büstânı bağı

Kime dost oldu devrân bu cihânda
 Ki sonra olmadı anunla bağı
 Felek kime tadurdu bir kaşuk bal
 Ki son-uci sunar tas-ıla ağı
 Süleymân'un sürerdi tahtını yıl
 Kara topraga koymışdur yatığı
 Sikender kim cihânı Kâf ber Kâf
 Tutub hükmine sürerdi yasığı
 Girüb zulmetde ister âb u hayvân
 Dolu zehr ile sundılar ayagı (âb u ağı)
 Cihânda varlığı başdan başa hep
 Fenâ yurdu durur mihnet ocağı
 Kanı Rüstem kanı Husrev kanı Sâm
 Belürmez birünün ucu bucagı
 Bekâ yurdu degüldür ki bakasun
 Fenâ ehli tutar bunda otagı
 Bu dünyâ bir büyütu'l-ankebût'dur
 Pes ol oldu mekeslerün duzâğı
 Olublar (Alâi) Gaybî bunda tekye kılan
 Hakk'un fazlı durur ancak tayagı
 Sabır seccâdesin ki altına salmış
 Tevekkülde kuşanmışdur kuşagı
 Sözüni Kaygusuz ârife söyle
 Ne bilsün şekkeri tana buzağı¹⁸⁶

5. Delil ve İsbat Yoluyla Anlatma

Tekke şâirlerinin sık sık baş vurduğu yollardan biri de fikrini âyet, hadis ve kelâm-ı kibarlarla takviye etmektir. Bilhassa tasavvufun çıkış noktası olan “men 'arefe nefsehu fekad 'arefe rabbehu” hadisini çok sık kullanır. Budala-nâme'den aldığımız şu örnekler, Kaygusuz'un bu anlatım tarzına tipik misal teşkil ederler:

Küllü men 'aleyhâ fan¹⁸⁷ didi Kur'anda Hakîm
 Bu hükümde cümle eşyâ ser-be-ser yeksân geçer¹⁸⁸

¹⁸⁶ K. Abdal Menakıbnâme'si, AG nüshası, s. 36-39; A. Güzel, Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri, Ankara 1983, s. 19-24.

¹⁸⁷ “Her şey fânîdir”, Rahman sûresi, 26. âyet.

¹⁸⁸ Dîvan, Mar., v. 332b.

Başta anasın anda vatanun
Aslına yitişe kavuşa cânun

Hubbu'l-vatan mine'l-imândur ¹⁸⁹
Dut nebî sözini câna cândur

Mustafa sözini dut ki hakdur
Geldün yine gitmege yarakdur ¹⁹⁰

İy sıfâtun Kulhuvallahü ahâd
Her dem içinde kadirsin her sahâd

Cümle sırrı sen bilürsün iy Kâdir
Bî-şeriksin bî-misâlsin bî-nazir.

Mâlikü'l-mülksün Kadîm ü lem-yezâl
Mahlûkun Hâlik'i sensün Zü'l-celâl

Değme bir zerrede bin dürlü 'aceb
Sen bilürsün sen kıarsun iy Çalab ¹⁹¹

Sırate'l müstakim düpdüz yol oldu

Özini anlayan küllî ol oldu ¹⁹²

D. Diğer üslûp özellikleri

Tekke şairlerinin kullandığı kelime hazinesi ve baş vurduğu anlatım şekilleri yanında tekrar, secî, mecaz, atasözleri ve deyimler gibi dikkati çeken daha başka üslûp özellikleri de vardır. Bunları sırasıyla görelim:

1. Tekrir

Tekrir, Tekke şairlerinin en çok baş vurduğu unsurlardan biridir. Manzum eserlerde, bilhassa mısra başlarında kullanılan tekrarlamalar şürlere yüksek bir heyecan katar.

Bu ışk-ıla cihân oldu münevver
Bu ışk-ıla döner künbed-i devvâr

Bu ışk-ıla denizler cûşa geldi.
Bu ışk-ıla felek cünbüşe geldi

Bu 'ışk-ıla 'âlem pür-nûr olupdur
Bu 'ışk-ıla gönül ma'mûr olupdur

¹⁸⁹ "Vatan sevgisi imandandır", İsmail b.Muhammed b.el-Adûnî, Keşfu'l-hafâ, C.I, Halep(?), s. 415.

¹⁹⁰ *Üçüncü Mesnevi*, Mar., v. 132a.

¹⁹¹ *Gevhername*, Mar., v. 105a-b.

¹⁹² *İkinci Mesnevi*, v. 112a.

Bu 'işk-ıla cihân kavgaya d şmiş
 Bu 'işk n ri güneşe aya d şmiş,
 Bu 'işk-dır derde derman zahme merhem
 Bu 'işkdur cümle başdagı serenc m
 Bu 'işk genc-i sa' detd r sa'âdet
 Bu 'işk katında ' killer olur m t
 Bu 'işk didükleri derd   belâdur
 Bu 'işk elinde cânlar m btel dur ¹⁹³
 Dahı bir burca irişdi menzilüm
 Dahı bu dürlü beyân söyler dilüm
 Dahı bir  zge hikâyet k l   k l
 Dahı bir özge t li'd r özge h l
 Dahı bir menzile yitdi seyr num
 Dahı bir dürlü haber duydu c num
 Dahı bir dürlü niş ne g rmişem
 Dahı bir özge mek na irmişem ¹⁹⁴

Ak şemse'd-d n ferm yed

Vuşlat eri olan kişi
 Vahdet dadın dadan 'az z
 Vuşlat eri olan kişi
 Vahdet dadın dadan 'az z
 Vuşlat eri olan kişi
 Vahdet dadın dadan 'az z
 Vuşlat eri olan kişi
 Vahdet dadın dadan 'az z
 Vuşlat eri olan kişi
 Vahdet dadın dadan 'azîz
 Vuşlat eri olan kişi
 Vahdet dadın dadan 'azîz
 Vuşlat eri olan kişi
 Vahdet dadın dadan 'azîz

G zinde bil olmaz nikâb
 Kesret a a olmaz hicâb
 Küfr   imân yeksân olur
 Gönlünde doğdu  fit b
 Ol m -sivâ terk  ledi
 Her h lda kılmaz inkil b
 Oldı kamu sinde muhi t
 Tahkik kim oldu şeyh   ş b
 İsm   şıfat ol 'ayn-ı zât
 Pes cümle oldu feth-i b b
 Vasl u fir kk birdür a a
 Oldı 'arif-i dört kitâb
 Hakdur anu  cümle şişi
  b-ı hayât i di şarâb

¹⁹³ *İkinci Mesnevi*, Mar., v. 117a.

¹⁹⁴ *Gülistan*, Ankara Gnl.Ktp., Nu:645, s. 59.

Vuşlat eri olan kişi
Vahdet dadın dadan ʿaziz

Vuşlat eri olan kişi
Vahdet dadın dadan ʿaziz

Vuşlat eri olan kişi
Vahdet dadın dadan ʿaziz

Vuşlat eri olan kişi
Vahdet dadın dadan ʿaziz

Vuşlat u vahdet keşreti
Sen vahdete irdün yağin

Terk itdi cümle teşvîşi
Bildi ol ki aşlı tûrâb

Oldur yed-i kudret işi
İtmez suʿâl virmez cevâb

Ol yirmedi irkek diş
Bilmez hâfâ aınmaz şavâb

Bil Şems'dür ol yokdur işi
Ol şüretin kıldı harâb

ʿAyn-ı Hudâşî hâmuş ol
Şamt it yürü ürsün kilâb ¹⁹⁵

2. Meczaz

Tasavvuf bir mecazlar hazinesidir. Çok defa, kelimelerin bilinen mânâları ağır tasavvufî konuları anlatmaya yetmez. Bunun için mutasavvîf şairler dâimâ mecaza başvurmuşlardır. Onların bu mecazlı kullanışları çok defa yazdıklarının anlaşılmasına veya yanlış anlaşılmasına yol açar. Bu hususta en ileri giden mutasavvîf şâir diyebiliriz ki Kaygusuz Abdal'dır. Onun bilhassa şathiyeleri, mecazlarla doludur. Meczazları anlamadan şathiyelere nüfûz etmek mümkün değildir. Bu husûsu daha açık anlatmak üzere Kaygusuz'un tipik şiirlerinden birini ele alalım:

Edrena şehrinde bugün
Bir dükkân aldum kirâya
Ol mahalde sataşmışam
Bir akçası çok kariya

Sordı bâna garîb misin
Hiç bu şehri görüp misin
Yohsa gelişün şindi mi
Anatoli'dan beriye

Didüm ki bu dem gelmişem
Kirâya dükkân almışam
Eydür yigit gel içeri
(Döşek getürsin câriye)

İy kurbân olduğum yigit
Gör ne direm sözüm işit
Bu Edrene şehrinde sen
Gezmeyesin serseriye

¹⁹⁵ K.Eraslan, *Akşemseddin'in Dini Tasavvufî Şiirleri*, s. 37.

Eydür ki bu Rûm-ili'd r
Sanma ki Anatoli'dur
Bunda esîr-bendler çok olur
D şmeyesin b z riye

Har lıg-   n kayırma dir
Tek benüm terkim urma dir
Sen gel yi    otur hem n
Varma akına  eriye

 agırdı Nergis G lbah r
B ry n getür bâzâra var
  er  evi sil s p r
Odun vurun buh riye

Aldı beni girdi   er 
Yapdı kapusını girü
Get rdi  ol nimetleri
Kim bakar aka sarıya

.....
Karı beni aldatdı    n
H kmine eyledi zeb n
Anca d ri d m d n   gün
Sarlanı kaldum deriye

 ol hadde iri di bel m
K ll  unitdum bild g m
Ba ladı  indi ilig m
S n k   inde eriye

G nlegi kaftan eyledi
H kmine fermân eyledi
Ham ma da varur-ısa
Beni yanınca s riye

Dişi kırık yüzi sovak
Fitnesi çok kendü   b k
Ben bi-  are heber m yok
Ugramı am zemher ye

Ol karıdan kurtulmaga
Kul oldum âzâd olmaga
Fetv  bulam mı ki 'aceb
Varsam İbn-i Fen ri'ye

Murâd H n'a varımadum
 z mi kurtarımadum

Kaygusuz Abdâl bi-çâre
Ugradı bir haşarıya ¹⁹⁶

Yukarıdaki şiirler; ilk bakışta bir delikanlıya âşık olan yaşlı ve kötü yola düşmüş bir kadını anlatmaktadır. Üstelik Kaygusuz, yaşlı kadınla genç arasındaki aşk sahnelerini bugün bile açık sayılacak bir üslûpla anlatmaktadır. Ancak şiirlerden birinin sonundaki şu dördlük bizi başka türlü düşünmeye sevkettir:

Ne karı var ne koca
Ne ırte ver ne gice
Bu sözi anlayanun
Kurbânıyam kurbânı ¹⁹⁷

Bu dördlüğe göre Kaygusuz'un, yukarıdaki şiirlerde geçen bazı kelimeleri bilinen mânâda kullanmadığı anlaşıyor. O halde Kaygusuz bu kelimeleri hangi mânâda kullanmıştır. Bâzi anahtar kelimeler, bu hususta bize yardımcı olabilir. Onun Budalanâme adlı eserinde biz bu anahtar kelimelerden birinin hangi mânâda kullanıldığını buluyoruz. Budalanâme'deki ibâre aynen şöyledir: "*Bu vücûdun bir dükkândur, sana kiraya virilmişdür*"¹⁹⁸. Bu izahtan açıkça anlaşılmaktadır ki Kaygusuz, şiirlerdeki "*dükkân*" kelimesiyle "*vücûd*"u kastetmektedir. Esâsen tasavvufa göre ebedî olan "*ruh*"tur. "*Vücûd*" ise geçicidir. İşte bu şiirlerde vücûdun geçiciliği, kirâyâ verilmiş dükkân benzetmesiyle ele alınmaktadır. Anahtar kelimelerden bir diğeri "*karı*" dır. Gerçi "*dükkân*" ın "*vücûd*" olduğu anlaşıldıktan sonra "*karı*"nın da "*dünya*" olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Kaygusuz, bu şiirinde bu hususu da açıkça belirtir:

Bu dünyânun misâli
Mu'azzam şehre benzer
Velî bizüm 'ömrümüz
Bir tîz bâzâra benzer
.....
Bu şehrûn hâyalleri
Dürlü dürlü halleri
Aldamış gâfilleri
Câzû 'ayyâra benzer ¹⁹⁹

Şiirinden anlaşıyor ki şehre benzeyen "*dünya*", "*câzû ayyâr*" dır. Kaygusuz'un yukarıya aldığımız şiirlerindeki "*karı*" ile buradaki "*câzû 'ayyâr*" aynıdır.

¹⁹⁶ *Divan*, Mar., v. 333a-b.

¹⁹⁷ *Divan*, Mar., v. 335a.

¹⁹⁸ *Budalanâme*, Taş basması, s. 9.

¹⁹⁹ *Divan*, Mar., v. 332a.

Esâsen bu şiirde de “vücûd”un “dükkân” olması, “ömr”ün “bazar” olması benzetmesiyle verilmektedir.

“Dükkân” ve “karı” anahtar kelimelerinin böylece anlaşılmasıyla, şiirde geçen diğer hususlarda çözülmektedir. Karının gence verdiği çeşitli “nimet”ler de “dünya nimetleri”dir. Nitekim Kaygusuz, şiirlerde “karı”dan yâni “dünyanın aldatıcı câzibesi”nden kurtulmanın çârelerini aramaktadır.

Yukarıda açıkladığımız mecaz anlaşıldıktan sonra bugüne kadar yapılmış yanlış tefsirler, kendiliğinden ortadan kalkmaktadır. Söz gelişi V.M. Kocatürk, bu şiirleri “dil ve ruh bakımından, eski Kaygusuz’un eserlerinden tamamiyle ayrı ve çok daha ileri evsafıta” ve “lâubâlî” bulduğu için ikinci bir Kaygusuz Abdal olduğunu düşünmüş ve “Sarâyî” mehlâslı bu ikinci Kaygusuz’un “şiirlerinde Rumeli’de yaşadığını ve akıncı eri olduğunu gösteren kayıtlar²⁰⁰ bulmuştur. Halbuki Kaygusuz’un Budalanâme’sindeki açıklayıcı cümleden sonra bu şiirlerin ikinci bir Kaygusuz’a âit olduğunu düşünmek mümkün değildir. Ayrıca:

Harçlıg-çün (sen) kayırma dir
Tek benüm terkim urma dir
Sen gel yi iç otur heman
Varma akına çeriye

dörtlüğündeki “akın, çeri” kelimelerini de hakiki anlamda düşünüp onun akıncılık yaptığı sonucuna varmak doğru değildir. Dörtlükte görüldüğü gibi “karı” yâni “dünya” konuşmakta ve “beni terk etme; akına çeriye gitme” demektedir. () halde burada “akına çeriye gitmek”, dünya nimetlerini terketmek ve tasavvuf yoluna girmek demektir.

Kaygusuz’un daha pek çok şiiri böyle mecazlarla doludur. Meselâ o, “vatan” kelimesiyle “elest meclisi”ni, “saray” kelimesiyle “kâinât”ı, “şehir” kelimesiyle “insan vücûdu”nu kasteder. Bu mecazlarla ilgili mukayeseli bir örnek daha verelim:

Görürem bir ulu şehri-i mu’azzam
Ona nisbet degül ne Mısır u ne Şam
Yidi yüz yitmiş yididür mahlesi
‘Âleme dolmış ol şehrin kavgası
Üç yüz altmış altı çârşüdür bâzâr
Her ne ki vardır cihânda anda var
On iki burc u bedeni var tamâm
Dört yüz kırk dört sipâhi saklar müdâm²⁰¹

²⁰⁰ V.M. Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 290.

²⁰¹ *Birinci mesnevi*, Mar., v. 79b.

Bu beyitlerde geçen şehir, yedi yüz yetmiş yedi mahalle, üç yüz altmış altı çarşı, on iki burç ve dört yüz kırk dört sipâbi acaba hakiki mânâsıyla mı kullanılmıştır? Kaygusuz'un Vücûdnâme ve Dilgüşâ'sını incelediğimiz zaman yukarıdaki kelimelerin de mecazî anlamda kullanıldığını anlarız. Dilgüşâ'da şöyle diyor: "Âdemün vücûdı bir şehrdür, herr ne kim cümle 'âlemde var ise ol şehrdedir. Ol şehrin on iki kapusu vardır... âdemün vücûdı üç yüz altmış altı damardır yedi yüz yitmiş yedi sinirdür dört yüz kırk dört pâre sünükdür"²⁰²

3) Ata sözleri ve Deyimler

Kaygusuz'un eserlerinde üslûp bakımından göze çarpan husûsiyetlerden biri de ata sözleri ve deyimlerin bol bol kullanılmasıdır. Böylece Kaygusuz, halk diliyle konuşmakta, eserlerini halkın rahatça anlayabileceği bir şekilde söylemiş olmaktadır. Bilhassa nasihat yoluyla anlatma sırasında Kaygusuz'un atasözlerine sık sık baş vurduğu görülmektedir:

Ana kim yitmedün elün sunmagıl
 Sınacak budaga zinhar konmagıl

 Bitmeyecek yere tohum ekmegil
 Boynunı sun yola başun çekmegil²⁰³
 Yorganun kadar uzatgıl ayagun
 Söz işit sagır degülse kulagun

 Yoluna bak ayagun daşdan sakın
 Sırrunı sevdüğün kardaşdan sakın²⁰⁴
 Şikârı şahbâzun murdar degüldür
 Yiri herbir kuşun gülbâr degüldür
 Çü karga bülbüle olmaya demsaz
 Tûtî teki şeker yemeye kerkez
 Çetük arslan-ıla dutmaya pençe
 Deve yükin çekebilmez karınca²⁰⁵
 Su görmeden etegün çemrenürsin
 Meger sen bülbülü leglek sanursın²⁰⁶

²⁰² *Dilgüşâ*, Mar., v. 217b.

²⁰³ *Birinci mesnevi*, Mar., v. 81a.

²⁰⁴ *Birinci mesnevi*, Mar., v. 92a.

²⁰⁵ *İkinci mesnevi*, Mar., v. 111a-b.

²⁰⁶ *İkinci mesnevi*, Mar., v. 119a.

Bu ne dimekdür ne bilsün her nâşî
 Aslını bilene sorun her işi
 Evde giçen sırrı ne bilsün çoban
 Sultânun yirin tutamaz pâs-bân
 Ata arpa sığra saman gerek
 Hayvanun budur âdeme nân gerek
 Gidâsın bilmek hoş olur her kuşun
 Lokması şeker degüldür baykuşun
 Eşegün boynına dakma incüyi
 İnsanun insan gerekdür her huyı
 Keçe dikmek atlaşa usûl degül
 Balı neft kabına koymak yol degül
 Her kara taş lü'lü mercân olmaya
 Gevhere taş dikmek erkân olmaya
 Âşinâ olmaya koyun kurd-ile
 Nitekim Türkman barışmaz Kürd-ile
 Devenün nesine gerekdür hamam
 Her işün özge hâli var iy âdem
 Tanbura sazına dana oynamaz
 Kerkes ile hem-nişîn olmaya bâz
 'Âkilün işin ne bilsün dîvâne
 Sirkeyi sirke-fürüşdan sor yine
 Ferâgatdur gülbe-şekerden eşek
 Bala katran tût(i) yâya sığmaz nemek
 Ne işi vardır bâzârda dîlkünün
 Lezzetin bilene sorun her hünun
 Köre tût (i) yâ keçe satma tarak
 'Ârif isen her işün üstine bak
 Eve geldün-ise döhül çalmagıl
 Yola diken halvaya tuz salmagıl

 Çeng ü kânün çalabilmeye öküz
 Gözlüye kör kaçan ola kılguş
 Taş atana çömlegi dutma siper
 Anlaya hâlin ki anun 'aklı var²⁰⁷

²⁰⁷ *Gülistan*, Mar., v. 184b-185b; Ank. Gnl. Ktp., nu. 645, s. 89-90; M.Y. Dağlı, a.g.e., s. 63-64.

Ata sözleri yanında deyimler de Kaygusuz'un üslûbunun mühim unsurlarından biridir:

İy gâfil uyan ki sen uyursın
Kanı sen yine kan ile yursın ²⁰⁸

Ne baluk var ne su var tor salarsın
Balı tutmadın barmagun yalarsın ²⁰⁹

Şöyle meşguldür bular kim işine
Elleri degmez ki başun kaşına ²¹⁰

Tuz ekmek hakkını sakla iy safâ
Tâ ki hoşnud ola senden Mustafa ²¹¹

Kişi var ki teni dahı oldı can
Kişi var ki derdi ser çeker heman ²¹²

Âdem oldur bu haberi anlaya
Tevhidi can kulagıyla dinleye ²¹³

4) Halk Söyleyişleri

Tekke şairleri, eserlerinde çoğunlukla halk gibi konuşmakta; sokakta, çarşıda, pazarda yaşayan insan gibi hitap etmektedir. Bunun için ata sözlerini ve deyimleri bol bol kullandığı gibi zaman zaman ünleme ve seslenme edatlarına başvurmakta, zaman zaman küçültme eklerini kullanmakta, bâzan halk arasında kullanılan şahıs isimlerini saymaktadır. Onun üslûbundaki samimiyeti yaratan en mühim unsurlardan bir olan bu söyleyiş tarzına âit bazı örnekler veriyoruz:

‘Âşık oldum zangadak
İrlayuban fingedek
Yârum örgütler beni
Yanramagıl bangadak

Yârun severse seni
Sen dahı sevgil anı
Lutf-ıla söyle yâre
Söylemegil vangadak

Yâr-ıla otururken
Agyar gelse katuna

²⁰⁸ *Üçüncü mesnevî*, Mar., v. 132b.

²⁰⁹ *İkinci mesnevî*, Mar., v. 114a.

²¹⁰ *Gülîstan*, Mar., v. 163a.

²¹¹ *Birinci mesnevî*, Mar., v. 82a

²¹² *Gülîstan* Mar., v. 176a.

²¹³ *Saraynâme*, Mar., v. 7b.

Kendüzünü ağır dut
 Durugelme(gil) dangadak
 Gördüm yârum oturur
 Çin ü Hitay elinde
 Yârum anda ben bunda
 Tapu kıldum zengedek
 Yârum Urum elinde
 Benem Şîraz şehrinde
 Arkıncacık söylerem
 Şîve-y-ile cingedek
 Yâre işâret eyledüm
 Remiz-ile söyledüm
 Bir taşcagız atmışam
 Sapan-ıla fingedek
 'İşk-ıla hemdem oldum
 Mesîh ü Meryem oldum
 Çal ahı eyit begüm
 'Akılcagun kangadak
 'İşkun-ıla fâş oldum
 Yolunda tırâş oldum
 Melâmet dümbecegin
 Kakıvirdüm dümbedek
 Lutf u ihsan eylegil
 Yâre eyi söylegil
 'İşkunun denizine
 Ben de düşdüm cumbadak
 Ben yârun mahallesin
 Yöreneydüm dembedem
 Ağyar görüp ürmese
 Köpek gibi fengedek
 Kaygusuz Abdal'ı gör
 'İşk-ıla oldug-içün
 'Akli deryâdur anun
 Kendüzi nihekkidek ²¹⁴
 Çağırdı Nergis Gülbahar
 Büryan getür bazara var
 İçerü evi sil süpür
 Odun vurun buhârîya ²¹⁵

²¹⁴ *Divan*, Mar., v. 296b; İstanbul Belediye ktp. O.Ergin, Bl. nu. 663, s. 225.

²¹⁵ *Divan*, Mar., v. 333b.

Manastır'da bir başacuk
 Gönülcüğüm aldı benüm
 Kaşın çatar gözün süzer
 Sevdüceğüm bildi benüm

.....
 Bir garibüm hatrum sorun
 Delû oldum öğüt virün
 Sofî-y-idüm şimdi bilmen
 Halcugazum noldı benüm

.....
 Didüm gülüm sevdüm seni
 'Âşıkam esirge beni
 Dahı beter nâz eyledi
 Vay hakkumdan geldi benüm

.....
 Kaygusuz Abdal'um didüm
 Bir lutf eyle gülüm didüm
 Tapuna kul olam didüm
 Bu sözime güldi benüm²¹⁶

Sonuç

Tekke edebiyatı, Türk edebiyatının müstakil bir disiplindir. Türkistan'da Tekke edebiyatı, Ahmed Yesevî ile başlamıştır. Anadolu'da Yunus Emre ile devam etmiştir. XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun muhtelif yerlerinde birçok tarikatlar kurulmuş veya başka yerlerde kurulan bazı tarikatlar Türkler arasında yayılmıştır. Böylece her tarafta tekkeler, zaviyeler kurularak, tasavvuf esasları halk arasında yayıldıkça, her tarikat için başlı başına bir edebiyat teşekkül etmiş ve bu edebiyat, "Tekke Edebiyatı" olarak adlandırılmıştır.

Bugün her tarikatta, o tarikatın âdâb ve erkânından, tasavvuf esaslarından, eski şeyhlerin menkabe ve kerâmetlerinden bahseden ve o tarikat erbâbı için yazılmış manzum ve mensur pek çok eserler bulunmaktadır.

Tasavvuf mesleklerini halk arasında yaymak ve onlardan da taraftar kazanmak için, mutasavvıflar mutlaka şiirin vasıtaçlığına müracaat etmişlerdir. Halkın şiire olan meykinden faydalanma fikri, şeyhleri, tekkelerde fikrî ve bedîî bir muhit yaratarak daha câzip kılmak için teşvik ediyor ve şiir, bu sebeple tarikat âyinlerinde, musiki gibi, mühim bir yer tutuyordu.

Ahmed Yesevî ve onun takipçileri, halkı millî-dinî birlik ve beraberlik bünyesinde toparlamak için “Hikmet”ler yazdılar. Mevlana, Sultan Veled, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Âşık Paşa... vb. Türkler arasında tasavvuf propagandası yapmak maksadıyla Türkçe şiirler söylediler.

Tekke şairleri, XIII. ve sonraki yüzyıllarda Anadolu sahasında Yunus Emre'nin millî vezin ve halk diliyle söylediği sade, basit ve anlaşılır ilâhileri ile karşılaştılar. Bu ilâhiler, halkın millî ruhuna uygundu. Hatta bu şairler, Yunus Emre'yi o kadar benimsiyorlardı ki ona “Lisânü'l gayb” telâkkisi içinde bakıyorlardı.

Âşık paşa ve Kaygusuz Abdal'dan sonra Hacı Bayram-ı Veli de Yunus tarzında ilâhiler söylemiş ve bu gelenek günümüze kadar devam etmiştir. Görülüyor ki Tekke şairlerinin belli bir kültür potansiyelleri vardır. Yani mutasavvıf şairlerimizin pek çoğu millî vezni ve millî şeklin yanında aruzu da ustaca kullanmakta, en kapalı meseleleri halkın kolayca anlayabileceği şekilde anlatmaktadırlar. Bu da gösteriyor ki Anadolu'da yaşamış olan tarikatlarda Türk dili ve kültürü bakımından Yunus tarzının daima üstün olduğu muhakkaktır.

TEKKE ŞİİRİNDEN ÖRNEKLER

AHMED YESEVİ

Hikmet

1

Tınmayın min hazretingde allâh disem
Zâr ingreben zâkir bolup rabbî disem
Kulı bolup kulluğında boyun sunsam
Bu iş birle yâ rab sini tapkay mu min

1

Durmadan huzurunda Allah desem,
Ağlayarak zıkr edip Rabb'im desem,
Kulu olup kulluğuna boyun sunsam,
Bu iş ile yâ Rab, seni bulur muyum?

2

Zekriyâ dik bu başımğa erre koysam
Eyyûb dik [hem] bu tenimğa kurtıñı salsam
Mûsâ dik [hem] tûr tağıda tâ'at kılсам
Bu iş birle yâ rab sini tapkay mu min

2

Zekeriyyâ gibi başıma bıçkı koysam,
Eyyub gibi hem tenime kurtlar salsam,
Mûsâ gibi Tûr dağında tâat kılсам,
Bu iş ile yâ Rab, seni bulur muyum?

3

Yûnus dik [hem] deryâ içre balık bolsam
Yûsuf dik [hem] kuduk içre vatan kılсам
Ya'kûb dik [hem] yûsuf üçün köp yığlasam
Bu iş birle yâ rab sini tapkay mu min

3

Yûnus gibi deniz içinde balık olsam,
Yûsuf gibi kuyu içinde vatan tutsam,

Yâkub gibi Yûsuf için çok ağlasam,
Bu iş ile yâ Rab, seni bulur muyum?

4

Şiblî dik [hem] ‘âşık bolup sema’ ursam
Bâyezîd dik tûn kûn tınmay ka’be barsam
Ka’be içre yüzüm sürüp zâr ingresem
Bu iş birle yâ rab sini tapkay mu min

4

Şiblî gibi âşık olup sema’ kılsam,
Bâyezîd gibi gece gündüz Kâbe’ye varsam,
Kâbe içine yüz sürüp ağlayıp dursam,
Bu iş ile yâ Rab, seni bulur muyum?

5

Ma’rûf dik [hem] uşbu yolğa kadem koysam
Mansûr dik [hem] cândın kiçip dârda konsam
Dâr üzere şevkleniben haknı aysam
Bu iş birle yâ rab sini tapkay mu min

5

Mâruf gibi işbu yola adım atsam,
Mansur gibi candan geçip dâra konsam,
Dâr üstünde şevklenerek Hakk’ı desem,
Bu iş ile yâ Rab, seni bulur muyum?

6

Kul Hâce Ahmed, Kulluk içre sâbit olsam,
Zâkir olup, Hakkı anıp, Rabb’im desem,
Zikirinde şevklenerek kavrulup yansam
Bu iş ile yâ Rab, seni bulur muyum?

1 ‘Cömrüm âhir bolğanda ne kılğay min Hudâyâ
Cân alğuçı kılğende ne kılğay min Hudâyâ

1 Ömrüm sona erende ne yaparım Allah’ım;
Can alıcı gelende ne yaparım Allah’ım?

2 Cân birmekni vehmidin ‘Azâzîlni Zahmıdın
Şefkat bolmasa sindin ne kılğay min Hudâyâ

2 Can vermenin vehminden, Azâzîl’in Zahmından,
Şefkat olmasa senden, ne yaparım Allah’ım?

- 3 Cân birmek işi düşvâr âsân kılğıl yâ Cebbâr
Sindin özge yok ğam-hâr ne kılğay min Hudâyâ
- 3 Can vermek işi düşvar, kolay kıl sen yâ Cebbar;
Senden başka yok gamhâr, ne yaparım Allah'ım?
- 4 Cânım cüdâ bolğanda tenim munda Kalğanda
Tahta üzre alğanda ne kılğay min Hudâyâ
- 4 Canım ayrı olanda, tenim burda Kalanda,
Tahta üzre alanda ne yaparım Allah'ım
- 5 Âciz bolup yatkanda ferîşteler Kirgende
Men rabbük dip sorğanda ne kılğay min Hudâyâ
- 5 Âciz olup yatanda, melekler hem girende,
"Men rabbük?" diye soranda ne yaparım Allah'ım?
- 6 İltip gürge koyğanda yiti kadem yanğanda
Sorğuçılar kirgende ne kılğay min hudâyâ
- 6 Götürüp kabre koyanda, yedi adım dönende,
Sorucular girende ne yaparım Allah'ım?
- 7 Men rabbük dip turğanda kara kündür uş anda
Rabbing kimdür digende ne kılğay min hudâyâ
- 7 "Men rabbük?" diyip duranda, kara gündür o anda,
"Rabbin kimdir?" diyende ne yaparım Allah'ım?
- B Kul hâce ahmed sin bende nefis ilgide şermende
Mahşer küni bolğanda ne kılğay min Hudâyâ
- B Kul Hâce Ahmed sen bende, nefis elinde şermende,
Mahşer günü olanda ne yaparım Allah'ım?
- 1 Kara kündür uşol sâ'at ki dünyâdın sefer kılsang
Zen ü ferzend mâl u mülking barısın güzer kılsang
- 1 Kara gündür hem o saat ki dünyadan sefer kılsan;
Kadın, evlâd, mal ve mülkün hepisinden güzer kılsan.
- 2 Seni koymas ecel hergiz niçe hükming revân bolsa
Hükümet birle âlemni eger zîr ü zeber kılsang
- 2 Seni koymaz ecel aslâ, nece hükmün revan olsa;
Hükümet ile âlemi eğer zîr ü zeber kılsan.
- 3 Muhassıldur halâyıkka ecel misl-i sipâhlar dik
Ğazab birle alur câning neçeme zâriler kılsang

- 3 Muhassıldır insanlara ecel tıpkı asker gibi;
Gazap ile alır canın, ne kadar zâriler kılsan.
- 4 Boluptur barçağa fermân ölümni şerbetin içmek
Kaçıp andın kutulmas sin neçe andın hâzer kılsang
- 4 Olmuştur herkese ferman ölümün şerbetin içmek;
Kaçıp ondan kurtulmazsın, nece ondan hâzer kılsan.
- 5 Halâyıkning mezârığa barıp bir bir temâşâ kıl
Ölüglerdin alıp  ibret kirek bağrın kebâb kılsang
- 5 İnsanların mezarına varıp bir bir temaşa kıl;
Ölülerden ibret alıp gerek bağrın kebab kılsan.
- 6 Hemîşe yahşılık kılğıl kiter sin uşbu dünyâdın
Kıyâmet âb-ı rûyığa kirek h n-ı ciger kılsang
- 6 Daima iyilik kıl sen, gidersin sen bu dünyadan;
Kıyâmetin yüz suyuna gerek ciğ r kanı kılsan.
- 7 Hudâ ferm nini tutğan bolur ol evliy lardın
Bolur sin evliy lardın riy zetni k prek kılsang
- 7 H da fermanını tutan olur o evliy lardan;
Olursun evliy lardan, riy zeti çokça kılsan.
- 8 Kıvanma m l u m lkingge kurutur bu ecel  ahir
Kara yirge kirek sin hem ne eme ker  fl r kılsang
- 8 Güvenme mal ve mülküne, kurutur bu ecel  ahir;
Kara yere girersin hem, ne kadar ker   fer kılsan.
- 9 Hâce Ahmed ma siyet birle hay tınğ kılmağıl z yi 
Bolur sin l y k-ı hazret eger t  at seher kılsang
- 9 Hâce Ahmed m siyet ile hayatını kılma zâyi;
Olursun Hazret'e l y k, eğer t  at seher kılsan.

YUNUS EMRE'DEN

1. Benüm bunda kar rum yok ben bunda gitme e geldüm
B zırg n m mat  m çok alana satma a geldüm
2. Ben gelmed m d v yi   n benüm i  m seviyi   n
D stun evi g n llerd r gönüller yapma a geldüm
3. Dost esri i delili  m âşıklar bilür neli  m
De   riben ikili  m birliğe bitme e geldüm
4. O hocamdur ben kulyam d st ba  esi b lb liyem
Ol hocamun ba  esine ş d olup  tme e geldüm

5. Bunda biliş olan cânlar anda bilişürlerimiş
Bilişüben hocamıla hâlüm arz itmeğe geldüm
6. Yûnus Emre âşık olmuş mâşûkâ derdinden ölmüş
Girçek erün kapusinde hâlüm arz itmeğe geldüm
1. Gözüm seni görmek için elüm sana irmeğiçün
Bugün cânum yolda kodum yarın seni bulmağiçün
2. Bugün cânum yolda koyam yarın ivazın viresin
Arz eyleme uçmağünü hiç arzüm yok uçmağiçün
3. Benüm uçmak neme gerek hergiz gönlüm ana bakmaz
İşbu benüm zârılığüm değül ahi bir bâğiçün
4. Uçmağ uçmağüm didiğün müminleri yeltediğün
Vardur ola birkaç hûrî ârzüm yokdur uçmağiçün
5. Bunda dahı virdün bize ol hûriyi cüft ü halâl
Andan geçdi ârzüm temâm ârzüm sana irmeğiçün
6. Sûfilere vir sen anı bana seni gerek seni
Hâşâ ben terkidem seni şol bir evle çardağiçün
7. Yûnus hasret durur sana hasretini göster ana
İşün zulüm değül ise dâd eylegil varmağiçün
1. İster idüm Allâh'ı buldumısa ne oldu
Ağlarıdum dün ü gün güldümise ne oldu
2. Erenler meydânında yuvarlanur top idüm
Pâdişâh çevgânında kaldumısa ne oldu
3. Erenler sohbetinde deste kızıl gül idüm
Açıldum ele geldüm soldumısa ne oldu
4. Âlimler ulemâlar medresede buldısa
Ben harâbât içinde buldumısa ne oldu
5. İşit Yûnus'ı işit yine delü oldu hoş
Erenler mânîsine daldumısa ne oldu
1. İlim ilim bilmekdür ilim kendin bilmekdür
Sen kendini bilmezsin yâ nice okumakdur
2. Okumakdan mânî ne kişi Hakk'ı bilmekdür
Çün okıdun bilmezsin ha bir kurı emekdür
3. Okıdum bildüm dirne çok tâat kıldum dime
Eri Hak bilmezisen abes yire yilmekdür.

4. Dört Kit bun m nisi bell d r bir elifde
Sen elifi bilmezsin bu nice okumakdur
5. Yigirmi dokuz hece okusan ucdan uca
Sen elif d rs n hoca m nisi ne dimekdür
6. Yûnus Emre dir hoca girekse var bin hacca
Hepisinden ey ce bir gönüle girmekd r
1. Bir nazarda kalmayalum gel d sta gidel m gönül
Hasretile  lmeyel m gel d sta gidel m gönül
2. Gel gidel m c n durmad n sûret terkini urmad n
Araya düşmen girmedin gel d sta gidel m gönül
3. Gel gidel m kalma  rak d st içün k la m yarak
Şeyh n katındadır durak gel d sta gidel m gönül
4. Terkidel m il   şar  d st içün k lalum z r 
Ele get rel m y r  gel d sta gidel m gönül
5. Bu dünyâya kalmayalum fânîdür aldanmayalum
Biriken ayrılmayalum gel d sta gidel m gönül
6. Biz bu cihândan g  el m ol d st iline u alum
 rz  hev dan ge el m gel d sta gidel m gönül
7. Kula uz olg  sen bana g n lel m d stdan yana
Bakmayalum  nden sona gel d sta gidel m gönül
8. Bu d ny  olmaz p y d r a  g z ni c n n uyar
Olg  bana yoldaş u y r gel d sta gidel m gönül
9. Ölüm haberi gelmedin ecel yakamuz almad n
Azrâil hamle kılmad n gel d sta gidel m gönül
10. Gerçek erene varalum Hakk' n haberin soralum
Yûnus Emre'yi alalum gel d sta gidel m gönül
1. Bir kez gönül yıkd nisa bu k ld  un namâz de  l
Y tm ş iki millet dah  elin yüzin yumaz de  l
2. Kan'erenler geldi geçdi bunlar yurdu kaldı g  di
Perv z urup Hakk'a u dı h m  kuşudur kaz de  l
3. Yol oldur ki do r  vara göz oldur ki Hakk'  göre
Er oldur al akda dura y ceden bakan göz de  l
4. Do r  yola gitd nise er etegin tutd msa
Bir hayır da itd nise birine bind r az de  l
5. Yûnus bu sözleri çatar sanki bal  ya a katar
Halka met l r n satar y ki gevh rd r tuz de  l

1. Taşdun yine deli gönül sular gibi çağlar mısın
Akdun yine kanlu yaşum yollarımı bağlar mısın
2. Nidem elüm irmez yâre bulunmaz derdüme çâre
Oldum ilümden âvâre beni bunda eğler misin
3. Yavu kıldum ben yoldaşı onulmaz bağrımun başı
Gözlerümün kanlı yaşı ırmağ olup çağlar mısın
4. Ben toprak oldum yolına sen aşurı gözedürsin
Şu karşuma göğüs gerüp taş bağırlı dağlar mısın
5. Harâmî gibi yoluma arkurı inen karlı dağ
Ben yârümden ayrı düşdüm sen yolunu bağlar mısın
6. Karlı dağların başunda salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benüm için yaşın yaşın ağlar mısın
7. Esridi Yûnus'un cânı yoldayam illerüm kanı
Yûnus düşde gördi seni sayru mısın sağlar mısın

1. Aceb şu yirde varm'ola şöyle garib bencileyin
Bağrı başlu gözi yaşlu şöyle garib bencileyin
2. Gezerem Rûm'ıla Şam'ı Yukarı iller'i kamu
Çok istedüm bulımadum şöyle garib bencileyin
3. Kimseler garib olmasun hasret odına yanmasun
Hocam kimseler olmasun şöyle garib bencileyin
4. Söyler dilüm ağlar gözüm garîblere göynür özüm
Meğer ki gökde yıldızum şöyle garib bencileyin
5. Niçe bu derdile yanam ecel ire bir gün ölem
Meğer ki sinimde bulam böyle garib bencileyin
6. Bir garib ölmüş diyeler üç günden sonra duyalar
Soğuk su ile yuyalar şöyle garib bencileyin
7. Hey Emrem Yûnus bîçâre bulunmaz derdüme çâre
Var imdi gez şardan şara şöyle garib bencileyin

1. Ben yürürem yana yana aşk boyadı beni kana
Ne âkilem ne dîvâne gel gör beni aşk neyledi
2. Geh eserem yiller gibi geh tozaram yollar gibi
Geh akaram seller gibi gel gör beni aşk neyledi
3. Akar sulayın çağlaram derdlü ciğerüm dağlaram
Şeyhüm anuban ağlaram gel gör beni aşk neyledi

4. Ya el m al kaldur beni ya vasluna ird r beni
Çok a latdun g ld r beni gel gör beni a k neyledi
5. Ben y r rem ilden ile  eyh soraram dilden dile
Gurbetde hâlüm kim bile gel gör beni a k neyledi
6. Misk n Yûnus bi   eyem ba dan ayağa y reyem
Dost ilinden  v  eyem gel gör beni a k neyledi
1. A kun aldı benden beni bana seni gerek seni
Ben yanaram d ni güni bana seni gerek seni
2. Ne varlığa sevin rem ne yoklu a yirin rem
A kunla avunuram bana seni gerek seni
3. A kun  şıklar öldürür a k denizine daldurur
Tecelliyile doldurur bana seni gerek seni
4. A kun  ar bindan içem mecnûn olup da a d  em
Sensin d n   gün end  em bana seni gerek seni
5. Sûfilere sohbet gerek ah lere ahret gerek
Mecnûn'lara Leyl  gerek bana seni gerek seni
6. Eğer beni  ld reler k l m g ke savuralar
Topra um anda  a ıra bana seni gerek seni
7. Y nusdurur benüm adum gün geld k e artar odum
İki cihânda maksûdum bana seni gerek seni
1.  ol cennet n ırmakları akar Allah diyü diyü
 ıkmı  İslâm b lb lleri  ter Allah diyü diyü
2. Salınur T ba dalları Kur'an okır hem dilleri
Cennet ba ının g lleri kokar Allah diyü diyü
3. Kimi yiyüp kimi içer hem melekler rahmet saçar
İdris nebi hulle biçer biçer Allah diyü diyü
4. Hep nurdandır direkleri g m  dend r yaprakları
Uzanduk a budakları biter Allah diyü diyü
5. Aydan andur yüzleri misk   anberd r sözleri
Cennetde huri kızları gezer Allah diyü diyü
6. Hak a  şık olan kişi akar gözlerinin ya ı
P r-n r olur içi ta ı söyler Allah diyü diyü
7. Ne dilerse Hak'dan dile kılavuz ol doğru yola
B lb l  şık olmuş g le  ter Allah diyü diyü

8. Açıldı gökler kapısı rahmetle doldu hepsi
Sekiz cennetün kapısı açar Allah diyü diyü
9. Rıdvan-durur kapı açan hulle donlarını biçen
Kevser şarabını içen kanar Allah diyü diyü
10. Miskin Yûnus var yârına koma bu günü yarına
Yarın Hakk'un dîdârına varur Allah diyü diyü

MESNEVÎ

Risâlet ün-Nushiyye'den

(Fâtih 6b-8b; s.4-5)

1. Görem bir şahs gelür benzi sararmış
Dutulmuş dili aklı yavı varmış
2. Gelüp aklun öninde tapu kıldı
Hakka şükr eyledi cün anı buldı
3. Eğer sen akl isen gel beni gör dir
Tımâr eyle benüm derdüme ir dir
4. Eyitmedün göreyin bir gün anı
Ne sordun kimseye ol kimse kanı
5. Tamâ kervânıyla yoldan azdum
Sana geldüm cün öğüm sende sezdüm
6. Bunalup sana geldüm hâlümü bil
Mededün var ise gözüm yaşın sil
7. Tamâ habsine düşdüm çıkamazın
Katı berkdür divârı yıkamazın
8. Key erenler durur zindânı bekler
Bahâdurlar demür yürekli erler
9. Bin er donlu durur tamâ çerisi
Mübârizdür bahâdur her birisi
10. Ele gireni zindâna ururlar
Ayağına da demür buyururlar
11. Suâl itdüm bulara ne kişisiz
Ulunuz kim durur kimün eşisiz
12. Didiler kamusı nefs kullarıdur
Kamusının tamâ ulularıdur

13. Tamâ-dârun yiri tamuda olur
Kaçan tamuda olan âsûde olur
14. Yolum aldı benüm aldadı tutdı
Bugün yarın ile ömrüm düketdi
15. Akıl anun sözün çünkim işitdi
Tefekkür eyleyüp kendüye gitdi
16. Çü gine geldi akl öğütler anı
Bize gelenlerün kurtuldı cânı
17. Bize geldün ise endîşe yime
Ne kılam diyübeni gussa yime
18. Kanâat fakr ile uş gele şimdi
Bakadur düşmene gör nide şimdi
19. Çağırdı muştucu geldi kanâat
Harîr donlar geyer biner bir ağ at

Seyyid İmâdeddin Nesîmî'den
(Ö.807/1404 veya 821/1418)

GAZEL

1. Gerçek hadîs imiş bu ki hûbun vefâsı yoh
Kim sevdi hûbı kim didi hûbun cefâsı yoh
2. Aşkun belâsı yoh diyüben aşka düşme kim
Kim âşık oldu kim didi aşkun belâsı yoh
3. Anun ki Hacc-ı ekberi iy cân sen olmadun
Beyt ül-Harâm'a varmamış anun Safâsı yoh
4. Şeytândur ol ki sûretine kılmadı sücûd
Bir renc ü derde düşdi ki hergiz devâsı yoh
5. Ol cân ki senden özge taleb itmedi murâd
Hecründe yahmağun anı her dem revâsı yoh
6. Yâ Rab ne şem'imiş bu mehûn yüzi kim anun
Nûrî katında şems-i dühânun ziyâsı yoh
7. Bîmâr-ı aşka cân virür iy cân lebün müdâm
Münkir sanur ki lâ'l-i lebûnün şifâsı yoh
8. Gel gör berü ki savm u salâtun kazâsı var
Sensüz geçen sabâh u mesânun kazâsı yoh

9. Aynun hatâsuz iy büt-i Çin dökdi kanımı
Türk-i Hitâ'dur aslına varur hatâsı yoh
10. Fânî cihâna bahma giçen ömri sevme kim
Ömrün zevâli var u cihânun bekaası yoh
11. Yârun gelür hemîşe cefâsı Nesimî'ye
Sen sanma kim Nesimî'ye yârun atâsı yoh.

1. İy dil cihâna gırre meşev kim konan göçer
Bir köpridür bu dâr-ı fenâ kim gelen geçer
2. Bu fânî mülki bâkî bilen Hakk'ı bilmedi
Hakk'ı bilen bilür çü bu ibret, gözin açar
3. Min yıl kavar isen dutamazsın bu dünyeyi
Bir bî-vefâ durur ki seven kişiden kaçar
4. Hayr it ki dünyâ mezra a-i âhîret durur
Her kim ne tohm saçsa yine hem anı biçer
5. Gaafil kişi bu dünyâyı cem'eyleyüp nider
Çün âkîbet diren divşüren cümlesin saçar
6. İnsân kıtır cihânda helâl u harâmı fark
Hayvân olan şu zehri şekkerden kaçan seçer
7. Hoş dut cihânda cân-ı azîzi konukdur
Çün bu kafesde bâkî degül lâ-cerem uçar
8. Açgıl Nesimî gözünü ehl-i cihânı gör
Bilgil ki yol harâmî durur kârvân göçer

MESNEVÎ

1. Deryâ-yı muhît cûşa geldi
Kevn ile mekân hurûşa geldi
2. Sırr-ı ezel oldu âşikâra
Ârif nice eylesün müdârâ
3. Her zerre güneşden oldu zâhir
Toprağa sücûd kıldı tâhir
4. Acı su şarâb-ı Kevser oldu
Her zerre nebât u şekker oldu
5. Tiryâk mizâcı dutdı ağuş
Lû'lû-yı müdevver oldu dârû

6. Nakkaş bilüdi nakş içinde
Lâ'ı oldu ayân Bedahş içinde
7. Külli yir ü gök Hak oldu mutlak
Söyler def ü çeng ü ney Ene'l-Hak
8. Mâşûk ile âşık oldu bir zât
Mahv oldu vücûd-ı nefy ü isbât
9. Her katre muhîr-i âzam oldu
Her zerre Mesîh-i Meryem oldu
10. Taş u kesek oldu verd-i nesrîn
Ferhâd ile Hüsrev oldu Şîrîn
11. Mescûd ile sâcid oldu vâhid
Mescûd-ı hakîkî oldu sâcid
12. İmân ile küfr bir şey oldu
Datlu ile acı bir mey oldu
13. Şirket aradan götürdi vahdet
Birikti şerîat u tarîkat
14. Eşyâ ikilikden oldu hâlî
Bâkî Ahad oldu Lâ-yezâlî
15. Cân ile ten oldu bir hakikat
Vahdetden açıldı bâb-ı rahmet
16. İy tâlib eğer değülse âmâ
Gör va'de-i "Küllî men aleyhâ"
17. Ref' oldu hicâb-ı mâsivallâh
El-kudretü ve'l-bekaullillâh
18. Gayr oldu helâk u vech kaldı
Mahv oldu şu kim bu bahre daldı
19. Ger açuğ ise basîretün bah
Gör sende Hakkı vü gitme ırâh
20. Çün mümine mümin oldu mir'ât
Mir'âtuna bâh u anda gör zât
21. Gör sen seni kim ne cism ü cânsın
Maksûd-ı vücûd-ı "Kün fe-kân"sın
22. Her kimse kim esridi bu meyden
Hayy-ı ebed oldu zât-ı Hayy'den

TUYUG

Dalmışam şol bahre kim pâyânı yoh
 Düşmişem şol rence kim hüsrânı yoh
 Görmüşem şol bedri kim noksânı yoh
 Bulmuşam şol genci kim vîrânı yoh

Gel muhît-i aşka bir kez dalagör
 Vahdetün dürrin içinden alagör
 Âdeme kıl secde kibri salagör
 Olma şeytân düşme mekr ü âle gör

Gel ki gamdan cânımı yakdı firâk
 Râzumı nâ-mahreme çahdı firâk
 Boynuma hasret ipin takdı firâk
 Hâlûme gör kim ne hoş bakdı firâk

Bî-vefâ dünyâdan usandı gönül
 Yoh dedi dünyânı yoh sandı gönül
 Düşdi aşkun odına yandı gönül
 Vahdetün kand âbına bandı gönül

Dünyânun ehlinden usandı gönül
 Gaflet uykusundan uyandı gönül
 Hakk'ı incitmekden utandı gönül
 Hakk'ı tutdı Hakk'a dayandı gönül

EFLÂKİ DEDE
 (?-Konya 1360)

Her kime kim bir nefes ışk selâm eyledi
 Gönli ulaşdı Hak'a canda makâm eyledi
 Dâr-ı belâdur cihân renc ile genci nihân
 Yûsuf'a zindânı ışk dâr-ı selâm eyledi

Sevdi inâyet anı buldı hidâyet canı
 Cânını ol âşıkın oda harâm eyledi
 Ey nice ham âdemi ışk ile buldı demi
 Nefse uyan puhteler kendüyi ham eyledi

İşk gibi kimiyâ bulmadı hiç evliyâ
 Âşık olan bî-riyâ nefsi gulâm eyledi
 Kimsene nefsi zebûn kılmadı ey zû-fünûn
 Demiri od kaynadur ışk anı râm eyledi

Ol cihâna gitmeğe cehd ü cihâd itmeğe
 Canları esritmeğe ışkı mûdâm eyledi

İşk ile Mûsâ kelîm ışk ile İsâ kerîm
İşk ile Hak Ahmed'i bahr-ı kelâm eyledi
İşkî nice şerh idem bilemezem ey dedem
Âmları hâs ider rahmeti âm eyledi
Maksûdun Eflâkî'nün bir nazar ile bugün
Kutb-ı cihân Mevlâna virdi tamâm eyledi

Zihî gözler ki gözler anı gözler
Ana benzer güzel görmedi gözler
Fidî olsun ana cân ü gönüller
Anun toprağuna kondı bu yüzler

Açar yüzün görürin bin sûrette
Sîfâtın fâş ider zâtını gizler
Anun birliğine binler tanukdur
Ana getürdi yüzler nice yüzler

Ne kim dilerise kılur cihânda
Kılan hod kendüzi bizise bizler
"Kün" ile âlemi düzdi ademden
Acebdür kılumaz şerhi bu sözler

Bizüm gizlü işimüz ana ma'lûm
Katında âşikâre kamu râzlar
Oükeli kulıdır ol pâdişâhun
Sever yahşiler anı hem yavuzlar

Çelebi Ârif'e Eflâkî kuldur
Nasîb ilter cana aybı uruzlar

Şol başalar başası gönlümü kıldı esîr
Hükmi revân cânuma kul anunam ol emîr
Kâdir ü subhânımız hâkim ü sultânımız
Kurban ana cânımız "kul huve ni'me'n-nasîr"

Ay u güneş âşıkı yir gök anun sâdıkı
Görkli sıfatı delim zâtına yokdur nazîr
Ol kamunun cânıdır cânların imânıdır
Şöyle kerîm ü rahîm şöyle semî u basîr

Kürsî-i arş u felek âdem ü hûr u melek
Hükmine fermân kamu yalnız oldur kadîr
İsî vü Mûsî kelîm oldılar andan hakîm
Ahmed'i gör bir selîm geldi beşîr ü nezîr

Hikmet ile âlemi düzdi gözet bu demi
Kudret ile Âdem'i kendözi kıldı hamîr

Fahr-ı cihân Mustafa cânlara andan safâ
Her ki bu yolda vefâ kıldı ola şeyh ü pîr

İki cihân şâhıdur kamunun Allahı'dur
Güneşe nûr ol virür ay dahi andan münîr
Şeyh eteğine yapış maksadına var iriş
Cân gözini gör görîş cehl ile kalma darîr

Lûtfına yokdur aded "İem yelid" öldür "ahad"
Kullara andan meded kamuya ol dest-gîr
Dünyayı sevme sakın gizleme Tanrı hakın
Bundan olursan asîr menzilün ola saîr

Çelebi Ârif emîn genc-i revândur yakîn
Ol ganî Hak'dan dolu Eflâkî kuldur fakîr

SAİD EMRE

Eydün göyne göyne hâlimüz döne döne
Düşdük ıskun odına can gönül yana yana
Nedür neyi sevelüm neden ne isteyelüm
Nerden nere varalum olduk mest ü dîvâne

Ne olduk bilemezüz bir yerde olamazuz
Aklımız diremezüz ne diyelüm sorana
Akl ü cân yavı kılduk sermest ü şeydâ olduk
Yüz bin can fedâ kılduk bizi bizden alana

Varlık içre barışduk kadîmliğe karışduk
Kopduk tenden kavuşduk Said'e cân olana

Zâhir bâtın bir gerek birlik eri hâlinde
Dünya ahret bir adım ısk erinün yolında
Zâhirini bırakmış küllî bâtına bakmış
Sıfat-i ıška akmış varlığı ısk elinde

Ayrılığı unutmuş birlik kendüne bitmiş
Varlığını gark itmiş yağmur ile selinde
Dirligin ıška yazar varlıktan küllî bizâr
Yolın yoklığa düzer yürir yokluk ilinde

Kendü adın eyitmez kendüden kabul itmez
Bileligin unutmaz ayrılık yok yolında
Sâid eydür zî dirlik dost ile olsa birlik
Yolın yoklığa düzer yürir yokluk ilinde

Bu makâma kim ire işbu nakdî kim dire
Varlığın Hakk'a vire cümle âlem içinde

Varlık yokluk birdürür ışık u sivâ birdürür
Dünya ahret birdürür ışık-ı kadîm içinde

Kim bu sırra irmedi kendözini dirmedi
Bu ıktan esrimedi ömri zalâm içinde

Banladı şol müezzin geldi kamet eyledi
Kibleye karşı durup hoş münâcât eyledi
Ne tâat kaldı selâm ne duâ tesbih kelâm
Bu beş vakit namâzum ıskun garet eyledi

Secdeye indi yüzüm bir dîdâr gördi gözüm
Dağıldı aklum bilüm tâatum mât eyledi
Şol benüm secde-gâhum Tûr dağıdurur meger
Mûsî'leyn gözlerüm Tûr münâcât eyledi

Yanıldı bir kez zâhid estağfirullah didi
Sözleri hatâsına hoş kefaret eyledi

Gine bir ün işitdüm Hudâ bilür üninden
Soru hisâb yoğ imiş âşıklarun cânından
Sıdık birle meydana gelen tâlibler bu gün
Hânümânı terk idüb geçer cümle vârandan

Tanrı hâzır er hazîr deyüp duran âşıklar
Talcınmadı geçdiler siyâset meydânından
Adum Saîd değülken cümle müşkil kal iken
Bir âyet okumuşam Hünkâr'un esrârından

Hudâvendâ kulum emrüne fermân
Zire sensin benüm derdüme dermân
Ebedsin senden ayrugi fenâdur
Kanı yil götüren taht-ı Süleyman

Senün işlerüne kimse karışmaz
Âlimler cümlesi yolında hayrân
Kanı Husrev kanı Şîrîn ü Ferhâd
Kanı ol Calinus hakîm-i Lokman

Bezedin yer yüzün rahmet nûriyle
Yarattın gökleri bu yere sayvan
Bular geçdi belirmedi nişânı
Çürüdi tenleri canları pinhân

Oku bismillâhi Rahmâni Rahîm
Ki yüz bin cânuna ola nigejbân
Said sen sözini câhile dime
Ne bilür şekkeri dağdaki hayvân

HÂMİD-İ VELİ

(Kayseri, 1325-Dârende 1413)

1

Senden dolu iki cihân
Oldum zuhûrunda nihân
Ger bulmayam seni iyân
Yâ Rab n'ola hâlüm benüm

Dilde kanâat olmaya
Zühdi ile tâat olmaya
Senden hidâyet olmaya
Yâ Rab n'ola hâlüm benüm

Şol gün ki mîzân kurıla
Hak tapusunda durıla
Halâyık oda sürile
Yâ Rab n'ola hâlüm benüm

Ağlarum üşde zâr ile
Kaldım dirîg ağıyâr ile
Bilişmedüm sen yâr ile
Yâ Rab n'ola hâlüm benüm

Hâmidî'nün gözi yaşı
Doldurur dağ ile taşı
Bilmem n'idem garib başı
Yâ Rab n'ola hâlüm benüm

2

Biz ol uşşâk-ı serbâzuz
Akıl rüşd bize yâr olmaz
Mey-i ışk ile sermestüz
Bize hergiz humâr olmaz

Bizüm gülşendeki güller
Dururlar taze solmazlar
Hazân olup dökülmezler
Zemistân ü bahâr olmaz

Diriyz dâim lmeyz
Karanularda kalmayuz
ryp toprak olmayuz
Bize leyl  nehâr olmaz

arâb-ı ıkı n idk
Ferâgat mülkine gdk
Yanup ıkunla tutuduk
Bize tahrîk-i bâl olmaz

Bizüm illerde ay  gün
Sebât üzre durur dâim
Televvn irip ana
Gehi bedr  hilâl olmaz

İrelden ems nârına
Vücûdum zerreden katra
Ne katra ayn-ı bahr oldu
Ana ka'r  kenar olmaz

Bırak ey Hâmidâ vâri
Görem dırsen sen ol yârı
Gricek ol tecellâyı
Andan zge kemâl olmaz

HACI BAYRAM-I VELÎ

(Ankara 1352-1429/1430)

alabım bir âr yaratmış iki cihân âresinde
Bakıcak dîdâr görinür ol ârın kenâresinde
Ol ârdan oklar atılır gelür cigere batılır
Ârifler sözi satılır ol ârın bâzâresinde

Nâgehan bir âra vardum ol ârı yapılır gördüm
Ben dahi bile yapıldum ta u toprak âresinde
Ol âr dediğm gönüldür ne delidr ne uslıdır
Âıklar kanı sebildr ol ârın kenâresinde

âgirtleri ta yonarlardı yonup üstâda sunarlar
alabın ismin anarlar ol taşın her pâresinde
Bu sözi ârifler anlar câhiller bilmeyüp tanlar
Hacı Bayram kendü banlar ol ârın menâresinde

Hi kimse ekebilmez gdr feleğın yayı
Derdine gönül virme bir gün götürür yayı

Bir fânî vefâsızdur kavline inanma hiç
Gâh bâyı ider yohsul gâh yohsul ider bâyı

Oynayu gelür aldar cünki eli çâpükdür
Bir buncılayın fitne kande bulur arayı
Bayram kamu âlimler bu ma'nînün altında
Kaf'tan Kaf'a hükmidir bilmez bu muammâyı

Çün yüzini döndürdi bir lâhza karar itmez
Nice seri pâý ider döner ser ider pâýı
Vâhiddür ol vahdette kesrette kanı tefrîk
Hızır ırmadı bu sırıa bildirmedir Müsâ'yı

Miskin Hacı Bayram sen dünyaya gönül virme
Bir ulu imâretdür alma başa sevdâyı

3

N'oldı bu gönlüm n'oldı bu gönlüm
Derd ü gam ile doldı bu gönlüm
Yandı bu gönlüm yandı bu gönlüm
Yanmada derman buldı bu gönlüm

Yan ey gönül yan yan ey gönül yan
Yanmadan oldı derdine derman
Pervâne gibi pervâne gibi
Şem'ine ıskun yandı bu gönlüm

Gerçi ki yandı gerçeğe yandı
Rengine ıskun cümle boyandı
Kendüde buldı kendüde buldı
Matlabını hoş buldı bu gönlüm

Seyr-i billâhdur seyr-i billâhdur
Lî maallâhdur fenâ fillâhdur
Âyînesinde âyînesinde
Gird-i sivâyı buldı bu gönlüm

Sevâd-ı a'zam sevâd-ı a'zam
Belki olupdur arş-ı muazzam
Matlab-ı cânân matlab-ı cânân
Olsa aceb mi şimdi bu gönlüm

El fakru fahrî el fakru fahrî
Dimeydi mi ol âlemler fahrî
Fahrini fakrın fahrını fakrın
Mahv u fenâda buldı bu gönlüm

Bayramî imdi Bayramî imdi
Bayram idersin yâr ile şimdi
Hamd ü senâlar hamd ü senâlar
Yâr ile bayram kıldı bu gönlüm

EMİR SULTAN

(Buhara 1368-Bursa 1429)

Gerçi âşıklara salâ dinölöi
Derdi olan gelsin dermânı buldum
Âh ile vah ile cevân iderken
Cânımın içinde cânânı buldum

Açılmış dükkânlar kurulmuş bâzâr
Cânlar mezâd olmuş dellâlda gezer
Oturmuş ümmetün berâtın yazar
Cevâhir bahş iden dükkânı buldum

Erenler meydana doğru varurlar
Anda cem'oluban virür alurlar
Cümle enbiyâlar dîvân dururlar
Hakk'a mahbûb olan sultânı buldum

Akar gözlerümden yaş yerine kan
Zerrece görünmez gözüme cihân
Deryâlar nûş idüb kanmaz iken cân
Âşıklar kandıran ummânı buldum

Emîr Sultan dir ne hoş bâzâr imiş
Âşıklar seyr idüp gezerler imiş
Cümle'nün maksûdı ol dîdâr imiş
Hakk'a karşı duran dîvânı buldum

KAYGUSUZ ABDAL'DAN (ALAEDDİN GAYBÎ)

(Alâiye 1341-2- Elmalı? 1444)

İ

Yüzün nûr-ı îman Elhamdü'lîlâh
Kâşun Mihrâb-ı cân Elhamdü'lîlâh

Dolaşdı boynuma Pendü vâh
Zülfün gubâr-feşân Elhamdü'lîlâh

Cemâlün şem'inün tecellisinden
Nüroldu her mekân Elhamdü'lîlâh

Senün 'ışkun benüm gönlüm içinde
İyân oldı iyân Elhamdüli'llâh

Bu genc-i saâdetün varlığından
Pür oldı her virân Elhamdüli'llâh

Suretün nakşına hayrân olubdur
Zemîn ü asuman Elhamdüli'llâh

İki cihanda Bu Kaygusuz Abdal
Seni bilür hemân Elhamdüli'llâh

II

Aceb ben ne müselmânem Hak'a bir şükürüm yokdur
Bu Hakk yolun görebilmen gör hiç nûrum yokdur

Fesâd endişeden geçmen helâldan haramı seçmen
Daim bu dünyeye tâleb kılurem huzûrum yokdur

Garazdur halka haberüm budur gönlümdeki vârim
Günah yazıldı defterüm dahi hiç defterüm yokdur

Ayıbın gözlerüm halkun taki halka haber virem
Sözüm yalan özüm kalbim bu işde taksirüm yokdur

Zâhir gökçek müslümanem içimde putı saklarem
Zâhidem takva bilmezem zâkirem zikirüm yokdur

Bu gaffletden uyanmazam hiç âhireti sınımazam
Bu az mâli begenmezem direm çok filorüm yokdur

Eger bir lutf bana Hakk'dan irişse şâd olur gönlüm
Eger bir mihnet irişse døyemen sabırum yokdur

Şeyâtin yolına mâlum daim harç eylerem ammâ
Kapuma sâil irişse direm ki hâzırüm yokdur

Câhilem özümü bilmen bî-tarikem yola gelmen
Ululardan öğüt alman tekebbürem yerüm yokdur

Hemişe Hakk'a inkârem müfsidem şöyleki varem
Bu şer işde haberdârem velî hiç haberüm yokdur

Kay(g)usuz Abdal'em hoca sözüm dinle halüm anla
Alem ocaga tutuşsa yanıcak hâsırüm yokdur

III

Bu cihâna gelmedin bir ulu sultân idüm
Ten suret bağlanmadın cân içinde cân idüm

Cân ten oldı sûret âdeme oldı bu âd
Bu ad u sân yok iken deryâ-yı ummân idüm

İçüm taşum nûr idi nûr ile ma'mur idi
Durdugum yir Tûr idi Musâ'ya hemrân idüm
Cân oldu bana hicâb cân yüzünde ten nikâb
Bu hicâbum yok iken sûret-i rahmân idüm
Bu yer ü gök olmadın cân bu tene dalmadın
O dem cevâb gelmedin ismiyle subhân idüm
Yoldaş oldum Âdem'e daldum cümle âlem'e
Bu âdem sûretinde sırr ile pinhân idüm
Leyse fi'd-dâr yogıdı gayri diyâr yogıdı
Nutm u güftar yogıdı bir ile yeksân idüm
Gâh ibret idüm gözde gâh hüsn idüm hûb yüzde
Gâh oldu kim hadd u hâl zülf-i perişân idüm
Gâhi Eyyûb olmuşam derde sabûr kalmışâm
Gâh oldu Mustafa'ya delil ü bürhân idüm
Mecnûn oldum bir zaman Leyli'yi gördüm ayân
Gâh oldu bu meydanda Rüstem-i Dastân idüm
Kâf dagında bir zaman gurbete düşmüş idüm
Ben bunda ki gelmişem ezeli onda idüm
Tanyalı Bokrat'um sır içinde hikmetüm
Gâh Celânus olmuşem gâhi ben Lokmân idüm
Sad-hezârân tonum var Kaygusuz Abdal gibi
Bağdat'da Mansur ile menşûr olan ben idüm

IV

Dokuz felek bizüm sayvânımızdur
Yedi kat yeryüzü seyrânımızdur
Zirâ insan suretidür tonumuz
Kamu âlem bizüm hayrânımızdur
Hakikat ol kadîm sultân ki dirler
Biz ona vücûduz ol cânımızdur
Dâim bu sûrete gelmeyi varmak
Yolumuzdur bizim erkânımızdur
Bizim cânımız gönlümüz içinde
Padişâh dâima mihmânımızdur
Gözün aç bak bu vücûd sadefinde
Kıymetli gevherüz Hâk kânımızdur

Senün hayâle düşdügün iy münkir
Bizüm bu sûret-i imânımızdur

Bize bu saadet Hakk'dan irişdi
Zirâ biz kuluz, ol sultânımızdu

Âşıklaruz baş oynaruz bu yolda
Hak'ı inkâr iden düşmânımızdur

Var ey münkir nice anlarsan anla
Severiz ışk bizüm imânımızdur

Ser âgâz eyle çağır ey Sarayî
Dî ki bu 'ışk bizüm imânımızdur

V

Âşıkam hayrânem yağlı çörege
Hunâb sâm-ı siyâ etli börege

Bize bin mut pirinç virse Murad Hân
Dahı on bin koyun bile yimege

Otuz batman yağıla üçyüz ekmek
Vireydi kim bile ekletse bine

Bize bin kazan aş bin sini halvâ
Hazır olsa üşenmezdük yemege

Yemege kalye pilav zerde hoşdur
Bulgur u Tarhana döymez kötige

Murad Hân'a halvet anlatsa sözi
Kapuda kim bile veziri söge

Bize nimet olıcagaz çak olsa
Yüz batman halvadan bize nedige

Bu nimetler hemân insan içündür
Köpekler kanaat eyler kepege

Ademündür bu dürlü envâ-ı nimet
Hemân arpa-saman gerek eşege

Bu nimetleri yir Kaygusuz Abdal
Duâcıdur Hak'a nânı yemege

VI

Bülbül isen gülşene gel Tâvus isen bostâne gel
Baykuş isen vîrâne var mürğ-âb isen ummâna gel

Terk eyle bu hasetligi bilmezlige ver biligi
Varlığını yokluga say bî-nişân ol nişâne gel

Terk eyle nefsi fânîdür hayâl ü cân rindânîdur
Merdânlarun meydânîdur bu meydân-ı merdâne gel

Ey kendözini cân bilen vücûdunı bürhân bilen
Delü gibi divâne ol Divânı bil Divâne gel

Gel gel eger insan isen cümle vücûda cân isen
Var var eger hayvan isen el batacak hirmâne gel

Ey kendözini cân bilen ben ne direm sözüm anla
Dertlü isen dermâna var hasta isen Lokmân'a gel

Ey dâimâ hayvan gibi nefis dileğini gözleyen
Bir kez n'ola yolun yanıl ışk adına mihmâna gel

Ey kendözin insan sayan subh-ı seher oldı uyan
Hammal isen var bâzâra bakkal isen dükkâne gel

Kendisini yüz bin kerre sorarsa insan-ı Kâmil
Hayvanlığın terk eyle var insan katına yine gel

Kem olmagıl noksan gibi hiç olmagıl hayvan gibi
Mestâneeler sohbetine âşık isen mestâne gel

Tâlib gönül ummanına iriş bu mâ'nî kânına
Kaygusuz Abdal er isen 'ışk ile bu meydâna gel

GEVHERNÂME

- 1 Esselâm iy dürr-i deryâ-yı cemâl
Esselâm iy âfitâb-ı bî zevâl
Esselâm iy heşt Cennetü'n-Naîm
Esselâm iy bag-ı erzânî nihâl
İy sıfatun "Kul hüv'allahü ahad"
Her dem içinde Kadirsin her sahad
Cümle sırrı sen bilürsin iy Kadir
Bî-şeriksın bî-misâlsın bî-nazîr
- 5 Külli sensin âşıkâre vü nihân
Yirde gökde yine sensin cisme cân
Külli sensin mu'teber ü muhtasar
Ol ki sensüzdür fişâr-ender-fişâr
Senden özgê cümleñün cânı yok
Pür kemâlsün kudretün noksânı yok

Mâlike'l-mülksün kadîm ü lem-yezel
Mahlûkun hâlikî sensün Zü'l-celâl

Degme bir zerrede bin dürlü 'aceb
Sen bilürsün sen kıarsun iy Çalab

- 10 Kim 'akıllar mât u ser-gerdândurur
Bü'l-acebdür kudretun andandurur

Pâdişahsın bî-sipâh(u) bî-vezîr
Kalmışa hem yine sensin dest-gîr

Söz öküsdür kendü hâlüm söylerem
Derdümi vasf-ı hikâyet eylerem

Kim bu tenüm yoğidi ben cân idüm
Katre degül ezeli 'ummân idüm

Ol 'âlemde bu âdem olmaz idi
Ay (u) güneş gedilüb tolmaı idi

- 15 Birlik idi olmaz idi ayrılık
Yogidi ölmek direlmek sayrılık

Hem o demde biz dahı andayıduk
Ol 'âlemde bile cevlandıydık

Hem o demde yogidi ins (ü) melek
Gerdiş-i gerdan degüldi nüh felek

Dahı yırlar kân-ı ma'dendeyidi
Katre varı külli 'ummandayidi

'Arş u fers ü gâv (u) mâhî yogidi
Cümle varlık hemân ol Allah idi

- 20 Diledi kim sâni-'i perverdigar
Kendi kudretin kılaydı âşikâr

Mevce gelüben o deryâ kıldı cûş
Mevc ile beni kenâra saldı ûş

Mevc içinden taşra düşdi bir güher
Öyle gevher kim misâl-i mu'teber

Deryâyidüm katre oldu menzilüm
Buyıdı bu hâl içinde müşkilüm

Çünkü gevher taşra düşdi deryâdan
Vuslatı fûrkat ayırdı ortadan

- 25 Ol ghere bunca zaman Tanrılık
Eyleyben kendsi oldu 'âşık
'İşkun dahı bünyâdı andandurur
İşk-ı varak hem ol divandandurur
Ol gherden bunca hüner eyledi
Bunca hikmet bahr u hem berr eyledi
Asl-ı hikmet ol bir gevherdendrr
Gevher aslı heman ol birdendrr
Ol gherden oldu bu cümle 'âlem
Ne ki vardur yir  gök levh  kalem
- 30 Yidi yıldız hem ol gevherdendrr
Cümle hüner hem ol hnerdendrr
Andan oldu evliyâ v enbiyâ
Birlik olur karışıcak su suya
Toprak aslı gine toprakdandurur
Cümle varlık heman ol Hak'dandurur
Ol ghern bir adı Mahmd idi
Baht içinde tâlî'i mes'd idi
Ol güher Âdem tonunu ihtiyâr
Eyleyben hem o dem kıldı karâr
- 35 Âdem'i gevhere sadef eyledi
Ya'ni bu mülki müşerref eyledi
Sadeftnde murâdum drdrr
Drr  sadef Hak katında birdürür
Drr  sadef yine ma'dende biter
Aslı birdür yine bir kânda biter
Su dilersen bardaga kılma nazar
Bardag içinde suyu kıl ihtiyâr
Cümle bir çşme suyu idir iy velî
Tutalum bardag kiçidr ya ulı
- 40 Külli suyun aslı birdür iy'aziz
Su temizdr bardagun kılğıl temiz
Ger deglsen sen bu hikmetden gâfil
Gâfil olma yol içinde iy'âkil
Ehl-i tevhid ol ki cânun şâd ola
Şâkird olan 'âkibet stâd ola

Ol güher idi Muhammed'ün canı
Anun için dutdı cümle sayyam (cihânı)

Anun içün oldu 'âlem gül-sitân
'Ud sandal serv ü tûbâ ergavân

45 Hür u Cennet vahş u tayr u 'akl u cân
Ol güherdür cümle'nün aslı hemân

Cümle 'âlem 'ışkına kıldı karâr
İhtiyâr oldur kamudan ihtiyâr

Buyidi kim vâf-ı hâlüm söyledüm
Anı kim gördüm hikâyet eyledüm

Her ne 'ilm üstâddan gördümise
'Akl içinde her neye irdümise

Nazm kıldum bir dasitân eyledüm
Buyidi şikeste beste söyledüm

50 Taze gülden desteler çîn eyledüm
Her nefesi bûy-i müşkin eyledüm

Benefşe (yi) nerkise kıldum nisâr
Tutinün öninde komışam şeker

Goncenün yüzinden açdum perdeyi
Güneş ile bile görmişem ayı

Nesterânı güle burka' eyledüm
Gülşeni bûlbûle otag eyledüm

Ben fakîrem kuş dilinden anlamam
Tûtiye şekker gerek hâre saman

55 Ne ekersen anı bitürür çekirdek
Tavuk yumurtasından çıkmaz ördek

Şâhbazun cinsi heman şâhbâz ola
Hümanun hü mâ bazun bâz ola

Dervişem ben Mustafa kıldı nazar
Hem anun bahşâyîşidür bu haber

Yohsa ben kendü halümi anlaram
Sözümü heman yirinde banlaram

'Âşıkisen Kaygusuz Abdâl gibi
Sana bir hırka hemandur şâl gibi

60 Anı ko kim Mustafâ murdar didi
Anı koyana erenler er didi

Tekebbürlük eyleyen mel'ûn olur
Nitekim şeytan gibi bî-dîn olur

Yol içinde alçağa ko menzilün
Tâ ki hallolmak dilerse müşkilün,

Meskenet toprakına her dem yüzün
Süre dur kim tâ bilesin kend'özün

Toprak olmayınca gevher olmadı
Topraga düşen güher hiç solmadı

65 Toprak ol toprak gibi teslim vücûd
Cümle âlem topraga kıldı sücûd

Evliyâyı bil ki benzin solmaya
Hiç mukallidler müselmân olmaya

Evliyâ oldu dell-i bürhânım
İnsan-ı kâmilde buldum sultanım

Yidi gün yidi gice ol nâ-tüvân
Bekledi peygamberün kabrûn hemân

Bu nasîbi anda sundular ana
Hem didiler aduna Gevher-nâme

70 Kıymetün bilür anun sarrâf olan
Gill u gışdan kalbi dâim sâf olan

Gevher-nâme burada oldu temâm
Vir Resûlün rûhına yüzbin selâm¹

AKŞEMSEDDİN

(Şam 1389-Göynük 1459)

Ölümdür yârdan ayru zindegânî
Belâdur ansuz olan şâdumânî

Güzîn itdüm belâsın başum açdum
Habîbün yolına kurbânı cânı

Belâsı âşıkun ayruksı olur
Ne bilsün ıskı yok kimseler anı

Nedür cân kim yolında minnet idem
Vücûdum terk idem hem dü cihânı

Belâlâr âşika cân râhatıdur
Belâlu kişilerdür kâmurânî

Yolında sâdikısan Şemsiyâ ger
 Bulunur da'visine ma'nî kânı
 İlâhî lûtfının pâyânı yokdur
 Seni kıl mûnisim dâyim nihânî

2

İşk hastası olanların dost derdidür dermânları
 İşk esîri olanların dostı fedâdur canları
 Hak'dan cüdâ görmeyen erî erdür dü âlem serveri
 Eğer kırılırsa nazar altın iderler dagları
 İşka esîrdür ehl-i hâl bu işka sığmaz kıl ü kaal
 İşkun acîb hâlâtı var kul eyledi sultanları
 Çün mest-i hayrân oldılar deryâyı ummân oldılar
 Katrede pinhân oldılar benzemez ad u sanları
 İşk ile bu cân mülkini bir dem imâret kılmadın
 Henüz bu nefsin baykuşu terkitmedi vîranları
 Ey Şemseddîn âlemde bil âşıklara yokdur hicâb
 Kat'-ı menâzil idicek arşdan yüce seyrânları

3

Sâkiyâ gel bizi hayrân eylegil
 Ben garîbi işka mihmân eylegil
 İşk-ı ma'sûk gönlümü yağmaladı
 Gel benüm karşuma cevân eylegil
 Derd-i yârî cân içinde saklaram
 Ol kadar kim derde dermân eylegil
 Bilmezem ma'sûk ben mi yoksa sen
 Gel benüm müşkilüm âsân eylegil
 Âşıkısan ma'sûka ey Şems eger
 Ma'sûkun sırrını pinhân eylegil

4

Zihî can kim münevverdür bugün nûr-ı tecellâdan
 Zihî dil kim muattardur hevâ-yı işk-ı Mevlâ'dan
 Gönül dildâre virenler cihânda kılmadı ârâm
 Budur âvâre sergerdân geçer dünya vü ukbâdan

Harâbât içre uşşâkı görüp ta'n itme iy zâhid
Ki ol rüsvâ-yı ısk olmuş yanupdur derd-i Mevlâdan

Temâşâsın duyan ıskun nazar kılmadı ağyâra
Ki dâim ısk u şevk ister usanmaz ol bu sevdâdan

Cihânun mâverâsında kurupdur haymeyi âşık
Bu âlemde haber bilmez dahi hem arş-ı a'lâdan

Hudâ'nun âşıkı çokdur velî Ak Şemseddîn gibi
Kanı bir dertli âşık kim yana aşk-ı dilârâdan

5

Âşık oldum sana cândan
Hacı Bayram pîrüm sultan
Gönül himmet umar senden
Hacı Bayram pîrüm sultan

Al yeşil sancagı kalkar
Türbesi mis gibi kokar
Altın şem'aların yakar
Hacı Bayram pîrüm sultan

Irak mıdır yollarınız
Taze midir gülleriniz
Hüb söyley bülbülleriniz
Hacı Bayram pîrüm sultan

Al yeşil zeyn olmuş üsti
Server Muhammed'ün nesli
Yaradan Allah'un dostı
Hacı Bayram pîrüm sultan

Ana varan olur hacı
Başındadır nûrdan tâcı
Molla Hünkâr'un sagdıcı
Hacı Bayram pîrüm sultan

Sensin Allah'un velîsi
İki cihânun dolusu
Evliyâların ulusu
Hacı Bayram pîrüm sultan

Ak Şemseddin dir varılır
Azîm tevhîdler sürülür
Yılda bir çağı bulunur
Hacı Bayram pîrüm sultan

Cânı terk itmek gerek bu evde cânân isteyen
 Kahrı nûş itmek gerek derdine dermân isteyen
 Ben ki ma'sûkun rızâsın isteyen buldum bu gün
 Sâdikü'l-kavl olmaya kûfrine î mân isteyen
 Ma'sûkun yolında âşık nâ-murâd olmak gerek
 Ma'sûka vasl olmaya hicrinde pâ yân isteyen
 Ben bu sûret milkini kıldum harâb anuniçün
 Genci buldusa aceb olmaya vîrân isteyen
 Şems firâkı ağusun nûş eyle vasl-ı yâr için
 Hâr cevriini çeker şol gül-i handân isteyen

AKŞEMSEDDİN'DEN*

(Şam 1389 — Göynük 1459)

Şâha ma'sûkuñ senûñ-çün sana itdi iktirâb
 Âlemi tarh eyleyüben sini itdiler me'âb
 Kendülerüñ varlığını çün-kim itdiler fenâ
 Zâhir oldu döst cemâli zîre ref' oldu nikâb
 Âlem içre mest olıban her neye kim bakdılar
 Gördiler kim kendüye Hâk kendü idermiş hitâb
 Küll'i şey'i gördiler kim cümle meclâ-yı şfât
 Pes şfâtta gördiler mevşûfı hem-çün âfitâb
 Şâha mir'ât oldılar hem mâ-sivânuñ hayderi
 Pes bulardan oldu Âlem içre feth-i bâb
 Ma'rifet gülzârı içre Ândelîb-i cân olup
 Şeh cemâli karşusına biñ biñ okurlar kitâb
 Cümle varlığı fenâ fi'llâhda ifnâ etdiler
 Pes bekâ bi'llâhda buldılar kemâlîla şavâb
 Ravza-i ırfân içinde mest olup ışkdan bular
 Bu vücûduñ şişesini kesr iderler bi-riyâb
 Çün-ki bahreyn mecma'idur hem ilâh'ın mazharı
 Pes bulardan gayrı Âlem hep hayâldur ke's-serâb
 Zâhidâ var ışkıla hîç ta'ne vurma anlara
 Zîre dirler ışk içinde her hatâyı hoş şavâb

Bilimezsın sen bularuñ sırlarını  aklıla
 Zıre g l  r kıymetin bülbül bilür bilmez görüb
 Sen hâzer it anlara hiç   n u inkâr âleme
 Yo sa   fe olırsarsın fi'l-ca  m içre kilâb

V

S nelerin      elinden itdi biry  n   filer
 D delerin hicr elinden itdi giry  n   filer
 Perde-i nefsi ge  ben Ka  be-i kalbe irüp
 Ol h remde nefslerini itdi k rb  n   filer
 Ba  u c  nlar terk idüben d  stlarını gördiler
  ol cem l-ı l -yez l  c  n u c  n  n   filer

Kendülerden kendülere seyr   seyr  n itdiler
 Kend lerde gördiler hem n r-ı Yezd  n   filer

Hem cih  n  gördiler kim cümle esmâ zıllıdur
 Zıllı koyup buldılar hoş d  r-ı S b   n   filer

    n-ı tev  id a ıluban gördiler kim k  y   t
 Cümle esmâ v  me    r z  t-ı S b   n   filer

M -siv  y  terk idüben buldılar ma    kların
 Pes anu la b     kalup itdi cev   n   filer

Her neye kim b kdılsa gördiler   h lerini
 Enf            içre mest        n   filer

Kendülere       oldu fi'l-        kendüler
 Pes anu     n kendülere itdi seyr  n   filer

C  n u cismi    n m      r itdiler env  r la
 D -cih    n  oldılar hoş      -i t  b  n   filer

   n-ki mir    t oldılar esmâ v  z  ta       r
 Oldılar pes d -cih    n  H       b r    n   filer

Hiç nedendür bilmezem bu g    m   n sevd  s n 
 Arturur g  n geld    nce ba  mu  n        s n 

V l  h         n olı  n kend    m  n b -    r
          bilmez bu       m ne bile ferd  s n 

Her ki  i görse sanur i  m     m hep ten durur
 K       m       m yo  -  n sır a   perdesini

Sırrımı sır eyledüm bu vâkıta dek fâş olmadı
Ba‘d-ezân Allâh bilür hâlim nite olasını

Kendümi ısmarladum her ne iderse döst bilür
Gönlümi jeng îleye dilerse yuya pâsını

Bu ‘acebdür dünyî kavmı nîk-nâmuñ kanı dir
Bilimezler taşâ çaldum nâmusum şîşesini

Şemsiyâ cânı cihânı nidesin şimden girü
Hırka idin şâl idin dervîşlerüñ pâlâsını

VII

Her gice direm ki yarın terk idem sevdâsını
Şubh olıcağ tâzeler ‘ışkı girü gâvğâsını

Hîç nedendür bilmezem bu bağımuñ kanı benüm
Gözlerümden tırmar açar kim bilür nolasını

Başımuñ sevdâsını bilmez meger hâldeş olan
Kandadır hâldeş bulam silse gönlüm pâsını

Başımı top îledüm çevgân-ı ‘ışka çalmağa
Nik-nâmı nilerem nüş îledüm deryâsını

‘Âşıkâ cân[lar] sezâdur dōsta kurbân itmege
Varlığını itsün umarsa vaşlına iresini

Bahr-ı ‘ışkdur mahv iden zulmâtı mümkün varlığım
Geydim esved eski hırka ya‘nî tıtdum yasını

Şems eger ölürse ayruğ kimse yasın tıtmasın
Ne ‘azâ Sultân Mahmûd gel dise Ayâs’ını

Yâ İlâhî umaruz fazlıla cüduñ bol durur
Sen hemîşe benliğim alıp seni viresini

VIII

Yavı kılduñ gönlüñi gel gel berü cân bul
Cân nedür kim añasın terk cânân iste bul

Dün ü gün zulmet içinde ha yürürsin tırmadın
Zâyî itdün ‘ömrini gel âb-u hayvân

Yûsuf-ı Mısrî göñüldür sen anı habs eyledüñ
Âşıkısañ gel berü sultân-ı hübân iste bul

‘Âşıkâ ma‘şûka mahrem olmak isterseñ eger
Derdile yâr ola gör derdine dermân iste bul

‘Âşıkısañ ma‘şûkuñ cevrin taħammûlî ilegil
Gevheri bulmak dilerseñ baħr-ı ‘ummân iste bul

Ķanı sultân kulısañ kuluñ Ķanı sultânısañ
Milki virân îledün bu milke sultân iste bul

Ķâfil olma genc içinde otursın ey fakîr
Bî-nihâyetdür bili gör genc-i penhân iste bul

Şems firâkı vaşlını yârûñ murâd idinmegil
İsteriseñ ‘âlem içre mest ü Ķayrân iste bul

Bir nefes âyrılmayasın eyle olsa şeksüzün
Dünyî ‘ukbî mahrem olup yâr-ı Ķayrân iste bul

ABDURRAHİM RÛMÎ'DEN (Merzifon 1400?-1460)

1

İşkun odı serbeser tutdı cihânı yandırur
Mahz-ı nûr eyler vucûdî cism ü cânı yandırur

Ger cemâlin şu'lesinün zerresin keşfeylesem
Şevk-i nûn şems ü mâh ü âsumânı yandırur

Âşıkın kalbinde şevkûñ şemmesin kılsam beyân
Ol hevâ germiyyeti kevn ü mekânı yandırur

İy gönül Mûsâ gibi ol tâlib-i dîdâr-ı dost
Varlığını bir gün tecellî nâgehânı yandırur

Derd-i ışk âteşlerün şerh idemez Abdurrahîm
Neylesün ol söz dile gelse lisânı yandırur

2

Gül yüzün şevkinde cân olsa hezâr elden çıkar
Sünbülün devrinde diller bî-karâr elden çıkar

Her seher gülşende gûş it nice hoş elhân ile
Mürg zâr olduğı bu kim gülizâr elden çıkar

Mest olup nergis-sıfat ey gonce-leb çek câm-ı Cem
Cün geçer gül mevsimi fasl-ı bahâr elden çıkar

Pür-gam u mahzûn benefşe yandı bağırlâlenün
Âh kim eyyâm-ı sohbet vasl-ı yâr elden çıkar

Serv-kaddile bu şeb kenâr-ı âb-ı bağı gel
Kim safâ-yı sebze lûtf-ı cûybâr elden çıkar

Gevher-i ömrün deminde la'l ü zerrîn kıl nisâr
 K'ey sakın bir gün bu dürr-i şahvâr elden çıkar
 Ömr şehrin kıl imâret ârif ol Abdurrahîm
 Şehr olur virâne çünkim şehriyar elden çıkar

3

Yine deryâ gibi cûş itdi işkun
 Başımı ışk ile hoş itdi işkun
 Giderdi levh-i dilden nakş-ı gayrı
 Muhabbetnâme menkuuş itdi işkun
 Kadeh sundı elûme içdüm ânı
 Delirdüm beni serhoş itdi işkun
 Bu dünyanın yuvasında öterken
 Uçurup bir acîb kuş itdi işkun
 Gehî aklın götürdi virdi idrâk
 Gehî bî-akl u bî-hûş itdi işkun
 Sürüp Abdurrahîm'i himmetiyle
 İletdi mürşide tûş itdi işkun

EŞREFOĞLU RÛMÎ'DEN

(İznik 1353?-1469)

N'olaydı bir derviş olsam hoş yürüsem dervişâne
 Terkeylesem kibr ü kîni yüz sürüsem irişâne
 Kosam nefsin çirkin huyın hiç vermesem nefse boyun
 Işk içinde erkân âyin budur dosta gidişâne
 Kanda baksam dostı görsem dâim dost haberin virsem
 Dost dost disem dosta irsem gelüp dostı soruşâne
 Şeyh elinden giysem kisvet nefs elinden kılsam feryâd
 Işk elinden virsem şerbet yanubeni tutuşâne
 Döksem gözlerüm yaşını artursam bağrum başını
 Bıraksam dünya işini azm itsem ol bî-nişâne
 Eşrefoğlu Rûmî söyler ile şâra haber eyler
 Kim ki dostı görmek diler varsın dostla bilişâne

2

İy aceb bilsem nedür yâ Rab bu derdün çâresi
 Gün gün artar hiç unulmaz yüreğümün yâresi

Her kim inler bu belâdan varsun ol âşık degül
Görsin ana neyleyiser nefsinün mekkâresi
Yüreğümün yâresine hiç tabîb kılmaz ilâc
İy aceb var mı dahi benüm gibi bî-çâresi
Dünya-yı mekkâreye her kim dolaşdı tâ ebed
Gitmedi gitmeyiser anun yüzünün karesi
Çaresi bî-çârelikdür yine bu derdün hemân
Çün belâ burcundadır âşıklarun seyyâresi
Her kimin gönlünde zerre denlü dünya hubbı var
Anı mahrûm itdi bilsin nefsinin emmâresi
Gözi yaşlı bagrı başlı yüregi delik delik
Olmuşam âlem içinde ışkunun âvâresi
Dost yolında âşıkı ger kılsalar yüz bin pâre
Dönmeye dost dost diyü çağıra her bir pâresi
Eşrefoğlu Rûmî bu derde giriftâr olalı
Düşdi bir deryâya kim yokdur anun kenâresi

3

Cihânı hiçe satmakdur adı ışk
Döküp varluğu gitmekdür adı ışk
Elinde sükkeri ayruga sunup
Ağuyı kendü yutmakdur adı ışk
Belâ yağmur gibi gökden yağarsa
Başını ana dutmakdur adı ışk
Bu âlem sanki oddan bir denizdür
Ana kendüyi atmakdur adı ışk
Var Eşrefoğlu Rûmî bil hakikat
Vücûdî fânî itmekdür adı ışk

4

Yüreğüme şerha şerha yâreler urdı bu ışk
Gâret itdi gönlüm ilin yagmaya urdı bu ışk
Bu gönül hücrelerini tahliye kıldı kamu
Âdemiyet noktasından sildi süpürdi bu ışk
Şimdi hâkim gönlümün iklimine ışkdur benüm
Akla nefse tene câna hükmünü sürdi bu ışk

Kendü varluğıle küllî varluğum mahv eyledi
Dost göziyle bakdı ol dost yüzini gördi bu ışk

Her sıfat kim nefsin ü aklın ü rûhun var idi
Tartdı seyfullah yürüdi kamosın kırdı bu ışk

Çün fenâ dârında menlik Mansûr'ı berdâr eyledi
Dost işiginde Ene'l-Hak nevbetin urdı bu ışk

Dün gün Eşrefoğlu Rûmî derdün artar pes neden
Zahmına hod dost elinden merhem irgürdi bu ışk

5

Ben dost hevâsına düşdüm
Özge hevâ neme gerek
Başımda dost sevdâsı var
Dahi sevdâ neme gerek

Ben uykuyu fikr itmezem
Düş görüp ta'bîr itmezem
Ben gelmezem ben gitmezem
Fenâ bekâ neme gerek

Ey zâhid-i dünyâ-perest
Var zühdünü arz eyleme
Ben âşık-ı şûrideyem
Zerk ü riyâ neme gerek

Ben mest-i ezel gelmişem
Ben tâ-ebed mest giderem
Hiç ayrılmaz esrikligüm
Zühd ü takvâ neme gerek

Ben dost yolında nakdumi
Hep oynayup ütdürmişem
Çün gitdi küllî varlığum
Havf u recâ neme gerek

Ben dost ile peymânımı
Elest'den ön berkitmişem
Ben dostı ıyân görmişem
Hayâl rüyâ neme gerek

Ben lâubâli giderem
İki cihânı n'iderem
Sekiz uçmaga meylüm yok
Pes mâsivâ neme gerek

Gerçi sûretde insanam
Ben sûret-i ins ü cânam
Ben fârig-i dü-cihânâm
İşbu gavga neme gerek

Ben Eşrefoğlu Rûmî'yem
Ben kadîmem ben bâkîyem
Ben ol murg-ı lâhûtiyem
Arz u semâ neme gerek

6

Gel bu ıskun şerbetinden bir kadeh nûş eylegil
Gel bu ısk ile başunı tâ ebed hoş eylegil

Gel bu ısk bâzârına gir yoğa sat hep varını
Gel berü küllî hevesden gönünü boş eylegil

Gel berü gel ısk elünde dolu peymâne götür
Gel bu mecliste bugün sen cânı sarhoş eylegil

Gel biküllî mâsivâdan yüz çevir yum gözünü
Gel bugün cân gözün aç dost yüzine düş eylegil

Gel bu âşıklar öninde yire sal nâmusunu
Gel bu zühdi ıška değış aklı medhûş eylegil

Gel bu ısk ile bugün katreni deryâya ilet
Gel berü deryâ ile deryâ olup cûş eylegil

Gel bu ısk deryâsının dirmek dilersen dürlerin
Gel bu Eşrefoğlu Rûmî sözlerin gûş eylegil

7

Tecellî şevki dîdârun beni mest eyledi hayrân
Ene'l-Hakk sırrını candan anınçün kılmazam pinhân

Semâda seyr ider sirrum cihânı tutdı envârum
Mukaddesler cemîisi benüm sirrumda sergerdân

Aceb hayrân u mestem kim bilişden bilmezem yârı
Gözüm her kanda kim baksa görinen sûret-i Rahmân

Bu ay ü gün bu yıldızlar bu giceler bu gündüzler
Bu yazlar kışlar ü güzler benüm emrimdedür yeksân

Benem her derdlü dermânı benem her ma'denün kânı
Benem ol dürr-i bî-hemtâ benem ol bahr-ı bî-pâyân

Çürümüş tenlere bir gez eger dirsem "bi-iznî kum"
Yalın ayak ü baş açık duralar kamusı uryân

Benüm ilm-i ledünnümden hezârân Hızr olur âciz
Benüm her bir tecellîmde nice bin Mûsî'ler hayrân

Degülem oddan u sudan veya toprak u ya yilden
Ben irden var idüm henüz yoğidi bu ezmân

Cihân tılsımının bendi benüm elümdedür şimdi
Benem bugün bu meydanda benümdür top ile çevgân

Zamânsuz bî-zamânüm ben nişansuz bî-nişânüm ben
Dü-âlemde hemânüm ben benem görünen ü gören

Benem şâhı bu meydânun benem devri bu devrânun
Benem cânı bu canlarun benümle diridür her cân

Görürsün sûretâ âdem benüm emrümdedür âlem
Feleklerle melekler hep bana mahkûmdur ins ü cân

Benem Mansûr'ı dâr iden benem ağyârı yâr iden
Benem her vâri vâr iden benem her giden ü duran

Sanursın Eşrefoğlu'yam ne Rûmî'yem ne İznikî
Benem ol dâim ü bâkî göründüm sûretâ insan

KEMAL ÜMMÎ'DEN

(Niğde ?-Karaman 1475)

İlâhî derdimendem çâre sende
Girü merhem sen ur yâre sende

İlâhî lûtfu ihsân fazl u dermân
Bugün bu derde âh ü zâre sende

Bu derdüme ki bî-derdem hemîşe
Girü derd isterem bir pâre sende

Cigerüm başlı gözüm yaşlı her dem
Şu hasretinde yüzüm kare sende

Hakîm-i bî-zevâl sensin ki dâim
İrür timâr her bîmâre sende

Nite mahrum kılasın şol kulunı
Ki suçun dileyüp yalvâre sende

Eğerçi sen bana benden yakınsın
Velî ben olmuşam âvâre sende

Bana sen ver seni benden beni al
Çün irmek dilerem sen yâre sende

Senün aşkunı ister dü cihânda
Bu kemter âşk-ı bîcâre senden
İlâhî seni senden "şey'en lillâh
Beni benlik niçe bir yâre senden
Kemâl Ümmî'ye göster doğru yolu
Ki senün birle sana vâre senden

2

Bakin iy cân ü dil gözün açanlar
Beka mülki fenâ ilden seçenler
Kanı şol cem' olup tez dağılanlar
Kanı şol şem' olup yanup tütenler
Kanı şol dünyâya mağrûr olanlar
Kanı şol menzile konup göçenler
Kanı şol işret idüp raks uranlar
Kanı şol başlara saçı saçanlar
Kanı şol illeri bizüm diyenler
Kanı şol yerleri eküp biçenler
Kanı şol baş oluben kim sananlar
Kamu halkın hakkın yiyüp içenler
Kanı şol kal'alar burçlar yapanlar
Kanı anda durup yiyüp içenler
Kemâl Ümmî sen ol Hak'dan yana kaç
Kaçan kurtulur ölümden kaçanlar
Bu tuzakda tutulmaz dane için
Safâ şevkiyle uçmağa kaçanlar

3

Her kim cihâna geldi peşimân olur gider
Kim derd ile gelür ise dermân alır gider
Canına cevri idüp tenini semriden kişi
Ol nâr ü müre akrebe bîryân alır gider
Evvel kadem bu menzile çün basdı ağlayu
Ahir dahi o zâr ile giryân olur gider
Kim akla uysa rahmet-i Rahmân'a irişür
Kim nefse uysa fitne-i şeytan alır gider

Hırs ü haset niçün bizi bu mülke getüren
Uryân getürdi yine hem uryân alur gider

Kâfir cânını nâre salar tamu Mâlik'i
Mü'min cânını cennete Rıdvân alur gider

Kor bunda varlığın hoca bir gün sefer kılur
Ne sîm ü zer ne mülk ne hânümân alur gider

Bayramıdur ölüm günü gerçek âşıklarun
K'anlar cânını ma'sûka kurban alur gider

Devletlidür şu kimse ki bu fânî dünyada
Dl bâkî mülke hayr ile ihsân alur gider

Hak sen inâyet it bu Kemâl Ümmi âsiye
Kim hazretine el dolu isyân alur gider

İmânı dinî tevbe vü Kur'ân'ı yoldaş it
Şol dem ki Azrâil gelür cân alur gider

Cân gözin aç gör ki yine o kerîm ü kâr-sâz
Nice kıldı fazl ile kahrını kış lûtfını yaz

Bu kamu ölmüş ağaçlar nâgehân oldu diri
Kûh u sahrâ vü cihâna irdi hâtîften âvâz

Cümle mâhlûkatı her şey dün ü gün ol Hâlik'a
Dillü dilince kılurlar şükr ü tesbîh ü niyâz

Subh-dem gönül kulagin dut çemenden yana kim
Başladı kuşlar dilinden söylenür çok gizli râz

Germ ü râhat geldi oldu mu'tedil âb u hevâ
Serd ü rahmet gitdi girü kalmadı hem kış u yaz

Bize dirler ki ganîmet görün işbu demleri
Kim nice yıllar yatanlar bu safâyı bulamaz

Sebze-pûş oldu bugün etraf-ı âlem serbeser
Revnaka geldi Irak u Rûm Çin Şâm u Hicâz

Ömrünüz azduru çiğdem gibi kûtehdür vefî
Fikrinüz kaddi çınar ü serv dalından dırâz

Yine gökden yer yüzine saçdı rahmet yağmurun
Her nebâtı kim getürdi hilkate ol bî-niyâz

Hüdhüd ü kumrî güğercin tûtî ve dürrâç ile
Outdılar bu meclis içre her biri bir dürlü sâz

DEDE ÖMER RÜŞENÎ'DEN

(Aydın? - Tebriz 1487)

Ey risâlet bûstanında hırâmân serv-kad
V'ey nübüvvet ravzasında yâsemen-bû lâle-had
"Sad" ayının "mim" agzın "dal" zülfün göreli
Yâ Nebî gitmez dilümden bir nefes zikr-i Samed
Adı Ahmed bî-aded dür yâ Nebiyyullah Velî
Sen bir Ahmed'sin ki senden görünür nûr-ı Ahad
Enbiyânun her birinün var nihâyet ilmine
Hak sana virdi ki ilm ü hikmete yok hadd ü ad
Rüşenî bîçâre zulmetde kalurdu yâ Nebî
Ana "mim" agzınla iki "dal"ın olmasa meded

2

Dir idüm gül yüzüne olsa gülün gözi kaşı
Ya benefşe kokulu haddi kad-i serv-veşi
Ne aceb kâfir-i bed-gevher ü sengîn dil imiş
Gelmeyüp rahma senün gevherine atdı taş
Hâşe lillâh ki diyem ben de senün gül yüzüne
V'ey nice benzedeyim pâdişehi câr-keşi
Pâk ü sâf oluben evsâf-ı beşerden arınur
Nûş iden lâ'l-i lebünden mey-i bî-gıll ü gışı
Rüşenî zülf ü ruhun yâdına tan mı okusa
Sûre-i Nûr u Duhan "külle gadâtin ve aşî"

3

Çün doğup tutdı cihân yüzünü hüsnün güneşi
Kim ola sevmeye bu hüsn ile sen mâh-veşi
Sensin ol püşt ü penâh-ı melek ü ins ü perî
Enbiyânun güzeli sevgilisi hûb u hoş
Parmagından akıdup âb-ı revân-bahş-ı revân
Niçe yüz bin kişiden def' idersin âteşi
Lâle benzer ki gül-i rûyına indirmedî baş
Mûğ-ı hindü gibi yandı kararup içi taş
Türk ü kürd ü acem ü hind bilir bunu kim
Hâşîmî'sin arabîsin Medenîsin Kureşî

Kesilüp başı ayakda göriser her ki senün
 Yüzün izine sürüp komaz ayağına başı
 Sen emîre kul olan her ne kadar müdbir ise
 Bende-i mukbil olur misl-i Bilâl-i Habeşî
 Üzülür ırk-ı Ebücehl gibi ebter olur
 Sen Ebü'l-Kasım ile her kim iderse güreşi
 Dıyk-ı hikmetde pişirdi çü seni sevgili Hak
 Cebraîl olsa n'ola matbahının çillekeşi
 Vedduhâ verdine Velleyl okuram sünbülüne
 Rûşenî virdi budur "külle gadâtin ve aşî"

4

Her ki görür Hâlik'ı her lâhzada mahlûkdan
 Işkı hergiz ayrı görmez âşık u ma'sûkdan
 Hâricîyem sevmesem damâdını Peygamber'in
 Rafizîyem fark idersem Hayder'i Fâruk'tan
 Işk yolında gerekdür âşık olan kişiye
 Bir asâ-yı âhenîni bir demir çarıkdan
 Sûk-ı ıška girmişem geşt iderem hoş şevk ile
 Çıkmazam kimse sözi ile ben dahi ol sûktan
 Nefsdür bir hokkabaz anun beden sandûkdur
 Gösterür bâzîçeler her lâhza ol sandûkdan
 Bulımazsın zulmetünden Rûşenî nefsin halâs
 Her nefesde âhını aşırmasan ayyûkdan

5

Hüsnünün aksin ruh-ı dilberde peydâ eyledün
 Çeşm-i âşıkdan dönüp anı temâşâ eyledün
 Gerçi kim ma'sûksın âşık libâsın örtünüp
 Cilve-i hüsnün girü kendün temâşâ eyledün
 Bir avuç hâke bırakdun câm-ı ışkun cür'asın
 Âkıl ü dânâları mecnûn u şeydâ eyledün
 Rû-yı zîbâ üzre zulfünden selâsil bağlayup
 Gönlümi serbeste-i zencîr-i sevdâ eyledün
 Âb ü gilde gösterüp envâr-ı hüsnünden nişân
 Anun ile dîde-i aklı mücellâ eyledün

Bâr-ı ıskun kim tahammül eylemez arz u semâ
Nâtûvân gönüm acebdür ana me'vâ eyledün
Rûşenî benden niçün baktıkça rûşen olmasın
Hüsnünün aksin ruh-ı dilberde peydâ eyledün

6

Ey seyyid-i dü âlem v'ey ârif-i Hudâ-bîn
Sensin iki cihânda peygamber-i hoş-âyın
Mahbûb-ı Kibriyâ'sın maksûd-ı asfiyâsın
Matlûb-ı evliyâsın ser-defter-i mesâkîn
Ey lûtf-ı Hakk'a mazhar dâim güşâde-rûsın
Görmedi kimse senün ebrûlarını pür-çîn
Mûsâ'ya dendi "fahlâ' na'leyn" yer yüzinde
Dindi sana semâda arş üstine ko na'lin
Arz u semâ kokunla doldı senün tamâmen
Anun çün oldı medhi ey Rûşenî çü-müşgîn

7

Yine iy bâd-ı nesîm-i anber-âsâ hûb es
Reh-neverd ol bunca günlük yolları bir demde kes
Pâsbânı âlî kasrınun ki dâim Mikâildür
Bârigâhunda senün nâmus-ı ekberdür ases
Tiz-rev bir turfa peyk-i çâpük ü çâlâksın
Olabilmez sana hem-reh ne cemâze ne feres
Nitekim nûrın güneşden iktibâs ider kamer
Nûrı her peygamberün nûrundan olur muktebes
Var Resûl'ün türbesine ayagina sür yüzün
Bî-edeb deprenme âheste kımılda itme ses
Yarlıganmak iltimâs ettigimiz ayb itme kim
Yâ Nebîyullah şefâatdür tapundan mültemes
Okı Hassan gibi bu medh-i revân idüp senâ
Türlü miskinlükler it hizmet idüp misl-i Enes
Hâce-i her kafilâ-sâlâr-ı râh-ı dînsin
Kalmışuz sergeşte vü gümrah depredür ceres
İy nefisü'l-nefs ü nîk u halk u rahmân-ı nefes
V'ey muîn-i her kesi her kalmışa feryâd-res
Mâdhîndür Rûşenî her demde medh ider seni
Gerçi medhin idebilmez Hak'dan özge hiç kes

MUHİDDİN DOLU**(Egridir 1426 - 1495)**

Bu gice yine bir hoş hâlet oldu
 Gönül seyrân ider dost illerini
 Çü zillet gidüben hep izzet oldu
 Gönül seyrân ider dost illerini

Geçüp andan bir ulu bahra vardum
 Bir oynamaz yeşil deryâya irdüm
 O yerde çok acâyip şeyü kıldum
 Gönül seyrân ider dost illerini

Düşüben giderem çün bir kenâra
 İrişdüm bir ulu billûr dağa
 Irakdan şu'le virdi âşikâre
 Gönül seyrân ider dost illerini

Kimi yeşil kimi ak nice kuşlar
 O deryânun içinde hep gezerler
 Kimisi uçuben kimi yüzerler
 Gönül seyrân ider dost illerini

O dağın kulesine çün ki vardum
 Temâşâ itdüm anı seyr kıldum
 Hak'ın hikmetlerini anda gördüm
 Gönül seyrân ider dost illerini

Seher vaktinde kuşlar cem'olurlar
 Cemîi Hû diyüp gülbank ururlar
 Yine yerlü yerine dağılurlar
 Gönül seyrân ider dost illerini

Bir ulu kubbe var yakut ü ahmer
 Ki nûrî berk urup âfâka irer
 Önünde bir ulu kuş durur ahdar
 Gönül seyrân ider dost illerini

O sahranun kamu etrafı dağlar
 Kızıl altundürür hep cümle dağlar
 Hem ak sütten bir ırmak çıkup akar
 Gönül seyrân ider dost illerini

Önünde kubbenün bir ırmak akar
 Kim anda uğrasa od gibi yakar
 Görenler mest oluben ana bakar
 Gönül seyrân ider dost illerini

Nice zevraklar anda seyr iderler
O deryâ içini hoş devr iderler
İçi insan dolu hep seyr iderler
Gönül seyrân ider dost illerini

Ol ırmak hem akup bir bahre irer
Ol bahri dahi gayet kare dirler
Bir ulu balık ol bahr içre gezer
Gönül seyrân ider dost illerini

Kenarında o deryânun gezerken
Bir ağaç gördüm anda ben dururken
Göz ırmez yukarısına bakarken
Gönül seyrân ider dost illerini

İşitdüm ki ol balık didi Allah
Muhammed'dür habîbullah diyüp gâh
Balıklar çağrışuben dirler Allah
Gönül seyrân ider dost illerini

Anun hem yaprağı hem özdeği ak
Yazılmış özdeğine ism-i Hallâk
Anun yazısı dahi ak berrak
Gönül seyrân ider dost illerini

Pes andan bir aceb sahrâya vardum
Cevâhirlle müzeyyen anı gördüm
O sahrâyı serâser seyir kıldum
Gönül seyrân ider dost illerini

Nâgehân zelzele oldu görildi
Sanasın yer ile gökler durıldı
Yahut sandum cihân oda urıldı
Gönül seyrân ider dost illerini

Bir ulu nûr berk urdı hemandem
Münevver oldu cümle âlem ol dem
Hızır Hân himmetidür bana hemdem
Gönül seyrân ider dost illerini

2

Kaf dagını ben kemterin seyr eylemiş biçâreyem
Anda Hakk'ın hikmetlerin seyr eylemiş biçâreyem

Kamu yeşildür kuşları tesbîh okumak işleri
Yok kimseden teşvişleri seyr eylemiş biçâreyem

Çün vardı Derbend'e yolum seddi ayân gördi gözüm
Ye'cüc'ün işitdüm sözün seyr eylemiş biçâreyem

Ben ol denizden korkmuşam kendiligümden varmışam
Korkunç melekler görmüşem seyr eylemiş biçâreyem

Tunc u bakırdur yapısı kurşun demirdür kapısı
Gayet arız ü mürtefi seyr eylemiş biçâreyem

Hem o kenarda bir minâre görmüşem göge yakın
Kur'an okunur zâhiren seyr eylemiş biçâreyem

Bir kare bahre irdi yol olmuş cihân içre muhît
Zulmetdürür göz anlamaz seyr eylemiş biçâreyem

Döner bir altundan dolap bilinmez ol kandan gelür
Yahut akup kanda gider seyr eylemiş biçâreyem

Her kogaya hâkimdürür bir ulu heybetli melek
Virdüm selâm aldı aleyk seyr eylemiş biçâreyem

3

Geldi erenler cem'ile bir gine görsem yüzlerin
Tapduk Saru Saltuk bile bir gine görsem yüzlerin

Mahmüd-ı hayrân pür-kerem arslan yürür önünce hem
Hayvanlar ana hep kadem bir gine görsem yüzlerin

Hem Yunus Emre'm geldiler çün bir yere iletdiler
Bir ak denize indiler bir gine görsem yüzlerin

Çün Molla Hünkâr'um gelür Sadrüddin olmuş şeyh-i dîn
Sultan Veled hazır hemîn bir gine görsem yüzlerin

Tarih-i hicret kim sekiz yüz seksene irmiş idi
Zilkâde ayında bu hâl bir gine görsem yüzlerin

Pîr-i Esed Şeyh Sıdk ile geldi Fakîh Ahmed bile
Hem Seydi Harun da bile bir gine görsem yüzlerin

Her cum'a gicesinde bu cem'iyyet-i Kübrâ olup
Hep evliyâlar cem-olup bir gine görsem yüzlerin

Ol Seydi Gazi'dür ulu gaziler anun hep kuli
Gazi Tavâbil lâlesi bir gine görsem yüzlerin

Yazla önünde oldı dem deryâya basdılar kadem
Yandı چراغlar dem-be-dem bir gine görsem yüzlerin

Sultan Şüca dir kim beni her isteyen bunda bulur
Önünce dervişler yürür bir gine görsem yüzlerin

Bizüm diy ra geldiler bunda mezara durdılar
G rmedig m gösterdiler bir gine görsem yüzlerin
Gördüm Mel k Gazi gelür önünce meczuplar y r r
Hem yüzi n r-ı berk urur bir gine görsem yüzlerin
Oluk dagı'na  ıkdılar n rdan  eraqlar yakdılar
R h n  sohbet s rdiler bir gine görsem yüzlerin
R meli'n n g z  şeh d ol Saru Saltuk'dur saîd
Vartar'da Baba Bâyezid bir gine görsem yüzlerin
Evvel Hacı Bektaş gelür gözler bu Osman illerin
 pd m mübârek ellerin bir gine görsem yüzlerin
  ık Paşa Tapduk Paşa geldi Kılıç Abdal ile
Hem Yunus Emre'm de bile bir gine görsem yüzlerin
Niksar'daki Gazi Melik Danişmend'i gördüm gelür
 n nce g z ler y r r bir gine görsem yüzlerin

CEM L-  HALVETÎ

(Aksaray? - Teb k/Hicaz 1496)

1

Hak kat  emsin n her bir ziy s  c n tecell s 
Gider perdeyi gözünden g r ne han tecell s 
Sana gamm z mıyım dâim  akam esr r n  dâim
Ko sen gayret kuşağını gele Rahmân tecell s 
Kamu görür an  gözler bu cümle söylenen sözler
Anundur   phesiz âlem okur c n n tecell s 
Yakındurur sana senden ni  n  rak görürsün sen
Vücûdun şehrine girsen ola sultan tecell s 
Hava içinde gark iken nice d rsin ki yokdur ol
Ki günden azhar olmuşdur anun inan tecell s 
Cem l-i Halvetî eydür an  n merd g zi görmez
Gelüp merd ol ki mahv ide seni yeksân tecell s 

2

Pertev-i c n n kime irdiyse hayrân eyledi
Katre iken b -nihâyet bahr-ı ummân eyledi
Tâc-ı devlet her kimün başına ger irdi ise
H kmine hâkim k lup an  Süleyman eyledi

Vasl-ı envârı tecellî eylese kalmışlara
Yûsuf-ı Mısırî gibi kevneyne sultân eyledi
Bu Cemâl-i Halvetî Hak'dan görindi çok atâ
Emrini yetirmeyüp hamdinde noksan eyledi

3

Tecellî eylesen ayn-ı devâdur
İçirmek anı uşşâka revâdur
Senün lûtfuna yokdurur nihâyet
Ki cevrun âşika ayn-ı vefâdur
İnâyet eyleyüp ref-i hicâb it
Kim ola cevru cefâ-ender-cefâdur
Seni bilmeyen oldu çünkü mahrûm
Bilen aksini bil ayn-ı hatâdur
Cemâl-i Halvetî hiç nesne bilmez
Senün nûrundan özge ol şifâdur

4

Ne cândur kim anun cismi cihândur
Ne ummândur ki dürri bî-nişândur
Ne gülzârdur ki candur bülbül anda
Ne bûstandur ki kumrusı dilândur
Ne kândur ki müberrâdur levinden
Ne pinhândur k'anın hükmi revândur
Ne meydür ol ki mestdür cümle andar
Ne bütdür kim tapan ehl-i imândur
Ne ummândur ki artuk eksik olmaz
Ne emvâcdur bi bahr andan ıyândur
Ne dirlikdür ki anda hiç ölüm yok
Ne yoklukdur ki varlık anda cândur
Ne ummândur ki aşkdur ana cünbân
Ne dermândur ki derd anda nihândur
Ne imândur ki ehl-i nârdâ mabhûs
Ne kâfirdür yeri anun cinândur
Ne bâzârdur ki birdür viren alan
Ne dükkândur k'îçi toptolu nândur

Ne kesretdür ki oldı ayn-ı vahdet
Ne rahmetdür ki zıll-ı nûr-ı handur

Cemâl-i Halvetî ol pâdişâhun
Yolında cân viren bir pehlivândur

Safha-i sadrında dâim âşkın efkârı hû
Şâkirün şükri hüvallah zâkirin ezkârı hû

Bülbülâ dîvân-ı ıskdan bir varak nakl it bize
Tâ safâ vire safâdan açıla gülzâr-ı hû

Sidre seyrine muhakkak irmeye Cibrîl emîn
Olmasa anun dilinde dembedem tekrâr-ı hû

Sûfî mest olup safâdan devr ider yâ hû deyu
Münkir inkârın bıraktı eyledi ikrâr-ı hû

Nâleden ney deldi sağırın hû deyu nâlân olup
Mevlevîler Mesnevî'den başladı eş'âr-ı hû

Ravza-i hû'da makâm it iy Cemâl-i Halvetî
Tâ vücûdun mülkine keşf ola bu esrâr-ı hû

ABDURRAHİM TİRSÎ'DEN

(Tirse? - İznik 1519)

İy dost senün derdün ile
Yürüeyin yâne yâne
Dökeyin gözümde yaşı
Akıdayım dâne dâne

Toldur gönlüm fikrün ile
Hem dilümi zikrün ile
Dost dost deyu ıskun ile
Çarh urayın döne döne

Bana seni gerek seni
Sensüz n'eylerem ben beni
Işk şarâbı cânım cânı
İçür bana kane kane

Eyle cismüm candan uryân
Olayın yüzüne hayrân
Götür hicâbı aradan
Göstereður cânı cânı

Bu Abdurrahîm-i Tirsî
Sen sultanun eksiklüsi

Seni umar kerem ıssı
Ulaşa sen hâne hâne

2

inâyet eyle kullara
Nazar kıl hâlûme Allah
Hazan yapraklara döndüm
Sarardum soldum ya Allah

Aklum başa gelmez oldu
Can bedende durmaz oldu
Gönlüm bana gelmez oldu
Senünle bâzan Allah

İşkun bana kâr eyledi
Bağrumı biryân eyledi
Gözüm yaşın kan eyledi
Gice gündüz akar Allah

Oldum dîdâruna müştâk
Kerem eyle hâlûme bak
İy keremler idici Hak
Dîdârını göster Allah

Bîçâre kaldum dermande
Özümden vaz geldüm ben de
Murâdum sendedür sende
Ben isterem seni Allah

Yüregümde çıktı başlar
Başuma çökti teşvişler
Gelür geçer yazlar kışlar
Derdünle yanaram Allah

Bu Abdurrahîm-i Tîrsî
Urup topraklara yüzi
Sana ulaşmağa özi
Seni ister seni Allah

3

Yücelerden döndüreyin alçaklara gönül seni
Alçaklardan alçaklara indireyim gönül seni

Başumın terkin urayım canımı yolda koyayın
Ne kim olursam olayın komayayın gönül seni

Ayırayın halkdan seni şöyle hâk ideyin teni
Ayaklar altına yani bırakayın gönül seni

Y r yeyin y ne y ne   k od n uray n c ne
Bakmayay n m siv ya g   reyin gönül seni
Nice ka ars n yabana   k gemin uray n sana
Sürüp ol ma'sukdan yana hem  alay n gönül seni
Koyay n namus   ar  taleb ideyin ol y r 
D n gün  ekd reyin z r  a laday n gönül seni
Ba um gurbete uray n benlik defterin d reyin
Alnum yazıs n göreyin uyduray n gönül seni
Dost gamın alay n ba a y r yeyin kalka d  e
Vasfî dile gelmez i e u raday n gönül seni
Sı ınay n ol Mevlâ'ya yüz uray n ol   l ya
Abdurrahîm-i Tirs 'ye uyduray n gönül seni

4

A  eyh m senün yolına kurbân olayın gideyin
Her ne kim emr eyler isen fermân olayın gideyin
Allah n rından bir n rs n kaldur nik b  kul g rsin
Dost ba  esinde bir g lsin bülbül olayın gideyin
Bir katreyem geldüm sana sen umm ns n daldum sana
Karı ay n senden ana ummân olayın gideyin
Bild   n  bildir bana gördüğünü göster bana
Sevd   n  sevd r bana kulluk ideyin gideyin
Benüm  eyh m m rvet k n  E refz de h s 'l-h s 
Bu Abdurrahîm-i Tirs  benden olayın gideyin

5

Gerçi kim  lmez didiler
Hak dostıdır ol didiler
Gözden tolunur didiler
E refo lu Rûmî sultan
Vakt-i subh dünyadan gitdi
G r n sult n  ne itdi
Girü nice telkîn itdi
E refo lu Rûmî sultan
Hak dostları dirildiler
Kâbe'de namaz kıldılar
Sefer-i mübârek didiler
E refo lu Rûmî sultan

Bir kaç misâfir geldiler
Tevbe idelüm didiler
Dünyadan göçmiş buldılar
Eşrefoğlu Rûmî sultan

Tevbesiz kalduk didiler
Âh eyleyüp ağlaşdılar
Himmetün irsin didiler
Eşrefoğlu Rûmî sultan

Evliyâlar ölmez imiş
Can acısın görmez imiş
Âşıkları komaz imiş
Eşrefoğlu Rûmî sultan

Çünkü yumağa kodılar
Dervişler zikri urdılar
Tevbe virürken gördiler
Eşrefoğlu Rûmî sultan

Bu bîçâre garib n'itsin
Ağlayu kancaru gitsin
Sensüz bu cihânı n'itsin
Eşrefoğlu Rûmî sultan

Bu Abdurrahîm-i Tirsî
Andadur âh ü zârîsi
İşler yüreği pârisi
Eşrefoğlu Rûmî sultan

SÜNBU'L SİNAN'DAN

(Merzifon 1475-80 - İstanbul 1528)

1

İşk ile iki cihânda şâh olan gelsün berü
Râh-ı Hakk'a bende-i dergâh olan gelsün berü

Hançer-i tevhîdi çek bu asker-i şeytâneye
Dâima kalbinde zikrullah olan gelsün berü

Devlet-i dünya ile mağrûr olanlar gelmesün
Ârif-i fânî fenâfillâh olan gelsün berü

"Küntü kenz"ün kibriyâsından gören sırr-ı Hakk'ı
On sekiz bin âleme âgâh olan gelsün berü

Sünbülî incedürür kıldan Sırât-ı müstakîm
Dest-gîri dâima Allah olan gelsün berü

2

Benem Mansûr-ı ışk hûb dâra geldüm
Cemâlin görmeğe dîdâra geldüm

Benem biçâre ısk olmuş cihânda
Ne çâre derdüme dermâna geldüm

"Enelhak" sırrın açup ısk ehline
Aluban boynuma berdâra geldüm

Görüpdür Sünbülî dostun cemâlin
Benem bülbül gibi gülzâra geldüm

3

Ezelden ısk odına yana geldüm
Anınçün tâ ebed mestâne geldüm

Sarây-ı vahdet olmuşken makâmun
Bu kesret âlemin seyrâna geldüm

Eğer nûş itmez isen sen bu meyden
Dime zâhid ki ben insana geldüm

Bu dehr içre görüp itme taaccüb
Çü gizli genc idüm virâna geldüm

İçe bir cür'a ger râhip bu meyden
Koyup küfri diye imâna geldüm

Var idi ilm-i ayn'a kabiliyyet
Görüben kendümi imâna geldüm

Çü birdür Sünbülî ma'rûf u ârif
İdüp da'vâ dime irfâna geldüm

4

Gel iy sâlik diyem bir söz ki hakdur
İşdür hakkı ol kim hak kulakdur

Şikâr-ı cânı sayd itmek diler sen
Dil-i virâneme gel kim yatakdur

Hadîs-i Hak'durur hak söz hakikat
Eğerçi söyleyen dildür dudakdur

Şiâr-ı âşıkı benden sorarsan
Cünün u âh u vâh hem ağlamakdur

Şular kim geçmedi cân u cihândan
 Ne duydu ıskı vü ne duyacakdur
 Gerekmez âşık keşf ü kerâmet
 Ki âşık olana bunlar tuzakdur
 Sorarsan hânkâh-ı ıskı zâhid
 Anun karanu yiri bir bucakdur
 Anun ıskunda iken gayra bakma
 Sakın kim âşıkına ol kıyakdur
 Kalanlar zühd ü takvâda mukarrer
 Sefer ehli değıldür oturakdur
 Şarâb-ı ıskı içmiş Sünbülî çok
 Velâkin mest iden şol son ayakdur

5

Yine dostan haber geldi
 Gel hey gönül şimden girü
 Yine içdün nefis ağusın
 Kan hey gönül şimden girü
 Anmaz mısın öleceğın
 Kara sine gireceğın
 Başına ne geleceğın
 Bil hey gönül şimden girü
 Bunca demdür yedün içdün
 İnsâf eyle hadden aşdun
 Sünbül eydür yeter uçdun
 Kon hey gönül şimden girü

İBRAHİM GÜLŞENİ'DEN

(Diyarbakir? Musır 1533)

Gaflet ile geçdi günüm âh n'ideyim ömrüm seni
 Çün bozıla bu düzenün âh n'ideyin ömrüm seni
 Anma mısın öleceğın kara yire gireceğın
 Azrâîl'e virüp cânın âh n'ideyim ömrüm seni
 Ecel irişe nâgehân cânın ala çü Kahramân
 Döndüre yasa düğünün âh n'ideyin ömrüm seni
 Terk itmedün bir dem heves elindeyken almadun ders
 Çün kim hevâyadur yönün âh n'ideyin ömrüm seni

Gice gündüz çalışduğun hırs u emelle yığduğun
Kala sensüz hânümânun âh n'ideyim ömrüm seni
Kıyâmet kopar haşr için dirilür ölen neşr için
Cânun olıser düşmanun âh n'ideyin ömrüm seni
Zikir budur ey Gülşenî telkîn idelden Rûşenî
Cân atmadun sevdün teni âh n'ideyin ömrüm seni

2

Ben bu mülke gelmedin nerdenliğüm bilmişem
Bilmeyene o mülki bildürmeğe gelmişem
İşk ile aklın ilin tayy kıluban cüz' külün
Yokluğ ile varlığın bilmek için gelmişem
Od u su toprak hevâ bulmadan neşv ü nemâ
Gelübeni bu eve girmeğe yönelmişem
Ma'rifetin hâline münkir olan kaline
Cehl ile idlâline ağlar iken gülmişem
Evveli yok evvele gün gibi mir'at ile
Mazhar olup zât ile ayn-ı safâ olmuşam
İşk ile hamr-ı ezel içeliden lem-yezel
Sarhoş olup sahv ile sanmanız yanılmışam
Rûşenî'den ay gibi Gülşenî devrân ile
Ay ile gün yoğ iken buluşuban dolmuşam

3

Bî-vücûdam ışk odı bilsem benüm nem yandırur
Yanuban küllî kül oldum pes dahi nem yandırur
Âh idersem bir nefes dünyayı oda yakuban
Yedi çerhi âhum odı cümle bir dem yandırur
Yandırur gerçi cihânda ışk odı âşıkları
Lîk ben âciz kulını katı muhkem yandırur
Rûşenî'nün ışkuna düşmüş çeker dert Gülşenî
İşk odı pervâne misli beni her dem yandırur

4

İşk ile den hâlûmi n'olasıdır âkıbet
Nem var ise çün anun olasıdır âkıbet
İşk ile şeydâlığum ağlar iken güldüğüm
Yâd ü biliş görüben gülesidür âkıbet

İşk ile mecnûnluğum vâlih ü meftûnluğum
 Fâş oluban hâs ü âm bilesidür âkibet
 İška olup müptelâ bir dime yüz bin belâ
 Başuma andan kazâ gelesidür âkibet
 İşk aluban aklımı unutdurup naklümü
 Deli gibi dağlara salasıdur âkibet
 Dilin ile varlığın sal yerine yokluğ al
 Almaz isen bî-makâl alasıdur âkibet
 İşk izini izleyen doğru yolın gözleyen
 Rûşenî'den Gülşenî bulasıdur âkibet

KAYGUSUZ VİZELİ ALÂADDİN'DEN

(? - Vize 1563)

1

Sana bir gizli sözüm var
 Gel gönüle gir gönüle
 Sen senliği elden bırak
 Gel gönüle gir gönüle
 İlmüne bakup güvenme
 Zühdünü görüp aldanma
 Bundan cana başa kalma
 Gel gönüle gir gönüle
 Bulam dirsən feth-i bâbın
 Kaldur sen senlik hicâbın
 Bilem dirsən ışk kitâbın
 Gel gönüle gir gönüle
 Zühüd zâhid tuzağıdır
 İlim amel nefis bağıdır
 Gönül evi Hak evidür
 Gel gönüle gir gönüle
 Kaygusuz bu böyle olur
 Hakk'a doğru yol kim varur
 Bulanlar gönülde bulur
 Gel gönüle gir gönüle

2

Bize öğüt mi virürsin kanı aklun be dîvâne
 Akıldan geçmişüz bizler yürürüz mest ü mestâne

Bu gün âşık olan âkıl sözün koymaz kulağına
Hakikatden haber duyan hiç aldanur mı yalâne
Bu akl ü fikr ile olmaz bulam dersen sen ol mâhı
Çok istersin bulamazsın düşersin yaz ü yâbâne
Bizi korkutma va'zınla begüm meydân-ı ıskdur bu
Bırak bu varlığı elden girem dersen bu meydâne
Yüri hey zâhid-i gafil senün ıskdan haberün yok
Şükür Hakk'a bihamdülâh irişdük yüce Sübhân'e

3

Anı kim kısm-ı ezelde yazdılar bâş üstine
Kimse nokta koyamaz ol nakş-ı nakkâş üstine
Zinet-i dârü'l-fenânun fendine aldanmadı
Ol ki bunda komadı bir taş bir taş üstine
Zinet-i dünyaya aldanma bil olmaz pâydâr
Ârif isen virme gönül fânî kumaş üstine
Derd-i hasret odlarından bağrumuz yanıışdūr
Anın için dökerem bu yaşlarum baş üstine

4

Yüzün nûr-ı imân elhamdülillâh
Kaşun mihrâb-ı cân elhamdülillâh
Cemâlün nûrının tecellîsinden
Nûr oldu her mekân elhamdülillâh
Dolaşdı boynuma bendi ezelden
Saçun anber-feşân elhamdülillâh
Dîdârın görmüşem ayrıldığum yok
Yine ayrılmazam elhamdülillâh
Saâdet gencinün bu varluğundan
Bir oldu her mekân elhamdülillâh
Sıfâtun nakşına hayrân olupdur
Zemîn ü âsûmân elhamdülillâh
Senün ıskun benüm gönüm içinde
Ayân oldu ayân elhamdülillâh
İki âlemde Kaygusuz bu benem
Seni seven hemân elhamdülillâh

5

Yûsûf-ı Mısr'ı bulam dırsen eğer insana bak
 Cümle varlıktan güzër kıl cân içinde cânâ bak
 Ârifâne bir nazar kıl kim bu serden geçesin
 Cezbe-i Hak irerse hükm iden sultana bak
 Câhil-i sûret olanlar bilmediler âdemi
 Ârif-i sırr oldun ise pertev-i Sübhân'a bak
 Hakk'a vâsıl olan âşık böyle vâsıl Kaygusuz
 Sen de vasl olmak dilersen bu yola erkâna bak

6

Yüce sultanlar sultanı
 Sensin hemân derdüm benüm
 Hasretün yakdı cânımı
 Sensin hemân derdüm benüm
 Pertevin aksin sal cânâ
 Toptolu olam cihâna
 Derdünden olam divâne
 Sensin hemân derdüm benüm
 Hayâlin canda bağlarum
 Anunla gönlüm eğlerüm
 Gâh ağlarum gâh inlerüm
 Sensin hemân derdüm benüm
 İnler gönül zârî kılır
 Kandedür sırrın kim bilür
 Sana eren Hakk'ı bulur
 Sensin hemân derdüm benüm
 Kaygusuz kulun şâd eyle
 Anı andan âzâd eyle
 Senün ile âbâd eyle
 Sensin hemân derdüm benüm

ÜMMİ SİNAN'DAN (? - İstanbul 1568)

1

Gel berü seyr-i kerâmet isteyen hâl üstine
 Bize Allah'dan ne izzet açılır kâl üstine
 Biz şeriatle hakikat bahrının gavvâsiyuz
 Gitmedük hakdur yolumuz gayrı akvâl üstine

Gelmişüz "Kalûbelâ" dan zâtını zikr itmeğe
Meylümüz yokdur bizüm hiç gayrı a'mâl üstine

Kim ki bâtın âleminde giydi ıskun hil'atin
İstemez gayrı libâs âlemde bir şal üstine

İy Hudâ lûtf eyle sen Ümmî Sinan'un yolını
Bağla ıskun zenciriyle gitmesün dâl üstine

2

Erenlerin sohbeti
Ele giresi değül
İkrâr ile gelenler
Mahrûm kalası değül

Bir pınarın başına
Bir testiği koysalar
Kırk yıl anda durası
Kendü dolası değül

İkrâr gerek bir ere
Göz açup dîdâr göre
Sarrâf gerek gevhere
Nâdân bilesi değül

Ümmî Sinan yol ayân
Olupdur bellü beyân
Dervişlik yolu hemân
Tâc ü hırkası değül

3

Sır elünde sevdüğüm yâ Rab hayâlündür senün
İlm-i sırdan irdüğüm yâ Rab visâlündür senün

Zikr-i zâtun feyzidür cân mülkine âb-ı revân
Kalbümi tâhir kılan yâ Rab zülâlündür senün

Nesl-i Âzer yapduğı büthânededen eyler güzer
Secde-gâhı cânımın yâ Rab cemâlündür senün

Cümle mahlûkun içinde gizli yir yok gözlüye
Kande baksan gördüğüm yâ Rab kemâlündür senün

Dir sana Ümmî Sinan her kim ki vahdet buldise
İşk elünden sunduğun yâ Rab nevâlündür senün

Dilerse gözümi giryân iden dost
 Dilerse bağrumı biryan iden dost
 Dilerse hâk ile yeksân iden dost
 Dilerse lûtf ile ihsân iden dost

Dilerse gönlümi handân eyleyen
 Dilerse cânımı cânân eyleyen
 Dilerse sırrımı ayân eyleyen
 Dilerse damlayı ummân iden dost

Dilerse su gibi akup çağladan
 Dilerse yel gibi esüp söyleden
 Dilerse firkata salup ağladan
 Dilerse vaslını âsân iden dost

Dilerse deryâlar gibi kaynadan
 Dilerse gemiler gibi oynadan
 Dilerse nâleler virüp inleden
 Dilerse nutkını pinhân iden dost

Dilerse şâh iken kılan gedâlar
 Dilerse zecr idüp kılan cefâlar
 Dilerse hor iken viren safâlar
 Dilerse kul iken sultan iden dost

Dilerse gezdüren arş u semâyı
 Dilerse bozduran nâm-ı fenâyı
 Dilerse geydüren şâl ü kabâyı
 Dilerse cismimi uryân iden dost

Dilerse ışkını câna kuran fak
 Dilerse söyleden sırr-ı Enelhak
 Dilerse vârumı alup iden yok
 Dilerse kim Ümmî Sinan iden dost

SEYYİD NİZAMOĞLU'DAN

(İstanbul? 1601-02)

1

Dostlar bilün şimden girü nâm u nişân olmaz bana
 Ben dost ile dost olmışam bellü mekân olmaz bana

Ne cânım kaldı ne tenüm ne oyum direm ne benüm
 Ben beni belmezem kimüm ad ile san olmaz bana

Hakk'un tecellisi yetdi cismüm toprağın tozutdı
Hep benliğ m benden gitdi yadlu yaman olmaz bana

Nazar eylen bana n'oldum ölümi yok dirlik buldum
Soru hisâb hep ben oldum sırat m z n olmaz bana

Ac yip devr na irdüm l 'sı yok illâ'dur virdüm
Ben Mevlâm d d r n gördüm  zge seyrân olmaz bana

 unki ben y r ile y rum Mansûr oldum diki n dürüm
Nesîmî'yem yüzün derim ass  ziyân olmaz bana

G r n Seyyid Seyfullah'ı kend nde bulmış Allah'ı
Ben dostı gördüm billâhi şekk   g m n olmaz bana

2

Yâ Rabbi ışkun vir bana
H  diyeyin yana yana
Âşık olayın ben sana
H  diyeyin yana yana

Gönlümde ağyâr kalmasun
Senden gayrı y r kalmasun
N'olduğum kimse bilmes n
H  diyeyim yana yana

Koma hiç benliğ m bende
Varlığum yok eyle sende
Seni görüp her mekânda
H  diyeyim yana yana

Mevlâm koma beni bana
Al g nl mi senden yana
M şt k olayın ben sana
H  diyeyin yana yana

Senden gayrısın al benden
Ayırma ben kulin senden
Sevd r bana seni candan
H  diyeyin yana yana

Seyyid Niz moğlu kuldur
Gerek yaşat gerek öldür
ışkunla g nl mi doldur
H  diyeyin yana yana

3

 y  şık-ı s diklar
Tevhîde gel tevhîde

İy hizmete lââyıklar
Tevhîde gel tevhîde

Terk eyle dil ü cânı
Cehd eyle bul îmânı
Tâ kim bulasın anı
Tevhîde gel tevhîde

İşk şarâbın içenler
Gâflet gözin açanlar
Pervâz idüp uçanlar
Tevhîde gel tevhîde

Seyyid Nizâmoğlu'nı
Eyledi kurb-ı visâl
Vuslat-ı yâr isteyen
Tevhîde gel tevhîde

4

Âlemlerün sultânı
înâyet eyle bize
İşkun zevkin şevkin vir
Hidâyet eyle bize

Yolundan azmışlaruz
Serseri gezmişlerüz
Tarîkı bozmuşlaruz
înâyet eyle bize

Azdı gitti yolumuz
Tevhîd itmez dilümüz
Sana ma'lûm hâlümüz
Bir hâlet eyle bize

Akar gözümün yaşı
Onmaz bağrumun başı
İki cihân güneşi
Şefâat eyle bize

Seyyid Seyfî kulunu
Zâr idici bülbülünü
Yârın vaslın gülünü
Sehâvet eyle bize

KUL HİMMETTEN

1

Aklım fikrim yâr eyledim ben bana
 Öğüt verdim deli gönül almadı
 Bir kileciği var almış eline
 Dünyayı içine koydum dolmadı

 Alması farz imiş sünnettir selâm
 Hak nûrdan yaratmış yaz dedi kalam
 Bir çiçek yarattı ol Rabbü'l-âlem
 Anı kokulayan mahrum kalmadı

 Var bir pîre eriş serseri gezme
 Gözet gözün önün yolundan azma
 Değme bir dükkâna yükünü çözme
 Bunda çok bâzîrgân assı kılmadı

 Gençlik yaza benzer kocalık güze
 Yüreğim başlıdır dertlerim tâze
 Boynun eğ de hizmet eyle üstâze
 Şeytan benlik ile menzil bulmadı

 Kul Himmet'in deste gülü elinde
 Dâima zikreder Hakk'ı dilinde
 Bir güzel sevmişim Hakk'ın yolunda
 Hayâlî gönlünden zâil olmadı

2

Seyrân edip şu âlemi gezerken
 Uğradım gördüm bir bölük canları
 Cümlesinin erkânı bir yolu bir
 Mevlâm bir nûrdan yaratmış anları

 Sırat'ı Mîzân'ı bunda geçmişler
 Varlık benlik kal'asını yıkmışlar
 Al giymişler yas donundan çıkmışlar
 Gece kadir gündüz bayram günleri

 Cümle bir mürşide emişler belî
 Tesbihleri Allah Muhammed Ali
 Meşrebi Hüseyin ismi Alevî
 Muhammed Ali'ye çıkar yolları

 Cennet istemezler azm-i dîdâre
 Ne korku çekerler tamuya nâre

Secde kılmaktan geçmişler dîvâre
Dîdâr'a karşı tutmuşlar yönleri

Durakları irfan bağıyle bostan
Silinmiş kalbleri gümandan pastan
Cümlenin murâdı bir fidan dosttan
Arı gibi sadâlaşır ünleri

Bir nefeste bir îmâna uymuşlar
Birinin niyâzın bine saymışlar
Kaynayıban kaptan kaba konmuşlar
Şah Hüseyin uğruna akmış kanları

Kul Himmet'im gerçeklerin bu meydan
Özün kurtarmışlar sıfat-ı şerden
Hep içmişler kırklar içtiği meyden
Haber duymuş dost ilinden canları

3

Bizi bu sevdâya salan
Kendi Cenâb-ı Allah'tır
Bu sevdâya gönül veren
İşi gücü eyvallahtır

Er odur ki Hak'tan öge
Desti dâmânına dege
Benzemez ağaya bege
Alî şâh bir ulu şahtır

Eyvallahı bilen kişi
Her dem artar aşkı cûşu
Resûl'den bindiği taşı
Hâlâ durur muallâktır

Dest ü dâmeni salmanam
Cevhersiz göle dalmanam
Kırklar sâili Selman'am
İşim gücüm şey'ullahtır

Bir sözüm vardır tutana
Er odur Hak'tan utana
Kul olmuşuz Pîr Sultan'a
Eşiği de kiblegâhtır

Kul Himmet'im okur yazar
Şu cihânı eler gezer

Hak'tan bize oldu nazar
Bu bir sır-ı sırrullahtır

4

Dün gece seyrimde bir şâra vardım
Niyâz ile kapıları açılır
Lâleli sünbüllü bağını gördüm
Bülbül öter gonca güller açılır

Pazarında gül alırlar satarlar
Koklaşiban canı cana katarlar
Gerçekleri bir kıl ile yederler
Mü'minlere hulle donu biçilir

Dallarında baharları yazılı
Yaprakları bir sıraya dizili
Meleşirler kurbanları kuzulu
Canlar bağışlanır kandan geçilir

Bu şâr Kul Himmet'in erenler şârı
Bu şârda satarlar erenler varı
Bu şârın adı var gönül pazarı
Engûrlar ezilir meyler içilir

Gül kokusu Muhammed'in teridir
Gönlü saf olanlar Hakk'ın yâridir
Âşık ma'sûkun ber-güzândır
Sevdâlar nasîbler nûrlar saçılır

5

Seyyah olup şu âlemi gezerim
Bir dost bulamadım gün akşam oldu
Kendi efkârımcı okur yazarım
Bir dost bulamadım gün akşam oldu

Bozuk şu dünyanın temeli bozuk
Tükendi daneler kalmadı azık
Yazıktır şu geçen ömüre yazık
Bir dost bulamadım gün akşam oldu

İki elim gitmez oldu yüzümden
Âh ettikçe yaşlar gelir gözümden
Kusurumu gördüm kendi özümden
Bir dost bulamadım gün akşam oldu

Kul Himmet üstâdım ummâna dalem
Gidenler gelmedi bir haber alam

Abdal oldum şal giyindim bir zaman
Bir dost bulamadım gün akşam oldu

MUHYİ'DEN

(Konya? - İstanbul 1611)

Cânımda benim aşk-ı Hudâ olalı peydâ
Mahvoldu derûnumda ne kim var ise sevdâ
Sayyâd-ı murâdım edeliden beni saydâ
Oldu bu gönül şevk ile bülbül gibi şeydâ

Dil zevrakını zevk ile deryâlara saldı
Gavvâs oluben aşk ile aşk bahrına daldı
Bu dürr ü cevâhir sözünün kânını buldu
Oldu bu gönül şevk ile bülbül gibi şeydâ

Su gibi revân oldu diler kim bula yâri
Derdine devâlar kıla Allah kula yârî
Terketti bütün aşk ile nâmus ile ârî
Oldu bu gönül şevk ile bülbül gibi şeydâ

Cânân elinin canlarının cânı Muhammed
Sultan elinin hanlarının hânı Muhammed
Ben dertlüye kılsın deyu dermânı Muhammed
Oldu bu gönül şevk ile bülbül gibi şeydâ

Dâim okuyup cân ü dîlim na't-ı Muhammed
Gayette safâ verdi bana şevk-i Muhammed
Kalbimde terakkî edeli aşk-ı Muhammed
Oldu bu gönül şevk ile bülbül gibi şeydâ

Dert ehli bilür aşk-ı hakîki ne safâdır
Her türlü belâ cevri ü cefâ ayn-ı vefâdır
Fehmetti hemân derdine Hak dâr-ı şifâdır
Oldu bu gönül şevk ile bülbül gibi şeydâ

Muhyiddin uyar meclis-i tevkite hoş-âvâz
Bülbül gibi gülşende edüp nağmeye âgâz
Çün aşk-ı ilâhîde sana keşf olıcak râz
Oldu bu gönül aşk ile bülbül gibi şeydâ

2

Arz et cemâlin göreyim ey mâh-ı tâbân Mustafâ
Ref' et nikâb-ı rüyunu şems-i dirahşân Mustafâ

Eren sana erdi Hak'a aşk zencîrin boyna taka
Tâ Hak cemâline baka ey nûr-ı sübhân Mustafâ

Hakk'ın sen oldun mazharı sensiz kamunun rehberi
Seni seven olur velî gevherlerle kân Mustafâ
Seninle oldu âfitâb gönderdi Hak sana kitâb
Âşıklara feth oldu bâb ey derde dermân Mustafâ
Medh eylemek seni muhâl meddâhın oldu zülcelâl
Muhyî kuluna kıl visâl ey hakka mihmân Mustafâ

3

İlâhî Azrail cânım alıcak
Cânını tez veren kulundan eyle
Fenâ mülkten bekâ mülke göçürsen
İmân ile göçen kulundan eyle
Sırat'ı tez geçen kullar kurtula
Münâfıklar yüz üstüne sürtüle
Her kişinin hayrı şerri tartıla
Hayrı ağır gelen kulundan eyle
İletüben kabir evine koyalar
Anda Münker Nekir ile geeler
Tanrın peygamberin kimdir diyeler
Âsân cevap veren kulundan eyle
Rabbim nazar eder ise kuluna
Tamu değmez onun hiç bir kılına
Salına salına cennet iline
Ön saf ile giden kulundan eyle
Âsân cevap vermez ise dilimiz
Katı müşkil olur anda hâlimiz
Sırat köprüsüne uğrar yolumuz
Sırat'ı tez geçen kulundan eyle
Eyâ Muhyî nedir senin maksûdun
Her ne diler isen kâdir ma'bûdun
İlâhî dilerim yetir maksûdum
Cemâlini gören kulundan eyle

4

Cümlelerin mahbûbu sensin ey habîb-i ezefî
Cümle Yûsuf'lar içinde ey güzeller güzeli
"Küntü kenzen" sanadır matlab-ı a'lâ sensin
Mazhar-ı zât-ı Hudâ'sın nakş-ı ruhın yazalı

Cümle ümmet âşık oldu sana ey seyyid-i hulk
Himmetinle gitti gayrı bağ-ı vahdet gazali

Cümle âlem kapuna yalvarı geldi ey şefî
Hep kabul oldu dilekler min ahad lemyezelî

Oldu uşşâk gözü giryân dili biryân ey habîb
Oldu mecnûn u divâne Muhyî hüsnün sezeli

ZÂKİRÎ HASAN (Foça?-İstanbul 1622)

1

Gönlümü ilâhî senden ayırma
Aşkına sultanım benden ayırma
Mâsiva hubbunu çıkar kalbimden
Her ne sana yarar anda ayırma

Derd ile edelim semâ vü cevân
Sîneler çâk edip olalım uryân
Âkıbet kimseye kalmaz bu devrân
Hele şimdi bu devrândan ayırma

Ehl-i hâl ile beni haldaş eyle
Zâkir kulların ile koldaş eyle
Âhir nefeste îmân yoldaş eyle
Yâ Rabbi sen anı benden ayırma

Dostlarına va'de kıldın visâlin
Âşıklar aralar senin hayâlin
Lûtf edip cennette göster cemâlin
Yâ Rab bizi bu ihsandan ayırma

Zâkirî'nin katı çoktur günahı
Zikrin hakkı anı affet ilâhî
Ey kamu âlemlerin pâdişâhı
Dilim zikr ile Kur'an'dan ayırma

2

Esîr-i nefis-i emmârem aceb bed-hâl ü bed-kârem
Şefîr-i kabre eriştim havâyile henüz yârem
Giderim râha zâdim yok sana ne yüz ile varem
Esirge kapına geldim dedin yâ Rabbi gaffârem
Senin kapın dururken ben ya varıp kime yalvarem

Eğer yüz bin günah etsem ricâmı kesmezem senden
Kelâmında musarrahdır dedin "lâ taknetû" benden

Mübeşşirlerle şâd eyle bu rûhum çıkmadan tenden
Esirge kapına geldim dedin yâ Rabbi gaffârem
Senin kapın dururken ben ya varıp kime yalvarem

Hudâvendâ sen ol Allah ü rahmân ü rahîmimsin
Kamu ahvâlîme vâkıf habîrimsin basîrimsin
"Ağısna yâ gıyâse'l-müstagîsin" dest-gîrimsin
Esirge kapına geldim dedin yâ Rabbi gaffârem
Senin kapın dururken ben ya varıp kime yalvarem

Senin her kûşede zikrin eder zühhâd ü ubbâdın
Kimi ihfâyâ mazhardır kimi cehren kılur yâdın
Ne naks ola hazînenden ganî vehhâb iken adın
Esirge kapına geldim dedin yâ Rabbi gaffârem
Senin kapın dururken ben ya varıp kime yalvarem

Kulundur Zâkirî-i derdimend ey âlim ü dânâ
Senin tevhîdini eyler havâ ile eder ammâ
Anın cürmünü affetsen sana şîrk etmedi hâşâ
Esirge kapına geldim dedin yâ Rabbi gaffârem
Senin kapın dururken ben ya varıp kime yalvarem

LÂMEKÂNÎ HÜSEYİN

(?-İstanbul 1626)

1

Pâk eyle gönül çeşmesini tâ durulunca
Dik tut gözünü gönlüne gönlün göz olunca

Evvel koma kim sonra çıkarması güç olur
Şeytan çerisi hâne-i kalbe koyulunca

Efkârı ko dil destisin ol çeşmeye tuttur
Ol âb-ı safâ-bahş ile ol desti dolunca

Sen çık aradan hânesini sahibine ver
Bî-şek girer ısı evine sen savulunca

Çün Hak seni derbân-ı der-i hânesi etti
Dur kapıda gayrı koma tâ anı bulunca

Çektim bu cihân içre hezâr zahmet ü mihnet
Bir pîr-i Hudâ mürşid-i kâmil bulunca

Ey Lâmekânım seni ben çok aradım çok
Sînemde mukîm olucağın tâ duyulunca

2

Çok meşâyih sohbetin gördüm güş eyledim
 Ellerinden hem mahabbet câminı nüş eyledim
 İki âlem sevgisin kalbimden ihrâc eyleyip
 Mürşid-i kâminden ayruğun ferâmuş eyledim
 Kalb-i nâ-şâdım bunlardan çok tecellîler bulup
 Ma'rifet zevkiyle gerçi cânı sarhoş eyledim
 Mürşidim pîrim Hasan Kabâdüzî kutb-ı zamân
 Derd-i aşk ile bu cânı mest ü bîhüş eyledim
 Cevher-i ma'nâ-yı "men ahbebtene ahbebtü"
 "Men reânî" sırrını bu câna menkuş eyledim
 Her ne kim irşâd Hak etti hakîkat hak ile
 Can kulağına ben anı dürr-i mengüş eyledim
 Lâmekânı yandıran aşk oduna oldur bugün
 Ol sebeptendir ki deryâlar gibi cüş eyledim

3

Ey tâlib-i Hak
 Nedir bu sen ben
 Bu akl ü bu dil
 Bu cân ü bu ten
 Ko ikiliği
 Bir ile bir ol
 Birliğe yetüp
 Geç ikilikten
 Mülk eyle fenâ
 Evini sana
 Mülk-i bekâda
 Şen ol şen ol şen
 Bildin sen senin
 Değil bu varlık
 Ver sahibine
 Çık aradan
 Çıktı aradan
 Bu Lâmekânî
 Hakk oldu hemân
 Gören görünen

5

Gören cândır yine cânân yüzünü
Temâşâ kendi eder kendüzünü
Yarattı âdemi gör sun'ı pâkin
Yaman etti o vech ile özünü
Gören hem görünen oldur hakikat
İşiten söyleyen oldur sözünü
Nukûş-ı mâsivâdan kalb-i pâke
Tecellî edip arz eyler yüzünü
Dü âlemden çevirdi Lâmekân yüz
Anınçün ayırmaz Hak'dan gözünü

AZİZ MAHMUD HÜDAYÎ'DEN

(Koçhisar 1541 - İstanbul 1628)

1

İbâdun dâima işi
Kusûr u sehv ü zilletdür
Senin ihsânına lâyık
Efendi falz u rahmetdür
Hüdâya bir avuç hâkin
Sana lâyık nesi olsa
Anı tekmiî iden ancak
Yine senden inâyetdür
Cihânı var iden sensin
Yoğı izhâr iden sensin
Senin her san'ına Yâ Rab
Bakılsa özge hikmetdür
Rasûl'ün sünnet'in tutmak
Hakikat yolına gitmek
Cenâb-ı hazret'e yitmek
Ne devlet ne saadetdür
Hüdâyî'ye hidâyet it
Senünle tâ seni bula
Her işde asl olan yâ Rab
Çok tevfik ü hidâyetdür

Kulların oda yakma
Kerem eyle yâ Mevlâ
Eksiklerine bakma
Kerem eyle yâ Mevlâ

Çünkü insan eyledin
Ehl-i imân eyledin
Bunca ihsân eyledin
Kerem eyle yâ Mevlâ

Birer eksikli kuldur
İhsânın ile doldur
Senin rahmetin boldur
Kerem eyle yâ Mevlâ

İhsânını tesnîm et
Gufrânını ta'mîm et
Yollarını ta'lîm et
Kerem eyle yâ Mevlâ

Tutalım kul leîmdir
Efendisi kerîmdir
Adın rahmân rahîmdir
Kerem eyle yâ Mevlâ

Dertli âşıklar için
Yolda sâdiklar için
Bağrı yanıklar için
Kerem eyle yâ Mevlâ

Yoluna tevîk eyle
Fazlını refîk eyle
Rahmete garîk eyle
Kerem eyle yâ Mevlâ

Kutb-ı evliyâ için
Sadr-ı asfiyâ için
Fahr-ı enbiyâ için
Kerem eyle yâ Mevlâ

Hâlimize a'lemsin
Afvedersin ekremsin
Anamızdan erhamsın
Kerem eyle yâ Mevlâ

Dâim sebâtın için
Bunca sıfâtın için

Ŗol güzel zâtin için
Kerem eyle yâ Mevlâ

Hüdâyi'ye ihsân et
Rahmet ile gufrân et
Her iŖini âsân et
Kerem eyle yâ Mevlâ

3

Olmiyacak senden atâ kul neylesin yâ Rabbenâ
Dâim iŖi sehv ü hatâ kul neylesin yâ Rabbenâ
İster seni can blbl lâkin iriŖmez akl eli
Ger aıvermezsen yolu kul neylesin yâ Rabbenâ
Kim gamda kim rahatdedir âlem buna hayrettedir
Hep kabza-i kudrettedir kul neylesin yâ Rabbenâ
Hak anlamak merd iŖidir sıgmaz akla merd iŖidir
n sâni-i ferd iŖidir kul neylesin yâ Rabbenâ
Kim ki ezel dedi "belâ" andan ırağ oldu belâ
"Allah yef'al mâ yeŖâ" kul neylesin yâ Rabbenâ
Usa kafesten andelib koma Hüdâyi'yi garib
Et glŖen-i vaslın nasib kul neylesin yâ Rabbenâ

ABDÜLAHAD NURİ'DEN

(Sivas 1594-İstanbul 1650)

1

Sende doğmuŖtur Muhammed Mustafa
Merhaba ey mâh-ı mevlid merhaba
Sende olmuŖtur bu âlem pr-safâ
Merhaba ey mâh-ı mevlid merhaba
AzmiŖ iken cehl ile halk-ı cihân
DolmuŖ iken küfr ile kevn ü mekân
Nr-ı imân sende olmuŖtur ayân
Merhaba ey mâh-ı mevlid merhaba
Sende geldi ol Ŗefâat menbaı
Sende zâhirdir o nûrun matlaı
Sensin eltâf-ı Hudâ'nın mecmâı
Merhaba ey mâh-ı mevlid merhaba
O: hatl kim Hudâ'sı medh ede
Onu vassâf olmaya Nûrî' n'ide

Kim bilir kadrin onun bu dünyede
 Merhaba ey mâh-ı mevlid merhaba
 Yâ habîballah kaçan kalkar cemâinden nikâb
 Mahv olur nûr-ı ziyâ salmaz cihâna âfitâb
 Âlem ü âdem müzeyyen nûr-ı zâtınla senin
 Zîkr-i evsâf-ı cemîlin ile memlû dört kitâb
 Sanki fânûs-ı hayâlidir hiyâm-ı âsûmân
 Dâima şem'-i cemâlin ile döner mâhitâb
 Ol tecellî eyleyen vechinde ey mir'ât-ı Hak
 Sûret-i rahmândürûr vallahû a'lem bi's-savâb
 Sırr-ı aşkı feyz edelden Nûriyâ feyyâz-ı Hak
 Cûşa geldi şevk-i hüsnün ile döner âsiyâb

3

Çü kânım lâ-mekândır bi-mekândır bu mekân içre
 Zamânıdır bugün sâhib-zamânım bu zamân içre
 Serâser gayb-ı ağıyebdir şunun sırr-ı pinhânım
 Çü şânım bi-nişanlıktır nişânın bi-nişân içre
 Bulur bu âlem-i kesrette vahdet sırrını elhak
 Bakıp mir'ât-ı a'yâna gören aynım ayân içre
 Vücudum hâteminde nakş olunmuş ism-i azam çün
 Süleyman-i zamân olsam revûdır ârifân içre
 Mesih'e uğradı ruh-ı revânın çerh-i çarûmde
 Bir etti rûhu rûhullah ile ey Nûri cân içre

4

Yanmaktan usanmazam pervâne miyem bilmem
 Hiç sonunu saymazam dîvâne miyem bilmem
 Dil-hâne harâb oldu yıkıldı tûrâb oldu
 Her cânibi bâb oldu vîrâne miyem bilmem
 Her şâm u seher zârım gûş eylemez ol yârim
 Bakmaz bana hünkârım bigâne miyem bilmem
 Kalbimde ocağım var sînemde de dağım var
 Âteşte durağım var hep yane miyem bilmem
 Nûrî dem-i dehşette bahr-i gam-ı firkatte
 Ka'r-ı yem-i hayrette dürdâne miyem bilmem

NAKŞİ'DEN

(?-Akkirman 1654)

1

Emreyleyip Mevlâ ecel geldikte
Bunca suallerim âsân ola mı
Göç yarağın görüp anda vardıkta
Gönül dost evinde mihmân ola mı

Bunda günahlara etmeyen tedbir
Takalar boynuna ateşten zencir
Divan-ı Hazret'e vardıkta bir bir
Affeyleyip suçum ihsân ola mı

İki cihan fahri derdin dermanı
Ol gün ümmetine eyler ihsanı
Âsîler cem' olup dursa divanı
Suçlu olanlara dermân ola mı

Evvel bahar oldu açıldı güller
Öttü çemenlerde dertli bülbüller
Söylemez olucak söyleyen diller
Gözün yaşı akıp ummân ola mı

Nürdan olur âşıkların yüzleri
Her biri bir gevher Nakşî sözleri
Gördükte yüzlerin kudret gözleri
Âkiller çâk olup hayrân ola mı

2

Uçtu yuvasından gönül bülbülü
Geldi bu illerde gülün arzular
Bu dil bir bahridir ister mekânın
Evvel bahâr olmuş gölün arzular

Evvel bahar oldu açıldı güller
Koktu çemenlerde taze sünbüller
Değildir dert ıssı yavru bülbüller
Uçtuğu yuvanın dalın arzular

Güzellerin şâhı gerçi nihandır
Lâkin âşıklara günden ayandır
Gönül ağlar gezer hayli zamandır
Bunda karar etmez ilin arzular

Geçmedin ey zâhid ağ u karadan
 Bilmedin kendini uşbu aradan
 Ârifler anlayıp çıktı aradan
 Gurbetlik illerde hâlin arzular

Öter can bûlbülü işbu illerde
 Zahmı işler anın dertli dillerde
 Yolcular eğlenmez karlı bellerde
 Göç yarağın görüp yolun arzular

Bugün meydan senin ey Hızr-ı zamân
 Cem' olup erenler kuruldu meydan
 Nakşi bir arıdır evliya kovan
 Devşirip çiçeğin balın arzular

3

Eyâ sen sanma kim senden bu güftânı dehân söyler
 Veyâ terkîp olan unsur yahud lahm-ı zebân söyler

Hayâl-i zill yeter ibret görünen hayme-i tende
 Değildir nutk eden sûret derûnunda duran söyler

Seni ol sana bildirmek murâdın kasd idüp Mevlâ
 Anâsırdan gıyıp bir don yüzünden tercemân söyler

Şolar kim bilmedi nefsin "aref"den almamış dersin
 Değildir Hakk'a ârifler özün bilmez yalan söyler

Yarattı cümle eşyâyı özün pinhân idüp anda
 Göründü nice bin yüzden velî kendi nihân söyler

"Sakahüm rabbuhüm" hamrın içen âşıklar ey Nakşi
 İrer ma'sûkuna anlar mekândan lâ-mekân söyler

4

Biz ne dünya ehliyüz ne ahret ehli ey yâr
 El çektik o sivâdan nûra tebdîl oldu nâr

Men seni âdem sandın âb ü hâke boyandın
 Nâr-ı firâka yandın kaldı arada ağyâr

Ol kim bilmez bu dilden geçmedi âb u gilden
 Bûlbül olanlar gülden ayrılmaz ey şehriyâr

Himmet gerektir erde ref ola tâ ki perde
 Melek gökte sen yerde kanı gayret kanı âr

Anlar ermiş ol kâna aşk ile yâna yâna
 Gel gir kalb-i insana aç gözün gör neler var

Budürür âh evliyâ hem tarîk-i enbiyâ
Gel lûtf eyle Nakşîya bu sırrı açma zinhâr

GAYBÎ SUN'ULLAH'TAN

(Kütahya 1615? - 1663)

1

Tâc ma'rifet tâcıdır
Sanma gayrı tâc ola
Taklid ile tok olan
Hakikatte aç ola

Bir ağaçtır bu âlem
Meyvesi olmuş âdem
Maksûd olan meyvedir
Sanma ki ağaç ola

Düşe düşüp aldanma
Kendin hayrete salma
Hak'tan gayrı ne vardır
Ta'bîre muhtâc ola

Bu âdem meyvesinin
Çekirdeği sözündür
Sözsüz bu âdem âlem
Bir anda târâc ola

Sana âlem görünen
Hakikatte Allah'tır
Allah birdir vallahi
Sanma ki birkaç ola

Bu sözlerin meâlî
Kişi kendin bilmektir
Kendi kendin bilene
Hakikat mi'râc ola

Hak denilen özündür
Özündeki sözündür
Gaybî özün bilene
Rubûbiyyet tâc ola

2

Aşkta lezzet alanlar bakmaz dünya varına
Hakk'ı bunda bulanlar kulak salmaz yarına

Aşk ehli kabre girmez Münker Nekir'i görmez
Aşkı olmayan ermez Allah'ın dîdârına

Aşksız kişi ne bulur bulduğu yavı kılır
Bâkî dirlikte kalır eren bugün yarına

Aşk canların cânıdır dertlerin dermânıdır
Âlemin sultanıdır çıkar aşkın dârına

Aşksız kişi hayvandır insan değil şeytandır
Gerçek şu kim insandır eren can esrârına

Tenin eyle mutahhar kalbin eyle münnevver
Yanacağın mukarrer yanmazsan aşk nârına

Gaybî yok et özünü anlayasın sözünü
Sen sana tut yüzünü bakma cihân kârına

3

Zâhid bil bu âlemi nedir insan içinde
Âlem âdem yoğiken doğdu bir ân içinde

Evliyânın kudreti yerden göğe direktir
Alıp veren bir demdir kevn ü mekân içinde

Bildin ise demi ol sultân-ı âlemi
Hak bilegôr âdemi kalma gûmân içinde

Gam değildir aşka dost yolunda ser vermek
Can u baş bir oyundur dostu meydân içinde

Mülküdür onun cihân âşikâr olmuş nihân
Hânesidir bir sultân sırdır ıyân içinde

Gaybî senin kudretin dopdoludurur cihân
Kim bildi bu sırrı hem sakladı can içinde

SİNAN ÜMMİ'DEN

(Elmalı?-1657)

1

Gelin Allah diyelim

Görelim neyler Allah

Mürüvvetine girelim

Görelim neyler Allah

Hak diyelim hepsin

Yıkmayalım kapısın

Bekleyelim kapısın
Görelim neyle Allah

Adın alalım dile
Bülbül olalım güle
Allah diyelim hele
Görelim neyle Allah

Bir gün bundan göçüle
Ol hazrete suç ile
Umarız yol geçile
Görelim neyle Allah

Gündüz sâim olalım
Gece kaim olalım
Zikre dâim olalım
Görelim neyle Allah

Ko bugünü yarını
Dünyanın bâzârını
Umagör dîdârını
Görelim neyle Allah

Ümmî Sinan yol budur
Söyleyene dil budur
Evvel âhir dil hûdur
Görelim neyle Allah

2

Dervişliğin vasfını demeğe irfan gerek
Ma'rifet yemişini yemeğe insan gerek

Kevn ü mekân çirkini irkindi su aratmaz
Dalıban oynamağa tâlibe ummân gerek

Küfr ü zulmet kapısı kâl ü kılden açılmaz
Ağır çevgân salmağa âlemde merdân gerek

Taşın düzen dembeden Hak'tan nazar bulur mu
Kalbin bâbın açmağa zıkr ile devrân gerek

Devlet topun atmaya nefsin burcun yıkamaz
Hü deyip can vermeğe aşk ile mihmân gerek

Dört kitabı okuyan ilme muhtac olur mu
Sırren seyrân etmeğe delil ü bürhân gerek

Aç gözün Ümmî sinan dost bunda göre gör
Dost cemâlin görmeğe ehline fermân gerek

3

Yere göğe arşa kürse sığmayan sultan menem
 Cümle âlemden münezzehtir zâtı ol sübhân menem
 Padişah-ı lâ-yezâlim kimse bilmez sırrımı
 Çarh urup âlemlere devr ettiren devrân menem
 San'atım zerresinden cümle âlem oldu vâir
 Hikmet ile küllî şeyi var eden ol hân menem
 Zâtım Allâhü ehaddır vasfım Allâhüssamed
 Cins ü mislim yoktur ön son yalnız deyyân menem
 Her kime sevsem sevilsem derde kıldım müptelâ
 Enbiyâlar evliyâlar sırrına mihmân menem
 Gizli değil gün gibi âşikâreyim âriflere
 Münkirin gönlün perîşan eyleyen pinhân menem
 Çünkü zâtın varlığından kimseler vermez nişan
 Bahr-ı mutlak lâ-taayyün haddi yok ummân menem
 Âsîler isyân edip dembedem ihsân edip
 Rahm edip kullarını afv eyleyen gufrân menem
 Ey Sinan Ümmî benim cevri ü cefâmdan gam yene
 Aç gözün kaldır hicâbı dertlere dermân menem

4

Bugün aşkın bâzârına dürr ü mercan satar dilim
 Yârin cemâl-i bağında verd ü reyhan satar dilim
 Âhir zaman Lokman'ıyam gelsin beri derdin bilen
 Hikmet ilmîne ereli derde dermân satar dilim
 Dört kitabın aslı evvel tevhîd-i zâtın sırrıdır
 Dellâllığı değdi bize sırr-ı Kur'ân satar dilim
 Zann ü gümândan kurtulan gelsin şahâdet dârına
 Alsın "Enelhak"tan haber kâmil îmân satar dilim
 Âlem-i nâsüt ehline yoktur benim bey'im şîram
 Ehl-i vahdet âşıklara gizli irfân satar dilim
 Hizmet eşiğinden giren genc-i meânî evine
 Gelsin bugün attarım nûr-ı Yezdân satar dilim
 Ümmî Sinan eydür gelen kimdir bana mihmân olan
 Can Yûsuf'un kimdir olan Mısır'a sultân satar dilim

DERVİŞ HİMMET'TEN
(Bolu?-İstanbul 1684)

1

Âlemlerin îcâdına oldu sebeb aşk-ı Hudâ
Mürşidlerin irşâdına oldu sebeb aşk-ı Hudâ
Arşı yaratmağa Hudâ bâis nedir bil sâlikâ
Bilmez o kim nâdân ola oldu sebeb aşk-ı Hudâ
Cennâtı gülzar etmeğe tamuyu pür-nâr etmeğe
Âlemleri var etmeğe oldu sebeb aşk-ı Hudâ
Ya'kub u Yûsuf yâdına Mecnûn ü Leylâ adına
Âşıkların feryâdına oldu sebeb aşk-ı Hudâ
Himmetî'nin yandı özü kan ile pür oldu gözü
Mansûr-veş söyler sözü oldu sebeb aşk-ı Hudâ
Âşık iver cânını dildâra kurbân etmeğe
Andelîb iver seher gülzâra efgân etmeğe
Cân ü başa kalmayanlar yârimız hem-râhımız
Çün salâ oldu bugün uşşâka cevân etmeğe
Âşkın bin cânı olsa bezl eder ma'sûkuna
Âr edersin zâhidâ bir cânı kurbân etmeğe
Gam yemen Himmet demidir ârif ol meydâna gir
Bir bahâne ister ol uşşâka ihsan etmeğe

3

Gönül kuşu eski yuvadan uçtu
Giden gelsin bizimle dost iline
Katarlar bağlandı kafîle göçtü
Giden gelsin bizimle dost iline
Bir garîbim adım sanım anılmaz
Yüreğimde yaram vardır onulmaz
Aşk deryâsı cûş eyledi yenilmez
Giden gelsin bizimle aşk iline
Aşk eseri olan karar bağlamaz
Yüreğinde derd olmayan ağlamaz
Bizi bu yerlerde kimse eğlemez
Giden gelsin bizimle aşk iline
Leyl ü nehâr akar çeşmimin yaşı
Dost yoluna koyup cân ile başı

Aşk ile geçelim dağ ile taşı
Giden gelsin bizimle aşk iline

Derviş Himmet aydur onu bilenler
Medhin okur anda varıp gelenler
Defîlimiz oldu pîrler erenler
Giden gelsin bizimle aşk iline

4

Nâr-ı aşka yanmayanlar nûr-ı Rahmân bulmadı
Varlığından geçmeyenler sırr-ı Sübhân bulmadı

Bî-vücûd olup günden sürmeyen nâmusunu
Hâke yeksân olmayanlar bahr-ı ummân bulmadı

Ahvel olup ikilikten vahdete erismeyen
Ucb edip kendin görenler kâmil insan bulmadı

Mübtelâ-yı aşk olanlar derde dermân buldular
Ol tabîbe ermeyenler derde dermân bulmadı

Ehl-i Hakk'ı münkir iken ena Himmet n'eylesün
Şirki sürmeyen aradan kâmil insan bulmadı

5

Uyan be hey gafil hâb-ı gafletten
Ömrün geldi geçti haberin var mı
Bir haber aldın mı sırr-ı vahdetten
Mürg-i cânın uçtu haberin var mı

Bu dâr-ı rihlettir bundan kalınmaz
Hem sonu fenâdır murâd alınmaz
Kafîle kalkıcak geri dönülmez
Kervanbaşı göçtü haberin var mı

Nİ'YAZÎ-İ MISRÎ'DEN

(Malatya 1618 - Limni 1692)

1

Devr edip geldin cihâna yine bir devrân ola
Ben gidem bu ten sarâyı yıkıla vîrân ola

Dağıla terkîbim otuz iki harf ola tamâm
Nokta-i sırrım kamunun cevherine kân ola

Cûş edip ummân-ı can cismim gemisin dağda
Yerler altında tenim toprak ile yeksân ola

Cümle efkâr-ı havâssım haşr ola bu arsada
 Kalkalar hep yeniden sankim bahâristân ola
 Bu vücûdun dağı kalka atıla yünler gibi
 Şeş cihâtım açıla bir haddi yok meydân ola
 Yevm-i tüblâdır o gün her ma'nî bir sûret giyer
 Kimi nebât kimi hayvân kimisi insan ola
 Dört yanımdan nâr u bâd u âb u hâk ede hücum
 Benliğim anlar alıp bu varlığım tâlân ola
 Kabrime dostlar gelip fikr edeler ahvâlimi
 Her biri bilmekte âciz vâlih ü hayrân ola
 Her kim ister bu Niyâzî derdimendi ol zamân
 Sözlerini okusun kim sirruna mihmân ola

2

Esselâ her kim gelir bâzâr-ı aşka esselâ
 Esselâ her kim yanarsa nâr-ı aşka esselâ
 İbn-i Edhem gibi tâc ü tahtını terk eyleyen
 Soyunub abdal olan hünkâr-ı aşka esselâ
 Esselâ dâr-ı Enelhak'ta bugün Mansûr olup
 Cân ü bâşından geçen berdâr-ı aşka esselâ
 Kendini odlara atan şol Halîlullah gibi
 Cân ü dilden bûlbûl-i gülzâr-ı aşka esselâ
 Varlığı dağın delip Şîrîn iline yol eder
 Ey Niyâzî söyle ol mi'mâr-ı aşka esselâ

3

Ey çarh-ı dûn n'ittim sana hiç vermedin râhat bana
 Güldürmedin önden sona âh mihtenâ vah mihnetâ
 Kârim dürür derd ile gam gitmez başımdan hiç elem
 Gülden cüdâ bir bûlbûlüm âh veyletâ vah veyletâ
 Bendinden âzâd etmedin feryâdıma dâd etmedin
 Bir dem beni şâd etmedin âh veyletâ vah veyletâ
 Mecnûn-veş âh edeyim Ferhâd-veş vâh edeyim
 Bu virdi her gâh edeyim âh veyletâ vah veyletâ
 Erişmedi dosta elim Rahmân'a varmadı yolum
 Çıkmadı başa menzilim âh veyletâ vah veyletâ

Varmazsa yolum şeyhime sarmazsa merhem yâreme
 Olmazsa çâre derdime âh veyletâ vah veyletâ
 Yanar Niyâzî derd ile hiç kimse yok hâlin bile
 Nâlân olup girdi yola âh veyletâ vah veyletâ

4

Can bu ilden göçmeden cânını bulmazsa ne güç
 Yârini terketmeden yârânı bulmazsa ne güç
 Sûreti insan içi hayvan olursa kişinin
 Taşlar ile döğünüp insanı bulmazsa ne güç
 Âdemin gönlü evinde bahr-ı ummân gizlidir
 Fahr-ı tâmmе erişip sultanı bulmazsa ne güç
 "Fakrî fakrî" devletine erişen sultan olur
 Fahr-ı tâmma erişip sultanı bulmazsa ne güç
 Şol fakîr olup gezenlerde hazîne dopdolu
 Sa'y edip ol kenz-i bî-pâyânı bulmazsa ne güç
 Herkesin derdine dermânı yine derdindedir
 Derdinin içindeki dermânı bulmazsa ne güç
 Bunda gelmekten murâd çünkim Hak'ın irfânıdır
 Ey Niyâzî kişi ol irfânı bulmazsa ne güç

5

Kalbini bâğ-ı cinân et ravza-i tevhîd ile
 Can dimağın kıl muattar nefha-i tevhîd ile
 Her ne denlû rû-siyâh ettiyse isyânın senin
 Ağarır bî-şek yüzün bu garra-i tevhîd ile
 Kâbe-i nûr-ı siyâhın bî-nihâyet yolların
 Kat eder erbâb-ı aşk bir lemha-i tevhîd ile
 Mâverâ-yı in sü cinni seyredip arşa çıkar
 Kim ki mi'râc eylediyse cezbe-i tevhîd ile
 Ey Niyâzî ârif-i billâh gönülden selb eder
 On sekiz bin perdeyi bir lem'a-i tevhîd ile

7

Zuhûru kâinâtın ma'denisin yâ Resûlallah
 Rumûzu "küntü kenz" in mahzenisin yâ Resûlallah
 Dehânın menba-ı esrâr ilmi- men ledünnidir
 Hakâyık ilminin sen mahremisin yâ Resûlallah

Beşer denen bu âlem ki senin sûretle şahsındır
Hakîkatte hüviyyette değilsin yâ Resûlallah
Ne kim geldi cihâna hem dahi her kim gelir serdir
İçinde cümlelerin ser-askerisin yâ Resûlallah
Vücûdun cümle mevcûdâtı nice câmi' olduysa
Dahi ilmin muhîr oldu kâmusun yâ Resûlallah
Cihân bağında insan bir şecerdir gayrılar yaprak
Nebîler meyvedir sen zübdesisin yâ Resûlallah
Şefâat kılmasan varlık Niyâzi'yi yoğ ederdi
Vücûdun zahmının sen merhemisin yâ Resûlallah

KUL BUDALA'DAN

1

Muhammed Ali'ye selâm gönderdi
Oturduğu postu pâk etsin dedi
Mî'râc'dan indikte yine söyledi
Yediği lokmayı hak etsin dedi
Kurbanlık koyunu sürüden seçme
Aç otur hâricin sūdünü içme
Bozuk bir köprüye uğrayıp geçme
Bozuka temeli yık etsin dedi
Çalış oturduğın meydana arıt
Doğru sür yolunu erkânı yürüt
Kimi tâlib olmuş kimisi mürîd
Birin ötekine kat etsin dedi
Tâlib olan rehberine gitmezse
Mürşidinin buyruğunu tutmazsa
Varıp Hak cem'ine meyil katmazsa
Yükü sâ mân suya çök etsin dedi
Ayrılmam kırlardan düz ovası var
Onların üstümüzde duası var
Kırk katar deve de bir mayası var
Onu da ileri çek etsin dedi
Kul Budala'm cehennemin ateşi
Rehbere bağlıdır tâlibin başı
Hile ile yola gitse bir kişi
Onu cehenneme tık etsin dedi

2

Hak nefesin inkâr eyleyen tâlib
İblis'tir bu cem'den sürülsün gitsin
Hakk'ın dîvânında yüzü karadır
Esfeldir defteri dūrüsün gitsin

Yalnız kafeste sakla bir kuşu
Kiminle söyleşir olmasa eşi
Günahın meydana koymayan kişi
Yüzünü eğsin de ırılsın gitsin

Yok ise kalbinde mahabbet sevi
Yıkıktır kalbinde Allah'ın evi
Özünden haberi olmayan devî
Saliver yabana yorulsun gitsin

Canın cellâda teslim etmeyen
Rehberin gittiği yola gitmeyen
Mürşidinin buyruğunu tutmayan
Çürüktür yuları kırılsın gitsin

Budala'm kudretin elidir elim
Hakk'a ıyân oldu bütün ahvâlîm
Biz olalım mazlûm onlar da zâlim
Alî divânına sürülsün gitsin

3

Bûlbûl oldum gülîstanda şakırım
Gül dalında biten gül neme yetmez
Süleyman'ım kuş dilini okurum
Bana ta'tîm olan dil neme yetmez

Dervîş oldum pîr eteğin tutarım
Hakk'a doğru çekilmiştir katarım
Baykuş gibi garip garip öterim
İssız vîrânede çul neme yetmez

Aşk kitabın açtım okur yazarım
Hakk'a doğru açılmıştır nazarım
Neme gerek dağı taşı gezerim
Şol pîrime giden yol neme yetmez

Şu dünyanın n'olacağı mâlûmdur
Bu ilmin aslına eren âlimdir
Az yaşa çok yaşa sonu ölümdür
Eski hırka ile şal neme yetmez

Budala'm sırrına kimseler ermez
Tevekkül malını erteye koymaz
Kişi kismetinden ziyâde yemez
Bana kismet olan mal neme yetmez*

SEZÂYÎ-  GÜLŞENÎ'DEN

(Mora Kovent 1669 - Edime 1737)

1

B lb l-i gülzâr-ı aŐkım  Őiy n olmaz bana
Murg-ı l h tum anınc n bir mekân olmaz bana
P te-i zillette beni k l eyledi  st d-ı aşk
Dürr-i s fiyem mehekk-i imtih n olmaz bana
G list nım t ze t ze g llerim  çmaktadır
 rz -yı nev-bahâr etmem haz n olmaz bana
S retim sûrette pinhân eylemiştir cânımı
S retim sûrette c n oldu zamân olmaz bana
Ey Sezâyî şem-i vasla per yakar perv neyim
H let-i vaslın safâsından figân olmaz bana

2

Kapuna geldiler  mmet Muhammed
Dilerler merhamet şefkat Muhammed
Neb ilerle vel ler bâb-ı Hak'da
Seninle buldular kurbet Muhammed
Cihâna Hak Teâlâ kıldı ihsân
Vücûdun  yet-i rahmet Muhammed
Sen oldun mahrem-i bezm-i ilâhî
Edip c n n ile sohbet Muhammed
Seninle oldu Hakk'ın sırrı zâhir
Sen oldun menba'-ı hikmet Muhammed
O bezme h dim olmayınca Cibrîl
Sana kimdir eden hizmet Muhammed
Şeref-y b oldu p b sunla eflâk
O yüzden buldular rif'at Muhammed
Sezâyî var niyâz et kapısında
Seni reddeylemez elbet Muhammed

3

Ey âşık-ı dildâde gel nûş edelim bâde
 Bir bâde gerek ammâ kim içile me'vâda
 Ol câma olan tâlib cân ile ola râgıb
 Nefsine ola gâlib dil bağlaya üstâda
 Sâkisi ola Mevlâ akdâhı anın esmâ
 Bir kerre içen kat'â gam görmeye dünyâda
 Nûş eyleyen ol câmdan subhu ne bile şâmdan
 Ta'lîm-i cünûn eyler Mecnûn ile Ferhâd'a
 Bir kez içen âşıktır yolunda hem sâdıktır
 Aşk öğrete lâyıktır Mecnûn ile Ferhâd'a
 İşit bu Sezâyî'den ne gördü Fenâyî'den
 Dost vechini gösterdi mir'ât-ı mücellâda

4

Derûnum âteş-i aşkına yandır yâ Resûlallah
 Dil-i teşnem mey-i vaslına kandır yâ Resûlallah
 İçenler câm-ı aşkın âb-ı Hızr'a iltifât etmez
 Senin aşkın hayât-ı câvidândır yâ Resûlallah
 Firâkın âteşi bağrım yakıp eşkim revân etti
 Dü çeşm-i intizârım dolu kandır yâ Resûlallah
 Sen ol şems-i hakikatsın ki âlem cümle zerrâtın
 Vücûdun bâis-i kevn ü mekândır yâ Resûlallah
 Sezâyî derdimendin bâb-ı lûtfun ilticâ eyler
 Bitir kım dergehin dârü'l-emândır yâ Resûlallah

BURSALI İSMAİL HAKKI'DAN**(Aydos 1653 - Bursa 1724)**

1

Cânımın cânânı sensin yâ Muhammed Mustafa
 Derdimin dermânı sensin yâ Muhammed Mustafa
 Nûr-ı zâtındır cihân mir'âtı içre cilveger
 Yusuf'un da ânı sensin yâ Muhammed Mustafa
 Çıkmadı bahr-ı muhabbetten senin gibi güher
 İlm ü hikmet kânı sensin yâ Muhammed Mustafa
 Kulluğunla iftihâr eyle nebî vü ger velî
 Cümlelerin sultânı sensin yâ Muhammed Mustafa

Cümle âlem ilmine nisbet senin bir katredir
Ma'rifet ummânı sensin yâ Muhammed Mustafa
Nûr-ı zâta mazhar-ı tâm olduğunda şüphe yok
Hakkı'nın bürhânı sensin yâ Muhammed Mustafa

2

Görünmez dîdeme dünya vü ukbâ
Bana zâtın müyesser eyle Mevlâ
Gerekmez mâsivâ hergiz serâpâ
Bana zâtın müyesser eyle Mevlâ
Gelip semt-i muhabbetten vefâlar
Aradan ref' ola cümle cefâlar
Erip zâtın nesîminden safâlar
Bana zâtın müyesser eyle Mevlâ
Kimi bâğ u kimi bostânı ister
Kimisi kul kimi sultânı ister
Kimi hûri kimi gûlmânı ister
Bana zâtın müyesser eyle Mevlâ
Kimi ef'âle himmet eylemiştir
Kimisi de sıfâtı gözlemiştir
Çü her biri bir izi izlemiştir
Bana zâtın müyesser eyle Mevlâ
Bir ismin bâtın u birisi zâhir
Vücûda geldi senden bu mezâhir
Derûn-ı Hakkı irşâd eyle âhir
Bana zâtın müyesser eyle Mevlâ

3

Menba'ı ilm-i Hudâ'sın yâ Muhammed Mustafa
Dembedem feyz-âşînâsın yâ Muhammed Mustafa
Tâc-ı İskender sana taht-ı Süleyman neylesin
Sen şeh-i milk-i bekâsın yâ Muhammed Mustafa
Her kelâmın mu'cize her kârın ihsandır bize
Cânib-i Hak'dan atâsın yâ Muhammed Mustafa
Şerbet-i vaslınla dermân eyle Hakkı hasteye
Sen kabûl eyle recâsın yâ Muhammed Mustafa

Dilim fırkat gamına müptelâdır yâ Resûlallah
Gözüm hasret nemine âşinâdır yâ Resûlallah

Dirîgâ âh bağrım pâresi kan oldu derdinle
Ölürsem yoluna cânım fedâdır yâ Resûlallah

Cihân bağında efgan etmesin mi bülbül-i dil kim
Senin gibi gül-i terden cüdâdır yâ Resûlallah

Ümîd-i Hakki budur kalmaya dembeste son demde
Velî na'tinle zirâ pâk-edâdır yâ Resûlallah

İBRAHİM HAKKI'DAN (1703-1772)

(bak. XVIII. Yüzyıl Divân Nesri (s.226))

1

Merhaba ey aşk-ı bâkî merhaba
Pür-vefâsın pür-vefâsın pür-vefâ

Mübtedâ-yı cümle eşyâya iyyân
Müntehâsın müntehâsın müntehâ

Gel salın gönlümde ey cân-ı cihân
Dil-rübâsın dil-rübâsın dil-rübâ

Senden oldu har ü gül hem hâk ü zer
Kimiyyâsın kimiyyâsın kimiyyâ

Çarh-ı dilde mihr ü mâhımsın benim
Mehlikâsın mehlikâsın mehlikâ

Vâsıl eylersin kulu mevlâsına
Reh-nümâsın reh-nümâsın reh-nümâ

Ewel âhir yâr-ı gârımsın benim
Can-fezâsın can-fezâsın can-fezâ

Halktan bîgâne olmuş âşîka
Âşînâsın âşînâsın âşînâ

Hakkı Hak'dan gafil olmazsın müdâm
Pür-safâsın pür-safâsın pür-safâ

2

Ey gönül sendedir ol Kaf-i kanâat sende
Sendedir akl ü edeb nutk u belâgat sende

Sendedir nûr-ı Hudâ lûtf u inâyet sende
Hâsılı sendedir ol gayret-i gayet sende
Sendedir aşk ile can hüsn ü melâhat sende
Sendedir taht-ı alâ necm-i saâdet sende
Sendedir türlü hüner türlü mahâret sende
Sendedir zabt ile rabt emre itâat sende
Sendedir ilm-i ledün ilm-i beşâret sende
Sendedir sırr-ı Hudâ bâr-ı emânet sende
Sendedir halk-ı cihân cümle imâret sende
Sendedir bahr ile ber cümle velâyet sende
Sendedir genc-i nihân ayn-ı kerâmet sende
Sendedir kân-ı kerem zâr-ı hidâyet sende
Bu cihân varlığı hoş buldu nihâyet sende
Varlığın aşka değiş eyle ferâgat sen de
Sendedir hamr-ı ezel şükr ü ferâgat sende
Var iken tanı özün bunca firâset sende
Sendedir dūzah-ı sūzân dahi cennet sende
Sendedir iki cihân mülkü tamâmet sende
Gafil olma gözün aç âlem-i kübrâ sensin
Sidre vü levh ü kalem arş-ı muallâ sende

3

Gafletten uyan ey dil kim bâd-ı sabâ geldi
Aşkın yeli esti bil kim câna safâ geldi
Koy hâb u hayâlâtı terk eyle muhâlâtı
Bul aşk ile hâlâtı kim şevk-i likâ geldi
Ey âşık-ı rûhânî vey ârif-i rahmânî
Tenhâ gece bul anı kim câna hedâ geldi
Kesret kederinden geç vahdet meyini saf iç
Sen sayma vücûdun hiç ol nûr-ı ziyâ geldi
Ver hâbını emvâta gel kâdı-i hâcâta
Hoş başla münâcâta âvân-ı senâ geldi
Hâb içre olur gamlar aşk içre olur demler
Âgâh olun âdemler çün avn-i Hudâ geldi
Hakkı ko bu ağıyarı bul dilde o dildârı
Fevt eyleme eshârı kim vakt-i nidâ geldi

4

Vasf-ı lisan seninledir vasfedemem gönül seni
 Nutk u beyân seninledir vasfedemem gönül seni
 Şevk u taleb ki sendedir zevk u tarab ki sendedir
 Aşk ile can seninledir vasfedemem gönül seni
 Her hünerin kemâlisin her güzelin cemâlisin
 Hüsn ile ân seninledir vasfedemem gönül seni
 Olmasa kibr ile riyâ sensin ol beyt-i Kibriyâ
 Genc-i nihân seninledir vasfedemem gönül seni
 Bilmedi kimse gönül cevherin âleme doldu Kevser'in
 Zevk-i cihân seninledir vasfedemem gönül seni
 Hükmüne Hakkı bendedir cânı seninle zindedir
 Cümle cihân seninledir vasfedemem gönül seni

5

Cân illerinden gelmişem fânî mekânı neylerem
 Ol mülke meylim salmışam ben bu cihânı neylerem
 Taht-ı tevekkül bulmuşam mülk-i kanaât bulmuşam
 Mahfice sultan olmuşam câh-ı ıyânı neylerem
 Dünyaya geldim gitmeye ilm ile hilm yetmeye
 Aşk ile ân seyretmeye ben in ü ânı neylerem
 Her ne gelirse yahşidir bu dostun o bahşışidir
 Çün cümle anın işidir ben-bed gümânı neylerem
 Devr-i zamândan doymuşam kevn ü fesâdı koymuşam
 Dâr'ül-emânı duymuşam bu sicn-i cânı neylerem
 Olmuş anınla kalmışam ayn-ı hayâta dalmışam
 Kendim bilip kâm almışam vehm ü hayâli neylerem
 Hep i'tibârı atmışam âşıklığa el katmışam
 Ben nefsi dosta satmışam bu düşmenânı neylerem
 Gerçi zamân devrân ile pîr etti cismin şân ile
 Gönلüm cûvândır can ile pîr ü cûvânı neylerem
 Aşkın şarâbın içmişem dil gülşenine göçmüşem
 Ben varlığımdan geçmişem nâm ü nişânı neylerem
 Ten beslemekten sapmışam gönلüm sarayın yapmışam
 Hürşidem anda tapmışam ben ahterânı neylerem

Aşkî tabîim kılmışam derdinde dermân bulmuşam
 Ben lübb-i hikmet bilmişem Yunâniyânı neylerem
 Yârî bana bes görmüşem ağıyârı dilden sürmüşem
 Ünsiyle tenhâ durmuşam ben ins ü cânı neylerem
 Enfâs-ı aşkî dârikem mâl ü menâli târikem
 Genc-i nihâna mâlikem nakd*î revânı neylerem
 Dilden dile bin tercemân varken ne söyler bu lisan
 Çün cân u dildir hem-zebân nutk u beyânı neylerem
 Hakkı cemî'i halktan müstağniyem billâhi ben
 Hallâk-ı âlem var iken halk-ı zamânı neylerem

KUDDÛSÎ'DEN (Bor 1769 - 1849)

1

Ey rahmeti bol padişah
 Cürmüm ile geldim sana
 Ben eyledim hadsiz günah
 Cürmüm ile geldim sana
 Aslım çü bir katre meni
 Halk eyledin andan beni
 Aslım denî fer'im denî
 Cürmüm ile geldim sana
 Hadden tecâvüz eyledim
 Deryâ-yı zenbi boyladım
 Ma'lûm sana ben neyledim
 Cürmüm ile geldim sana
 Gerçi kese fısk u fücûr
 Ayb u zelev çok her kusur
 Lâkin senin adın gafûr
 Cürmüm ile geldim sana
 Senden utanmadım hemân
 Ettim hatâ gizli ayân
 Vurma yüzüme el-âmân
 Cürmüm ile geldim sana
 Zenbim ile doldu cihân
 Sana ayân zâhir nihân
 Ey lûtfu bî-had müsteân
 Cürmüm ile geldim sana

Adın senin gaffâr iken
 Ayb örtücü settâr iken
 Kime gidem sen var iken
 Cürmüm ile geldim sana

Bin kere biri ey padişah
 Etsem dahi böyle günah
 "Lâtaknetû" yeter penâh
 Cürmüm ile geldim sana

Hiç sana kulluk etmedim
 Râh-ı rızâna gitmedim
 Hem buyruğun tutmadım
 Cürmüm ile geldim sana

İsyâna Kuddûsî şedîd
 Kullukta bir battal pelid
 Der kesmezem senden ümid
 Cürmüm ile geldim sana

2

Gönlümü yâre salasım geldi
 Bahrına aşkın dalasım geldi
 Görsün uşşâkım yüzümü demiş
 Pes sürûrundan ölesim geldi

Âr u nâmusun şişesini hem
 Uruben taşâ çalasım geldi

İçime doldu nâr-ı muhabbet
 Cismimi biryân kılasım geldi

Levha-i dilden mâsivâ kibrin
 Âb-ı aşk ile silesim geldi

Edeli biat pîr-i tarîka
 Kadrini aşkın bilesim geldi

Aşkın atına binûben bugün
 Arayıp yâri bulasım geldi

Tîr-i müjgâna duruben karşı
 Dertli bağrımı delesim geldi

Kalmadı sabra tâkatım asla
 Şem'a pervâne olasım geldi

Hem şerha şerha bu yüreğimi
 Aşk kılıcıyla delesim geldi

Vasla uşşâkı da'vet etmiş dost
Duyacak ana gülesim geldi
Der ki Kuddûsî koyup ağyârı
Yâr ile تنها kalasım geldi

3

Aradım bulamadım Rûm'da Hicaz'da
Kandedir ey gönül bilmem durağın
Eğlenüben kaldın aşk-ı mecazda
Hakikat râhına gitmez ayağın

Aceb niçün gelmez uyku gözüne
Bir kimse de mahrem olmaz râzına
İnanmazım şimdengerü sözüne
Bellisizdir sol ile sağın

Kalıbın bünyâdı buldu vehânet
Etmedin sen anı aslâ sıyânet
Ben seni eyledim Hakk'a emânet
Söyünmesin hergiz nûru çerâğın

Coşkun sular gibi akıp çağlarsın
Kendini odlara yakıp dağlarsın
Gece gündüz efgan edip ağlarsın
Eridi kalmadı yürekte yağın

Beklemeyip bir dem feryâd edersin
Mecnûn olup sahrâlara gidersin
Dâima Leylâ'nın izin güdersin
Yerin oldu başı pes yüze dağın

Meyil verme derdim nakş-ı cihâna
Tutmadın sözümü attın yabana
Aşk derdini sen eyledin bahâne
Duymadı pendimi asla kulağın

Gel geç mecâziden divâne gönülüm
Tâlib ol ilm ile irfâna gönülüm
Dost elinden nûş et peymâne gönülüm
Dersen yakın olsun eğer ırağın

Kuddûsî'ye cefâ etme ey gönül
Hem ömrünü hebâ etme ey gönül
Gel gel meyl-i sivâ etme ey gönül
Bâkî kalır sanma geçer bu çağın

OSMAN ŞEMS'DEN
(İstanbul 1813 - 1893)

1

Hîçe saydım var olan tekvîni de ekvânı da
Vehme benzettim görüp a'yânı da imkânı da

Gönlüm ol mülk-i kebîr-i vâsiü'l-ercâ k'ider
Bî-cihât u keyf ihâta arşı da rahmânı da

Merkez-i vahdette devrân eyledim pergâr-vâr
Bir hat-ı mevhûm buldum devri de devrânı da

Bir cihândan tâb verdim ki nigâh-ı hayrete
Şirk gördüm aşk u şevk u vaslî da hicrânı da

Vâsıl-ı vuslat-serây-ı mutlakım na'leyn-vâr
Saff-ı na'le terk kıldım küfrü de îmânı da

Sözlerim bağ-ı tecellîdir dolar fehm edenin
Verd-i ezhâr-ı maârif ceybi de dâmânı da

Âciz oldum derkten mâhiyyet-i idrâkimi
Eyledim cehle mübeddel ilmi de irfânı da

Ben o bî-dermân derde mübtelâyım kim ol derd
Derd-nâk eyler derûnî derdi de dermânı da

Veys-meşreb vâhid-i mutlakdan ettim iktisâb
Cezbe vü hâl ü şuhûdu vecdi de vîcdânı da

Eyledim ey Şems ben merdât-ı Hakk'ı ihtiyâr
Ehline verdim riyâz-ı adni de nîrânı da

2

Düşeli zülf-i hamından dile sevdâ sevdâ
Gezerim kûh-ı cünûnu diye Leylâ Leylâ

Remz eder kanıma teşne idüğün gamze-i yâr
Leb-i şemşîr-i hamûşânesi gûyâ gûyâ

Erdi bir gülşene kim aşkta ser-menzilimiz
Zikreder gülleri bülbülleri Mevlâ Mevlâ

Âdem ol lücceye benzer ki hevâlarla uyup
Rengler göstererek seyr ede deryâ deryâ

Ol kadar aşk-feşân ol bu muhabbette ki Şems
Gözlerinden düşe tâ lû'lü-i lâlâ lâlâ

3

Görünür tâbiş-i dîdâr gönülden gönüle
 Berk urur pertev-i envâr gönülden gönüle
 Devr-i sahbâ vü surâhî vü piyâle gibidir
 Dökülür neş'e-i esrâr gönülden gönüle
 Müttekâbîki iki mir'ât-ı musaffâya adîl
 Aks eder hâlet-i ahyâr gönülden gönüle
 Dem-i âheng-i ney-i şâh ile Mansûr'a dönüp
 Rabt olur sohbet-i ebrâr gönülden gönüle
 Zâkiri vâsıl eder Hazret-i mezkûre tamâm
 Nûr-ı bâlâ-rev-i ezkâr gönülden gönüle
 Tarz u etvâr-ı hamûşânede bî-savt u hurûf
 Mahvolur ma'nî-yi güftâr gönülden gönüle
 Yeter ey Şems yeter lâf ile keşf-i esrâr
 Keşfolur kim gire esrâr gönülden gönüle

SÂFÎ'DEN

(Yanya 1862 - Halep 1901)

1

Şu dağda anlaşılmaz bir sadâ var
 Şu ırmakta tükenmez mâcerâ var
 Bütün dünya tecellî mazharıdır
 Bütün dünyada esrâr-ı Hudâ var
 Şu sessiz evde bir âhenk hissi
 Şu ıssız çölde savt-ı âşinâ var
 Gönülden gitmiyor hiç yâd-ı mâzî
 Bu mâzî fikri bende dâima var
 Temessül eyliyor karşımda Leylâ
 Gözünde sürme destinde hına var
 Bükâ mahiyetinde bir tebessüm
 Tebessüm lezzetinde bir bükâ var
 Huzûrum cilvegâh-ı gaibândır
 Hayâlimde benim çok dil-rübâ var
 İşitmez kimse bir feryâd-ı cehrî
 Çıkar eflâke kalbî bir sadâ var

Gel ey sâkî cihân bâkî değildir
 Cihandan sonra bir mülk-i bekâ var
 Harâbât içre erbâb-ı hakikat
 Mesâcid içre ashâb-ı ri'yâ var
 Bilen yok ibtidâyı intihâyı
 Fakat bir ibtidâ bir intihâ var
 Ne âlemdir ilâhî âlem-i aşk
 O âlemde safâ-ender-safâ var
 Hele ta'rif olunmaz vasf-ı mahlûk
 Ne çok da vaz'ı zıddiyet-nümâ var
 Ne mümkûn geçmek âheng-i safâdan
 Gönülde şevk var serde hevâ var
 Devâm eyle edâ-yı şîre Sâfî
 Senin şîrinde bir reng-i edâ var

2

Sana ol hâl ile ol kâkül-i fettân yaraşır
 Bana sevda ile ahvâl-i perişân yaraşır
 Hangi ma'mûr dile celb-i sürûr eyleyeyim
 Böyle vîrân gönüle mihnet ü ahzân yaraşır
 Sana hande bana girye ezeli kısmettir
 Güle gülmek yaraşır bülbüle efgan yaraşır
 Zînet-i cismîni bir câmeye tahsîs etme
 Ne giyersen sana ey husrev-i hûbân yaraşır
 Aşkıcıdır gönlüme zînet verecek ol şühun
 Kalb-i Sâfî olana cevher-i îmân yaraşır

3

Cân verdiğim îfâ-yı uhûd etmek içindir
 Mahv olduğum isbât-ı vücûd etmek içindir
 Gözler ruh-ı cânâne nigâh etmeğe me'mûr
 Serler kadem-i yâre sücûd etmek içindir
 Ecsâd gibi menzil-i süflîye tenezzül
 Ervâh gibi arşa suûd etmek içindir
 Sed çektiğim imkân-ı huzûzâtıma karşı
 Hep nefsim ta'yin-i hudûd etmek içindir

Sermest-i mdm olduğu Sfi-i nizrın
Terk-i elem-i bd u nebd etmek içindir

EDİB HARBİ

(Preveze 1853-İstanbul 1916)

1

Yâ Rab beni ol dilber-i ra'ndan ayırma
Bir lâhza ser-i ky-ı dilrdan ayırma
Gs-yı semen-bsuna koyma beni hasret
Rahmeyle bana zülf-i semen-sdan ayırma
Ben bülbül-i âteş-dem-i nlendesı oldum
Ltf u kerem et ol gül-i zbdan ayırma
Me'ys-ı mükedder beni zulmette bırakma
Bir şeb beni ol şem' şeb-rdan ayırma
Zencr-i cnn oldu bana halka-i zülfü
Bu Kays-ı dili gayrı o Leyl'dan ayırma
Yâ Rab bu Harâbî kuluna merhamet eyle
Bir lâhza dil-i zr bu sevdâdan ayırma

2

Mecmau'l-bahreyne vardığım zaman
Hızr'ı buldum candan gulâmı oldum
Ledün ilmin bana eyledi ihsân
Sırr-ı sırrullahın tamamı oldum
Can kulağı ile sözüm dinleyin
Ey erenler ehl-i Hakk'a sleyin
Birleşerek beni tavâf eyleyin
Çünkü l-meknn mekânı oldum
Hayt bn câna güdü eyledim
Cnımı başımı fedâ eyledim
Çok şükür ahdime vef eyledim
Salt-ı irfnn immı oldum
Her bir tarkattan istifa ettim
Tark-i Hudâ'ya ilticâ ettim
Ey Harâbî Hakk'a iktid ettim
şükür Bektşıyy'l-Melmı oldum

454 *Tekke Şiiri*

3

Bize takdîr olmuş Kalû Belâ'dan
Anınçün sâkin-i meyhâneyiz biz
"Sakahüm" hamrını tâ ezeli'den
İçtik dost elinden mestâneyiz biz

Hakk'ı her bir şeye kadir biliriz
Dünya vü uhrâya nâzır biliriz
Her nereye baksak hâzır biliriz
Sâcid-i Kâbe vü büthâneyiz biz

Harâbî sen bizi divâne sanma
Özünü fehm etmez mestâne sanma
Yıkılmış çürümüş kâşâne sanma
Gencîneler dolu vîrâneyiz biz*

ALMANCA – TÜRKÇE SÖZLÜK

YAKINDA ÇIKIYOR

*Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarıdır.
Dergimizin bu sayısı 7000 adet basılmıştır.*

TÜRK DİLİ / Aylık dil dergisi □ Sahibi : Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu adına Prof. Dr. HASAN EREN □ Yazı kurulu : Doç. Dr. NEVZAT GÖZAYDIN (Başkan), Prof. Dr. İSMAİL PARLATIR, Prof.Dr. HAMZA ZÜLFİKAR □ Yönetim yeri : Atatürk Bulvarı 217, Kavaklıdere - Ankara □ Telefonlar : Yazı işleri ve abone santral 128 61 00 (5 hat) □ Abone şartları : Yıllığı 27000, altı aylığı 13500 lira; öğretmen ve öğrencilere yıllığı 20000 altı aylığı 10000 lira; dış ülkeler için yıllığı 40 dolar □ Posta çeki No. 128 236. □ Dergilerin okul dışındaki bir adrese gönderilmesini isteyen öğretmen ve öğrenciler durumlarını gösterir bir belgeyi abone istekleriyle birlikte göndermelidirler. □ Dergimize gönderilen yazılar yayımlansın yayımlanmasın geri verilmez. □ Türk Dili, Millî Eğitim Bakanlığınca, Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan 15.7.1974 gün ve 11 077 sayılı yazıyla bütün okullara duyurulmuş ve salık verilmiştir. □ Basıldığı yer : Türk Tarih Kurumu Basım Evi - Ankara

T Ü R K D İ L K U R U M U D E R G İ S İ

İ Ç İ N D E K İ L E R

DOÇ. DR. NEVZAT GÖZAYDIN	: Anonim Halk Şiiri Üzerine	1
PROF. DR. SAİM SAKAOĞLU	: Türk Saz Şiiri	105
PROF. DR. ABDURRAHMAN GÜZEL	: Tekke Şiiri	251